МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 332.14:330.35:[330.111.4:339.187](477)

Сімків Лілія Євгенівна

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Спеціальність 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Л.Є. Сімків

Науковий консультант - Шульц Світлана Леонідівна доктор економічних наук, професор

Івано-Франківськ - 2018

АНОТАЦІЯ

Сімків Л.Є. Регіональна політика України в умовах диспропорційності економічного зростання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. - Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, 2018. - ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, 2018.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методологічних засад, розвитку науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації в Україні.

Розкрито теоретичні основи регіональної економічної політики, її сутнісні характеристики, функції, складові та її вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. Обґрунтовано цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання, які спрямовані на концентрацію фінансових ресурсів у регіонах, налагодження партнерських відносин між всіма гілками влади, забезпечення прозорості і скоординованості управлінських рішень, врахування інтересів усіх учасників цих відносин з метою забезпечення зростання конкурентоспроможності регіонів та територіальних систем базового рівня. В роботі доведено, що ефективність, дієвість і результативність регіональної економічної політики, яка є складовою державної регіональної політики, державної економічної політики, а також політики соціально-економічної розвитку регіонів визначається взаємоузгодженістю цих політик.

Результати дослідження теоретико-методологічних засад до визначення змісту поняття «якість економічного зростання» дозволили сформувати систему властивостей, ознак і показників, що характеризують цей процес.

Акцентовано увагу, що економічне зростання можна вважати не тільки індикатором ефективності розвитку будь-якої економічної системи, а й індикатором якості економічних реформ.

Обґрунтовано методологічні основи дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики. На основі запропонованої методології визначено пропозиції щодо удосконалення механізмів забезпечення економічного зростання в регіонах та напрямів регіональної економічної політики в умовах децентралізації, базуючись на комплексному уявленні про їх взаємний вплив та взаємозумовленість із загальними процесами еволюції економічних систем, а не відірвано від них.

В роботі проведено аналіз дестимулюючих процесів соціально-економічного розвитку регіонів України, які продукують стійкі у просторі та часі відхилення умов і результатів соціально-економічного розвитку територій. Використаний методичний підхід до оцінки диспропорційності економічного розвитку регіонів, який передбачає використання методичного інструментарію розрахунку «воронок відсталості». Даний підхід дозволив визначити часові параметри динаміки, масштаби міжтериторіальних диспропорцій економічного зростання та виявити резерви забезпечення процесу їх економічного зростання. На основі проведеного аналізу встановлено, що зростаючий рівень міжрегіональної диспропорційності відбувається на фоні зниження індексу якості економічного зростання України в цілому.

Проаналізовані структурні процеси в економіці регіонів дозволили виявити низку тенденцій, які виступають деструктивними чинниками динаміки економічного розвитку та є свідченням збереження структурних пропорцій в економіці регіонів. Оцінка інтенсивності структурних зрушень за показником їх швидкості підтверджує те, що структурні зрушення в економіці України відбуваються доволі повільно. Загалом, диференціація між найвищим і найнижчим показником швидкості структурних змін в економіці країни становить 29,4 рази. Проведене дослідження засвідчило, що чим вищою є інтенсивність структурних зрушень, тим більшу структуроутворюючу роль в

економіці вони відіграватимуть. Протягом досліджуваного періоду коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень в економіці України становив 0,245, що тільки підтверджує відсутність кардинальних структурних зрушень.

Свідченням значимості структурних змін для економіки країни та її регіонів є зміни в структурі зайнятих та особливо важливо кількість новостворених робочих місць. Проведений аналіз свідчить, що структурні зміни зайнятості населення на сучасному етапі є деструктивними, оскільки скорочення зайнятих відбувається не тільки в виробничій сфері, але й в інформаційній та телекомунікаційній галузях та сфері послуг. Формування структури зайнятості відбувається в умовах істотного скорочення кількості функціонуючих підприємств в Донецькій та Луганській областях, що опинилися в зоні конфлікту. Активізація позитивних структурних зрушень у сфері зайнятості вимагає реструктуризації та демонополізації галузей, розширення масштабів інноваційної діяльності та підвищення рівня інноваційної активності, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та конкурентного середовища для розвитку підприємництва, удосконалення податкової системи, розвитку банківської діяльності та механізмів управління.

Значну увагу в роботі приділено аналізу чинників економічного зростання регіонів України. Застосування методу модифікованого рівня розвитку для оцінки впливу інвестиційної та інноваційної складової на економічний розвиток регіонів дозволило визначити рівень стану об’єкту в загальній сукупності об’єктів, а також провести їх ранжування і сформулювати критерії якості економічного зростання. Запропонований підхід дає можливість відстежити причини виникнення негативних явищ у діяльності регіонів, запобігти їхній появі, а також розробити комплекс відповідних управлінських впливів для надання державі вектора позитивного розвитку.

Акцентується увага на необхідності застосування нових підходів до формування пріоритетів регіонального розвитку, та реалізації регіональної економічної політики, які дадуть можливість мінімізувати ризики від нинішніх глобальних викликів; перетворити регіональні відмінності у нові можливості

для економічного зростання держави; забезпечити високий рівень якості життя людини, незалежно від місця її проживання, шляхом інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі. Для ефективної реалізації регіональної економічної політики модель відносин між різними рівнями влади, бізнесовими структурами і територіальними громадами обов'язково повинна мати динамічний характер, що дозволяє регулювати відносини між центром та регіонами по вертикалі і по горизонталі. Вагому роль відіграє і пошук внутрішніх ресурсів розвитку, відмова від патерналістської моделі відносин між регіонами та центром і стимулювання ефективного використання власного економічного, природного, фінансового потенціалу територіальних громад. Обґрунтовано, що інституційне середовище регіональної економічної політики потребує удосконалення як законодавчої бази державної регіональної політики, державної економічної політики, нормативно-законодавчого забезпечення регіональної політики на місцях, так і удосконалення функцій та механізмів функціонування інституцій регулювання регіонального розвитку.

Розроблено концептуальні засади формування та реалізації регіональної економічної політики, які відображають її основні засадничі положення та вектори управлінських впливів в умовах сучасних реформ і спрямовані на забезпечення ендогенно-орієнтованого розвитку територій. Обґрунтовано основні принципи формування та механізми реалізації даної політики. Визначено стратегічні пріоритети та сформульовано перспективні напрями вдосконалення регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання.

Доведено, що реалізація вказаних пріоритетів має забезпечити якісне економічне зростання шляхом акумуляції, мобілізації і підвищення ефективності використання наявних в регіоні ресурсів, покращення інвестиційного клімату в регіонах, формування на регіональному рівні розвинутої інфраструктури (транспортної, виробничої, інвестиційної,

соціальної, комунікаційної та інфраструктури підтримки підприємництва) тощо.

Досліджено механізми стимулювання економічного зростання в регіонах України, обґрунтовано шляхи удосконалення інфраструктурного забезпечення реалізації розвитку підприємництва на регіональному рівні та інструментів регіональної економічної політики. Акцентовано, що вирішення проблем регіонального розвитку залежить від ефективності сучасних реформ, які спрямовані на нарощення внутрішнього потенціалу регіонів з метою мінімізації територіальних диспропорцій, перерозподіл управлінських впливів та бюджетних фінансових ресурсів, залучення громадськості до вирішення проблем регіонального та місцевого розвитку.

Дисертаційна робота є самостійним дослідженням, в якому розроблено нові теоретичні положення, методологічні підходи та практичні рекомендації щодо підвищення ефективності формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах сучасних реформ. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є особистим здобутком автора.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-прикладних положень щодо формування регіональної економічної політики та модернізації її механізмів за умов необхідності подолання структурно-економічних дисбалансів у розвитку регіонів. Вони можуть бути використані органами управління різних рівнів при реалізації регіональної економічної політики. Впровадження результатів дисертаційного дослідження підтверджується відповідними довідками.

Ключові слова: державна регіональна політика, регіональна економічна політика, соціально-економічний розвиток регіону, економічне зростання, диспропорційність, ендогенно-орієнтований розвиток, адміністративно-фінансова децентралізація.

SUMMARY

Simkiv L. Ye. Regional policy of Ukraine in the conditions of disproportionate economic growth. – Manuscript.

Thesis for a Doctor's Degree in Economics, specialty 08.00.05 – productive forces development and regional economy. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, 2019. – State Higher Educational Establishment «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University». – Ivano-Frankivsk, 2019.

The thesis deals with the development of theoretical and methodological principles, elaboration of scientific and methodological approaches and practical recommendations for improving the effectiveness of the formation and implementation of regional economic policy in the conditions of administrative and financial decentralization in Ukraine.

The theoretical foundations of the regional economic policy, its essential characteristics, functions, components and its influence on the socio-economic development of the regions are revealed. The goals of regional economic policy in the context of the theories of economic growth are substantiated. These goals aim at concentration of financial resources in the regions, establishment of partnership relations between all branches of government, ensuring of transparency and coordination of administrative decisions, taking into account the interests of all participants in these relations in order to ensure the growth of the competitiveness of the regions and territorial systems of the basic level. It has been proved that the effectiveness, efficiency and productivity of regional economic policy, which is an integral part of the state regional policy, state economic policy, as well as the policy of socio-economic development of regions is determined by the coherence of these policies.

The results of the study of theoretical and methodological foundations for determining the content of the concept of "quality of economic growth" allowed forming a system of properties, features and indicators that characterize this process.

It is emphasized that economic growth can be considered both as an indicator of the development efficiency of any economic system and as an indicator of the economic reforms quality.

The methodological foundations of the study of the formation and implementation of regional economic policy are substantiated. Proposals to improve the mechanisms for ensuring economic growth in the regions and vectors of regional economic policy in the conditions of decentralization, based on a comprehensive understanding of their mutual influence and interdependence with the general processes of the economic systems evolution have been determined in accordance with the proposed methodology.

The analysis of disintegrative processes of socio-economic development of regions of Ukraine, which produce stable in space and time deviations of conditions and results of socio-economic development of territories, is carried out. The methodological approach to assess the disproportionality of the economic development of the regions, which involves the use of methodological tools for calculating the "backwardness funnels" has been applied. This approach made it possible to determine time parameters of dynamics, the scale of inter-territorial disproportions of economic growth and to identify the reserves of ensuring the process of their economic growth. Based on the analysis, it has been revealed that the increasing level of interregional disproportionality occurs against the decrease of the index of the quality of economic growth of Ukraine as a whole.

The analyzed structural processes in the region's economy have revealed a number of tendencies that act as destructive factors of the dynamics of economic development and are evidence of the preservation of structural proportions in the economy of the regions. The assessment of the intensity of structural changes in terms of their speed confirms the fact that structural changes in the Ukrainian economy are quite slow. In general, the differentiation between the highest and the lowest indicator of the rate of structural changes in the country's economy is 29.4 times. The conducted research has shown that the higher the intensity of structural shifts, the greater structure-forming role in the economy they will play. Over the

investigated period, the intensity coefficient of structural changes in the Ukrainian economy was 0.245, which only confirms the lack of radical structural changes.

A change in the structure of the occupied workplaces, and especially the number of newly created jobs is the evidence of the importance of structural changes in the economy of the country and its regions. The analysis shows that the structural changes in the employment of the population are currently destructive, since the redundancy of the employed takes place not only in the manufacturing sector, but also in the information and telecommunication as well as services sectors. The formation of the employment structure takes place in conditions of significant reduction of the number of operating enterprises in the Donetsk and Luhansk regions, which are in the conflict zone. Accelerating of positive structural changes in the field of employment requires restructuring and demonopolization of industries, expanding the scope of innovation activity and raising the level of innovation activity, providing a favorable investment climate and a competitive environment for business development, improving the tax system, developing banking activities and management mechanisms.

Considerable attention is paid to the analysis of factors of economic growth of regions of Ukraine. The application of the method of modified development level for assessing the impact of the investment and innovation component on the economic development of the regions allowed to determine the level of the state of the object in the general set of objects, as well as to conduct their ranking and formulate criteria for the economic growth quality. The proposed approach makes it possible to trace the causes of negative phenomena in the activity of the regions, to prevent their occurrence, and to develop a set of appropriate managerial influences to provide the state with a vector of positive development.

The need for application of new approaches to regional development priorities and implementation of regional economic policy is emphasized. These approaches will minimize the risks of current global challenges; turn regional differences into new opportunities for economic growth of the state; ensure a high level of quality of life of a person, regardless of his place of residence, by integrating the regions into a

single political, legal, informational and cultural space. For the effective implementation of regional economic policy, the model of relations between different levels of government, business structures and territorial communities must necessarily have a dynamic character, which allows to regulate the relationship between the center and the regions vertically and horizontally. A significant role is also played by the search for internal development resources, the rejection of the paternalistic model of relations between regions and the center, and the promotion of the effective use of own economic, natural and financial potential of the territorial communities. It is substantiated that the institutional environment of regional economic policy requires improvement of legislative basis of the state regional policy, state economic policy, normative and legislative support of regional policy at the local level, as well as improvement of functions and mechanisms of functioning of the institutions of regional development regulation.

The conceptual principles of the formation and implementation of the regional economic policy that reflect its basic principles and vectors of managerial influences under the conditions of modern reforms and aim at providing endogenously-oriented development of territories are developed. The basic principles of formation and mechanisms of implementation of the given policy are substantiated. The strategic priorities are defined and perspective directions of improvement of the regional economic policy in the conditions of economic growth disproportionality are formulated.

It is proved that implementation of these priorities should ensure qualitative economic growth by means of accumulation, mobilization and increase of efficiency of use of resources available in the region, improvement of the investment climate in the regions, formation of developed infrastructure (transport, industrial, investment, social, communication and entrepreneurship support infrastructure) at the regional level and so on.

The mechanisms of stimulating economic growth in the regions of Ukraine are explored, ways of improving the infrastructure support for the implementation of entrepreneurship development at the regional level and regional economic policy

instruments are substantiated. It is emphasized that the solution of the problems of regional development depends on the effectiveness of modern reforms aimed at increasing the internal capacities of the regions in order to minimize territorial imbalances, reallocate administrative influences and budget financial resources, and involve the public in addressing the problems of regional and local development.

The thesis is an independent study in which new theoretical provisions, methodological approaches and practical recommendations for improving the effectiveness of the formation and implementation of regional economic policy in the conditions of modern reforms have been developed. Only author's personal ideas and provisions included in scientific works published in co-authorship are used in the thesis.

The practical significance of the obtained results lays in the development of scientific and applied provisions on the formation of regional economic policy and modernization of its mechanisms in the conditions of the need to overcome structural and economic imbalances in the development of regions. They can be used by different levels of government in the implementation of regional economic policy. Relevant certificates confirm the implementation of the results of the thesis research.

Key words: state regional economic policy, regional economic policy, socio-economic development of the region, economic growth, disproportionality, endogenously-oriented development, administrative and financial decentralization.

Список праць за темою дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Сімків Л.Є. Нові підходи до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів /Л.Є. Сімків, І.Я Тибінка //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: [зб. наук. пр.] /НАН України. Ін-т регіональних досліджен: редкол. В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012.- Вип.. 4(96) - С.342-348.

2. Сімків Л.Є. Проблеми диспропорційного розвитку регіонів України та шляхи їх подолання /Л.Є. Сімків //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013 -№6[44] – С. 122-128.

3. Сімків Л.Є. Особливості формування регіональної політики України в період трансформаційних перетворень /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості» - Івано-Франківськ, 2014 – №1(9) - С. 96 – 102.

4. Сімків Л.Є. Регіональна політика України, її суть та особливості /Л.Є. Сімків //Економічні науки. Серія «Регіональна економіка» Збірник наукових праць – Луцьк, 2014 Випуск 11(43) - С. 200-209.

5. Сімків Л.Є. Аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в Україні /Л.Є. Сімків //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Львів, 2014. Вип. 5(109) - С. 542-551.

6. Сімків Л.Є. Якісне економічне зростання в Україні, його оцінка та шляхи забезпечення /Л.Є. Сімків //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2014 – №2[52] – С. 21-25.

7. Сімків Л.Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. /Ред. кол.: Черничко Т. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – Випуск 2(4) Частина 1. – С. 81-85.

8. Simkiv L.Ye. Regional development policies in Ukraine: realities and prospects /L.Ye. Simkiv, Yu.D. Loziak //Economic processes management. International scientific e-journal. - № 2 (7) – 2015. [Electronic resource]. - http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_1/2016_1.pdf .

9. Сімків Л.Є. Диспропорції економічного зростання в регіонах України /Л.Є. Сімків //Регіональна економіка - № 2 (76). – 2015 - С. 30-36.

10. Сімків Л.Є. Вплив інвестиційних процесів на економічне зростання в Україні /Л.Є. Сімків, Н.А. Даляк //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент» - 2016. - № 18. – С. 108-112.

11. Сімків Л.Є Аналіз стану інноваційної активності в регіонах України /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» - 2016. - №20 – С. 124-127.

12. Сімків Л.Є. Особливості інвестиційних процесів в регіонах України на сучасному етапі /Л.Є. Сімків //Вісник Одеського національного університету. «Економіка». Том 21 - 2016. - № 3. - С. 105-108.

13. Simkiv L. Investment activity in the Ukraine: national and regional dimensions / L. Simkiv, V. Krupin //Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych, nr 20, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin, 2016. – P. 249-263.

14. Сімків Л.Є. Напрямки розвитку інфраструктури підтримки підприємництва на регіональному рівні /С. Л., Шульц, Л.Є. Сімків //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Випуск 4, 2016. – С. 148-157.

15. Сімків Л.Є. Інновації як фактор економічного зростання /Л.Є. Сімків //Молодий вчений – 2016. - №12 (39) - С. 901-905.

16. Сімків Л.Є. Державні та регіональні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання економічного зростання [Електронний ресурс] /Л.Є. Сімків //Інфраструктура ринку. – 2017. -№4. – С. 103-107 – Режим доступу до ресурсу: http: //www.market-infr.od.ua/uk/4-2017.

17. Сімків Л. Є. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіону / Л. Є. Сімків, Н. Ю. Потьомкіна /Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» – 2017. - №3 (42) – С. 123-126.

18. Сімків Л. Є. Напрями вдосконалення процесу формування і реалізації національних проектів /Л. Є. Сімків /Науковий економічний журнал «Інтелект XXI» – 2017. - №6. - С.105-108.

19. Сімків Л. Є. Теоретичні засади формування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання в регіонах [Електронний ресурс] /Л. Є. Сімків //Інфраструктура ринку. – 2018. -№17. – С. 295-299 – Режим доступу до ресурсу: http: //www.market-infr.od.ua/uk/4-2017.

20. Сімків Л. Є. Особливості структурних зрушень в економіці України /Л.Є. Сімків, Н.Т.Мелінишин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Вип. 19.- Ч. 3., 2018. - С. 44-48.

Матеріали наукових конференцій

21. Сімків Л.Є. Основні заходи подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України /Л.Є. Сімків // Матеріали XIII щорічної всеукраїнської наукової конференції [«Екологічний менеджмент у загальній системі управління»], (Суми, 17-18 квітня 2013 року) - м. Суми: Сумський державний університет, 2013 р. - С. 131-133.

22. Сімків Л.Є. Проблеми зменшення диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів України /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні аспекти розвитку світової економіки під впливом глобалізації»], (Одеса, 22-23 травня 2015 року) – Одеса, 2015. - С. 76-77.

23. Сімків Л.Є. Стратегічні напрямки розвитку малого підприємництва в умовах диспропорційності економічного зростання /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Розвиток нової економічної

системи на світовому, державному та регіональному рівнях»] (Львів, 30-31 січня 2015 року) - Львів, 2015. - С.7-9.

24. Сімків Л.Є. Інструменти реалізації регіональної політики енергозбереження /Л.Є. Сімків // Матеріали І міжнародної науково-практичної конференції [«Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі»], (Кошице, Словаччина, 14-15 лютого 2016 р.) - Кошице, 2016. - С. 139-142.

25. Сімків Л. Є. Регіональна політика держави в умовах децентралізації / Л. Є. Сімків //Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). - Івано-Франківськ, 2017.- С. 125-128.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ……. 18
ВСТУП……... 19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ……. 38
1.1. Сутність, функції та складові регіональної економічної політики… 38
1.2. Цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання…… 51
1.3. Методологічні основи дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики……. 59
РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ……..
2.1. Дослідження диспропорційності економічного розвитку регіонів України…… 71
2.2. Особливості структурних процесів в економіці регіонів України… 98
2.3. Аналіз диспропорцій соціального розвитку у міжрегіональному вимірі…… 124
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ……..
3.1. Розвиток підприємницької активності в регіонах України та її вплив на динаміку економічного розвитку регіонів……. 139
3.2. Сучасні тенденції розвитку інвестиційних процесів в регіонах України…… 160
3.3. Роль інноваційної діяльності у забезпеченні економічного зростання регіонів……. 180
3.4. Моделювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток регіонів України…… 197

РОЗДІЛ 4. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ…….

4.1. Інституційно-регуляторне середовище реалізації державної регіональної політики…… 212

4.2. Концептуальна модель формування регіональної економічної політики в сучасних умовах……. 228

4.3. Стратегічні пріоритети регіональної економічної політики в контексті детермінант економічного зростання……. 250

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ…….. 282

5.1. Напрями удосконалення державної регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації…….. 282

5.2. Організаційно-економічні механізми стимулювання економічного зростання в регіонах України…….. 306

5.3. Інфраструктурне забезпечення реалізації розвитку підприємництва на регіональному рівні…… 328

5.4. Національні проекти та регіональні цільові програми в системі інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання…… 343

ВИСНОВКИ…….. 374

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 381

ДОДАТКИ…… 416

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП	Валовий внутрішній продукт
ВДВ	Валова додана вартість
ВРП	Валовий регіональний продукт
ВРУ	Верховна Рада України
ГО	Громадська організація
Держінвестпроект	Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України
ДПП	Державно-приватне партнерство
ДЦП	Державні цільові програми
ДФРР	Державний фонд регіонального розвитку
ЗМІ	Засоби масової інформації
ІРЛП	Індекс розвитку людського потенціалу
КМУ	Кабінет міністрів України
Мінекономрозвитку	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
МФУ	Міністерство фінансів України
НДДКР	Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
ОТГ	Об’єднані територіальні громади
ПІІ	Приватні іноземні інвестиції

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Поглиблення міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій, дезінтеграція національного економічного простору зумовлюють необхідність змін у підходах до розробки та реалізації регіональної економічної політики. Зростаюча складність проблем, які вирішує сучасна держава і розширення кола учасників, які беруть участь у формуванні та реалізації регіональної економічної політики в умовах реалізації реформи адміністративно-фінансової децентралізації об'єктивно посилює увагу до регіонального рівня управління.

Зазначене вимагає осучаснення пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів та модернізації механізмів реалізації державної регіональної політики і регіональної економічної політики, що дозволило б забезпечити висхідну динаміку економічного розвитку на регіональному та місцевому рівнях; перетворити регіональні відмінності у нові можливості для соціально-економічного розвитку держави та її регіонів; стимулювати впровадження інновацій та активізувати процес залучення інвестицій; що в комплексі створить підґрунтя для підвищення рівня якості життя населення, незалежно від місця його проживання.

Ефективність регіональної економічної політики, спроможної сформувати сприятливі умови для забезпечення якісного економічного зростання, соціальної та економічної єдності держави, динамічного збалансованого розвитку регіонів, визначається обґрунтованістю прийнятих рішень, як на етапі формування, так і на етапі її реалізації.

Різні аспекти окресленої проблематики стали предметом наукових досліджень українських та зарубіжних учених. Зокрема, теоретичні та прикладні основи формування і реалізації державної регіональної політики, регіональної економічної політики відображено в працях С. Білої, І. Благуна, І Буднікевич, З. Варналія, І. Вахович, В. Гейця, З. Герасимчук, О. Гонти, А. Гранберга, Б. Данилишина, Я. Жаліла, І. Заблодської, С. Загороднюк, В. Лагодієнка, А. Мельник, А. Мокія, І. Сторонянської, С. Шульц та ін.

Вивченням проблем економічного зростання, їх сутнісних ознак займалися такі вчені як В. Безугла, А. Гальчинський, В. Зубов, С. Коляденко, Л. Корнійчук, С. Кузнець, Е. Лібанова, Н. Лутчин, Р. Солоу, О. Попкова, У. Ростоу, І. Сазонець, І. Сацик, Я. Тінберген, Р. Харрод, Л. Шинкарук, Й. Шумпетер та ін.

Однак в умовах перерозподілу повноважень і функцій між місцевим, регіональним та державних рівнем подальших досліджень потребує проблематика регулювання економічних процесів.. Сучасні виклики регіонального розвитку, пов’язані з проведенням реформ адміністративно-територіального устрою України та децентралізації влади, євроінтеграційними процесами, обумовлюють необхідність їх врахування при розробці концептуальної моделі регіональної економічної політики, спрямованої на стимулювання економічного зростання регіонів. Актуальним залишається питання обґрунтування цільових орієнтирів та стратегічних пріоритетів цієї політики в контексті детермінант економічного зростання. Отже, вагомість означених проблем зумовила вибір теми дисертаційного дослідження, його мети і завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження пов’язане з темами науково-дослідних робіт, що виконувались в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу, зокрема: «Теорія і практика управління соціально-економічними процесами в галузевих і регіональних суспільних системах» (номер державної реєстрації 0109U008787), в якій автором досліджено теоретико-методологічні засади формування регіональної економічної політики, запропоновано пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації регіональної економічної політики та їх інструментів; «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» (номер державної реєстрації 0114U004855), де автором обґрунтовано методологічні засади концепції нової якості економічного зростання регіонів України, запропоновано

науково-методичний підхід до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів, який базується на використанні інструментарію «воронок відсталості», визначено стратегічні завдання, спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості регіонів та активізацію інноваційної діяльності; «Наукові та прикладні засади управління розвитком галузевих та регіональних суспільних систем» (номер державної реєстрації 0117U003830), в межах якої автором досліджено теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання в регіонах, узагальнено та обґрунтовано основні принципи його формування, розкрито окремі аспекти щодо удосконалення дії окремих інструментів даного механізму.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування та удосконалення регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання. Реалізація мети зумовила постановку і розв’язання наступних завдань:

- розкрити сутність регіональної економічної політики та узагальнити теоретичні основи її дослідження;
- обґрунтувати цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання;
- розробити методологічні засади дослідження особливостей формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах сучасних реформ;
- визначити проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті забезпечення економічного зростання;
- провести аналіз диспропорційності регіонального розвитку в розрізі оцінки економічних, структурних та соціальних складових;
- визначити чинники економічного зростання та провести оцінку їх впливу на динаміку розвитку регіонів України;

- розробити концептуальну модель формування регіональної економічної політики та визначити її роль в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів;
- дослідити інституційно-регуляторне середовище реалізації державної регіональної політики;
- обґрунтувати стратегічні пріоритети регіональної економічної політики в контексті детермінант економічного зростання;
- розробити пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічного механізму реалізації регіональної економічної політики в контексті забезпечення економічного зростання регіонів на державному та регіональному рівні;
- обґрунтувати напрями удосконалення державної регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації;
- розробити пропозиції щодо удосконалення інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації регіональної економічної політики України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні аспекти формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення та принципи теорій регіональної економіки та просторового розвитку. У роботі для розробки теоретико-методологічних та прикладних засад формування та реалізації регіональної економічної політики використано системний підхід, а також сукупність методів пізнання суспільних процесів і явищ, зокрема: логічного узагальнення, аналізу та синтезу (для визначення сутності принципів та складових регіональної економічної політики, удосконалення категоріально-понятійного апарату дослідження); історичного підходу (для проведення еволюційного дискурсу регіональної політики країн ЄС та нормативно-правового

забезпечення державної регіональної політики України, а також особливостей еволюції теорії економічного зростання); структурного та економіко-статистичного аналізу (для здійснення оцінки диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів та оцінки масштабів і динаміки структурних дисбалансів на регіональному рівні) економіко-математичного моделювання і прогнозування – таксономічний метод та економетричний підхід (для оцінки впливу чинників регіонального розвитку на процеси економічного зростання); стратегічного та структурно-функціонального аналізу (для розробки концептуальних засад та стратегічних пріоритетів формування та реалізації регіональної економічної політики).

Інформаційною базою дослідження слугували: законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної служби статистики України, департаментів економічної політики обласних державних адміністрацій; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад регіональної економічної політики в умовах диспропорційного зростання регіонів України та визначення стратегічних імперативів і механізмів їх реалізації з врахуванням особливостей проведення реформ адміністративно-фінансової децентралізації. До найвагоміших наукових результатів, які характеризують новизну дисертаційного дослідження належать такі:

уперше:

- розроблено концептуальну модель формування регіональної економічної політики, яка передбачає домінування наступних стратегічних пріоритетів регіонального розвитку: нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та ефективне використання конкурентних переваг територій; забезпечення якості економічного зростання

регіонів за рахунок формування «точок зростання» та створення умов для дифузії цих процесів на периферійні території; удосконалення організаційно-економічного забезпечення просторово-економічних трансформацій в розрізі різних типів територій (міських, сільських, гірських тощо). Визначені в моделі принципи та стратегічні детермінанти, спрямовані на підвищення ефективності регіональної економічної політики, яка є складовою державної економічної та державної регіональної політики, а також політики соціально-економічного розвитку регіонів;

- обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування регіональної економічної політики, яка спрямована на забезпечення економічного зростання регіонів та базується на принципах концепцій розумної спеціалізації, сталого та інклюзивного зростання, а також враховує сучасні ознаки якості економічного зростання: стабільність, неперервність та системний характер процесів економічного зростання; наявність ефекту розширеного відтворення; ефективна алокація ресурсів; оптимізація співвідношення процесів просторової концентрації економічної активності та її дифузії, інноваційний характер економічних трансформацій та розвинена територіальна інтеграція;
- запропоновано пріоритети регіональної економічної політики, які базуються на врахуванні комплексу завдань, ризиків і очікуваних результатів її реалізації та спрямовані на: підвищення ефективності функціонування системи управління регіональним та місцевим розвитком; удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації; покращення ресурсного забезпечення розвитку територій з особливими проблемами розвитку (сільських, гірських).

удосконалено:

- методологічні положення щодо розкриття сутності регіональної економічної політики, як системи управлінських впливів дуального характеру, що реалізуються шляхом прийняття управлінських рішень щодо створення умов та організації економічної діяльності в регіонах за умов узгодження

загальнодержавних і регіональних цілей розвитку, з одного боку, та узгодження інтересів суб'єктів господарювання регіону та суб'єктів регіональної економічної політики з іншого. Цей підхід, на відміну від існуючих, передбачає необхідність досягнення взаємоузгодженості багаторівневих управлінських рішень з питань соціально-економічного розвитку територій, які одночасно забезпечуватимуть економічну безпеку держави та ефективне використання ресурсного потенціалу територій;

- методичний підхід до оцінки диспропорційності економічного розвитку регіонів, який передбачає використання методичного інструментарію розрахунку «воронок відсталості», що базується на визначені часових параметрів динаміки (швидкість затягування у воронку) та масштабів (глибина воронки) міжтериторіальних диспропорцій економічного зростання і характеризує розрив відставання регіонів від середньоукраїнського значення темпів росту ВВП на одну особу. Такий підхід, на відміну від існуючих дозволяє визначити позиціювання регіонів не тільки за рівнем соціально-економічного розвитку, а й за інтенсивністю змін його стану, тобто провести оцінювання еволюційних ознак розвитку регіонів та виявити резерви забезпечення процесу їх економічного зростання;
- напрями модернізації державної регіональної політики в умовах сучасних реформ, зокрема: досягнення інституційної довершеності сучасних реформ, в тому числі через забезпечення регулювання регіонального розвитку з єдиного координаційного центру; гармонізація законодавчої бази щодо інструментів державної підтримки регіонального розвитку; забезпечення інституційної та ресурсної скоординованості реалізації регіональних і місцевих стратегій та проектів розвитку; посилення контролю за ефективністю використання фінансових ресурсів територіальних громад; забезпечення фінансування заходів Державної стратегії регіонального розвитку; сприяння залученню коштів європейських та інших міжнародних фондів до реалізації проектів регіонального та місцевого розвитку;

отримали подальший розвиток:

- методичні засади оцінки динаміки та якості економічного зростання регіонів, які, на відміну від існуючих, базуються на комплексному підході до вибору системи показників в розрізі наступних складових: ефективність використання ресурсів регіонів; продуктивність основних факторів виробництва; вплив екстенсивних та інтенсивних факторів на зміну ВРП; внесок окремих регіонів у забезпечення економічного зростання регіонів субрегіонального рівня та країни в цілому;
- організаційно-економічні підходи до удосконалення програмно-проектного інструментарію реалізації регіональної економічної політики, які, на відміну від існуючих, мають передбачати міжпрограмну координацію державних, секторальних та регіональних цільових програм з метою виключення дублювання програмних заходів, узгодження пріоритетів регіональних цільових програм та інвестиційних проектів із пріоритетами регіональних стратегій, моніторинг реалізації регіональних цільових програм, оцінку ефективності реалізації програмних заходів та підвищення рівня освоєння бюджетних коштів, спрямованих на їх реалізацію, посилення відповідальності регіональної влади за виконання програм та проектів в умовах зменшення обсягів їх державного фінансування та зростання частки фінансування за рахунок коштів обласних бюджетів, а також розширення конкурсної складової регіонального програмування;
- інструментарій підтримки розвитку малого підприємництва регіонів, зокрема, на основі впровадження диверсифікованих підходів до здійснення фінансово-кредитної підтримки (часткове відшкодування суми кредиту без урахування відсотків за умови створення нових робочих місць, відшкодування плати за користування кредитами для реалізації інвестиційних проектів, мікрокредитування) в рамках реалізації регіональних програм підтримки розвитку підприємництва; удосконалення інфраструктури підтримки малого і середнього бізнесу в частині ініціювання створення та ресурсного супроводу діяльності Агенцій регіонального розвитку, які надаватимуть

допомогу у пошуку бізнес партнерів для налагодження міжрегіональної та міжмуніципальної співпраці тощо; створення інституцій для навчання бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці науково-прикладних положень щодо формування регіональної економічної політики та модернізації її механізмів за умов необхідності подолання структурно-економічних дисбалансів у розвитку регіонів. Отримані результати апробовані в практиці управління на державному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема використані Міністерством фінансів України при підготовці аналітичних матеріалів та інших стратегічних документів (довідка №31-05000-08-17/2652 від 31.01.2017 р.); департаментом економіки Івано-Франківської обласної державної адміністрації при формуванні проектних пропозицій в рамках інвестиційної політики регіону (довідка №021-22а/332 від 27.04.2016 р.); Івано-Франківською обласною радою при підготовці та реалізації обласних цільових програм з питань регіонального розвитку, зміцнення економічних основ місцевого самоврядування (довідка №11-201/1089р/166 від 10.09.2018 р.); управлінням економічного та інтеграційного розвитку виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів (довідка№174/40-13/23в від 06.09 2018 р.); Ямницькою сільською радою об'єднаної територіальної громади Івано-Франківської області для обґрунтування рішень про ініціювання створення об’єднаної територіальної громади (довідка №587/231 від 11.09.2018 р.). Окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційної роботи впроваджені в навчальний процес Івано-Франківського національного технічного університету та використовуються при розробленні програм, методичного забезпечення та викладання дисциплін «Регіональна економіка», «Національна економіка» (довідка №46-91-196/1 від 04.09.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені у дисертації, отримано автором особисто, а з наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційному дослідженні використано лише ті ідеї та положення, що є результатом особистих напрацювань.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї, положення, пропозиції та рекомендації дисертаційної роботи оприлюднено на 21 конференції, серед яких: «Науковий прогрес на переломі тисячоліть» (м. Прага, 2012 р.); «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (м. Суми, 2013 р.); «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); «Науковий прогрес на переломі тисячоліть» (м. Прага, 2013 р.); «Актуальні проблеми сучасної науки» (м. Перемишль, 2013р); «Сучасні тенденції економічного розвитку» (м. Софія, 2013р.); «Наука і інновації» (м. Перемишль, 2013р.); «Дослідження майбутнього», (м. Софія, 2014 р.); «Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки» (м. Київ, 2014 р.); «Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Львів, 2015 р.); «Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.); «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); «Сучасні аспекти розвитку світової економіки під впливом глобалізації» (м. Одеса, 2015 р.); «Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); «Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі», (м. Ліптовський Ян, 2016 р.); «Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління», (м. Львів, 2016 р.); «Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2016 року); «Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції» (м. Запоріжжя, 2016 р.); «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2017 р.); «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 2017 р.); «Сучасні управлінські технології в умовах трансформації соціально-економічних відносин» (м. Івано-Франківськ, 2018 року).

Публікації. Основні ідеї, положення і найважливіші результати дисертації опубліковано автором самостійно та у співавторстві в 57 наукових працях, зокрема: 1 одноосібна монографія, 5 розділів у колективних монографіях (в т. ч. 1 іноземна), 30 статей у фахових наукових виданнях України, з них 12 – у виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 у періодичних наукових виданнях інших держав; 21 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 137,31 д. а., з яких 46,96 д. а. належать особисто автору.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел (302 найменування на 35 сторінках), 10 додатків (на 58 сторінках), містить 20 аналітичних таблиць та 40 рисунків, з яких повну сторінку займають 6 рисунків та 5 таблиць. Основний текст розміщено на 372 сторінках. Повний обсяг роботи становить 465 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність, функції та складові регіональної економічної політики

Регіоналістика як наука вивчає закономірності та особливості територіального розподілу економічної діяльності та сфокусована на багатьох аспектах територіального розвитку, які лежать в основі управлінських та регулятивних впливів на різних ієрархічних рівнях управлінської вертикалі. Сьогодні, коли вкрай важливими залишаються проблеми нерівності розвитку територій, оптимізації співвідношення централізації та децентралізації в системі розподілу управлінських впливів, визначення стратегічних векторів соціально-економічних, політичних та інших реформ, досягнення економічного зростання та підвищення якості життя населення країни, регіональна економічна політика виступає актуальним напрямом наукових досліджень.

Розглядаючи проблематику сутнісних характеристик регіональної економічної політики, насамперед варто акцентувати увагу на окресленні її місця в системі управлінсько-політичних впливів, різноманітті наукових підходів, які розкривають її зміст, основні цілі і завдання.

Для розуміння сутності регіональної економічної політики доцільно чітко окреслити місце регіональної економічної політики в системі управлінських впливів та її змістовне наповнення щодо об’єктів, суб’єктів та їх функцій.

Регіональну політику можна розглядати на двох рівнях: на макро- та на мезорівні. На рівні держави регіональна політика втілюється в нормативно-правовому регулюванні, направленому на розвиток регіонів, при якому суб’єктами управління є органи державної влади.

Відповідно до цього підходу регіональна економічна політика - це функціональний нормативно-правовий та економічний вплив органів центральної влади на економічну систему адміністративно-територіальної

одиниці країни, який має на меті раціоналізацію суспільно-виробничих відносин та відображає сукупність інтересів населення регіону [137, с.4].

Згідно іншого підходу, на рівні регіону регіональна економічна політика реалізується завдяки нормативно-правовим актам локальної дії, вплив яких розповсюджується на територію відповідного адміністративно-територіального утворення та в якості суб'єкта управління виступають місцеві органи влади [183].

Вважаємо, що регіональна економічна політика за спрямованістю управлінських впливів – це складова державної регіональної політики, державної економічної політики, а також соціально-економічної політики розвитку регіонів (рис.1.1).

Рис. 1.1. Місце регіональної економічної політики в системі управлінських впливів

Примітка. Складено автором.

Мельник А.Ф. вважає, що економічну політику держави і внутрішню економічну політику регіонів слід розглядати не як розрізнені частини, а як єдине ціле, елементи державної регіональної політики, які взаємодоповнюють одне одного [119, с.8].

Взаємоузгодженість цих політик у значній мірі визначає ефективність, дієвість і результативність регіональної економічної політики.

Характеризуючи сучасну економічну політику України слід відмітити надмірний вплив політико-управлінських регуляторів на реальну економіку, що проявляється не у встановленні чітких умов ведення економічної діяльності (що є цілком прийнятною практикою), а у посиленні корупційно-монополістичних впливів на розподіл ресурсів та сфер впливу. За умов слабкого економічного базису української економіки через її низькі стартові позиції з огляду на рівень інноваційності, відсутність послідовності економічних реформ та їх здебільшого посткризовий, а не стратегічний характер економічна політика на державному та регіональному рівня не забезпечує виконання її основної функції - підвищення якості життя населення.

Державна економічна політика не розглядає проблеми розвитку територій у якості стратегічних орієнтирів. Вона спрямована на регулювання розвитку окремих секторів економіки та видів економічної діяльності (див. рис.1.1).

Просторовий зріз економічної політики – це компетенція двох рівнів політики - державного і регіонального, які відрізняються між собою об’єктами і суб’єктами регулювання, масштабами завдань, методами та механізмами залучення інвестицій та стимулювання економічної активності тощо. Так, державна регіональна політика сфокусована на процесах просторової організації економіки. Вона спрямована на зменшення міжрегіональних диспропорцій, стимулювання розвитку регіонів та створення умов для підвищення їх конкурентоспроможності, а регіональна політика – на створення умов та стимулювання економічного зростання окремих територій і регіону в цілому. Складовою державної регіональної політики є стратегія територіального розвитку, яка реалізується шляхом встановлення

інституційних рамок взаємодії між різними гілками влади (центральної, регіональної та місцевої), а також впровадження адресних заходів з підтримки окремих територій та вирішення їх проблем.

На жаль, державне управління регіональним розвитком в Україні має низку недоліків, а саме: застарілість традиційних інструментів та механізмів впливу на регіональний розвиток, які лише закріплюють поточні проблеми територій, вирішують їх недостатньою мірою, не створюють стимулів до саморозвитку, активізації місцевої економічної ініціативи та розвитку підприємництва на місцях [276].

Регіональна політика - це сукупність управлінських впливів, які реалізуються органами виконавчої влади на регульовані процеси соціально-економічного розвитку територій шляхом використання низки засобів (стимулювання, консультування, контролю та ін.) та обмежень інституційного і ресурсного характеру.

Регіональна економічна політика зазвичай розглядається як складова регіональної політики, під якою розуміють сукупність економіко-правових засад функціонування регіональних і територіальних соціально-економічних систем, а також організаційно-управлінських рішень, спрямованих на створення повноцінного життєвого середовища для кожного громадянина незалежно від місця його проживання, гармонійне поєднання інтересів держави, окремих регіонів та адміністративно-територіальних одиниць щодо раціонального й ефективного використання їх природно-виробничого потенціалу з метою забезпечення динамічного й сталого розвитку зазначених регіональних і територіальних систем [149, с.538].

Вчені виокремлюють ще декілька підходів до трактування регіональної економічної політики, в основі яких закладено низку критеріїв: характер впливу на регіональний розвиток; характер втілення; суб’єкт впливу. В першому випадку можна вирізняти [119, с.9-10]:

- політику активної фінансової підтримки через низку відпрацьованих організаційних та економічних інструментів, які опираються на

екзогенні (зовнішні), а не ендогенні (внутрішні) чинники. Уряди держав, які застосовують таку політику, намагаються втручатися у справи регіонів та стимулювати економічний розвиток «згори вниз»;

- політику розкриття внутрішнього потенціалу регіону через розвиток його внутрішніх спроможностей, поліпшення внутрішніх умов, які впливають на інвестиції, вдосконалення іміджу та маркетингу регіону, формування бренду території.

Акцент в розумінні сутності регіональної економічної політики на регулюванні відносин створення та розподілу продукту був зроблений Заблодським Б.Ф. Вчений зазначає, що в основі формування регіональної економічної політики закладено два важливих аспекти організації суспільних систем [66]:

- територіально-адміністративний поділ країни на окремі, відносно самостійні політичні та економічні регіони, які функціонують на основі Конституції України та її підконституційних законів;
- суспільно-територіальний поділ праці, що викликає спеціалізацію виробництва, традиції господарювання, обміну, споживання, культури і технологій використання місцевих ресурсів в окремому регіоні.

Отже, регіональна економічна політика реалізується на регіональному та внутрішньорегіональному рівнях і включає систему цілей і завдань в сфері управління соціально-економічним розвитком регіонів та територіальних утворень, які входять до його складу. Останній акцент є особливо важливим в умовах реалізації реформ адміністративно-територіального устрою України та децентралізації влади. Безумовно, що цілі регіональної економічної політики пов’язані з цілями регіонального розвитку, які поширюються на процеси та явища, що відбуваються на регіональному рівні і, які сконцентровані на залученні різних механізмів ефективного використання ресурсів територій та конкурентних переваг територіального розподілу праці задля підвищення якості життя населення.

Головним завданням регіональної економічної політики є забезпечення зростання конкурентоспроможності територіальних систем регіонального, районного та базового рівня. Виконання цього завдання в сучасних умовах децентралізації влади по-новому ставить питання розподілу політико-управлінських впливів і тут доречним є врахування досвіду формування та реалізації регіональної політики в країнах ЄС. Відмічаючи змінний характер політики регулювання регіонального розвитку в Україні звернемо увагу на еволюційний дискурс регіональної політики ЄС (табл. 1.1.).

Стратегічні пріоритети сучасного етапу регіональної політики ЄС визначено в її стратегії «Європа–2020: стратегія розумного, стійкого та всеосяжного зростання», яка зорієнтована на програму сприяння інноваційному розвитку регіонів. Основою для розвитку держав-членів ЄС та їх регіонів служить Стратегія «Європа 2020», яка базується на трьох цілях [283].

1. Розумне зростання, яке базуватиметься на дослідженнях та інноваціях, передачі технологій, розвитку конкурентоспроможного малого та середнього співробітництва.

2. Стабільне зростання – перехід до низьковуглецевої економіки, адаптація до зміни клімату, захист довкілля і ефективне використання ресурсів, стабільний транспорт та усунення вузьких місць у мережевих індустріях.

3. Інклюзивне зростання – зайнятість та підтримка трудової мобільності, соціальна інтеграція та боротьба з бідністю, освіта, навички і навчання протягом життя, інституційне будівництво та ефективна публічна адміністрація.

В ЄС на 2014–2020 рр. визначено 11 пріоритетів регіональної політики, що охоплюють такі сфери: наукові дослідження й дослідно-конструкторські розробки, освіта, підвищення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств, розвиток транспорту, зайнятість та боротьба з бідністю, охорона навколишнього середовища та енергетична безпека, підвищення ефективності державного управління [155].

Таблиця 1.1

Еволюційний дискурс регіональної політики країн ЄС

Період	Чинники, що зумовили зміни	Основні ознаки та пріоритети регіональної політики
Період становлення регіональної політики ЄС (70-ті - 80-ті роки XX століття)	Виникнення потреби у відродженні старих промислових регіонів:	- Політика базувалась на системі спільного фінансування регіональної політики держав-членів; - Запровадження заходів активної регіональної політики; - Організація діяльності спеціалізованих структурних фондів (ERDF) та вибір пріоритетів фінансової допомоги; - Подолання регіональних і структурних диспропорцій шляхом підтримки найбільш слабких регіонів; - Підтримка розвитку інфраструктури; - Спрямування ресурсів структурних фондів на довгострокову перспективу і розвиток відсталих регіонів за встановленими критеріями.
Період корекції регіональної політики ЄС (80-ті роки XX ст. - початок XXI ст.)	- Виникнення потреби у забезпеченні економічної та соціальної єдності для проведення спільної регіональної політики згуртування, - розширення учасників ЄС.	- Регіональна політика ЄС ґрунтувалася на засадах солідарності; - До пріоритетів регіональної політики віднесено: сприяння розвитку і зміні структури відсталих регіонів; конверсію або перебудову регіонів, які зазнали відчутних втрат внаслідок промислових спадів; подолання застійного безробіття в регіонах; сприяння включенню молоді в професійну діяльність; реформу спільної сільськогосподарської політики; розвиток і зміна структури регіонів з низькою щільністю населення; підтримка розвитку транспортної інфраструктури між центральними та віддаленими регіонами і вирішення екологічних проблем; - Створення Фонду згуртування та визначення принципів його функціонування.
Період трансформації регіональної політики ЄС (початок XXI ст.- 2013 р.)	- Посилення впливу процесів глобалізації; - активізація інноваційних процесів у світовій економіці.	- Регіональна політика Європейського Союзу стала відносно самостійним напрямком діяльності інститутів ЄС; - Формування нової, активної ролі регіонів у розвитку ЄС; - Зосередження Фонду європейського регіонального розвитку на ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю і конкурентоспроможністю та надання підтримки інтегрованим програмам; - Зростання ролі регіонів у реалізації інноваційної політики; - Акцентування уваги на соціальній політиці (згуртування і між регіонами, і між прошарками суспільства); - Посилення міжрегіонального співробітництва у глобальному просторі;

		- Забезпечення прозорості процесу реалізації регіональних стратегій і програм; - Пріоритет надається регіональним проектам, які сприяють реалізації трансєвропейських мереж
2014 р. – по цей час	- Зміна пріоритетів відповідно до програми регіонального розвитку «Горизонт 2020» зокрема: передова наука (Excellent Science), лідерство у промисловості (Industrial Leadership) і суспільні виклики (Social Challenges).	- Регіональна політика базується по поліцентричній концепції просторового розвитку, необхідності забезпечити фінансування розвитку досліджень та інновацій для економічного зростання, а також соціальну інклюзію населення; - Спрямована на ефективне використання спроможності об'єднаних зусиль різних напрямків політики і територіального співробітництва для досягнення сталого зростання; - Стратегічними пріоритетами регіональної політики ЄС є: знання та інновації; ефективне використання ресурсів; інклюзивне зростання – соціальна та територіальна згуртованість.

Примітка. Складено з використанням: [54; 83; 135].

Щодо розподілу політико-управлінських впливів слід зазначити, що в останнє десятиліття в Європі спостерігається об'єднання наукової, промислової, соціальної та регіональної політики в інноваційну політику, головною метою якої стає підтримання середовища, що сприяє створенню нововведень, помітно зростає значення регіонального науково-технічного та інноваційного співробітництва. Поява нових технологій та глобалізація економіки, а також обмеженість державних ресурсів призводять до зростання ролі регіонів в економіці. Як наслідок, регіональна влада все активніше налагоджує зв’язки з зацікавленими колами за кордоном на субрегіональному рівні. Поряд з цим регіональні проблеми все частіше вирішуються шляхом узгодження дій центрального уряду та місцевої влади. Спостерігається інтенсивне переплетіння трьох рівнів формування регіональної політики (політики, яка здійснюється самими регіонами, регіонального компоненту урядової інноваційної політики та наднаціональної політики ЄС). Регіональна політика все більше набуває рис структурної, а не розподільчої політики [83].

До того ж сьогодні в політиці ЄС застосовується всеохоплюючий підхід в рамках якого всі регіони мають право претендувати на певну форму підтримки, але в той же час мав місце дуже високий рівень концентрації ресурсів в менш розвинених регіонах [77].

Судячи з озвучених пріоритетів фінансової політики Євросоюзу на період 2014–2020 років, у наступні сім років європейці зосередять свої ресурси на підтримці інноваційного розвитку регіонів як основи створення нових робочих місць, розвитку конкурентоспроможності, економічного зростання, поліпшення якості життя та стійкого розвитку [52]. У більшості країн-членів ЄС сформувались власні моделі регіонального розвитку, однак всі вони мають спільні особливості [50, с.87]:

- економічний розвиток країн і регіонів визначають переважно самі учасники економічних процесів, а держава встановлює макроекономічні межі їх діяльності;

- пошук оптимального співвідношення між повноваженнями державних органів та регіонального й місцевого самоврядування;

- на регіональному рівні активно розвивається партнерство між державними й недержавними учасниками соціально-економічних процесів;

- збільшення ролі загальноєвропейського чинника у розробці регіональної політики шляхом розвитку транскордонних стратегій і міжрегіональної кооперації для розв'язання спільних завдань регіонами, які не межують між собою.

Сучасна політика ЄС в області регіонального розвитку націлена на сприяння економічному зростанню і створенню робочих місць в регіонах і містах ЄС. Нові підходи в регіональній політиці європейських держав усе більше спрямовуються на передання повноважень і ресурсів на субнаціональний рівень, завдяки чому регіони можуть самі розвивати власні території й підвищувати свою конкурентоспроможність. Міністерства й інші центральні органи влади діють переважно як координатори та партнери регіонального розвитку, що його здійснюють самі регіони [90, с.251].

Для України важливими є принципові орієнтири регіональної політики ЄС, які забезпечать керованість економічних процесів і спрямовані на: концентрацію фінансових ресурсів у регіонах; налагодження партнерських відносин між всіма гілками влади; забезпечення прозорості і скоординованості управлінських рішень; врахування інтересів усіх учасників цих відносин; забезпечення цільового характеру і системності заходів.

Відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів України» основними принципами регіональної економічної політики були визначені наступні [171]:

- збалансування загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів розвитку, визначення державою з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування науково обґрунтованих пріоритетних напрямів регіонального розвитку;

- програмно-цільового підходу до розв'язання проблем соціально-економічного розвитку, створення сприятливого інвестиційного середовища в регіонах;

- максимального наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до споживачів цих послуг;

- концентрації на конкурсній основі коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, а також інших ресурсів з метою досягнення найбільш ефективного їх використання для цілей регіонального розвитку;

- співробітництва та взаємної відповідальності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, наукових і громадських організацій та інших суб'єктів у виконанні завдань регіонального розвитку.

Особливого значення при реалізації регіональної економічної політики набувають питання децентралізації повноважень центральних органів виконавчої влади та розмежування повноважень, функцій між місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, які в межах своєї компетенції вирішують проблеми соціально-економічного розвитку територій.

Тому в сучасних умовах децентралізація влади в Україні стає важливим чинником трансформації завдань регіональної економічної політики. З огляду на це, регіональний розвиток в Україні на сучасному етапі набуває нових акцентів, а регіональна політика нових пріоритетів та механізмів її реалізації.

Під децентралізацією розуміється перерозподіл владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевими рівнями організації публічної влади із зміщенням акценту на місцевий рівень в частині здійснення заздалегідь окреслених і гарантованих державою функцій. Її визначають як один з ключових принципів розвитку демократії в державах Європейського Союзу і Ради Європи, основою їх регіональної політики. В Україні поряд з центральними органами влади активними суб'єктами економічних, політичних та інших відносин є регіони та міста, відбувається пошук взаємовигідної моделі

між "центром" та регіонами, територіальними громадами міст, селищ, сіл та інших населених пунктів, заснованої не на засадах диктату і підпорядкування, а децентралізації, партнерства та узгоджених діях. Досвід зарубіжних країн свідчить, що така модель певною мірою уніфікує ці взаємовідносини незалежно від форми державного устрою [67].

Децентралізація влади включає як політичну, так і адміністративну сторони. Децентралізація може бути територіальною – переміщення влади від центрального міста на інші території, і може бути функціональною – шляхом передання повноважень на прийняття рішень з головного органу будь-якої галузі уряду до чиновників нижчих рівнів.

Регіональний рівень публічної влади децентралізованої унітарної держави набуває специфічного статусу територіальної громади, населення якої претендує на сукупність прав та обов'язків, притаманних населенню територіальної громади, зокрема, право на місцеве (регіональне) самоврядування. Отож, ефективним напрямом оптимізації публічної влади може стати представництво у владних відносинах інтересів регіонів, структуризація місцевого рівня публічної влади та зміцнення регіонального рівня з повноцінними органами самоврядування, законодавче закріплення та забезпечення механізмів регіональної політики, державне регулювання розвитку регіонів, визначення удосконалення статусу адміністративно-територіальних одиниць з метою наближення до потреб людини й існуючих стандартів, демократизація внутрішньодержавних відносин, більша частка економічних методів впливу на відповідні об'єкти тощо. Важливим фактором є гармонізація дій всіх суб'єктів владних відносин, яка можлива завдяки чіткому розмежуванню повноважень органів виконавчої влади нижчого рівня та органів місцевого самоврядування, ефективному контролю за діяльністю органів публічної влади, законодавчому закріпленні незалежності органів місцевої влади від державних органів щодо прийняття рішень, розпорядження ресурсами та власністю, необхідними для їх реалізації державою [280].

У ході реформ в Україні передбачається провести такі заходи [280]:

- визначити територіальну основу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади;

- розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів;

- розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади;

- визначити, скільки ресурсів треба на кожному рівні;

- зробити органи місцевого самоврядування підзвітними перед виборцями і державою.

Як зазначає Б.М. Данилишин «напрям реформ щодо децентралізації управління є наскрізним відносно всієї ідеології становлення сучасної суспільно-економічної формації України. При цьому йдеться не про посилення управлінської вертикалі у регіонах та на місцях, а про формування нової "географії центрів відповідальності" за впорядкування суспільного життя та забезпечення територіального економічного розвитку» [51].

Мова йде про те, що проведення децентралізації влади разом із змінами бюджетування громад та регіонів дозволить забезпечити більш ефективне залучення різних суб’єктів до вирішення проблем регіонального розвитку, тобто забезпечить інклюзивність регіональної політики та одночасно підвищить відповідальність територіальних громад.

А. Ткачук зазначає, що якщо традиційна парадигма державної регіональної політики була сфокусована на перерозподілі ресурсів від більш розвинутих до менш розвинутих регіонів, то нова має передбачати розбудову конкурентного регіону шляхом залучення усіх регіональних суб'єктів розвитку та використання ключових активів регіонів. На думку вченого метою сучасної регіональної політики має стати виявлення і реалізація прихованого та недооціненого потенціалу розвитку регіону. Враховуючи те, що децентралізація дає можливість місцевим громадам та регіонам отримати більше впливу на свій розвиток, трансформація державної регіональної політики має здійснюватись на основі орієнтації на встановлення партнерських

відносин між різними рівнями і гілками влади, а також приватним і неурядовим секторами [256]. Регіональна влада за цих обставин виступатиме сполучною ланкою між державою та територіальними громадами, яка виконуватиме контролюючу та організаційні функції, в також виступатиме ініціатором і діловим партнером у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку регіону та територіальних утворень, що входять до його складу.

За цих умов регіональна економічна політика спрямована на суб'єктів економічної діяльності, що виробляють продукти і надають, які забезпечують нормальні умови проживання населення певних територій. Крім того, регіональна економічна політика повинна забезпечити умови для ведення економічної діяльності на території регіону, враховуючи їх особливості в територіальній організації економіки країни, підвищення економічної самодостатності і самозабезпечення економічного розвитку регіонів і поглиблення уваги до ліквідації їх внутрішніх диспропорцій. З огляду на це, метою регіональної економічної політики слід вважати досягнення компромісу між намаганням забезпечити економічну ефективність і соціальну справедливість. Йдеться про узгодженість інтересів суб'єктів та об'єктів регулювання економічної діяльності на певній території.

1.2. Цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання

В умовах сьогодення актуальними є питання ефективності економічної політики щодо розвитку окремих територій, забезпечення умов та можливостей їх економічного зростання. Головною метою економічного зростання є зростання обсягів економічних та соціальних благ, які сприятимуть поліпшенню рівня життя населення,створенню стабільної сприятливої соціально-економічної ситуації в країні, підвищенню її міжнародного

авторитету. Зростання темпів економічного зростання довгострокова ціль економічної політики будь-якої країни.

На початкових етапах формування концепції економічного зростання, економічне зростання трактувалось у кількісному вимірі. Це стосувалось збільшення випуску товарів і послуг, накопичення знань та інновацій, капіталу. Так, Кемпбелл Р. Макконнел, Стенлі Л. Брю вважали, що економічне зростання полегшує розв‘язання проблеми обмеженості ресурсів і вимірюється двома взаємопов‘язаними способами: через збільшення ВНП за певний період часу, чи як збільшення ВНП на душу населення [3].

Дж. М. Кейнс, Р. Ф. Харрод проблему економічного зростання пов’язували з темпами зростання доходу. Є. Дамар акцентував увагу на необхідності зростання інвестицій, які збільшуватимуть виробничу потужність. У. Ростоу наголошував, що для досягнення економічного зростання важливим є збільшення інвестицій та прискорений розвиток галузей обробної промисловості [190, с.222]. Базилевич В.Д. і Баластрик Л.О. під економічним зростанням розуміють довгострокову тенденцію збільшення потенційного рівня виробництва за умов повної зайнятості [4].

Вєчканов Г.С. і Вєчканова Г.Р. вказують, що економічне зростання передбачає збільшення потенційного ВВП, або випуску країни [31, с.133]. Акцент на збільшенні кількості товарів і послуг, які продукує національна економіка при визначенні сутності поняття «економічне зростання» є превалюючим в працях С.Панчишина, Г.Климка, В. Нестеренка, А. Філіпенка, А. Добриніна, Л. Тарасевича та інших.

Низка авторів наголошує на критерії тривалості стійкого розвитку економіки і розглядає економічне зростання як процес ефективного використання виробничих, трудових, інноваційних та фінансових факторів у довгостроковому періоді без порушення стану рівноваги в короткому проміжку та із поступальним зростанням ВНП [18, с.291].

М.П. Бутко дає наступне визначення: «Економічне зростання як економічна категорія характеризує гармонізовану взаємодію продуктивних сил

і виробничих відносин в суспільстві, що обумовлює покращення кількісних показників розвитку, спонукає до пожвавлення економічної діяльності, ділової та інвестиційної активності» [20, с.302].

Якісний аспект економічного зростання пов’язують із структурними змінами в економіці, процесом нагромадження інновацій, підвищенням якості робочої сили тощо. Крім інтенсифікації економічного зростання, що призводить до якісних змін в структурі і динаміці виробництва та ефективності використання ресурсів, про якість економічного зростання свідчать покращення рівня життя населення, забезпеченість соціальними послугами, підвищення соціальної захищеності тощо.

Економічне зростання можна вважати не тільки індикатором ефективності розвитку будь-якої економічної системи, а й індикатором якості економічних реформ. Еволюція економічного зростання відображає трансформацію суспільства за певними критеріями. яка забезпечує перехід на вищий щабель еволюції, до інноваційного типу розвитку, побудованому на реалізації інноваційної структури умов, ресурсів, факторів виробництва.

Саме якість зростання, що характеризується ефективністю використання ресурсів, підвищенням добробуту населення, використанням нових технологій і розвитком сфер, спрямованих на задоволення різноманітних потреб людини, стає реальним віддзеркаленням економічного розвитку країни [92]. Нова якість економічного зростання і є вища ступінь еволюції економічного розвитку, оптимізація співвідношення інтересів на всіх рівнях господарства як усередині країни, так і за її межами і тому потребує вивчення як в просторі, так і в часі [92].

В сучасній Україні вирішальний вплив мають екстенсивні чинники економічного зростання – зовнішня кон’юнктура та покриття низької ефективності використання ресурсів обсягами їх залучення.

Слід відзначити, що концепція економічного зростання є однією з фундаментальних економічних теорій. Її теоретичний базис нагромаджувався впродовж останнього століття. Дослідженню сутності та чинників, що

забезпечують економічне зростання присвячено низку теорій зарубіжних вчених (табл. 1.2).

Як бачимо, змістовне наповнення концепції економічного зростання відбувалось внаслідок об'єктивних змін та розширення переліку чинників (прямих та непрямих), дія яких в певний період розвитку суспільства актуалізувалась та набувала значимості у досягненні вищого рівня продуктивності використання матеріальних, трудових та інших видів ресурсів.

Економічне зростання - це категорія, яка залежить, як від економічних, так і від неекономічних чинників. В рамках економічної теорії існує думка, що в кожному економічному чиннику є складова неекономічного чинника. Зазначимо, що домінуючою тенденцією економіки в сучасних умовах є інтелектуалізація факторів. В моделях ендогенного зростання Френкеля - П. Ромера, Азариадиса – Дрейзена і Асемоглу - Реддинга основними чинниками ендогенного зростання визнається синтез людського капіталу та інновацій, продуктивність освіти, поведінка суб’єктів господарювання та політики субсидіювання НДДКР [181].

Відомий американський історик економічної думки Б.Селігмен зазначав, що теорія економічного зростання повинна базуватися на мультифакторній продуктивності прямих та непрямих чинників (природні ресурси, політичні інститути, законодавство, а також психологічні і соціальні чинники) (рис. 1.2.).

Під мультифакторною продуктивністю або сукупною продуктивністю чинників виробництва розуміють показник технологічного й організаційного рівнів виробництва, представлений у вигляді обсягу виробництва з розрахунку на одиницю витрат чинників виробництва. Чинники виробництва зважуються за їх частками внеску в приріст обсягів продукції. Розрахунки показника сукупної продуктивності в цілому ґрунтуються на положенні, що продуктивність залежить від витрат капіталу, праці та інших чинників (вплив на виробництво

Таблиця 1.2

Еволюція теорії економічного зростання

Теорії	Вчені	Основні характеристики
Динамічні теорії економічного зростання	Р. Харрорд, Є Домард, Р. Солоу, Дж.Мід, А.Льюіс	Економічне зростання відбувається за умов створення нових робочих місць за рахунок невикористаних виробничих потужностей, впровадження нової техніки, комбінування наявних ресурсів при одній і тій же технологічній оснащеності, наявність конкуренції, підвищення продуктивності праці та покращення організації виробництва. В базовому рівнянні економічного зростання темпи розширення виробництва прямо пропорційні нормі збереження.
Теорії регіонального економічного зростання	Ю.А. Гаджиєв, А.Г. Гранберг, Е.А .Коломак, І.В. Пилипенко,А. Суспіцин, Дж. Бортсом, Сала-Мартін, П.Кругман, М. Портер, А Маршалл, Р.Холл, Ч.Джонс	Нерівномірний розвиток регіонів тимчасове явище і за умов економічного зростання відбуватиметься скорочення міжрегіональної диференціації за рахунок факторів, що підвищують виробничий потенціал економічної системи (кількість і якість природних ресурсів, загальна чисельність і кваліфікація трудових ресурсів, запаси капіталу і рівень технології). Віддача від масштабу, конвергенція регіонів, наявність природних ресурсів, чисельність і кваліфікація трудових ресурсів, запаси капіталу та рівень інноваційного розвитку, ринковий механізм регулювання розвитку економіки стають визначальними чинниками економічного зростання регіонів. Актуалізуються просторовий, соціальний, інституціональний і політичний чинник, як джерела економічного зростання.
Неокласичні теорії	Дж.М. Кейнс, Р. Харрод, Р. Солоу, Дж. Мід, Р. Берроу, А. Льюїс.	Зростання економіки пов’язували із збільшенням сукупного попиту, накопиченням капіталу та ефективністю інвестицій, створенням нових робочих місць за рахунок завантаження невикористовуваних виробничих потужностей, наявністю конкурентної ринкової системи, впровадженням нової техніки, підвищенням продуктивності праці, вдосконаленням організації виробництва. Економічне зростання в країні розглядається і як результат конкурентної боротьби регіонів за ресурси, або ж як результат зростання регіонів за рахунок внутрішньорегіональних джерел розвитку.
Інституційна теорія	Д. Норт, Р. Томас, О. Уильямсон	Нагромадження капіталу і економія на масштабах не є джерелами економічного росту, вони і є свідченням росту. Вагому роль у досягненні економічного зростання відводиться історичним традиціям та інституційним структурам. Права власності і права та обов’язки, що фіксуються системою контрактів виступають важливим джерелом економічного зростання.

Теорії кумулятивного розвитку (теорії кумулятивної причинної обумовленості, прямого і зворотного зв'язку, «полюсів росту», «центр-периферія» та ін.)	Х.Р. Ласуен, Г. Мюрдаль, А. Хіршман, Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіль, Ч. Шмідт, Д. Дарвент, П. Хаггет, Т. Хєгестранд, Дж. Фрідман, Т. Хермансен, Х. Річардсон,	Економічне зростання пов'язане із виникненням центрів росту та каналів їх поширення, утворенням агломерацій центрів росту, інновацій та дифузії нововведень, віддачею від масштабу. Зростання економіки країни у всіх регіонах відбувається нерівномірно, із змінною інтенсивністю та змінним ефектом.
Нові теорії регіонального економічного розвитку (нова економічна географія, нові моделі економічного росту, теорія агломерацій, нових форм організації виробництва, ринкового потенціалу).	П. Кругман, М. Фуджит, Т. Морі, Є. Венаблес, Д. Пуго, Дж. Харріс, А. Пред, Р. Фіані, Г. Мюрдаль, А. Хіршман, А. Гільберт, Дж. Гаглер, Дж. Еллісон, Є. Глейзер, Д. Девіс, Д.Вайнштайн.	До просторових факторів росту відносяться різні види ефектів від масштабу, транспортні витрати, мобільність факторів виробництва, агломерація, просторові або багаточисельні ефекти взаємовпливу економічних факторів. Вагомим ендогенним фактором росту економіки в умовах недосконалої конкуренції є людський капітал. Формування кластерів, ланцюжків доданої вартості розглядаються як форми, механізми підвищення конкурентоспроможності та прискорення економічного розвитку країн і регіонів.
Модель інклюзивного зростання	Д. Асмоглоу, Д. Робінсон, Е.С.Райнет, А. Рамо, С. Голандер, Р. Болінг, Дж. Подеста, З.М. Бедоса, Е. Дуфло.	Базується на концепції інклюзивного зростання, згідно якої економічне зростання розглядається в контексті критерію інклюзивності, тобто максимальної залученості кожного суб'єкта для вирішення проблем регіонального розвитку, а також гуманізації економічних процесів шляхом формування ціннісних орієнтацій. Відповідно, інклюзивне зростання ґрунтується на пріоритетності інвестицій в людський капітал, створенні нових робочих місць, структурній трансформації, прогресивній податковій політиці, соціальному захисті, недопущенні дискримінації, соціальній інтеграції та сильних інститутах.

Примітка. Складено з використанням [22; 28; 87; 93; 106; 111; 123; 265].

досягнень науки, удосконалення системи управління й організації виробництва та інші прояви технічного прогресу, які не знаходять відображення в активах) [121, с.8].

Рис.1.2. Класифікації чинників економічного зростання

Примітка. Складено з використанням [186, с.443-444; 280, с.330]

За останні кілька десятиліть показник сукупної факторної продуктивності (total factor productivity, Solow 1957) став стандартним інструментом аналізу структури економічного зростання в розвинених країнах світу [264; 289; 301]. Зростання сукупної факторної продуктивності свідчить про активність інноваційних процесів в економіці, підвищення кваліфікації і мотивації робочої сили, вдосконалення методів управління та організації виробництва, а також про наявність зростаючого ефекту масштабу. Йдеться про відповідний рівень віддачі основних факторів виробництва (природних ресурсів, праці, капіталу),

або ж про ефективність використання ресурсів, результат розширеного відтворення.

До чинників політики економічного зростання відносять також [66]:

- *економічну свободу* – домашні господарства регіону самі вирішують, як витрачати свої кошти, скільки заощаджувати; підприємства – що виробляти й де реалізовувати свою продукцію; влада регіону – як формувати свій бюджет, здійснювати інвестиції, зберігати довкілля;
- *приватну власність*, яка забезпечує економічну свободу, інтерес до виробництва й нагромадження;
- *конкуренцію* яка впливає на підвищення якості виробництва продукції, насичення товарами ринку і зниження (стабільність) цін;
- *правові ринкові інституції*, які створюють рівні умови підприємствам і захист прав власників капіталу;
- *жорсткі бюджетні обмеження*, які передбачають упорядкування й узгодженість видаткової частини бюджетів з економічною та соціальною ефективністю сфери виробництва;
- *державну політику*, яка має забезпечити довіру інвесторів, виробників і населення регіонів.

Слід відзначити, що чинником економічного зростання є просторовий чинник. Безумовно, що на динаміку економічного розвитку має вплив нерівномірність розподілу економічної активності, яка сприяє посиленню міжрегіональної диференціації. На жаль сьогодні регіони, виступаючи самостійними агентами економічних відносин, доволі часто є не партнерами, а конкурентами. У найбільш успішних регіонах виникають агломераційні ефекти, які сприяють концентрації ресурсів і в подальшому зростанню продуктивності економічної діяльності.

Основними ознаками якості економічного зростання є:

- довготривалість позитивної динаміки розвитку, тобто стабільність темпів економічного зростання;
- дотримання умов поступальності розвитку;

- ефективна алокація ресурсів;
- наявність відтворювальних процесів тощо.

Сьогодні існують різноманітні методики оцінки кількісних та якісних ознак економічного зростання. Низка авторів для оцінки якості економічного зростання використовують індекс, який розраховується з врахуванням індексу росту ВВП (ВРП) та їх індекса-дефлятора [196, с.32]. Цей індекс характеризує тільки економічну динаміку. Інші методики використовують різні індикатори (наприклад, індикатори цілей розвитку тисячоліття) та показники (економічні, соціальні, екологічні), які характеризують кількісні та якісні складові економічного зростання. Відомим методичним підходом є розрахунок співвідношення темпів зростання виробництва та темпів приросту первинних (сировинних) ресурсів.

На нашу думку, аналіз процесу економічного зростання на регіональному рівні необхідно проводити комплексно оцінюючи динаміку та якість економічного зростання в регіонах в розрізі наступних оціночних площин:

- ефективність використання ресурсів регіонів;
- продуктивність основних факторів виробництва;
- вплив екстенсивних та інтенсивних факторів на зміну ВРП;
- внесок окремих регіонів у забезпечення економічного зростання регіонів субрегіонального рівня та країни в цілому.

1.3. Методологічні основи дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики

В Україні, як і в більшості країн світу регіональна економічна політика є одним з найважливіших факторів економічного і соціального розвитку країни. Практично у всіх розвинених країнах зусилля органів управління різних рівнів направлені на створення умов, що дозволили б регіонам в повній мірі реалізувати свій внутрішній потенціал, максимально збільшити їх вклад у

національну економіку, забезпечити конкурентні переваги як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Важливим завданням регіональної економічної політики є запровадження дієвих механізмів модернізації економіки регіону, які сприятимуть виходу з кризи та активізації економічного зростання на місцевому та регіональному рівнях. Забезпечення макроекономічної стабілізації національної економіки, зменшення диспропорційності територіального розвитку та перехід до якісного економічного зростання неможливо досягти без позитивних тенденцій розвитку економіки окремих регіонів. Для розв'язання даного стратегічного завдання та з метою формування і реалізації конкурентоспроможної регіональної економічної політики економічного зростання в Україні, необхідним є врахування світового досвіду структурної перебудови економіки та її впливу на динаміку економічного розвитку регіонів.

Дослідження проблем формування регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання має базуватися на певній методологічній базі, яка дає можливість узгодити цілі й завдання дослідження, визначити його логічну послідовність. Вона включає в себе низку наукових підходів і принципів, методів організації та дослідження процесів формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах сучасних реформ. Крім того, методологія дослідження повинна містити: визначення економічних категорій та понять, теоретичну і методологічну основу дослідження формування регіональної економічної політики, яка базується на фундаментальних положеннях регіональної економіки, наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених з зазначеної проблематики. Врахування певних ідей та підходів, висвітлених у теоріях і концепціях науковців, дозволить системно дослідити різні аспекти формування регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання.

Методологія дослідження зазначеної політики повинна ґрунтуватися на системному, синергетичному, інституційному та біхевіористичному підходах до її пізнання.

Реалізація принципів системного підходу вимагає всебічного аналізу усіх чинників, що впливають на поведінку такого складного об'єкту дослідження як економічна система, обробки усієї інформації як в середині системи, так і інформації, що надходить ззовні. Крім того, необхідно враховувати такі властивості системи як здатність до самонавчання на основі досвіду, адаптивності до умов зовнішнього середовища, що змінюється, її правових, політичних і інших характеристик. Відповідно під поняттям "система" слід розуміти велику кількість елементів, що взаємодіють один з одним і утворюють певну цілісність, єдність та потребують систематизації [279]. В усіх випадках термін "система" включає поняття про ціле, що складається із взаємозв'язаних, взаємодіючих, взаємозалежних частин (підсистем), причому властивості цих частин залежать від системи, і, навпаки, властивості системи - від властивостей її частин. При системному підході здійснюється аналіз певного середовища, в якому система існує і функціонує. Мета системного аналізу - здійснити структуризацію самої системи, з'ясувати механізми функціонування і визначити способи впливу на неї в потрібному напрямі, тобто виробити такі управлінські впливи, які дозволять змінити первинний стан системи до необхідних результатів. Процеси управління в системі в кінцевому результаті зводяться до ухвалення рішень.

Таким чином, принципи системного підходу дозволяють досліджувати регіональну економічну політику з позицій системи довгострокових цілей, основних напрямів і завдань для забезпечення якісного економічного зростання в регіонах та державі; моделювати кількісні і якісні залежності між величинами, які характеризують інноваційні та інвестиційні процеси в регіонах України і їх вплив на темпи економічного зростання; оцінювати ефективність використання інструментів реалізації політики економічного зростання. Крім того, системний підхід дозволяє ідентифікувати регіональну економічну політику як комплекс взаємопов’язаних підсистем, об’єднаних спільною метою, розкрити її основні властивості шляхом вивчення внутрішніх і зовнішніх зв’язків. Все це дає підстави розглядати дану політику, як динамічну і відкриту

систему, яка існує лише в русі та постійно взаємодіє з зовнішнім середовищем. Саме тому складність та особливості формування регіональної економічної політики обумовлюють наявність окремих елементів (зовнішніх та внутрішніх) невизначеності таких, як нестабільність зовнішнього середовища, відсутність або дефіцит інформації, недосконалість системи управління на різних ієрархічних рівнях. Це, звісно, матиме вплив як на процес її реалізації, так і на її складові, кожну з яких можна розглядати як підсистему вищого рівня.

Системний підхід дозволяє розглядати регіональну економічну політику як складну (бо їй притаманні відкритість, нелінійність), дисипативну (бо можуть спонтанно виникати нові типи структур) систему відкритого типу (бо постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем). Водночас додамо, що її стійкість і цілісність забезпечуються сукупністю внутрішніх та зовнішніх зв'язків [34, с.148].

Виходячи з вищевикладеного, приходимо до висновку, що регіональна економічна політика є складною динамічною системою відкритого типу, яка поєднує в собі як просторові, так і часові характеристики, концентрує різні рівні зв'язків та відносин, має певні закономірності розвитку, а саме: відображає минуле та містить можливі елементи майбутнього розвитку.

Постійні зміни умов функціонування економічних систем різного рівня потребують пошуку нових методів пізнання, серед яких вагома роль належить синергетичному підходу. Синергетика (від грецького «synergetikos» - спільний, погоджений, сумісно діючий) – міждисциплінарна наука (яку іноді називають фізичною економікою), що вивчає процеси виникнення і самоорганізації, розвитку і розпаду систем різної природи, в т.ч. економічних [105].

Доцільність застосування даного підходу в дисертаційному дослідженні обумовлена орієнтацією на формування нової парадигми розвитку регіонів, спрямованої на саморозвиток, за якої, в певних умовах (проведення реформ, суспільно-економічні та політичні кризи тощо) економіка регіону здатна забезпечувати позитивну динаміку соціально-економічного розвитку на основі використання внутрішнього потенціалу. В такому аспекті саморозвиток є

цілісним процесом, що може розглядатися тільки по відношенню до системи (регіону), оскільки є результатом спільної дії елементів системи, а особливістю такої системи є її спроможність до самоорганізації.

Побутує думка, що до самоорганізації здатна лише відкрита система, закрита ж повинна, в кінцевому рахунку, прийти до стану з максимальною ентропією і припинити будь яку еволюцію [290].

Власне, закриті системи здатні захистити себе від негативних зовнішніх процесів, таких наприклад, як глобалізація, зміна зовнішньоекономічної кон'юнктури, економічна, фінансова нестабільність і т. ін. Однак, з часом нейтралізація їх дії вимагатиме дедалі більших зусиль, що в кінцевому результаті призведе до «виснаження» та втрати рівноваги. Тобто зростання ентропії призведе до неминучого перетворення закритої системи у відкриту. Підтвердженням цього є те, що сьогодні регіональна економічна політика націлена не стільки на зменшення диспропорцій в рівнях соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни, скільки на пошук можливих шляхів інтеграції різних бізнесових, державних, громадських секторів з метою забезпечення економічного зростання окремих територій. Проведення адміністративної реформи, децентралізація (адміністративно-територіальної, фінансової, секторальної), обумовлені дією цілого ряду чинників (дисбаланс між повноваженнями органів місцевого самоврядування та ресурсами, що виділяються на їх виконання, недосконала структура доходів місцевих бюджетів, непрозорі принципи їх формування, адміністративні бар'єри щодо залучення інвестицій, низький рівень інфраструктурного, інформаційного забезпечення тощо) і є вимогою часу, оскільки існувати далі в такому стані система вже не могла.

Таким чином, використання в методологічних дослідженнях регіональної економічної політики синергетичного підходу є необхідним з тієї причини, що і розвиток регіонів, і економічна політика - відкриті системи, котрим властиві процеси самоорганізації, аналіз яких виходить за межі традиційних наукових

підходів. Крім того, даний підхід дає змогу віднайти ефективні шляхи управління та координації розвитку досліджуваних систем та їх складових.

Застосування синергетичного підходу можливе лише при впорядкованій і чітко встановленій взаємодії державних, регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування з метою досягнення поставлених цілей регіонального розвитку та мінімізації і недопущенні можливих ризиків. Лише в цьому випадку можна говорити про системний характер регіональної економічної політики, яка спрямована на поліпшення соціально-економічного розвитку регіонів та підвищення якості життя населення. При цьому важлива увага повинна також приділятися формуванню самоорганізації регіонального і місцевого рівнів управління на основі консолідації і максимально ефективному використанні внутрішніх ресурсів та потенційних можливостей міжрегіональної взаємодії з метою якісного поліпшення інвестиційної, інноваційної і соціальної привабливості регіонів, переходу їх до фінансової самодостатності і самостійності в вирішенні основних завдань соціально-економічного розвитку [81].

Отже, регіональна економічна політика – це політика синергії і основою досягнення синергетичного ефекту в процесі реалізації її цілей має бути взаємоузгоджена діяльність органів управління усіх рівнів, наділених конкретними повноваженнями з чітко сформованими критеріями їх виконання.

З метою забезпечення ефективного розподілу повноважень між державними, регіональними органами управління та органами місцевого самоврядування необхідним є:

- окреслення переліку функцій, які закріплюються за кожним з управлінських рівнів з розмежуванням тих, які доцільно передати на принципі виключної компетенції і тих, для яких встановлюється спільна відповідальність органів влади різних рівнів;

- чітке закріплення розподілу повноважень органів влади в процесі спільної реалізації управлінських рішень на основі укладання угод;

- запровадження механізмів координації діяльності органів влади різних рівнів в контексті досягнення цілей регіональної економічної політики [119, с.192].

Використання інституційного підходу відкриває нові можливості для економічних досліджень, у тому числі і при формуванні регіональної економічної політики. Доцільність застосування даного підходу обумовлена необхідністю дослідження значної кількості інституцій, діяльність яких має прямий чи опосередкований вплив на процеси розвитку регіонів, формування регіональної економічної політики, механізмів її реалізації. Інституційний підхід забезпечує певний синергетичний ефект і дозволяє виділити фактори і пріоритетні напрями впливу на подальший розвиток регіону, побудувати сучасну його модель.

Інституційний підхід до формування регіональної економічної політики дозволить пояснити сучасний стан і перспективи її реалізації з позицій взаємодії базових економічних інститутів, зобразити регіон як елемент цілої й складної інституційної системи, виділити фактори впливу на його стан і розвиток. За допомогою інституційного аналізу можна побудувати інституційну модель регіону, основою якої будуть інтереси населення регіону і правила взаємодії між ними, а інституційний синтез дозволить виявити тенденції в зміні правил взаємодії між інституціями. Погоджуємося з тезою, що інститути можуть формуватися відповідно до ідеальної теоретичної моделі, можуть відтворювати зразки, які існували в попередніх формаціях, будуватися за прикладом інших країн [191, с.285].

Важливе місце в методологічних дослідженнях належить біхевіористичному (поведінковому) підходу. Термін "біхевіоризм" походить від англійського behaviour і означає "поведінка". Цей підхід має широке застосування в психології та політології, а віднедавна активно використовується і в економічних дослідженнях. Біхевіористичний підхід передбачає сприйняття регіональної економічної політики як образу, що формується в уявленні людини і дає можливість ідентифікувати проблеми

формування та реалізації даної політики, визначити їх пріоритетність. Це, в свою чергу, сприятиме розробці комплексу заходів щодо їх ефективного вирішення.

Сьогодні ми можемо говорити про кілька напрямів використання біхевіористичного підходу при дослідженні проблем формування та реалізації регіональної економічної політики. Перш за все, даний підхід дозволяє виділити дестимулюючі процеси соціально-економічного розвитку регіонів і разом із використанням традиційних методів дослідження посилює ймовірність їхньої об’єктивної ідентифікації. Крім того, він сприяє встановленню пріоритетності проблем регіонального розвитку, які продиктовані внутрішніми потребами та зовнішніми викликами, а також ранжуванню офіційних індикаторів депресивності регіонів. Порівняння офіційно визначеного рівня соціально-економічного розвитку територій із їх перцепційними образами (міжособистісне розуміння), сприяє формуванню об‘єктивного бачення процесів регіонального розвитку та розробці адекватної системи заходів регіональної економічної політики. В свою чергу, перцепційні характеристики регіонів дозволяють визначити ключові проблеми розвитку територій і здійснити їх типологію, розробити стратегії та програми соціально-економічного розвитку [6, с.73].

Методологічні дослідження процесів формування регіональної економічної політики повинні базуватися на використанні певних принципів, які мають відповідати загальним принципам дослідження будь-яких економічних процесів. Аналіз наукових праць багатьох вчених дозволяє стверджувати, що найбільш загальними принципами, які лежать в основі дослідження регіональної економічної політики, можна вважати [33; 116; 174]:

- цілісність: дослідження регіональної економічної політики як цілісної системи, яка включає окремі підсистеми та елементи, що взаємодіють разом, зумовлюючи функціонування системи як цілого;

- структурність дослідження регіональної економічної політики через визначення її складових, сукупності зв’язків та відносин системи;

- ієрархічність, що дозволяє кожен компонент системи розглядати як сукупність певних компонентів (підсистем), а відтак систему регіональної економічної політики, як систему більш широкої системи (державної регіональної політики, державної економічної політики, соціально-економічної політики розвитку регіонів);

- взаємозалежність системи та середовища: в проведеному дослідженні обов'язковим є обґрунтування впливу суб'єктів політики (їхніх якісних, кількісних змін, взаємозв'язків) на соціально-економічний розвиток регіону;

- невизначеність: дослідження регіональної економічної політики відбувається у середовищі, яке має здатність швидко змінюватися, містить певні ризики і де передбачити перебіг подій, що відбуваються не завжди можливо через велику кількість учасників та особливості їхньої діяльності;

- динамічність та безперервність процесів регіональної економічної політики: мова йде про те, що на конкретних етапах для їх дослідження повинна бути передбачена раціональна послідовність певних заходів і використання спеціальних методів та прийомів;

- наукове обґрунтування всіх етапів вивчення процесу формування регіональної економічної політики, тобто від доведення доцільності конкретної стадії і завершуючи об'єктивними висновками щодо напрямів вдосконалення реалізації регіональної політики економічного зростання;

- системність у дослідженні суб'єктів регіональної економічної політики шляхом визначення їхньої ролі та функцій у структурі, а також впливу на процес її формування;

- етапність та комплексність дослідження регіональної економічної політики, що передбачає їх взаємоузгодженість між собою та із загальною метою;

- детермінізм: визнання причинно-наслідкового характеру взаємообумовленості впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників у процесі дослідження регіональної економічної політики.

Таким чином, в основу методологічного підходу до дослідження регіональної економічної політики необхідно покласти послідовність дій, які слідують з мети, завдань, об’єкту, предмету, методів та інформаційної основи даного дослідження (рис. 1.3).

На першому етапі необхідно розкрити сутність регіональної економічної політики, її функції та складові, обґрунтувати цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання та сформулювати методологічні основи дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики.

Другий етап - оцінювання проблем соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті забезпечення економічного зростання – передбачає дослідження динаміки, тенденцій та масштабів диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів, оцінку структурних процесів в економіці регіонів України та соціальних імператив економічного зростання.

На третьому етапі необхідно дослідити особливості концентрації підприємницької активності в регіонах України та провести оцінку її впливу на динаміку економічного розвитку, охарактеризувати сучасні тенденції розвитку інвестиційних процесів в регіонах, провести аналіз проблем інноваційного розвитку регіонів та здійснити моделювання впливу інноваційних та інвестиційних процесів на розвиток регіонів.

На четвертому етапі характеризується інституційно-регуляторне середовище реалізації державної регіональної політики, розробляється концептуальна модель формування регіональної економічної політики в сучасних умовах, визначаються та обґрунтовуються Стратегічні пріоритети регіональної економічної політики в контексті детермінант економічного зростання.

На п’ятому етапі необхідно визначити напрями удосконалення державної політики в умова адміністративно-фінансової децентралізації, дослідити механізми стимулювання економічного зростання в регіонах України, обґрунтувати шляхи удосконалення інфраструктурного забезпечення реалізації

Об'єкт дослідження – процеси формування та реалізації регіональної економічної політики України.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні аспекти формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання.

Мета - розробка теоретико-методологічних засад, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування та удосконалення регіональної економічної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації.

Завдання - розкрити сутність регіональної економічної політики та узагальнити теоретичні основи її дослідження; обґрунтувати цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання; розробити методологічні засади дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах сучасних реформ; визначити проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті забезпечення економічного зростання; провести аналіз диспропорційності регіонального розвитку в розрізі оцінки економічних, структурних та соціальних складових; визначити чинники економічного зростання та провести оцінку їх впливу на динаміку розвитку регіонів України; розробити концептуальну модель формування регіональної економічної політики та визначити її роль в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів; дослідити інституційно-регуляторне середовище реалізації державної регіональної політики; обґрунтувати стратегічні пріоритети регіональної економічної політики в контексті детермінант економічного зростання; розробити пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічних механізмів реалізації регіональної економічної політики в контексті забезпечення економічного зростання регіонів на державному та регіональному рівні; обґрунтувати напрями удосконалення державної регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації;розробити пропозиції щодо удосконалення інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання.

Складові дослідження

Методи дослідження – системний, логічного узагальнення, аналізу, синтезу, історичний, структурний, економіко-статистичний аналіз, економіко-математичне моделювання і прогнозування, стратегічного та структурно-функціонального аналізу

Обґрунтування теоретичних засад формування та реалізації регіональної економічної політики

Дослідження проблем соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті забезпечення економічного зростання

Аналіз чинників економічного зростання регіонів України

Розробка концептуальних засад формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання

Обґрунтування організаційно-економічних механізмів реалізації регіональної економічної політики в контексті забезпечення економічного зростання регіонів

Інформаційною базою дослідження слугували: законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України; матеріали й статистичні дані Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної служби статистики України, департаментів економічної політики обласних державних адміністрацій; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених; ресурси мережі Інтернет.

Рис. 1.3 Компоненти методологічного підходу до дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики

Примітка. Складено автором

розвитку підприємництва на регіональному рівні та інструментів регіональної економічної політики.

Як зазначалося вище, регіональна економічна політика за спрямованістю управлінських впливів – це складова державної регіональної політики, державної економічної політики, а також соціально-економічної політики розвитку регіонів і дію механізмів такої політики спрямовано на всі сфери життєдіяльності регіонів країни. Аналіз сучасного стану реалізації регіональної економічної політики свідчить, що в Україні загострюється проблема незабезпечення належних умов функціонування господарства регіонів, відбувається посилення територіальної дезінтеграції, економічні реформи поки ще не дали очікуваних результатів.

Важливою причиною неефективної реалізації регіональної економічної політики є те, що пріоритети, які визначаються на державному рівні, не завжди збігаються з інтересами регіонів. Мінімізація негативних проявів територіальної дезінтеграції на рівні регіонів потребує розробки такого механізму регіональної економічної політики, який через підтримку місцевих перетворень, створення загальнодержавних умов сприяв тому, щоб кожен регіон, намагаючись досягнути статусу фінансової самодостатності, максимально використовував свій внутрішній потенціал і дедалі менше претендував на державну допомогу. Зазначений підхід до регіональної економічної політики сприятиме посиленню відповідальності місцевих органів влади за ефективний розвиток регіону, пошукові нових інструментів стимулювання регіонального розвитку, зокрема, об’єднанню зусиль місцевого бізнесу, громадськості, органів місцевого самоврядування та державних органів влади для подолання наслідків структурних змін.

Успішній реалізації реформ в Україні перешкоджає існування ряду недоліків, що мають місце в нормативно-правовій базі та практиці реалізації регіональної економічної політики.

Передумовами реалізації даної політики повинні бути:

- розроблення чіткої стратегії щодо побудови регіональної моделі економіки;

- розуміння необхідності та змісту адміністративної та економічних реформ, зокрема етапності та механізму їхньої реалізації, ресурсного забезпечення;

- здійснення модернізації держави та регіонів, їх управлінських структур та інституцій, що відповідатиме національним і регіональним інтересам та суспільним потребам;

- створення нормативно-правової бази розвитку конкурентної економіки регіонів, інтеграції її в світову систему господарювання;

- активне обговорення в суспільстві адміністративної та економічних реформ, залучення громадян до їх проведення [104, с.500].

Сучасний регіональний розвиток, а також розвиток країни, здійснюється під впливом геополітичних та внутрішніх викликів зростання відкритості економіки, що вимагає додаткових змін у підходах до стратегічного розвитку регіонів та визначення цілей регіональної економічної політики України на перспективу [166].

Україні потрібні нові підходи до формування пріоритетів регіонального розвитку, та реалізації регіональної економічної політики, які б дали змогу мінімізувати ризики від нинішніх глобальних викликів; перетворити регіональні відмінності у нові можливості для економічного зростання держави; забезпечити високий рівень якості життя людини, незалежно від місця її проживання, шляхом інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі. Для ефективної реалізації регіональної економічної політики модель відносин між різними рівнями влади, бізнесовими структурами і територіальними громадами обов’язково повинна мати динамічний характер, що дозволяє регулювати відносини між центром та регіонами по вертикалі і по горизонталі. Зменшення міжрегіональної диференціації сприятиме зближенню регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, створюватиме сприятливі умови для ефективного розвитку

національного ринку, гармонізації соціально-економічних перетворень, посилення єдності держави. Зростання територіальних відмінностей ускладнює проведення ефективної регіональної економічної політики, несе небезпеку виникнення регіональних криз і міжрегіональних конфліктів, посилює дезінтеграцію національної економіки, сприятиме послабленню цілісності держави.

Домінуючими передумовами формування пріоритетів регіонального розвитку, та реалізації регіональної економічної політики є [11; 13; 136]:

- зростання диспропорційності, нерівномірності регіонального розвитку;

- низький рівень інтегрованості економіки регіонів у економіку країни, орієнтованість регіональної економіки на експорт сировини та напівфабрикатів, при значному дефіциті на внутрішньому (регіональному) ринку готових товарів вітчизняного виробництва;

- відсутність інституційних змін, дієвих важелів та стимулів щодо запровадження інновацій та посилення структурних процесів на місцевому та регіональному рівнях;

- низький рівень розвитку інфраструктури регіонів (виробничої, дорожньо-транспортної, житлово-комунальної, комунікаційної, соціальної тощо);

- збереження високого рівня дотаційності регіональних бюджетів, що обмежує можливості регіонів і місцевих рад у реалізації перспективних інвестиційних проектів, знижує рівень мотивації місцевої влади в залученні інвестицій та стимулюванні розвитку економіки та підприємництва;

- низький рівень професійної компетентності керівників та службовців органів місцевого самоврядування;

- слабке залучення регіонів, місцевих рад та територіальних громад до процесів економічних і соціальних змін, низька сприйнятливість у суспільстві до використання сучасних методів і моделей управління складними соціально-економічними процесами;

- недосконалість нормативно-правової бази, як на державному, так і на регіональному рівнях управління, що є значною перешкодою залучення й реалізації інвестиційних проектів;

- недостатнє використання регіонами потенціалу міжрегіонального та транскордонного співробітництва;

- непрогнозованість кон'юнктури на світовому ринку, що перешкоджає процесам стратегічного прогнозування, планування й визначення найбільш важливих акцентів при розробці пріоритетів регіонального розвитку, та реалізації регіональної економічної політики.

Серед важливих питань регіональної економічної політики вагому роль відіграють пошук внутрішніх ресурсів розвитку, відмова від патерналістської моделі відносин між регіонами та центром і стимулювання ефективного використання власного економічного, природного, фінансового потенціалу територіальних громад. Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів, реалізації ефективної регіональної економічної політики вимагають акцентування уваги на завданнях, котрі полягають у тому, щоб забезпечити [27; 114]:

- стимулювання ефективної співпраці між владою, громадянами та бізнесом щодо реалізації місцевої економічної ініціативи, залучення та оптимального використання ресурсів, забезпечення стабільного економічного розвитку територій;

- створення на місцевому рівні сприятливого інвестиційного клімату, зменшення адміністративних бар’єрів, що в кінцевому результаті сприятиме зростанню довіри інвесторів до України та збільшенню інвестицій надходжень (насамперед, довгострокових);

- розробку комплексних програм розвитку регіонів, територіальних громад й окремих галузей з метою диверсифікації регіональної економіки, зниження монопрофільності територій і створення нових галузей промисловості;

- реалізацію регіональних інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток інфраструктури регіонів і територіальних громад, що сприятиме залученню інвестицій та стимулюватиме соціально-економічний розвиток;

- здійснення програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації управлінських кадрів у сфері регіонального управління та місцевого самоврядування;

- підтримку інноваційних проектів новостворених та існуючих підприємств, сприяння зміцненню конкурентоспроможності економічних суб'єктів, у т.ч. через підвищення якості виробленої продукції і вдосконалення управлінських процесів;

- розробку й прийняття регіональних та місцевих нормативних актів, спрямованих на усунення адміністративних бар'єрів, що і надалі залишаються вагомою перепоною здійснення економічної діяльності;

- активну участь у підготовці й прийнятті законодавчихдокументів, спрямованих на децентралізацію фінансових потоків і забезпечення самодостатності місцевих бюджетів різних рівнів;

- участь у реалізації інноваційно-інвестиційних проектів на умовах державно-приватного партнерства, в першу чергу, через відновлення та створення необхідних об’єктів інфраструктури й запровадження режиму найбільшого сприяння;

- забезпечення прозорості, відкритості та публічності прийняття рішень щодо використання механізмів, інструментів, стимулів, що сприятимуть економічному зростанню в регіонах.

Таким чином, методологічні основи дослідження формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах децентралізації формують: теоретичні положення регіональної економічної політики, понятійно-термінологічну базу дослідження, методологічні підходи (системний, синергетичний, інституційний та біхевіористичний) та принципи пізнання (цілісність, структурність дослідження, ієрархічність, взаємозалежність, невизначеність, динамічність та безперервність процесів,

наукове обґрунтування, системність, етапність та комплексність, детермінізм), які в сукупності формують систему наукової інформації, що базується на достовірних даних та забезпечують отримання максимально об’єктивної картини про формування та реалізацію регіональної економічної політики в умовах децентралізації і її впливу на соціально-економічний розвиток регіонів.

Використання запропонованої методології дослідження дозволить, по-перше, поєднати власний підхід до визначення сутності об’єкта дослідження із уже існуючими в науковій літературі; по-друге, виявити тенденції диспропорційного розвитку досліджуваних систем, чинники впливу у їх взаємозв’язку; по-третє, обґрунтувати взаємообумовленість цих процесів із змінами, що відбуваються в самих системах; по-четверте, розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення механізмів забезпечення економічного зростання в регіонах та напрямів регіональної економічної політики в умовах сучасних реформ, які повинні ґрунтуватись на комплексному уявленні про їх взаємний вплив та зв'язок із загальними процесами еволюції економічних систем. У контексті зазначеного необхідно окреслити концептуальні засади формування регіональної економічної політики.

У результаті дослідження теоретико-методологічних засад формування та реалізації регіональної економічної політики зроблено наступні висновки.

1. Регіональна економічна політика виступає актуальним напрямом наукових досліджень оскільки і надалі вкрай важливими залишаються проблеми нерівності розвитку територій, оптимізації співвідношення централізації та децентралізації в системі розподілу управлінських впливів, визначення стратегічних векторів соціально-економічних, політичних та інших реформ, досягнення економічного зростання та підвищення якості життя населення країни.

2. Проведений аналіз регіональної економічної політики, щодо місця в системі управлінсько-політичних впливів дозволяє констатувати, що регіональна економічна політика за спрямованістю управлінських впливів – це складова державної регіональної політики, державної економічної політики, а

також соціально-економічної політики розвитку регіонів. Економічну політику держави і внутрішню економічну політику регіонів слід розглядати не як розрізнені частини, а як єдине ціле, елементи державної регіональної політики, які взаємодоповнюють одне одного. Взаємоузгодженість цих політик у значній мірі визначає ефективність, дієвість і результативність регіональної економічної політики.

3. Обґрунтовано сутність регіональної економічної політики, яка є складовою державної регіональної політики, державної економічної політики, а також політики соціально-економічної розвитку регіонів. Взаємоузгодженість цих політик у значній мірі визначає ефективність, дієвість і результативність регіональної економічної політики. Під регіональною економічною політикою розуміємо сукупність економіко-правових засад функціонування регіональних і територіальних соціально-економічних систем, а також організаційно-управлінських рішень, спрямованих на створення повноцінного життєвого середовища для кожного громадянина незалежно від місця його проживання, гармонійне поєднання інтересів держави, окремих регіонів та адміністративно-територіальних одиниць щодо раціонального й ефективного використання їх природно-виробничого потенціалу з метою забезпечення динамічного й сталого розвитку зазначених регіональних і територіальних систем.

3. Проведений аналіз досвіду формування та реалізації регіональної політики в країнах ЄС дозволив виділити важливі для України принципові орієнтири регіональної політики ЄС, які забезпечують керованість економічних процесів і спрямовані на: концентрацію фінансових ресурсів у регіонах; налагодження партнерських відносин між всіма гілками влади; забезпечення прозорості і скоординованості управлінських рішень; врахування інтересів усіх учасників цих відносин; забезпечення цільового характеру і системності заходів. Тому в сучасних умовах важливим чинником трансформації завдань регіональної економічної політики в Україні стає децентралізація влади, яка включає як політичну, так і адміністративну сторони. З огляду на це,

регіональний розвиток в Україні на сучасному етапі набуває нових акцентів, а регіональна політика нових пріоритетів та механізмів її реалізації.

4. На основі аналізу нормативно-правового та інституційного забезпечення, цільових пріоритетів державної регіональної політики здійснено періодизацію її еволюції. Виділено чотири етапи трансформації державної регіональної політики в межах яких сформульовано їх характерні ознаки щодо впровадження окремих інструментів, створення інституцій, пріоритетів реформ на кожному етапі реалізації державної регіональної політики.

5. В умовах сьогодення нагальними стали питання дослідження наявних тенденцій та закономірностей економічного розвитку окремих територій, забезпечення умов та можливостей їх економічного зростання, яке можна вважати не тільки індикатором ефективності розвитку будь-якої економічної системи, а й індикатором якості економічних реформ. Тому стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики будь-якої країни. Узагальнення підходів до визначення змісту поняття «якість економічного зростання» дозволило сформувати систему властивостей і ознак, що характеризують цей процес.

6. Аналіз еволюції концепції економічного зростання свідчить, що на початкових етапах її формування, економічне зростання трактувалось у кількісному вимірі (збільшення випуску товарів і послуг, накопичення знань та інновацій, капіталу тощо), але згодом актуальності набуває саме якісний аспект, який пов’язують із структурними змінами в економіці, процесом нагромадження інновацій, підвищенням якості робочої сили тощо. Крім інтенсифікації економічного зростання, що призводить до якісних змін в структурі і динаміці виробництва та ефективності використання ресурсів, про якість економічного зростання свідчать покращення рівня життя населення, забезпеченість соціальними послугами, підвищення соціальної захищеності тощо. Змістовне наповнення концепції економічного зростання відбувалось внаслідок об'єктивних змін та розширення переліку чинників (прямих та

непрямих), дія яких в певний період розвитку суспільства актуалізувалась та набувала значимості у досягненні вищого рівня продуктивності використання матеріальних, трудових та інших видів ресурсів.

7. Враховуючи різноманітні методики оцінки кількісних та якісних ознак економічного зростання вважаємо, що аналіз процесу економічного зростання на регіональному рівні необхідно проводити комплексно оцінюючи динаміку та якість економічного зростання в регіонах в розрізі наступних оціночних площин: ефективність використання ресурсів регіонів; продуктивність основних факторів виробництва; вплив екстенсивних та інтенсивних факторів на зміну ВРП; внесок окремих регіонів у забезпечення економічного зростання регіонів субрегіонального рівня та країни в цілому.

8. В роботі розроблено методологічну основу дослідження процесів формування регіональної економічної політики, яка базується на засадах системного, синергетичного, інституційного та біхевіористичного (поведінкового) підходів. Зазначені підходи дозволили сформувати авторський підхід до визначення сутності регіональної економічної політики, відобразити специфіку об’єкту і предмету дослідження, визначити принципи її формування та комплекс заходів щодо її реалізації, виявити тенденції економічного розвитку регіонів та пріоритетність проблем регіонального розвитку, які можуть бути вирішені засобами регіональної економічної політики в т.ч. шляхом залучення громадськості до прийняття управлінських рішень, а також розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення механізмів забезпечення економічного зростання регіонів.

Основні результати наукового дослідження, що отримані в даному розділі опубліковані автором у наукових працях [206; 207; 208; 219; 227; 231; 236; 246; 247].

РОЗДІЛ 2
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

2.1. Дослідження диспропорційності економічного розвитку регіонів України

Міжрегіональна диспропорційність є однією із найвагоміших проблем сучасного розвитку України, що знаходиться в центрі уваги вчених економістів, політологів, соціологів та ін. Аналіз співвідношення параметрів соціально-економічного розвитку різних регіонів, виявлення причин їх диференціації дає відповідь на багато актуальних питань, головним з яких є стан цілісності національного соціально-економічного простору. «З настанням нового часу, - зазначав Ф. Бродель, - верховенство економіки стає все більш вагомим: вона орієнтує, руйнує рівновагу, впливає на інші порядки. Вона надмірно посилює нерівність, замикає в бідності або багатстві...» [16].

Сьогодні Україна стає рівноправним членом загальноєвропейського і світового простору, тому її зовнішньоекономічна орієнтація має велике значення. Однак, в будь-якому випадку цей процес повинен мати не руйнівний, а конструктивний характер і враховувати загальнонаціональні пріоритети та вимоги інтеграційних тенденцій [174, с.34]. Тому проблема диспропорційного розвитку регіонів є для України, як і для більшості країн Європи, однією з найважливіших проблем, що потребує вирішення.

Процеси ринкової трансформації в Україні не тільки ініціюють підвищений інтерес до проблематики територіальної соціально-економічної диспропорційності, але і фактично продукують подальше наростання диспропорцій і асиметрії в системі «центр-периферія», причому на всіх рівнях просторової ієрархії: загальнодержавному, регіональному, локальному. Значна диференціація має своїм неминучим наслідком розширення ареалів

депресивності і бідності, послаблення механізмів міжрегіональної економічної взаємодії і наростання міжрегіональних суперечностей. Все це значно ускладнює проведення ефективної політики соціально-економічних перетворень. Хоча існування територіальних диспропорцій багато в чому обумовлено об'єктивними причинами, не підлягає сумніву необхідність вироблення механізмів державного регулювання регіонального розвитку, спрямованих на зниження диспропорційності регіонів за основними економічними та соціальними показниками. Адже надмірні відмінності в умовах життя населення центру і периферії різних регіонів країни сприймаються суспільством як порушення принципів соціальної справедливості і можуть призводити до посилення відцентрових тенденцій і сепаратизму. Сьогоднішня ситуація в Україні наглядно це демонструє.

Найбільш вагомий внесок у вивчення сучасних проблем регіональної політики, дослідження існуючих територіальних диспропорцій здійснили такі вчені як: З. Варналій, І. Вахович, В. Геєць, З. Герасимчук, А. Гранберг, Б. Данилишин, М. Кизим, Б. Лавровський, Д. Лук’яненко, А. Мокій, І. Сторонянська, С. Шульц та ін. У працях згаданих науковців розглядаються принципи формування та реалізації державної регіональної політики, досліджується рівень соціально-економічних диспропорцій, шляхи зменшення їх негативних наслідків на регіональний розвиток. Оскільки диспропорції в будь-якому суспільстві можуть бути джерелом не лише соціальної, але й політичної нестабільності та посилювати протистояння регіонів, значна кількість публікацій, присвячена цій тематиці, тільки підтверджує необхідність подальших досліджень. Тому цілком очевидно, що серед головних проблем, що потребують вирішення щодо подолання диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів можна назвати наступні: відсутність досвіду в здійсненні ефективної регіональної політики як на державному, так і на місцевому рівні; слабка залученість органів місцевої влади до подолання існуючих територіальних диспропорцій; невизначеність розподілу повноважень

між різними рівнями влади; відсутність належної законодавчої бази для здійснення регіональної політики тощо.

Практично для всіх країн світу, незалежно від їх розмірів, економічного потенціалу, державного устрою і політичної системи характерні територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів. У зв'язку з цим, одним з найважливіших завдань в державі є пошук шляхів мінімізації негативних наслідків диспропорційності територіального розвитку, розробка ефективної регіональної політики. Існуючі відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів мають вагомий вплив не тільки на темпи реформування кожного регіону зокрема, на умови в яких здійснюється реформування країни в цілому, але й на вибір стратегії регіонального розвитку [204, с.215].

Вагомими причинами виникнення територіальних диспропорцій були різні стартові умови, в яких опинились регіони України на початку 90-х років XX ст.; різноманітність історичних, природних, соціально-економічних чинників; спеціалізація; комплексність і перспективи розвитку, їхні конкурентні переваги; місце регіону в системі територіального поділу праці, залученість до інтеграційних процесів тощо. Все це є об'єктивними факторами диспропорційності регіонального розвитку. При цьому, варто зазначити, що в сучасних умовах значення об'єктивних факторів міжрегіональної диференціації значно зменшується, оскільки за рахунок наукових розробок знижується залежність виробництва від традиційних ресурсів.

Неврегульованість правових основ, а також неефективність самого механізму реалізації чинного законодавства; відсутність дієвих заходів державної регіональної політики щодо зменшення регіональних диспропорцій, і як наслідок невизначеність шляхів і засобів регіонального розвитку; необґрунтовані преференції та пільги, які надаються центральними органами влади окремим регіонам; завуальованість соціально-економічних перетворень і те, як керівники місцевих органів влади проводили економічну і соціальну політику, використовували ресурси регіонів і послаблювали вплив негативних факторів; недостатній розвиток міжрегіонального та транскордонного

співробітництва, яке дозволило б створити сприятливі умови для залучення до процесів економічного зростання економічний потенціал периферійних регіонів; незавершеність українських реформ тощо є суб'єктивними факторами міжрегіональної диференціації. Дані чинники обумовлюють існування відмінностей в податковому потенціалі, структурі бюджетних доходів і видатків, потребі в фінансових ресурсах, в якості життя населення територій і т. д. Додамо, що за рахунок впровадження ефективної політики регіонального розвитку, суб'єктивні фактори на відміну від об'єктивних, піддаються швидкому коригуванню [204, с.216].

Міжрегіональна диференціація продукує стійкі у просторі та часі відхилення умов і результатів соціально-економічного розвитку територій, які провокують формування міжрегіональних диспропорцій, порушують гармонійний розвиток регіонів, перешкоджають сталому економічному зростанню країни. При цьому додамо, що з одного боку, для нормального розвитку народногосподарського комплексу будь-якої держави соціально-економічні відмінності між регіонами не повинні бути занадто великими, оскільки можуть вкрай негативно вплинути на нормальне функціонування економіки країни. З іншого боку, регіональна нерівність не тільки неминуча, але є стимулом для відстаючих територій, тому численні контрасти (наприклад, «центр-периферія») відображають не стільки «дефекти» розвитку, скільки закономірний процес. Крім цього, в другій половині XX ст. в регіоналістиці склався стійкий консенсус в розумінні просторового розвитку: він не може бути рівномірним. Це пояснюється рядом основних концепцій, що витримали перевірку часом.

Просторові аспекти нерівномірності соціально-економічного розвитку територій досліджували в моделі «центр-периферія» Дж. Фрідман, стратегії просторового планування В.Солет і А.Фалуазі, теорії «полюсів росту» Ф. Перру, теорії агломерацій П. Кругман і П. Ромер, теорії локального партнерства М.Гедес, теорії нового регіоналізму М.Кітінг та інші.

У дослідженнях просторової нерівномірності важливим є констатація факту неминучого розвитку економіки за принципом «центр-периферія» Відповідно до моделі Дж. Фрідмана, центри різного рівня завжди притягують ресурси (людські, фінансові, природні) зі своєї периферії. Можливості для інноваційного розвитку самих центрів власне і створює концентрація ресурсів, а потім ці інновації ретранслюються на периферію з лагом у часі, що залежить від наявності бар'єрів на шляху руху інновацій. При різкій зміні умов розвитку «рухлива» зона напівпериферії, яка існує між центрами і периферією є більш активна і може перехопити функції центру. Дана модель працює на всіх рівнях – від світових міст і великих агломерацій до регіональних та територіальних центрів [288].

Поділяємо думку Дж. Фрідмана, що дифузія інновацій від центру, в якому вони створені, до периферії відбувається еволюційно двома шляхами: по існуючій ієрархічній системі міст-центрів (від найбільш великих міст до менших за розміром і статусом), тобто в просторі всієї країни, і в передмістя, прилеглі до центрів, «розтікаючись» на сусідні території, що особливо інтенсивно відбувається в межах великих агломерацій [288].

Наскільки важливу роль у розвитку країни відіграють міста, показує центро-периферійна модель. Вони є не лише «опорним каркасом» розселення, а й головними «моторами» ретрансляції імпульсів модернізації та розвитку до навколишньої периферії. Гальмом дифузії інновацій неминуче стають слаборозвинені і обмежені в ресурсах міста. Центрально-периферійні відносини є ключовими при формуванні будь-яких територіальних систем, оскільки вони описують рух потоків інформації, капіталів, товарів, робочої сили від провідних районів національного хартленду до районів периферії – хінтерланду, від центрів вищого рівня до центрів другого порядку, з великих міст до прилеглих територій. В результаті цих взаємодій, незважаючи на постійне намагання периферії підтягнутися до рівня центру, розрив між ними зберігається. Контрасти «центр-периферія» надають імпульсу для виникнення і відтворення

територіальної нерівноваги, яке посилюється нерівновагою економічного зростання [271].

Фундаментальною причиною міжрегіональної диференціації є достатньо вивчений в регіональній науці процес концентрації економічної діяльності в тих місцях, які володіють порівняльними перевагами, що дозволяє знижувати витрати бізнесу. Серед таких переваг П. Кругман виділяє фактори «першої природи», які мало залежать від людини, і фактори «другої природи», найбільшою мірою власне пов’язані з діяльністю держави і суспільства. До факторів «першої природи» він відносить багатство природно-ресурсного потенціалу, вигідне геопросторове положення тощо. Факторами «другої природи» слід вважати ефект від агломерації, людський капітал, інституціональне середовище. На сучасному етапі розвитку саме ці фактори відіграють ключову роль, тоді як опора розвитку регіонів на ресурсні переваги його уповільнює [292].

Одним із видів деформації економічного простору є його поляризація, яка передбачає, згідно з теорією Ф. Перру, виокремлення «полюсів росту» - галузей економіки, локальних територіальних систем та інших економічних елементів, зовнішнє середовище яких утворене співвимірними об’єктами, а їх позиціювання у просторі є домінуючим. На думку вченого, важливим завданням економічної політики держави є створення «домінуючих центрів» і управління середовищем поширення їх ефектів. Базуючись на концепції «домінуючої економіки» та понятті неоднорідності зростання, Ф. Перру робить наступні висновки: по-перше, забезпечити збалансований ріст досить важко, оскільки політика зростання - це завжди політика нерівномірного зростання незалежно від того, чи досягається воно свідомо чи відбувається стихійно; по-друге, політика економічного зростання, що здійснюється як структурна політика, спрямована не на пристосування до існуючих структур, а на активну зміну цих структур в бажаному напрямку; по-третє, оскільки економічне зростання відбувається нерівномірно, структурна політика є обов'язково

вибірковою (селективною) політикою, а не глобальною, як у рекомендаціях кейнсіанців [251].

Нескладно прорахувати можливі ризики при використанні цієї теорії щодо цілих регіонів, які в силу різних об'єктивних причин істотно розрізняються за своїм природно-ресурсним та економічним потенціалом. До того ж своє входження в ринок регіони починали з різних стартових позицій, оскільки поширений в радянські роки принцип поділу праці забезпечував створення інфраструктури тих галузей, для яких були сприятливі умови в даному регіоні. За роки економічних реформ відбулося подальше посилення поляризації регіонів за рівнем розвитку. Наївно розраховувати на цілеспрямоване зміцнення поляризації сподіваючись, що регіони-локомотиви потягнуть за собою відсталі регіони. На наш погляд, відмінності у соціально-економічному розвитку між регіонами-лідерами та регіонами-аутсайдерами тільки посиляться. Економіка регіонів країни не настільки тісно переплітається між собою, щоб надання імпульсу одним територіям автоматично позначилося і на інших. Крім того. зазначимо, що сьогодні не спостерігається активного бажання до співпраці з боку регіонів-лідерів, які значно випереджають своїх сусідів за рівнем соціально-економічного розвитку.

Світовий досвід також показує, що в таких умовах відбувається процес, коли розвинені регіони стають ще багатшими, а відсталі регіони навіть втрачають надію на створення елементарних умов проживання, не кажучи вже про підвищення рівня соціально-економічного розвитку до рівня регіонів-лідерів. І цей розрив у світі високих технологій тільки посилюється.Тому цілком очевидно, що для центральних органів влади вкрай важливою залишається проблема забезпечення справедливого балансу інтересів між центром і регіонами, що, в свою чергу, сприятиме зближенню регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, створюватиме сприятливі умови для ефективного розвитку національного ринку, гармонізації соціально-економічних перетворень, посилення єдності держави.

Поляризація економічного простору супроводжується кількома ефектами. Зокрема, ефект поширення проявляється шляхом поширення певних вигод, зокрема інновацій, на найменш розвинені території чи галузі економіки. Інший ефект – ефект противотоку (backwash effect), як відомо, виникає в моделі «центр-периферія» і передбачає відтік ресурсів з периферії до розвиненого центру. На наявність наступного ефекту поляризації – просочування звертає увагу А. Хіршман у теорії «trickle do economics». Цей ефект у контексті регіонального розвитку проявляється шляхом позитивного впливу розвинених регіонів на відсталі. Наприклад, створення робочих місць у «багатих» регіонах активізує зайнятість у «бідних» регіонах, які орієнтуються на обслуговування «багатих». Вказані ефекти відображають взаємовідносини між регіонами чи територіями різного рівня розвитку [271].

Досліджуючи аспекти нерівномірності регіонального розвитку варто акцентувати увагу на необхідності ширше використовувати можливості держави і суспільства для згладжування диспропорцій соціально-економічного розвитку. Саме на це спрямована теорія локального партнерства М. Гедеса. Між розвиненими і депресивними регіонами мають бути встановлені партнерські відносини, які передбачають зменшення суперечностей між ними. Шляхами подолання диспропорційності можуть бути спільні проекти та «європейський» розподіл фондів у відповідності до політики конвергенції [251]. Інтеграційні процеси та глобалізація світової економіки зумовили переважання конвергенції, але на превеликий жаль існує кілька десятків відсталих країн, які не змогли адаптуватися до теперішніх умов, тож їх стан погіршується, тому розрив між такими країнами та розвинутими державами значно збільшується, тобто має місце дивергенція.

Серед сучасних теорій регіонального розвитку на перший план поступово стала виходити і теорія нового регіоналізму М. Кітінга, метою якої було обґрунтування створення гомогенного європейського економічного простору, в якому вдасться зменшити соціально-економічні диспропорції за рахунок посиленого впливу наднаціональних європейських структур. Автор визначає

основні принципи регіонального розвитку, які потім стали нормою європейської регіональної політики, а саме: субсидіарності (делегування в регіон тієї суми повноважень, які він може ефективно виконувати), компліментарності (структурні фонди ЄС можуть підтримати будь-який проект, якщо у регіоні будуть також знайдені кошти у розмір 25-75% (в залежності від рівня розвитку країни) для його фінансування), програмованості, визначення депресивності, запровадження структурних змін тощо.

Таким чином, теорія нового регіоналізму М.Кітінга передбачає відхід від політики нівелювання регіонального розвитку і перехід до підтримки слаборозвинених регіонів. На думку вченого, асиметрія регіонів виникатиме внаслідок глобального руху капіталу і є закономірним явищем. При цьому, головним завданням урядів є уникнення протистояння регіонів-донорів до реципієнтних територій. В теорії також обґрунтовується створення нової моделі «Європа регіонів» [88, с.78]

Прибічники теорії «нового регіоналізму» вважають, що регіональний розвиток повинен ґрунтуватися насамперед на внутрішньому потенціалі - місцевій економіці та перевагах міжсекторного виробництва з передачею значної частини владних повноважень регіональним органам [42]. Традиційно в Україні регіон порівнюють зі зменшеною моделлю держави зі своїм процесом відтворення, а основне значення в його розвитку надають матеріальному виробництву. Однак слід зазначити, що в розвинених державах характернішим стало розуміння регіону не як міні-держави, а як своєрідної багатопрофільної корпорації, що конкурує з іншими у сфері створення сприятливих умов для господарської діяльності. Активне будівництво нових підприємств та об’єктів інфраструктури перестало бути чинником успішного проведення регіональної політики й стимулювання місцевого розвитку. На зміну теоріям матеріального прогресу приходять нові закони - розвитку наукового, інформаційного та інноваційного потенціалів; диверсифікації фінансових ресурсів із зменшенням частки прямого державного фінансування; збільшення ролі регіональних і місцевих органів управління, зменшення енерговитрат і оптимізація

застосування трудових ресурсів для підвищення конкурентоспроможності регіонального виробництва, екологічність тощо [143].

Необхідність нових підходів до розвитку регіонів Європи обумовлена тим, що економічний простір сучасного Євросоюзу має досить складну структуру, а механізм ринкової конкуренції в рамках ЄС може не тільки поліпшувати, а й погіршувати стан окремих регіонів у процесі європейської інтеграції [14]. Звісно, лібералізація торгівлі, капіталу та робочої сили сама по собі може сприяти зменшенню диспропорцій між рівнем розвитку регіонів. Однак необхідно пам’ятати і про те, що інтеграція як така, ще не усуває суперечностей між слаборозвиненими регіонами і регіонами-лідерами. Інколи інтеграційні процеси сприяють виникненню нових диспропорцій, насамперед через неконтрольовану міграцію кваліфікованої робочої сили й капіталу зі слаборозвинених до розвиненіших регіонів.

Зміни в регіональній динаміці, що мали місце в другій половині XX ст., суттєво змінили уявлення науковців про суть та основні напрямки сучасного регіонального аналізу. Разом з тим, аналіз наукових публікацій присвячених проблемам нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів, свідчить про те, що як і вітчизняні, так і зарубіжні вчені використовують різний термінологічний апарат для оцінки специфіки цього явища, причин його існування та обґрунтування перспективних шляхів подолання. Для характеристики відмінностей у розвитку регіонів використовують такі поняття, як диференціація, асиметрія, диспропорція, нерівності, нерівномірності, регіональна поляризація, регіональні відмінності, дивергенція. Тому існує необхідність в дослідженні цих понять з метою їх порівняння і виявлення спільних та відмінних ознак (табл. 2.1).

Всі зазначені вище категорії характеризують певну ступінь нерівності в соціально-економічному розвитку регіонів і несуть подібне змістове навантаження. Поняття «асиметрія» і «диспропорція» («нерівномірність», «регіональні відмінності» та інші) мають достатньо близький економічний

зміст, тобто асиметрія проявляється через наявність диспропорцій, а диспропорції є необхідною і достатньою умовою існування асиметрії.

Таблиця 2.1

Основні поняття, що характеризують відмінності у розвитку територій*

Поняття	Автори	Сутність поняття
Диференціація	Ю.Стадницький, Н.Бровінськая,В.Бутов, А.Грандберг, В.Лексин	Поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини.
Асиметрія	З.Варналій, І.Вахович, Р.Гутман, В.Масаков І.Стороняньська, О.Шубна, А.Усков, Б.Лавровський,	Відсутність або порушення гармонії, розмірності розміщення точок або частин предмета в просторі, коли одна половина є ніби дзеркальним відображенням другої.
Диспропорція	М.Кизим, Є.Кібалов, В.Кулешов, К.Павлов, Л.Шевчук,	Несумісність, невідповідність частин чого-небудь, відсутність пропорційності в цілому об’єкті, окремих підрозділах економіки.
Нерівномірність	В.Терехин, В.Пащенко	Відсутність однорідності, постійності у всіх своїх частинах, елементах або протягом усієї дії.
Регіональна поляризація	Б.Лавровський, О.Дьякова, І.Терон	Характеризує процес, який відображає функціональний зв’язок ділянок зі зворотними явищами, розміщеними на протилежних ділянках певної території.
Регіональні відмінності	А.Кулик	Неоднаковість з чим-небудь щодо розміру, величини, умов; вияв певних якостей, властивостей.
Дивергенція	Ю.Цибулькіна, Ю.Верланов	Розходження ознак, поступове виникнення відмінностей.

Примітка. Складено автором з використанням [29; 48; 109; 142; 151; 249].

Таким чином, міжрегіональні диспропорції - це відхилення показників рівня життя, умов та ефективності господарської діяльності в регіоні (групі регіонів) від відповідних середніх по країні показників і обумовлені

об’єктивними процесами ринкової трансформації, які проявились у формуванні кількох центрів економічного зростання за рахунок полярного стягування ресурсів розвитку та поступовому розширенні периферійних територій, які не володіють достатнім для збільшення власних темпів розвитку фінансовим та людським потенціалом. Поглиблення цього процесу неминуче веде до нестійкості, а згодом і до кризового стану національно-господарської системи в результаті наростання в ній структурно-параметричних протиріч.

Отож, диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів у реальному житті постійно відтворюється на якісно новій основі. Підтвердженням цьому є результати сучасних регіональних досліджень. Тому оцінювати регіональні економічні диспропорції слід шляхом врахування не тільки просторових, а й часових характеристик економічного зростання регіональних економічних систем.

Це можна зробити використовуючи методику так званих «воронок відсталості». На думку Е. Г. Попкової «воронки відсталості» виникають під тиском економічної експансії розвинених територій, які таким чином створюють умови для власної економічної і політичної гегемонії, що сприятиме виникненню додаткових можливостей для їхнього розвитку. «Воронки відсталості» відображають механізм втрати окремими регіонами можливостей для розвитку внаслідок відставання в часі і необхідності протистояти негативному впливу глобалізації [152, с.8].

Загалом, «воронки відсталості» можна розглядати як універсальний інструмент динамічного аналізу. Даний інструмент дозволяє проводити дослідження процесів економічного зростання на територіях різних ієрархічних рівнів: від локального до міжнародного. Запропонована методика може використовуватись для визначення еволюційних ознак розвитку системи, ранжування територій за рівнем соціально-економічного розвитку і оцінки динаміки та масштабів диспропорційності [152, с.35].

«Воронки відсталості» характеризуються наявністю певних кількісних параметрів відставання. Це, по-перше, глибина воронки – мова йде про

тимчасове відставання регіону від більш розвинених територій. Про час, на який територія відстає від інших свідчить економічний зміст глибини «воронки відсталості».

По-друге, це швидкість затягування у воронку, яка відображає посилення або послаблення тимчасового відставання за певний проміжок часу. Даний показник вказує на скільки відставання між регіонами збільшується за 1 рік.

З метою розрахунку цих параметрів, порівнюється величина ВРП на одну особу регіону, що досліджується, з величиною ВРП країни (додаток А). Якщо цей показник в регіоні буде меншим, ніж в країні в досліджуваний період, то необхідно перейти до розрахунку глибини «воронки відсталості» і швидкості потрапляння в неї. Глибина показує кількість років на які територія відстає. Її визначають методом порівняння відставання за два послідовних періоди часу, що розглядаються. Швидкість розраховують, як відношення глибини воронки до проміжку часу між двома послідовними датами аналізу [152, с.10].

На основі даної методики були розраховані воронки відсталості для регіонів України. Контрольними роками для аналізу обрано 1999, 2001, 2004, 2007, 2010, 2013, 2016 роки. Проаналізуємо результати розрахунків для порівняння темпів економічного зростання регіонів України з середньо-українськими показниками (Додаток Б). Динаміка та масштаби диспропорційності економічного розвитку регіонів України показані на рисунку 2.1.

У 90-х роках економіка України перебувала у стадії економічної кризи. Свідченням цього було скорочення ВВП, обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва (у 1998 році виробництво промислової продукції становило 49%, а сільськогосподарської 51% проти 1990 року), зростання дефіциту бюджету (у 1994 році – дефіцит становив 9,3% від ВВП), зростання державного боргу (в 1994 році державний борг сягав 56,1% від ВВП), інфляційні процеси (індекс споживчих цін у 1994році – 501%), зниження рівня життя населення, зростання рівня безробіття (рівень безробіття у 1998році був на рівні 3,7%), поширення прихованого безробіття тощо [140]. Основною

причиною такого економічного спаду в державі (як і в інших постсоціалістичних країнах) був перехід вітчизняної економіки до ринкових умов господарювання, структурні зміни економіки, розрив господарських зв'язків між підприємствами тощо.

Рис. 2.1 Динаміка та масштаби диспропорційності економічного розвитку регіонів України

Примітка. Складено автором.

Після досягнення в країні макроекономічної стабільності в 1999 році, ситуація дещо змінилася. Світовий досвід свідчить, що задовільним для будь-якої країни є щорічне зростання ВВП на душу населення на рівні 4-6%. За період 2000-2008 роках. Україна мала реальні темпи зростання вищі у 3 рази (6,9% в середньому за період), ніж у таких розвинених країнах світу, як США – 2,3%, Японія – 1,4%, ЄС – 2,2% [147, с.33].

Структурні перетворення, дерегуляція, баланс стабільної монетарної політики і підтримка розвитку експорту – це ті основні напрямки зовнішньої політику держави, які забезпечили стабільний курс на реформування економіки та досягнення економічного зростання. Також доцільно відзначити і такі чинники, як підвищення протягом цього періоду внутрішнього попиту на товари і послуги за рахунок збільшення реальних доходів населення,

розширення експортних ринків за рахунок зростання конкурентоспроможності українських товарів. Як свідчить статистика, в усіх регіонах України відбулися позитивні зрушення. Лідерами щодо темпів економічного зростання були м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Полтавська, Запорізька та Харківська області [204; 226].

В 2004 році для регіонів України спостерігалася найвища швидкість всмоктування у «воронку відсталості». Серед регіонів-аутсайдерів в цей період слід назвати Вінницьку, Волинську, Івано-Франківську, Рівненську, Сумську області.

В 2007 році позитивні тенденції, пов’язані з подоланням розриву між ВРП на одну особу і середньо-українським ВРП на одну особу спостерігалися для більшості регіонів, які знаходилися у «воронках відсталості». Серед них можна назвати наступні: АР Крим, Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області і м. Севастополь [203, с.33].

У 2010 році серед регіонів, які зберегли високі темпи економічного зростання і відповідно не перебували у воронках відсталості виділяються м. Київ, Дніпропетровську, Донецьку і Полтавську області. Інша частина областей знаходилась в стані, який характеризувався стабільними показниками швидкості відставання та глибини воронки. Протягом даного періоду домінуючими швидкостями відставання регіонів від середньо-українського значення ВРП на одну особу є 2-3 роки. Для Закарпатської, Тернопільської і Чернівецької областей характерні ще вищі показники відставання (4 роки), що підтверджує зменшення їх шансів щодо забезпечення економічного зростання у найближчій перспективі [203, с.34].

У 2010 році кількість регіонів, що знаходяться у «воронках відсталості» збільшилась з 11 до 19 в порівнянні з 2001 роком, який розглядаємо як один з контрольних років, де фіксується глибина воронки і швидкість затягування в неї. Причиною такої ситуації стала фінансова криза в державі. Адже як свідчить практика, особливості грошово-кредитної політики мали і мають значний вплив

на розвиток економіки держави та кожного регіону, зокрема. При оцінці стану економіки, рівнів її диспропорційності та перспектив розвитку, такі інструменти грошово-кредитної політики, як валютний курс, темпи інфляції, розмір відсоткових ставок були і залишаються основними складовими і визначають динаміку ВВП, доходів і видатків населення, підприємств, співвідношення сукупного попиту і пропозиції, динаміку інвестицій, сальдо платіжного балансу тощо. Зростання кількості регіонів, що опинилися у «воронках відсталості» доводить, що фінансова криза 2008-2009 років мала негативний вплив на економіку держави та її регіонів [203, с.34].

Ці негативні тенденції свідчать про посилення міжрегіональної диференціації в межах України. Однак, зважаючи на показник глибини воронки, можемо констатувати і зростання років відставання регіонів від середнього значення ВРП в розрахунку на 1 людину по країні. Якщо у 2001 році показник глибини відсталості у 6 регіонах був від'ємним, що говорить про тенденцію до скорочення відставання, то у 2010 році даний показник для всіх регіонів, де зафіксовано відставання мав позитивне значення. Інакше кажучи, він засвідчив відсутність позитивної динаміки і тенденції до скорочення відсталості регіонів та про факт перебування 19 регіонів у «воронках відсталості».

У 2010 році швидкість затягування регіону у «воронку відсталості» була меншою у порівнянні з 2004 роком, що є позитивним явищем для економіки в цілому. Так, у 2010 році у всіх регіонах України швидкість затягування у воронку не перевищувала 0,33, тоді як у 2004 році цей показник для деяких регіонів (Вінницька, Волинська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Рівненська і Сумська області) сягав 0,67 за один рік. Це є свідченням зниження темпів та масштабів відставання регіонів від середньо-українського значення показника ВРП на одну особу.

У 2013 році ситуація дещо покращилася. Високі темпи економічного зростання в цей період були характерні для м. Києва, Дніпропетровської, Донецької, Київської і Полтавської областей. У порівнянні з 2010 роком,

кількість регіонів, що знаходилася у «воронках відсталості» зменшилась з 19 до 15. Однак, негативною тенденцією є те, що для більшості областей України показники періоду відставання від середньо-українського значення ВРП на одну особу зростають до чотирьох років. Ще вищі показники відставання (5 років) були характерні для Рівненської та Тернопільської областей, а для Чернівецької його значення склало 6 років. Акцентуємо увагу і на тому, що швидкість затягування у воронку для цих регіонів становила 0,67 за один рік. Водночас зазначимо, що в 2013 році показник глибини відсталості у Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській областях був від'ємним, що свідчить про наявність позитивної динаміки в їх економіці і тенденцію до скорочення відставання [203, с.34].

Однак у 2016 році, в зв'язку з макроекономічною нестабільністю та військовими діями на сході України, ситуація значно погіршилася. Кількість регіонів, що знаходяться у «воронках відсталості» зросла до 19, що свідчить про зростання міжрегіональної диференціації. Розрахунки показника глибини воронки підтверджують і зростання років відставання більшості регіонів від середнього значення ВВП на одну людину по країні до 4-5 років. Ще вищими показниками відставання (6 років) характеризуються Закарпатська, Тернопільська, Херсонська області, а для Чернівецької і Луганської його значення складає 8 і 9 років відповідно. Варто також зазначити, що якщо у 2013 році показник глибини відсталості у 5 регіонах був від'ємним, а це дозволяло стверджувати про скорочення відставання, то у 2016 році цей показник у всіх регіонах, де зафіксовано відставання був позитивним. Цей факт свідчить про відсутність позитивної динаміки і тенденції до скорочення відсталості регіонів.

Значно зростає в 2016 році і швидкість затягування регіону у «воронку відсталості». Для деяких регіонів (Житомирська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області) швидкість затягування у воронку сягала 0,67 за один рік. В Закарпатській і Івано-Франківській областях цей показник зріс до 1,00, а в Донецькій і Луганській до 2,00 і 2,33 за один рік відповідно, що свідчить про зростання

темпів та масштабів відставання регіонів України (див. Додаток Б). Вкрай критичною є ситуація в Донецькій і Луганській областях, що пояснюється розгортанням військових дій на їх території, а це, в свою чергу, посилило нестабільність в економіці й викликало економічну кризу в країні загалом. Крім того, до основних проблем регіонального розвитку, що посилили ступінь міжрегіональної диференціації та потребують вирішення слід віднести низьку конкурентоспроможність економіки регіонів; структурну розбалансованість промислового комплексу України, високий рівень енерго- та капіталоємності виробництва; низьку інвестиційно-інноваційну активність регіонів (надмірна орієнтація на традиційні ресурси, зниження вартості робочої сили); уповільнення темпів кредитування реального сектора економіки з боку міжнародних фінансових організацій; стрімку девальвацію гривні.

Таким чином, проведені розрахунки «воронок відсталості» для регіонів України дозволили оцінити та узагальнити відповідні часові відставання регіонів, ступінь міжрегіональної диференціації за рівнем розвитку і в певній мірі наявність резервів для забезпечення процесу економічного зростання територій. Це є свідченням того, що при аналізі процесів економічного зростання як на рівні країни, так і для міжнародних порівнянь, використаний методичний інструментарій має перспективи.

Економічне зростання як в Україні загалом, так і в її регіонах, пов’язане, перш за все, з розвитком сировинних галузей. Тому у «воронках відсталості» опинилися території недостатньо багаті на такі ресурси. До цього часу у структурі промисловості регіонів зберігається домінування старих технологічних укладів та виробництво продукції з низькою доданою вартістю, незважаючи на задекларований урядом перехід України до інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку, основу якої складають інновації та інвестиції у високотехнологічних виробництвах [147, с.33]. Така ситуація, яка склалася в економіці України, відсутність структурних зрушень не сприяють досягненню якісного економічного зростання, зменшенню диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, подоланню

депресивного стану окремих територій та підвищенню рівня життя населення. Тому виходу регіонів з «воронок відсталості» повинні передувати якісні зміни в структурі економіки регіонів і, відповідно, пошук таких пріоритетів розвитку, що забезпечать нову якість економічного зростання.

Концепція нової якості економічного зростання дозволяє по іншому подивитися на проблему співвідношення між довгостроковими та короткостроковими цілями соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому, які повинні бути зорієнтовані на використання внутрішнього потенціалу та резервів розвитку територій, посилення соціальної орієнтованості економічних перетворень і зрозуміти яким чином визначені напрями вирішення означеної проблеми можуть впливати на характер, темпи та джерела сучасного економічного зростання [203, с.35].

2.2. Особливості структурних процесів в економіці регіонів України

На динаміку соціально-економічного розвитку як країни в цілому, так і регіонів, зокрема, негативно впливає структурна недосконалість національної економіки, основними рисами якої стали витратний характер виробництва, сировинний характер експорту, монопольний імпорт енергоносіїв, високий рівень зовнішньої заборгованості, територіальна диспропорційність, нераціональне використання внутрішнього потенціалу (ресурсного, виробничого, науково-технічного тощо). Впродовж багатьох років структурні перетворення в економіці держави відбувалися при відсутності єдиної та ефективної стратегії структурних змін.

Від ступеня розвиненості та ефективності економічної структури залежить стабільність розвитку економіки. Зміни структурних пропорцій економіки здатні вплинути на економічне зростання країни та рівень життя населення [268, с.21]. Проте структура економіки регіонів України і надалі залишається застарілою та малоефективною. І сьогодні її основу складають

ресурсо-, енерго- та матеріаломісткі виробництва або галузі, що випускають продукцію з низьким ступенем обробки для експорту, завантаження потужностей яких залежить від попиту на зовнішньому ринку, а це призводить до надмірного використання природних та людських ресурсів. Існуюча структура не задовольняє потреб регіонів в інвестиційних ресурсах, споживчих товарах і послугах, не сприяє створенню нових робочих місць та знижує потенційні можливості подальшого економічного зростання регіонів, збільшує загрозу виникнення кризових явищ та унеможливлює ефективну взаємодію між органами влади на різних ієрархічних рівнях.

Повільні структурні зрушення в економіці країни доповнюються комплексом невирішених питань в сфері регіонального розвитку. Проблеми регіонального розвитку, такі як: втрата виробничого потенціалу, низька інтенсивність структурних змін, недостатній рівень підприємницької активності, надмірна диспропорційність та структурна розбалансованість, перерозподіл ресурсів та капіталу на користь одних і тих самих територій посилюють дисбаланс просторово-економічних процесів і надалі залишаються неврегульованими.

Це обумовлює виділення основних чинників структурних зрушень в економіці регіонів України, серед яких можна назвати наступні [255, с.218]:

- штучний рух капіталів, спричинений періодичним перерозподілом сфер політичного та економічного впливу українських еліт (як результат чергових виборів в державі);
- низький рівень інвестиційної активності, наявність значної диференціації у розподілі інвестиційних ресурсів за різними галузями промисловості та регіонами, зменшення частки інвестиційних коштів при створенні нових підприємств;
- коливання ринкової кон’юнктури та ситуативна орієнтація споживчого попиту населення;
- зростання рівня безробіття, дефіцит працівників робітничих професій, а також наявність дешевої робочої сили є свідченням кризового стан ринку праці;

- нестабільність кон’юнктури на традиційних для регіонів України ринках експортної продукції металургії, добувної та хімічної промисловості;
- висока собівартість продукції, спричинена зростанням виробничих витрати призвела до втрати деякими галузями конкурентоспроможності на міжнародному ринку;
- орієнтація бізнесу на отримання швидких прибутків при мінімальних капіталовкладеннях у модернізацію виробництва;
- існування певних бар’єрів у розвитку малих підприємств, діяльність яких в основному пов’язана з наданням нефінансових послуг;
- низький рівень фінансування інноваційних видів економічної діяльності, характерний для більшості регіонів;
- брак інвестиційних коштів (внутрішніх та зовнішніх), які підприємства можуть спрямовувати на розширення та модернізацію виробництва;
- неефективність державної структурної політики щодо реформування економіки, стимулювання розвитку підприємництва та підтримки вітчизняного виробника як регіональними органами влади, так і органами місцевого самоврядування.

Зрушення в структурі регіональної економічної системи – це процеси зміни пропорцій між порівняльними елементами цієї системи, обумовлені нерівномірною динамікою їх кількісних характеристик. Нерівномірність темпів зростання структурних складових регіональної економічної системи призводить до зміни галузевих, територіальних і мікроекономічних пропорцій і тоді структурні зміни виступають результатом економічного зростання. Необхідність дослідження структурних проблем регіональної економіки полягає у визначенні можливостей цілеспрямованої перебудови її структури з метою підвищення ефективності реалізації поточних та стратегічних завдань соціально-економічного розвитку території.

Здійснення структурних зрушень в економіці регіонів є складним стратегічним завданням, що вимагає значних ресурсів та не може бути

здійснене за короткий проміжок часу. Успішність проведення таких змін потребує врахування певних моментів, а саме:

- ґрунтовного аналізу для визначення основних внутрішніх і зовнішніх факторів, що призвели до стану розбалансованості чи деформацій структури економіки;

- чіткого визначення політики і моделі структурної трансформації, які б спиралися на міцну наукову базу, а також визначення етапів реалізації структурної трансформації у межах розробленої довгострокової стратегії;

- врахування поглиблення процесів глобалізації та інтеграції, як сучасних тенденцій міжнародного розвитку;

- врахування позитивного досвіду структурних зрушень в зарубіжних країнах.

Структурні зрушення в економіці країни характеризуються як якісними, так і кількісними проявами. Основною якісною характеристикою структурних зрушень є показник, що відображає напрям соціально-економічного прогресу.

Взаємодіючи один з одним, структурні зрушення в економіці можуть як посилюватися, так і слабшати. За інших рівних умов, накладання односпрямованих структурних зрушень посилює результуюче зрушення у структурі, а різноспрямованих (протилежних) послаблює. При цьому синергетичний ефект взаємодії структурних зрушень полягає також у тому, що змінюються не тільки їхні кількісні, але й якісні характеристики, а результуюче зрушення отримує нову системну якість, що не зводиться до простої арифметичної суми його складових [250, с.17].

Як показує досвід розвинених країн, якісне економічне зростання має супроводжуватись нагромадженням капіталу і такими структурними змінами в економіці, які б відповідали світовим тенденціям. Сьогодні в економіці держави спостерігається тільки збільшення кількісних показників економічної динаміки, яке пояснюється залученням додаткових ресурсів або змінами у кон’юнктурі ринку. Ці негативні тенденції є свідченням відсутності значних інноваційних і технологічних перетворень в Україні. При цьому зауважимо, що про

формування якісного підґрунтя реформ мова не йде взагалі. Економічне зростання, характерне на сучасному етапі, зазвичай, є нестійким і не має істотного впливу на підвищення ефективності функціонування економіки регіонів, а отже, відповідно, і на підвищення рівня та якості життя населення.

Не було результатом реальних позитивних зрушень в економіці країни і економічне зростання, що підтверджувалось до 2014 року зростанням ВВП України. Закономірним є зменшення даного показника в період світової фінансово-економічної кризи 2008 року. Про зростання української економіки не дозволяє говорити і його якість, що вимірюється індексом якості економічного зростання. Зазначимо, що індекс якості економічного зростання розраховується як співвідношення різниці індексу росту ВВП та індексу дефлятора ВВП до темпів росту ВВП. Проведені розрахунки свідчать, що починаючи з 2000 року тенденція динаміки даного показника при зростанні темпів росту ВВП є низхідною. Про зменшення потенціалу зростання економіки свідчать також і від’ємні значення індексу якості економічного зростання, що були характерні для вітчизняної економіки починаючи з 2005 року [274, с.254].

Ситуація ще більш ускладнилась в 2014-2016 років, коли обидва показники характеризуються від’ємними значеннями, що є наслідком політичної нестабільності, анексії Криму та військового конфлікту на сході України (рис. 2.2).

Так, протягом двох років, в умовах значних зовнішніх і внутрішніх суспільно-політичних викликів, кумулятивне зменшення ВВП України склало – 16,4% (2014 рік –6,6%, 2015 рік –9,8%). Динаміка індексу якості економічного зростання наглядно демонструє стрімке падіння економіки, негативні тенденції економічних процесів як в регіонах, так і державі загалом та нестабільність економічної системи. І навіть зростання реального ВВП у 2016 році на 1,5 % не можна розцінювати як позитивну зміну після падіння рівня ВВП з кінця 2013 року.

Рис. 2.2. Динаміка індексу якості економічного зростання економіки України*

* (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [140].

Вважаємо, що така динаміка індексу якості економічного зростання пояснюється, насамперед, відсутністю масштабних економічних реформ, які сприяли б залученню інвестиційних ресурсів та нарощенню виробничого потенціалу. Втрачені позиції виробничої сфери не можуть швидко компенсуватись за рахунок наявного потенціалу у інших сферах економічної діяльності. Крім того, модернізація наявної виробничої бази за тих темпів, якими вона сьогодні відбувається не може забезпечити підґрунтя для якісного економічного зростання.

Беззаперечною є думка, що від інтенсивності та спрямованості структурних зрушень залежить якість економічного зростання. Структурні зміни в економіці регіонів України пов’язують з процесами модернізації і диверсифікації вітчизняної економіки, із формуванням такої структури економіки, яка сприятиме зниженню її сировинної залежності, розвитку галузей

з високою доданою вартістю і розвитком високотехнологічного виробництва [255, с.12].

Структурні зрушення в регіональних системах доцільно розглядати як процеси зміни пропорцій між порівняльними елементами цих систем, обумовлені нерівномірною динамікою їх кількісних характеристик. Нерівномірність темпів зростання структурних складових регіональних систем призводить до зміни галузевих та територіальних пропорцій, і в цьому сенсі структурні зрушення виступають результатом економічного зростання. Структурні зрушення є необхідним поштовхом для перебудови та оновлення галузевої структури господарства регіону, що призведе до виникнення позитивних економічних ефектів.

Головною відмінною рисою структурних зрушень є наявність чіткої відправної точки початку цих зрушень – зміна в системі потреб суб’єктів господарської діяльності та можливість визначити, досягнута мета чи ні. Тому цілком обґрунтовано можна висунути гіпотезу про те, що структурні зміни в економіці є результатом різних структурних зрушень різної природи і спрямованості,що наочно проявилося на прикладі системної структурної кризи в Україні кінця XX – початку XXI ст.[75; 80; 118].

Результатом еволюційного розвитку секторально-галузевої структури економіки регіонів України, яка сформувалася протягом різних періодів її господарської історії є сучасна структура економіки регіонів [255, с.13]. Економіка залишається слабо диверсифікованою і, відтак, вразливою до коливань кон’юнктури світових ринків, і характеризується низьким рівнем інновацій та ефективності використання ресурсів, а також високою волатильністю траєкторії макроекономічної динаміки. Це є вагомою перешкодою на шляху формування ефективного внутрішнього механізму розвитку, який в змозі забезпечити стійкий адаптаційний потенціал вітчизняної економіки, її спроможність до автономної трансформації в умовах інтеграційних процесів. З другої половини 2000-х років експортно-сировинна модель економіки зазнала певних змін. В Україні почала формуватися модель,

що базується на підвищенні ролі внутрішнього попиту, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, орієнтації виробників на виготовлення товарів кінцевого споживання [59, с.220].

Все це є свідченням того, що зростання вітчизняної економіки визначалося, перш за все, не формуванням внутрішніх засад сталого розвитку, а можливостями адаптуватися до інституційних та економічних змін, характерних для економічної системи на певному етапі.

Аналіз структури ВДВ за видами економічної діяльності протягом 2010–2016 років, свідчить, що лідером у структурі національної економіки України була промисловість (рис. 2.3). Друге місце в структурі ВДВ посідають види економічної діяльності, які надають такі послуги: оптова та роздрібна торгівля, транспорт, тимчасове розміщування й організація харчування; державне управління й оборона, освіта, охорона здоров’я та надання соціальної допомоги; операції з нерухомим майном. Проте на розвитку цих галузей негативно позначилися такі процеси, як вплив кризових явищ в економіці, військові дії на сході країни тощо. Найбільші втрати характерні для промисловості, будівництва і фінансової діяльності, що в 2016 році стало результатом скорочення їх частка у структурі ВДВ. Так, питома вага промисловості склала 25,0% проти 25,7% у 2010 році, будівництва 2,3% проти 3,7%, фінансової діяльності 3,2% проти 6,4% відповідно. В 2010 році спостерігається зменшення вкладу у створення ВДВ оптової та роздрібної торгівлі, транспорту, тимчасового розміщування й організації харчування з 25,8% до 24,3% в 2016 році, державного управління й оборони, освіти, охорони здоров’я та надання соціальної допомоги з 14,8% до 13,4% відповідно. Водночас у структурі ВДВ зростає частка таких галузей як сільське господарство, операції з нерухомим майном, інформаційна та телекомунікаційна діяльність [224, с.45].

Рис. 2.3. Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності у 2010-2016 рр., %

Примітка. Складено автором з використанням [242].

Про високі темпи скорочення промислового виробництва в Україні та її регіонах у 2010–2016 рр. свідчать і індекси промислової продукції. В 2016 р. даний показник становив 102,8% проти 111,2% у 2010 р. При цьому, починаючи з 2011 р. індекс промислової продукції постійно зменшувався і в 2015 р. становив 87,0%. Якщо в 2010 р. скорочення промислового виробництва відбулося тільки в 2 регіонах (Сумській (6,5%) і Чернігівській (0,2%) областях), то в 2015 р. у 22 регіонах, зокрема: в Луганській області – 66,0%, Донецькій – 34,6%, Закарпатській –20,3%, Кіровоградській –17,1%, Харківській –11,8%, Івано-Франківській –10,9%, Черкаській – 9,2%, Миколаївській –8,9%, Чернігівській –8,8%, Дніпропетровській –7,9%, Київській –7,0%. В цілому по Україні в цей період індекс промислової продукції знизився на 13% (табл. 2.2).

У східних промислово розвинених регіонах України, втрата промислового потенціалу пов’язана з відкритою російською агресією, яка призвела до руйнування виробничих потужностей, знищення матеріальних

Таблиця 2.2

Індекси промислової продукції за регіонами України у 2010-2016 рр.*

Регіони	Індекс промислової продукції, %							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Темп зростання/ зменшення за 2010–2016 рр., %
Україна	111,2	108,0	99,5	95,7	89,9	87,0	102,8	–20,3
Автономна Республіка Крим	110,5	104,3	98,7	100,8	…	…	…	…
Вінницька	106,5	100,0	107,1	110,4	105,4	104,0	105,3	+14,7
Волинська	126,7	112,6	94,5	102,9	103,2	98,6	100,2	+2,0
Дніпропетровська	116,1	105,4	102,2	98,5	92,5	92,1	99,3	–16,1
Донецька	114,7	113,6	94,6	93,6	68,5	65,4	106,4	–59,7
Житомирська	108,2	125,3	116,6	113,4	107,1	110,0	105,7	+22,8
Закарпатська	142,9	101,8	101,4	96,9	106,1	79,7	105,9	–8,3
Запорізька	107,8	106,3	96,8	97,1	96,8	95,3	96,9	–11,0
Івано-Франківська	100,2	125,7	101,2	95,3	98,9	89,1	95,5	–16,5
Київська	108,0	110,6	96,8	99,1	101,6	93,0	106,2	+0,8
Кіровоградська	113,3	111,0	107,5	106,6	100,8	82,9	120,3	+4,0
Луганська	107,1	115,8	92,5	91,1	58,0	34,0	139,0	–69,0
Львівська	100,9	112,8	101,6	101,2	97,2	98,5	99,3	–5,0
Миколаївська	110,3	104,2	99,5	96,5	101,4	91,1	110,5	+3,0
Одеська	102,9	83,6	96,9	100,6	99,7	96,1	109,2	+5,0
Полтавська	112,6	99,6	100,0	94,7	92,9	96,2	100,1	–10,8
Рівненська	129,6	107,6	96,7	91,4	103,7	100,3	98,1	+2,1
Сумська	93,5	107,7	95,6	107,0	88,1	98,4	91,2	–22,3
Тернопільська	102,5	112,4	102,1	99,5	116,5	92,1	110,3	+18,9
Харківська	105,8	105,5	97,6	94,5	94,8	88,2	105,8	–11,2
Херсонська	100,5	93,1	104,7	92,4	96,4	98,1	102,0	–3,5
Хмельницька	104,9	109,2	101,2	97,6	97,8	95,7	104,7	–1,8
Черкаська	117,1	103,4	94,9	95,2	94,7	90,8	106,3	–8,2
Чернівецька	111,9	89,6	86,8	103,7	92,9	98,3	96,9	–11,9
Чернігівська	99,8	98,0	98,1	89,6	97,2	91,2	105,8	–5,8
м.Київ	104,1	102,0	95,9	89,9	85,9	94,6	104,4	–15,1
м.Севастополь	114,4	110,4	95,0	112,7	…	…	…	…

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Складено автором з використанням [178].

ресурсів, викрадення злочинними угрупуваннями промислового обладнання високотехнологічних виробництв з подальшим вивозом до Російської Федерації. Між підприємствами Сходу, Півдня та іншими регіонами країни

відбувся вимушений розрив виробничо-технологічних зв'язків. Найбільш негативний вплив ця кризова ситуація мала на розвиток промисловості у Донецькій і Луганській областях [255, с.18].

Впродовж 2010–2016 років скорочення індексу промислової продукції в Україні становило 20,3%, зокрема, в Луганській області даний показник зменшився на 69,0%, Донецькій – 59,7%, Сумській – 22,3%, Івано-Франківській – 16,5%, Дніпропетровській – 16,1%, Чернівецькій – 11,9%, Харківській – 11,2%, Запорізькій – 11,0%, Полтавській – 10,8%, Закарпатській – 8,3%, Черкаській – 8,2% та у м. Києві на 15,1%.

При цьому додамо, що в економіці України скорочується роль добувної промисловості (до 4,8%), незважаючи на надходження інвестицій міжнародного капіталу в цю сферу. Однією з причин такого процесу в умовах посилення тиску на українських виробників і з боку конкурентів, котрі запроваджують нові й ефективніші виробничі потужності є безперспективність політики переорієнтації галузі на дедалі нижчі ступені технологічної обробки (продаж руди, замість сталевого прокату) [173].

Протягом даного періоду спостерігається зростання у структурі ВДВ питомої ваги сільського господарства, яке завжди вважалося для України одним із основних видів економічної діяльності, з 8,4% у 2010 році до 13,8% у 2016 році. Варто зазначити, що зростання сільськогосподарського виробництва відбулося за рахунок того, що спад у цих галузях був значно менший за середній у економіці, а також через тенденцію відпускних цін швидко зростати, але аж ніяк не за рахунок прискореного розвитку його галузей і перетворення України на високорозвинену аграрну державу.

Зокрема, індекс обсягу сільськогосподарського виробництва в Україні у 2016 році склав 106,3% проти 98,5% в 2010 році Зауважимо, що в 2010 році скорочення обсягів виробництва відбулося в 10 регіонах, а саме: Закарпатській (2,9%), Київській (0,6%), Луганській (0,9%), Львівській (4,3%), Полтавській (10,5%), Сумській (10.1%), Тернопільській (5,1%), Харківській (11,4%), Хмельницькій (0,4%), Чернігівській (13,4%) областях та в Автономній

Республіці Крим (3,9%). Натомість у 2016 році зростання обсягів виробництва відбулось майже в усіх регіонах, крім Закарпатської, де зниження склало 3,2%, та Запорізької областей – 1,3% (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва за регіонами України у 2010–2016 рр.*

Регіони	Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, %							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Темп зростання/ зменшення за 2010–2016 рр., %
Україна	98,5	119,9	95,5	113,3	102,2	95,2	106,3	+3,7
Автономна Республіка Крим	96,1	113,2	80,0	101,2	…	…	…	…
Вінницька	100,0	119,6	96,2	123,3	111,0	91,8	117,0	+19,8
Волинська	101,9	109,6	107,0	102,6	106,3	95,4	101,9	+3,6
Дніпропетровська	101,3	117,2	79,7	131,1	94,1	106,3	100,3	+0,7
Донецька	102,0	119,7	94,8	105,8	93,0	64,9	108,3	–33,8
Житомирська	100,1	113,8	110,0	105,8	105,1	91,2	116,7	+13,0
Закарпатська	97,1	105,4	104,0	102,5	99,9	95,1	96,8	–8,2
Запорізька	102,1	114,3	81,1	134,4	96,6	109,3	98,7	+4,6
Івано-Франківська	100,8	113,3	106,3	102,0	106,3	95,5	101,7	+3,5
Київська	99,4	118,6	108,5	101,3	105,8	89,2	109,8	+4,9
Кіровоградська	101,9	124,0	85,0	127,9	98,2	97,7	109,4	+5,3
Луганська	91,0	125,3	101,3	103,5	79,8	77,8	119,3	–23,1
Львівська	95,7	114,0	104,2	100,7	105,5	97,1	102,6	+5,2
Миколаївська	101,3	112,2	82,8	135,4	93,3	102,1	108,5	+3,9
Одеська	109,7	106,8	80,3	141,1	97,4	96,2	111,6	+5,2
Полтавська	89,5	135,7	89,8	119,6	96,9	107,3	103,3	+7,5
Рівненська	102,3	110,9	103,3	106,0	105,2	92,8	104,9	+2,9
Сумська	89,9	136,7	104,7	114,4	109,7	95,4	103,5	+8,6
Тернопільська	94,9	125,2	109,0	101,3	113,9	88,8	104,6	+7,3
Харківська	88,6	148,3	91,9	120,0	103,1	97,2	106,6	+6,9
Херсонська	102,9	122,4	83,6	117,7	105,1	105,0	103,7	+13,8
Хмельницька	99,6	115,5	115,3	103,2	115,4	87,3	108,2	+10,9
Черкаська	104,3	117,6	96,8	106,5	98,4	99,4	102,5	+0,3
Чернівецька	103,0	110,8	101,0	103,5	104,2	91,1	100,0	–4,7
Чернігівська	86,6	129,9	108,2	102,8	107,5	98,1	104,5	+10,1
м.Київ	…	…	…	…	…	…	…	…
м.Севастополь	…	102,0	88,4	104,9	…	…	…	…

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Складено автором з використанням [175]

Таким чином, протягом аналізованого періоду збільшення індексу обсягу сільськогосподарського виробництва в Україні становило 3,7%. При цьому, 20 регіонів забезпечили приріст від 0,3% до 19,8%, зокрема у Вінницькій області – на 19,8%, Херсонській – 13,8%, Житомирській – 13,0%, Хмельницькій – 10,9%, Чернігівській – 10,1%. Зменшення показника відбулося в 4 регіонах: Донецькій (33,8%), Луганській (23,1%), Закарпатській (8,2%), Чернівецькій (4,7%)областях.

Серед головних причин коливання сільськогосподарського виробництва у 2010–2016 рр. можна назвати як зовнішні (значна залежність експорту продукції АПК від світових цін на продукцію), так і внутрішні чинники (зростання витрат на виробництво, зниження доходів населення і як наслідок скорочення попиту, зменшення обсягів виробництва харчової промисловості, яка переробляла значну кількість продукції сільського господарства).

Протягом аналізованого періоду відбулося скорочення питомої ваги і будівництва в структурі ВДВ (на 1,4%). При цьому зазначимо, що різке обмеження доступу даної галузі до джерел зовнішнього фінансування, скорочення доходів населення, висока заборгованість підприємств і зниження капітальних видатків бюджету, що значно посилюють дефіцит обігових коштів для будівельних компаній і надалі залишаються визначальними чинниками негативної динаміки сектору будівництва.

Незадовільний вплив на фінансову та страхову діяльність будівельних компаній мали і певні зміни в банківській сфері проведені новим керівництвом НБУ, що призвело до зростання впливу іноземних банків. Так, від початку 2014 року частка іноземних інвесторів у статутному капіталі українських банків зросла більше, ніж на третину, до 45,9%. Зі 180 банків, що діяли в 2014 році, до травня 2016 року залишилось 109, із них 42 – банки з іноземним капіталом. З одного боку, такі кроки дозволили досягнути певної стабілізації банківського сектору, але з іншого - посилили залежність української економіки від іноземних фінансових установ [129].

Зменшення в структурі ВДВ питомої ваги інноваційно-орієнтованих видів економічної діяльності також слід віднести до негативних тенденцій у сфері структурних зрушень економіки України. Так, протягом 2010-2013 років спостерігалося незначне збільшення питомої ваги освіти (0,4%), наукової та технічної діяльності (0,7%) у структурі економіки країни. Однак уже в наступні роки їх структурна частка зменшилась.

Як уже зазначалося, структурні зрушення можуть характеризуватися якісними і кількісними показниками і пов’язані з певними економічними інтересами і потребами окремих суб’єктів або їхніх груп. Особливості динаміки структурних змін та їх масштабів демонструють показники маси, швидкості та інтенсивності структурних зрушень (рис. 2.4).

Маса структурного зрушення визначається кількістю ресурсів, що припадає на певний елемент економічної системи у відносному вираженні [103, с.29]:

$$M = P_1 - P_0, \qquad (2.1)$$

де P_1 – значення величини у теперішньому періоді,%;

P_0 – значення величини у базовому періоді,%.

Швидкість структурного зрушення відображає зміну маси структурного зрушення за одиницю часу і розраховується як відношення маси структурного зрушення до проміжку часу за який вони відбулись:

$$V = M/T, \qquad (2.2)$$

де M - маса структурного зрушення, %,;

T – час за який відбулось структурне зрушення.

Додамо, що з поняттям маси і швидкості структурних зрушень в економіці тісно пов'язаний показник їхньої інтенсивності (E) [103, с.30]. У загальному вигляді він розраховується за формулою:

$$E = M \times V, \qquad (2.3)$$

де M – маса структурного зрушення;

V – швидкість структурного зрушення.

Рис. 2.4. Схема дослідження структурних зрушень економіки регіонів

Примітка. Складено автором.

Масштаби структурних процесів в економіці демонструє показник маси структурних зрушень (рис. 2.5).

Так, аналіз маси структурних зрушень в Україні за різними видами економічної діяльності свідчить, що впродовж 2010-2017 роках зростання даного показника відбувалося в сільському, лісовому та рибному господарстві (4,2%), оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів (8,8%) та державному управлінні й обороні (0,5%). Значні структурні зрушення спостерігалися в фінансовій та страховій діяльності (-3,1%), промисловості (-2,0%), будівництві (-1,2%), охороні здоров’я та наданні соціальної допомоги (-1,2%), транспорті, складському господарстві,

поштовій та кур'єрській діяльності (-1,1%), освіті (-1,1%). Про зменшення питомої ваги даних галузей у структурі ВДВ України свідчать від'ємні значення показників [224, с.46].

Рис. 2.5. Маса структурних зрушень в економіці України впродовж 2010-2017 рр., %

Примітка. Складено за результатами розрахунків автора.

Для оцінки масштабів структурних зрушень в економіці доцільно врахувати також показники їх швидкості та інтенсивності. Зокрема, найбільша швидкість структурних зрушень характерна для сфери послуг (за рахунок зростання питомої ваги торгівлі (1,47) та операцій з нерухомим майном (0,15)) і сільського господарства (0,7). Частка промисловості в структурі ВДВ зменшувалася зі швидкістю 0,4 в рік, а частки фінансової діяльності – 0,52. Водночас швидкість структурних зрушень у таких галузях як транспорт, державне управління, освіта, охорона здоров'я залишається досить низькою, що свідчить про збереження їх структурних пропорцій у економіці. Оцінка інтенсивності структурних зрушень за показником їх швидкості в черговий раз

підтверджує повільні темпи даних процесів в економіці України. В цілому, диференціація між найвищим і найнижчим показником швидкості структурних змін в економіці країни становить 29,4 рази.

При цьому, варто акцентувати, що чим інтенсивнішими є структурні зрушення, тим більшу структуроутворюючу роль в економіці вони відіграватимуть [255, с.17]. За досліджуваний період коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень в економіці України становив 0,245. Це тільки підтверджує відсутність кардинальних структурних зрушень в економіці (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Інтенсивність структурних зрушень в економіці України впродовж 2010-2017 рр.

Примітка. Складено за результатами розрахунків автора.

Найінтенсивніше структурні зрушення відбувалися в оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів де даний показник становив 12,91, фінансовій та страховій діяльності (1,6) та сільському господарстві (2,94). Найнижчим коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень

був в добувній промисловості – 0,04, яка зазнала найбільших втрат в зв'язку з військовими діями на території Донецької та Луганської областей.

Таким чином, розрахунок показників інтенсивності структурних зрушень в економіці України тільки черговий раз підтверджує їх інерційний характер. На формування структури економіки регіонів сьогодні мають вплив новітні процеси, які відбуваються в суспільстві, основними серед яких є розвиток транснаціональних корпорацій, дилерських фірм, мережевих бізнес-структур у виробничій, торгівельний та інших сферах економічної діяльності, створення кластерів, технополісів, індустріальних парків та ін., поширення інноваційних видів послуг тощо. Без сумніву, ці процеси здатні змінити традиційну структуру економіки регіонів, проте не можуть вирішити всіх проблем, пов'язаних з їх структурною модернізацією. На сьогоднішній день важливою проблемою економіки України, окрім військової агресії на сході країни, і надалі залишаються її енергоємність, відсутність інноваційних стратегій розвитку підприємств, які б могли забезпечити необхідний рівень оновлення й диверсифікації виробництва, підвищення його конкурентоспроможності [274, с.257].

Погоджуємося з думкою окремих науковців [69; 235], що Україна повторює шлях країн Центральної та Східної Європи зі структурними змінами, що передбачають поступове щорічне нарощування сфери послуг (включаючи розвиток фінансових і високотехнологічних інформаційних послуг), із щоразу більшою залежністю інвестиційних процесів від фінансової сфери, насамперед потоків кредитних ресурсів (кредити Міжнародного валютного фонду), які стають вагомим фактором для економічного розвитку України.

Для структурних зрушень в економіці необхідні суттєві інвестиції і тривалий час, а також цілеспрямована адаптація економіки до раціональних суспільних і особистих потреб населення. Однак, починаючи з 2013 року в Україні спостерігається тенденція до скорочення інвестування економіки. Так, у 2014 році падіння обсягів капітальних інвестицій в порівнянні з 2010 роком становило 13,5%, а в 2015 році – 15,0%. При цьому зауважимо, що починаючи з

2015 року даний показник по відношенню до попереднього року має тенденцію до зростання [85; 86]. Зниження обсягів капітальних інвестицій впродовж останніх років мало негативний вплив на вітчизняну економіку, яка перебувала у стадії рецесії і супроводжувалося падінням ВВП.

За видами економічної діяльності левова частка капітальних інвестицій надходила до промисловості і в 2017 році становила 32,8% проти 34,2% у 2010 році. Значно зросли надходження в сільське господарство з 7,2% у 2010 році до 14,1% у 2016 році, в оптову та роздрібну торгівлю з 6,9% до 8,3%, у державне управління й оборону з 0,8% до 6,2% відповідно. Водночас спостерігається скорочення даного показника за іншими видами діяльності, зокрема в будівництві на 9,5%, транспорті – 10%, фінансовій та страховій діяльності - 0,4%, освіті - 0,5%, охороні здоров'я – 0,4% (додаток В). Отже, можемо констатувати, що структура капіталовкладень відображає тенденцію до зниження інвестування соціальної сфери, а також важливої складової виробничої сфери – транспорту.

В регіонах України надходження капітальних інвестицій за видами економічної діяльності також характеризується значною асиметричністю. Так, у 2016 році найбільше коштів було залучено до промисловості Донецької області (62,7%), а найменше до Херсонської (14,7%). Понад 50% від усіх інвестицій, що надійшли до регіону, отримала і промисловість Запорізької (55,6%) та Дніпропетровської (50,6%) областей. Розрив між регіоном, в якому були найбільші обсяги капітальних інвестицій (Донецька область), і регіоном, який був аутсайдером за цим показником (Херсонська область), становив 4,3 рази. В той же час лідером за кількістю надходження цих коштів до сільськогосподарського виробництва є Херсонська область (51,7%), Черкаська (42,0%), Вінницька (40,6%), Чернігівська (40,6%) області. Найнижчим цей показник був у Закарпатській (2,4%), Івано-Франківській (6,7%), Львівській (6,2%), Донецькій (7,4%) та Чернівецькій (9,4%) областях.

Будівельна галузь була найбільш інвестиційно-привабливою у Чернівецькій (30,5%), Івано-Франківській (27,3%), Рівненській (27,0%),

Закарпатській (26,8%), Волинській (23,8%) областях. Частка транспорту у структурі капітальних інвестицій була найбільшою у Одеській області (21,5%) та м. Києві (13,3%). На охорону здоров'я виділялося більше коштів, аніж в інших регіонах України, у Луганській (4,5%), Донецькій (3,4%), Житомирській (3,0%) областях. На освіту більша частка капітальних інвестицій припадала у Харківській (2,0%), Вінницькій (1,5%), Луганській (1,5%) областях (див. додат. Г).

Упродовж 2010-2014 років в Україні спостерігалася стабільна (за наростаючим підсумком) динаміка зростання прямих іноземних інвестицій. Але в 2015-2016 роках цей показник почав скорочуватися. Найбільш інвестиційно-привабливими для іноземних інвесторів були такі регіони: м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Київська, Львівська і Одеська області. Левова частка інвестицій надходила у розвинені і швидкоокупні сфери господарювання: промисловість, оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, фінансову та страхову діяльність, операції з нерухомим майном і професійну, наукову та технічну діяльність. При цьому, варто зауважити, що в 2016 році Україна потрапила на 15 місце рейтингу інвестиційної привабливості країн Європи за кількістю робочих місць, створених завдяки інвестиціям. Завдяки прямим іноземним інвестиціям в Україні було створено 4 547 робочих місць, тоді як в 2015 р. – 850. Приріст даного показника склав 435% у порівнянні з 2015 роком.

Свідченням структурних змін для економіки країни та її регіонів є зміни в структурі зайнятих та особливо важливо новостворених робочих місць. Економічне зростання зазвичай гальмується традиційною структурою виробництва та відсутністю можливостей до інновацій. Найбільш конкурентоспроможні регіони – це ті, які залучають кваліфіковану робочу силу. Саме інноваційний вектор розвитку сприятиме створенню нових робочих місць відповідно до потреб інноваційних зрушень в економіці.

Однак, довготривалий кризовий стан економіки України та її регіонів обумовлює скорочення сфери економічної діяльності населення та зниження

рівня його зайнятості. Несприятливі економічні та політичні чинники, зокрема скорочення обсягів виробництва на підприємствах на тлі високого податкового тиску, зниження інвестиційної привабливості, проблеми бюрократизації та корупції, військовий конфлікт на сході країни, що зумовив появу нових міграційних потоків, спричинили скорочення кількості зайнятих у країні в 2016 році, порівняно з 2012 роком на 2984,5 тис. осіб або на 15,5%. Значні структурні зрушення в зайнятості населення відбулися за всіма видами економічної діяльності: в сфері фінансової та страхової діяльності на 28.6%, промисловості - 22.9%, будівництві - 22.9%, операціях з нерухомим майном - 20,7%, оптовій та роздрібній торгівлі; ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів - 15,5%, сфері тимчасового розміщування й організації харчування - 15,3%, професійній, науковій та технічній діяльності - 15,1%, транспорті – 13,4%, охороні здоров'я та надання соціальної допомоги - 12,8%, освіті - 11,7%, діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування - 11,5%, мистецтві та спорті – 10,6%, в галузі інформації та телекомунікації - 7,6%, інших видах економічної діяльності на 16,5%. Незначне скорочення структурних показників зайнятості спостерігалося тільки в сфері державного управління й оборони; обов'язкового соціального страхування і становило 3,03% (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Зайняте населення України за видами економічної діяльності у 2012-2016 рр.*, тис. чол. (КВЕД-2010)

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015	2016	у % до 2012
Усього зайнято	19261,4	19314,2	18073,3	16443,2	16276,9	15,5
Сільське, лісове та рибне господарство	3308,5	3389,0	3091,4	2870,6	2866,5	13,4
Промисловість	3236,7	3170,0	2898,2	2573,9	2494,8	22,9
Будівництво	836,4	841,1	746,4	642,1	644,5	22,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотериклів	4160,2	4269,5	3965,7	3510,7	3516,2	15,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1150,9	1163,6	1113,4	998,0	997,2	13,4

Продовження таблиці 2.4						
Тимчасове розміщування й організація харчування	326,7	328,9	309,1	277,3	276,7	15,3
Інформація та телекомунікації	297,9	299,9	284,8	272,9	275,2	7,6
Фінансова та страхова діяльність	315,8	306,2	286,8	243,6	225,6	28.6
Операції з нерухомим майном	322,2	314,3	286,1	268,3	255,5	20,7
Професійна, наукова та технічна діяльність	504,1	493,6	456,0	422,9	428,1	15,1
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	343,9	343,3	334,3	298,6	304,3	11,5
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,6	962,3	959,5	974,5	973,1	3,03
Освіта	1633,2	1611,2	1587,7	1496,5	1441,4	11,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	1171,8	1150,5	1040,7	1030,4	12,8
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	226,5	221,2	207,9	201,6	10,6
Інші види економічної діяльності	414,3	423,0	382,2	344,7	345,8	16,5

* Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, за 2015-2016 роки – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Примітка. Складено автором з використанням [140].

Таким чином, структурні зміни зайнятості населення на сучасному етапі є деструктивними, оскільки скорочення зайнятих відбувається не тільки в виробничій сфері, але й в інформаційній та телекомунікаційній галузях та сфері послуг. Формування структури зайнятості відбувається в умовах істотного скорочення кількості функціонуючих підприємств в Донецькій та Луганській областях, що опинилися в зоні конфлікту. Активізація позитивних структурних зрушень у сфері зайнятості вимагає реструктуризації та демонополізації галузей, розширення масштабів інноваційної діяльності та підвищення рівня інноваційної активності, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та конкурентного середовища для розвитку підприємництва, удосконалення податкової системи, розвитку банківської діяльності та механізмів управління.

Разом з тим недостатня увага до створення та розвитку підприємств з високим технологічним рівнем виробництва є гальмуючим фактором впливу на забезпечення ефективних структурних зрушень в економіці регіонів та високого рівня зайнятості. Протягом 2015-2016 років в Україні було створено 56 нових підприємств та 358,5 тис. робочих місць. Однак більшість з них - це робочі місця на підприємствах, що працюють на давальницькій сировині. Це аж ніяк не сприятиме продуктивним структурним зрушенням, розвитку інноваційних секторів економіки та відновленню внутрішнього ринку як основи для розвитку економіки.

Створення підприємств, що працюють на давальницькій сировині обумовлене певними причинами, а саме: відсутністю власних оборотних засобів, наявністю незадіяних потужностей, можливістю виходу на іноземні ринки збуту та забезпеченням валютних надходжень, створенням нових робочих місць, поглибленням виробничо-коопераційних зв’язків, розбудовою виробничої та соціальної інфраструктури тощо. Водночас збільшення кількості таких підприємств в державі породжує ряд недоліків, пов’язаних перш за все, із звуженням можливостей для розвитку національних товаровиробників, погіршенням структури доданої вартості у промисловості (за рахунок зменшення частки валового прибутку), занепадом вітчизняних виробництв (хімічної, легкої, харчової промисловості, машинобудування та ін.), використанням дешевої робочої сили, поглибленням імпортозалежності від давальницької сировини і в кінцевому результаті, остаточною втратою потенціалу експортера високотехнологічної продукції.

Таким чином, погоджуємося з думкою С. Іщук і Л. Созанського, що наявність підприємств, які працюють на давальницькій сировині (у тій формі, в якій вони функціонують тепер) із позиції економічної безпеки є доцільною лише у коротко- і середньостроковому періодах. У подальшому ці підприємства мають бути трансформовані у напрямку їх інтеграції в українську економіку [82].

Структурні зміни в економіці полягають не тільки в кількісному зростанні, збільшенні виробництва товарів і послуг, створенні нових робочих місць, але й у якісному розвитку продуктивних сил, прогресивних змінах найважливіших макроекономічних пропорцій за рахунок впровадження новітніх технологій, диверсифікації виробництва та експорту, підвищення рівня життя населення, зниження соціальних контрастів тощо.

Виокремлення регіональної структурної політики у складі регіональної економічної політики, насамперед, пов’язано з деформаціями, які характеризують структурний розвиток окремих регіонів і не сприяють ефективній фінансово-адміністративній децентралізації. Не менш вагомими причинами можна назвати і регіональні відмінності та поляризацію регіонального простору, внутрішню розбалансованістю економіки регіонів, структурні дисбаланси різного типу [119, с.13].

І надалі актуальним залишається завдання щодо підвищення ефективності впливу державних та регіональних органів влади на структурні процеси як в регіонах, так і країні загалом. Ситуація ускладнюється і тим, що регіон не є реальним суб’єктом економічних відносин. Високий рівень корумпованості влади, незначна частка державної власності в структурі суб’єктів економічної діяльності, відсутність практики ефективної взаємодії між бізнесом і владою, політична нестабільність всередині країни, військова агресія на сході, необхідність врахування інтеграційних процесів та викликів глобалізації не сприяють швидким та продуктивним реформам в Україні на сучасному етапі.

Визначення завдань регіональної структурної політики тісно пов’язано з формуванням внутрішнього ринку країни, регіонів, міст та ін. Це пояснюється тим, що перед суб’єктами економічної діяльності часто постають проблеми, пов’язані з вибором території для розташування підприємств і його філій та забезпеченням потреб суспільства. Формування стабільного, ефективного внутрішнього ринку можна забезпечити швидкими змінами темпів росту товарів і послуг за рахунок ефективних методів господарювання, стимулювання інвестиційного оновлення та модернізації виробництва, використання наявного

ресурсного потенціалу, стимулювання заходів щодо подолання ресурсовитратного характеру виробництва, зміцнення інституційних чинників структурних перетворень тощо. Формування потенціалу регіонального ринку в значній мірі залежить як від зусиль різних суб'єктів господарювання на місцях, так і регіональних органів влади, що формують і реалізують інвестиційну, інфраструктурну і соціальну політику регіонів. Враховуючи ці моменти, стратегічним завданням сучасної регіональної структурної політики є формування ефективно функціонуючих регіональних ринків. Дієвими заходами для реалізації даного завдання будуть ті, які спрямовані на зменшення рівня диференціації (як структурної, так і просторової) регіональних ринків; регулювання економічної концентрації; обмеження монополізації простору; посилення інтеграційних процесів з метою налагодження тісної співпраці між регіональних ринках всередині країни та регіональними ринками інших держав.

Досягнення необхідних темпів економічного зростання та прискорення процесів структурної модернізації можливе за умов формування інноваційної моделі розвитку економіки України та її регіонів. Зростання частки високотехнологічних виробництв обробної промисловості; телекомунікаційних, фінансових та бізнесових послуг, а також соціально орієнтованих видів економічної діяльності; досягнення раціонального співвідношення пропорцій між державним і ринковим секторами; забезпечення пріоритетності нагромадження над споживанням, подолання територіальної диспропорційності є структурними пріоритетами такої моделі [274, с.257].

З метою реалізації ефективної структурної економічної політики в регіоні необхідно [274, с.257]:

- проводити моніторинг структурних зрушень в економіці регіону, що дозволить підвищити якість інформаційної бази відстеження трансформаційних процесів, здійснювати прогнозування ризиків від реалізації основних реформ в регіоні, своєчасно приймати рішення щодо корегування структурних пріоритетів економічного розвитку регіону, шляхом внесення змін до діючих регіональних економічних та соціальних програм;

- розробити та використовувати при проведенні моніторингу систему показників-індикаторів, які б відображали специфіку та ефективність структурних процесів в регіоні на певному етапі;

- враховувати основні тенденції структурних зрушень в економіці регіону, виявлені шляхом моніторингу при розробці Програм соціально-економічного розвитку області та корегуванні регіональної стратегії;

- підвищити контроль за реалізацією заходів екологічної реструктуризації та модернізації виробничих потужностей базових галузей економіки з метою зниження ресурсомісткості виробництва та підвищення його енергомісткості за рахунок впровадження альтернативних джерел енергії і енергозберігаючих технологій;

- розвиток нових перспективних виробництв шляхом активізації інвестиційної діяльність у регіоні;

- розробка міжрегіональних соціально-економічних програм, які сприятимуть вирішенню проблем, пов’язаних з відновленням старих та створенням нових об’єктів інфраструктури для сусідніх регіонів і розвитком кластерно-мережевих бізнес структур.

Таким чином, реалізація ефективної структурної політики забезпечить:

- узгодження інтересів держави, регіону та окремого суб’єкту економічної діяльності;

- поєднання секторальної (галузевої) та регіональної політики щодо розвитку окремих територій;

- усунення структурних деформацій, тобто реструктуризація збиткового сектору економіки, що штучно підтримується системою бюджетних субсидій;

- створення умов для забезпечення ефективного функціонування в регіонах підприємств, діяльність яких спрямована на використання конкурентних переваг території;

- стимулювання розвитку науково містких та інноваційних галузей економіки;

- підвищення конкурентоспроможності продукції, виробленої в Україні як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, нарощення її експорту та створення умов для імпортзаміщення;

- використання переваг публічно-приватного партнерства в процесі реструктуризації економіки регіонів;

- відповідність кадрового потенціалу потребам економіки на сучасному етапі розвитку;

- інституціональні перетворення, які забезпечать створення найбільш сприятливих умов для бізнесу та формування атмосфери довіри між бізнесом і владою.

2.3 Аналіз диспропорцій соціального розвитку у міжрегіональному вимірі

Однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики уряду будь-якої країни протягом останніх десятиліть і надалі є стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні. Реальним віддзеркаленням економічного розвитку країни стає, власне якість зростання, що характеризується ефективністю використання ресурсів, підвищенням добробуту населення, використанням нових технологій і розвитком сфер, спрямованих на задоволення різноманітних потреб людини [92].

Аналіз еволюції теоретичних досліджень особливостей економічного зростання [92; 101; 102; 153; 207; 220; 261; 295] дозволяє акцентувати увагу на таких основних моментах, по-перше, основний напрямок та зміст традиційних і сучасних теорій економічного зростання базується на визначенні факторів та джерел економічного зростання, регулювання яких дозволяє здійснювати розширене відтворення. При цьому додамо, що концепція економічного зростання як результату розширеного відтворення давно себе вичерпала. По-

друге, в факторній системі відбуваються об’єктивні зміни в сторону домінування соціальних факторів, які базуються на «гуманістичній», «антропогенній» парадигмі. Тому сьогодні постало питання про визначення нових якостей економічного зростання, що спрямовані не просто на розвиток виробництва, а на розвиток «індустрії добробуту», який розглядається як комплекс галузей економіки та сфер економічної діяльності, спрямованих на забезпечення високого рівня життя населення. По-третє, кожен напрямок вивчення суті економічного зростання разом з загальними рисами характеризується специфічними, в результаті чого економічне зростання розглядається і аналізується в різних аспектах. По-четверте, поряд з традиційними типами економічного зростання (інтенсивним, екстенсивним, індустріальним і постіндустріальним) виділяють трансформаційний і трансакційний. Трансформаційний тип економічного зростання - це просте перетворення факторів виробництва в кінцевий результат (продукт). Трансакційний тип заснований на придбанні суб'єктами господарювання нових інституційно-організаційних зв'язків і відносин, що надаватимуть економічному зростанню нових соціально значущих властивостей і характеристик. Перехід до трансакційного типу економічного зростання забезпечує між країнами світу більш вільну організацію суспільного виробництва. По-п’яте, відбувається поступова трансформація головної мети економічного зростання від «зростання заради зростання» до «зростання заради розвитку». Такий підхід вимагає розробки концепції нової якості економічного зростання, яка має базуватись на процесах інтенсифікації економічного розвитку регіону за рахунок чинників, що забезпечать не тільки кількісне зростання, а й якісні зміни в структурі споживання і нагромадження та соціальній сфері. Ідентифікація та інтенсифікація дії чинників економічного зростання для певних етапів розвитку будь-якої економічної системи має не тільки сприяти активізації економічної діяльності в регіоні, а й розробці політики, спрямованої на прискорення цих процесів.

Враховуючи, що економічне зростання пов’язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП на душу населення, а також з формуванням економічних, соціальних та природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення, воно виступає важливою умовою розвитку держави. Економічне зростання потребує комплексного підходу до формування та реалізації усіх напрямів регіональної економічної політики.

В економічних дослідженнях поняття «економічне зростання» і «економічний розвиток» використовувалися окремими авторами як синоніми. Однак, акцентуємо увагу на необхідності чіткого розмежування цих термінів. Слушно з цього приводу зазначає Я. Тінберген, що ці поняття сумісні між собою, але не тотожні. При подібному довільному спрощенні можуть бути проігноровані важливі риси розвитку [260].

Економічний розвиток будь-якої території (чи це країни загалом, чи окремого регіону) потрібно розглядати як незворотні та спрямовані якісні зміни складно організованої системи, що саморозвивається [46]. Водночас, потрібно пам’ятати, що економічний розвиток є досить суперечливим процесом, який не може відбуватися тільки прямолінійно, по висхідній лінії. Включаючи періоди зростання і спаду, кількісні і якісні зміни в економіці, розвиток характеризується значною нерівномірністю. Система набуватиме більш досконалого стану у тому випадку, коли розвиток є прогресивним. Але оскільки система може розвиватися і за відсутності зростання, зокрема, внаслідок переходу в новий або гірший стан, то економічний розвиток пов'язаний не тільки з прогресивними змінами і не обов’язково означає зростання. Це дозволяє прийти до висновку, що економічний розвиток є зміною системи взагалі, переходом від одного якісного стану до іншого. Крім того, управління розвитком будь-якої соціально-економічної системи спрямовується на забезпечення саме прогресивних змін, проте в кризових умовах має також запобігати негативним змінам, що уповільнюють економічне зростання.

Таким чином, можна говорити про те, що економічний розвиток соціально-економічної системи – це багатоплановий процес, який охоплює економічне зростання, структурні зміни в економіці, підвищення умов та якості життя населення [282, с.42].

На основі викладеного констатуємо, що розвиток має місце і тоді, коли зростання не відбувається, однак існують певні передумови для зростання економіки в майбутньому [269, с.27]. Економічний розвиток може виражатися і в структурних перетвореннях, які безпосередньо не призводять до економічного зростання в короткостроковій перспективі, але в подальшому сприятимуть якісним змінам. Наприклад, Й. Шумпетер під економічним розвитком розумів «виготовлення нового (або створення нової якості) блага, запровадження нового методу (способу) виробництва, освоєння нового ринку збуту, отримання нового джерела сировини (напівфабрикатів), проведення відповідної реорганізації на підприємстві» [275, с.159]. І на кінець, слід не забувати, що економічний розвиток може відбуватися і по низхідній лінії, коли не тільки відсутнє кількісне зростання, але йде процес зниження якості товарів та послуг. Отож, вивчення економічного зростання є центральною темою в питаннях економічного розвитку [300]. Разом з тим, і економічний розвиток, і економічне зростання мають спільні цілі, які спрямовані на забезпечення якості та високого рівня життя населення в державі.

В практиці розвитку української економіки неодноразово виникала ситуація не тільки економічного розвитку без економічного зростання, але й зростання без розвитку. Тому сьогодні ми уже не пов’язуємо економічний розвиток напряму з економічним зростанням.

Економічне зростання доцільно розглядати як важливу макроекономічну категорію, що є показником не тільки абсолютного збільшення обсягів суспільного виробництва, але й здатності економічної системи задовольняти зростаючі потреби населення, підвищувати якість життя. Саме тому економічне зростання є однією з основних цілей суспільства поряд з економічною свободою, економічною ефективністю і т. д. [63].

У сучасному світі зростання економіки високорозвинених країн забезпечується головним чином не за рахунок збільшення факторів виробництва, а за рахунок впровадженням прогресивної техніки, технологій, підвищенням якості людського капіталу і інституціонального середовища, що говорить про його переважно інтенсивний характер [286, с.177]. Саме інтенсивне економічне зростання дозволяє забезпечувати стійке підвищення рівня добробуту населення країни і виступає необхідною умовою зростання якості його життя. Окрім цього, конкурентоспроможність національної економіки на світовій арені також визначається її здатністю продукувати техніко-технологічні, організаційно-управлінські, соціальні, екологічні інновації, які є важливими чинниками забезпечення економічного зростання в державі. Зважаючи на ці обставини особливої актуальності набувають дослідження якісної складової економічного зростання.

Визначення поняття якості економічного зростання потребує розгляду системи факторів, що впливають на нього. Згідно з нашим підходом всю сукупність факторів, що впливають на якість економічного зростання, необхідно поділяти на наступні групи: виробничі; соціальні; інституціональні; екологічні; соціально-психологічні. До виробничих факторів доцільно відносити технічні характеристики і продуктивність основних фондів, особливості технологічних процесів, якість матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих, які використовуються, якість і конкурентоспроможність товарів, що виробляються і послуг, що надаються, знання, трудові навики, компетентність і кваліфікацію працівників, умови їх праці. До складу соціальних чинників необхідно включати співвідношення між темпами зростання реального валового внутрішнього продукту і реальних доходів громадян, показники диференціації доходів населення, рівень освіти, охорони охорони здоров'я, культури, науки в країні або регіоні. Інституційні чинники враховують законодавство у сфері господарської діяльності, характер і механізми державного регулювання економіки країни або регіону, якість роботи кредитно-фінансової і податково-бюджетної систем. До екологічних

чинників відносять рівень забрудненості і об'єм викидів шкідливих хімічних речовин в атмосферу, водойми і ґрунти. Соціально-психологічні фактори оцінюють якість зростання економіки через призму збільшення задоволеності життям громадян і базуються на положеннях такого відносно нового напряму економічної науки, як «економіка щастя» [285, с.468].

Говорячи про якість економічного зростання, необхідно згадати і про поняття «інклюзивності зростання», яке активно використовується як зарубіжними, так і вітчизняними економістами [1; 5; 132; 291; 293]. У найбільш загальному вигляді під інклюзивністю економічного зростання розуміють створення максимальних можливостей для розвитку особистості, участі у всіх сферах життєдіяльності країни, працевлаштування та рівний доступ до результатів праці. Пріоритетом інклюзивного розвитку є підвищення якості життя населення за рахунок формування економіки з високою зайнятістю та суспільства з його мінімальним розшаруванням. Таким чином, інклюзивність і якість економічного зростання не є тотожними поняттями. Перше значно вужче в порівнянні з другим і зводиться до соціальної і соціально-психологічної складових якості економічного зростання.

Під якістю економічного зростання доцільно розуміти сукупність властивостей і ознак, що характеризують процес зростання, тобто тенденцію до збільшення обсягу виробництва, і результати цього процесу з позиції задоволення інтересів суб’єктів, які забезпечують економічне зростання і сприймають його наслідки [114, с.32].

Дослідження сутності якісного економічного зростання дозволяє виділити наступні характерні риси даного поняття [134]:

- економічне зростання характеризується структурою, чинниками і джерелами, які визначають в кінцевому рахунку його якість;

- економічне зростання є нерівномірним процесом, що визначає спрямованість економічної політики на забезпечення його стійкості;

- економічне зростання вимірюється, проте не обмежується позитивною динамікою ключових показників національних рахунків;

- якість економічного зростання повинна оцінюватися з позиції суб’єктів мікро- та макроекономіки;

- якісне економічне зростання носить системний характер, оскільки неможливо забезпечити економічне зростання шляхом впливу на окрему групу факторів.

В науковій літературі існує ряд підходів до визначення та оцінки якості економічного зростання. Серед них можна виділити структурний підхід, де якість зростання пропонується оцінювати через структурні затрати та результативність відтворювального процесу [84; 105; 120]; підхід на основі оцінки якості та конкурентоспроможності кінцевої продукції [9; 74]; підхід на основі оцінки якості ресурсів які використовуються (якщо національна економіка переходить від одного, менш ефективного, ресурсу до використання іншого, більш ефективного, ресурсу, то вона неодмінно продемонструє економічне зростання на базі масового впровадження більш якісного ресурсу) [278] соціальний підхід [107]; зовнішньоекономічний підхід [294].

Більшість з цих підходів враховують одну із характеристик – технологічну, структурну, соціальну, зовнішньоекономічну, що не дає повної уяви про глибину змісту даного явища. При цьому зауважимо, що якість економічного зростання є настільки комплексною і багатогранною характеристикою динаміки економічної системи, що виміряти її за допомогою одного показника не видається можливим.

Ключовим моментом у цьому контексті можна вважати твердження, що якість зростання визначається структурними та інституціональними зрушеннями в економіці в руслі загальносвітової практики і в центрі такої парадигми стоїть людська особистість із притаманними їй потребами та інтересами [2].

Але для того, щоб оцінити якість зростання необхідна цілісна система індикаторів. Адже поліпшення життєвих стандартів супроводжується підвищенням не лише ВВП на душу населення, а й таких показників людського розвитку, як продуктивність праці, рівень освіти, тривалість життя населення

тощо [188]. Томас В., Дайламі М., Дарешвар А., Кауфман Д., Кішор Н., Лопес Р., Ван Я. також пропонують оцінювати якість економічного зростання у контексті показників розвитку людського потенціалу за такими критеріями, як зниження дитячої смертності, скорочення неписьменності серед дорослого населення, зростання тривалості життя [277, с.150].

У рамках «Програми розвитку ООН» розроблений альтернативний підхід оцінки економічного зростання, який передбачає розрахунок індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) на основі трьох показників: реального ВНД на душу населення, освіченості та тривалості життя. З 2010 року експертами ООН запропоновано оновлений варіант ІРЛП, з врахуванням чинника нерівності у розподілі доходів в країні, або так званий Індекс розвитку людського потенціалу, скоригований на нерівність (ІРЛПН). Даний показник свідчить про такий рівень ІРЛП, який би був досягнутий кожним членом суспільства за умови рівномірного розподілу благ [57].

Систематизувавши існуючі науково-методичні підходи оцінки якості економічного зростання, можна констатувати, що важливе значення при її оцінці належить власне соціальним чинникам. Адже у сучасних умовах неможливо всебічно пояснити зростання і розвиток економіки країни чи регіону на основі тільки економічних категорій і методів аналізу. Економіка як одна з підсистем суспільної системи в широкому сенсі цього поняття має великий вплив на всі інші сфери життя суспільства, але водночас і сама піддається їх впливу. Всі соціальні чинники суспільного життя мають сьогодні набагато більший вплив на характер економічного розвитку, в загальному, і якісне економічне зростання, зокрема, ніж може видатися на перший погляд. У свою чергу, важливим є і зворотній вплив якісного економічного зростання на соціальну сферу. З урахуванням зазначених тенденцій спостерігається явна необхідність багатоаспектного дослідження соціальних чинників і механізмів, що забезпечують якісне економічне зростання.

Економічна політика держави спрямована на стимулювання економічної діяльності. При цьому, механізм економічного зростання не повинен

призводити до зростання незайнятості чи інфляції, а має сприяти інтенсифікації процесу постійної і швидкої заміни технології в сфері інвестиційних процесів. Традиційний підхід до інтенсифікації національного економічного зростання – це розробка стратегії такого зростання. Однак економічний масштаб відповідного стратегічного планування на національному рівні зазвичай супроводжується недооцінкою стратегічного потенціалу регіональних факторів економічного зростання. Хоча в сучасній економіці регіональні економічні зв'язки утворюють базовий рівень функціонування всієї національної економічної системи.

Під регіональними факторами якісного економічного зростання доцільно розуміти короткострокові зміни в економічному зростанні в рамках ділового циклу, оскільки різні фази цього ділового циклу можуть бути по різному просторово розподілені в регіонах країни. Так, в одних регіонах економіка вступає в фазу рецесії, тоді як в сусідніх входить в стадію підйому, і все це відбувається в рамках єдиного макроекономічного циклу. Це дозволяє зробити висновок, що сила впливу регіональних факторів на економічне зростання залежить від того, на якій циклічній фазі знаходиться економіка того чи іншого регіону. Інакше кажучи, роль регіональних факторів в якісному економічному зростанні може бути досить динамічною [36].

Аналіз сучасного механізму якісного економічного зростання дозволяє виділити ряд тенденцій, в ході реалізації яких здійснюється вплив на цей процес регіональних факторів.

Так, зокрема, суть першої тенденції полягає в тому, що економіка, яка вступає в період короткострокового економічного зростання, демонструє значне уповільнення приросту кількості робочих місць, ніж в попередній період економічного зростання. Пояснюється це тим, що «поточні інновації» витісняють зі сфери виробництва значну масу працівників. Тому в індустріально розвинених регіонах можна спостерігати економічне зростання (приріст обсягу валового національного продукту), при одночасному скороченні зайнятості трудових ресурсів регіону і країни.

Ще однією важливою тенденцією сучасного економічного зростання є його залежність від зростання регіональних доходів, які підвищуються відносно повільніше, ніж продуктивність праці. А все це відображається на складній динаміці реальної заробітної плати інноваційно-розвинених, індустріально-розвинених і аграрно-розвинених регіонів.

Тенденція до глобалізації національної економіки призвела до того, що робоча сила (особливо з низьким рівнем кваліфікації) легко переміщується з країни в країну. Це означає, що реальна ступінь участі регіонів країни в глобалізаційному процесі може бути різною, а значить, мати позитивний або негативний вплив на темпи економічного зростання. Поява регіонів із суцільною низькокваліфікованою працею або, навпаки, висококваліфікованою працею стає важливим регіональним фактором макроекономічного зростання. І не останню роль тут відіграє використання мігрантів, які можуть як підвищити, так і знизити рівень кваліфікації працівників в даному регіоні.

Економічне зростання впливає на рівень доходів і, відповідно, витрат населення, їх структуру, загальну продуктивність та стан розвитку економіки країни і регіону. Оскільки доходи та витрати є одними із основних індикаторів підвищення рівня життя населення, тому дослідження основних тенденцій і структурних зрушень саме цих показників матеріального становища населення видається важливим.

У складі сукупного доходу домогосподарств оплата праці займає найбільшу питому вагу. Проте необхідно також враховувати розмір частки оплати праці у структурі ВВП. Так, питома вага оплати праці найманих працівників у структурі ВВП України становила в 2000 році – 45,7 %, в 2005році –49,1 %, в 2010році – 48,2 %, а в 2012 році - 50,5 %. Починаючи з 2013 року даний показник почав скорочуватись і в 2015 році склав 39,1%, але вже в 2016 році зріс до 42,1% (табл. 2.5). Динаміка нарощування питомої ваги оплати праці в структурі ВВП мала досить сталий характер (за винятком 2011 року).

Таблиця 2.5

Динаміка валового внутрішнього продукту в Україні та його структура в 2000-2016 рр., %

Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Валовий внутрішній продукт	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Оплата праці найманих працівників	42,3	49,1	48,2	47,2	50,5	50,1	46,3	39,1	42,1
Податки за виключенням субсидій на виробництво та імпорт	16,8	14,2	11,8	13,8	12,7	12,5	12,9	15,9	16,0
Валовий прибуток, змішаний дохід	40,9	38,2	40,0	39,0	36,8	37,4	40,8	45,0	41,9

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [140].

При цьому зауважимо, що частка оплати праці зростала ціною зниження частки валового прибутку, змішаного доходу з 40,9% у 2000 році до 37,4% у 2012 році Скорочення частки прибутку у структурі ВВП означає зменшення інвестиційних можливостей української економіки. В наступні роки даний показник почав зростати і в 2016 році склав 41,9%. Водночас намітилася стійка тенденція скорочення частки чистих податків з 16,8% у 2000 році до 12,5% у 2013 році. Починаючи з 2014 року цей показник почав зростати і в 2016 році становив 16,0%. Доцільно зазначити, що темп приросту заробітної плати перевищує темп приросту ВВП, що досягається за рахунок меншого споживання інших виробничих ресурсів. Висока частка зарплати у структурі ВВП свідчить про посилення споживчого характеру економічного розвитку України. Без глибокої інституційної трансформації галузей української економіки, модернізації її виробничої бази цей фактор поряд зі зниженням

частки прибутку у структурі ВВП може стати фактором не економічного зростання, а дестимуляції і збереження кризових тенденцій.

Такі зрушення в макроструктурних пропорціях є загрозливими для подальшого розвитку економіки, оскільки звужують потенційні можливості реального сектору щодо нагромадження капіталу для розширеного відтворення та удосконалення виробничого апарату.

Погоджуємося з думкою [153], що підвищення заробітної плати та продуктивності праці неможливе без кардинальної реструктуризації вітчизняного виробництва та зайнятості. Вплив глобальної рецесії в Україні був багаторазово підсилений внутрішньою структурною кризою, зумовленою низькою конкурентоспроможністю базових галузей економіки. Перехід від індустріально-аграрної економіки з переважно низьким технологічним укладом до економіки, заснованої на знаннях, до постіндустріального суспільства вимагає відмови від моделі дешевої робочої сили, і акцентування на поліпшенні якісних характеристик трудового потенціал.

Важливе значення має також частка заробітної плати у структурі доходів населення. В регіонах України спостерігається значна диференціація за цим показником. Так, в 2016 році частка заробітної плати в доходах громадян за регіонами коливалася від 32,3% в Івано-Франківській області до 64,1% у Одеській (рис. 2.7). Це означає, що диференціація даного показника між регіонами становить майже 2 рази. Високим цей показник є в м. Києві (62,6%), Львівській (63,0%), Київській (60,2%), Харківській (58,0%), Донецькій (57,1%), Дніпропетровській (55,2%), Рівненській областях (55,6%).

При цьому, в структурі доходів значну частку займають соціальна допомога та інші трансфери: від 19,3% в Одеській області до 33,2% в Житомирській за досліджуваний період (рис. 2.8). Це все дає підстави стверджувати, що заробітна плата незадовільно виконує відтворювальну функцію і не може забезпечити працівників необхідними для прожиття благами.

Рис. 2.7. Частка заробітної плати у структурі доходів населення в регіонах України у 2016* р., %

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [140].

Таким чином, левова частка доходів населення в Україні формується за рахунок заробітної плати, соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів (у 2016 році - 76,8%) і лише близько 23,2% – за рахунок прибутку та змішаного доходу й доходів від власності. Аналогічна ситуація спостерігається і в регіонах. Зокрема, для Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Львівської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Сумської, Харківської, Черкаської, Чернігівської областей і м. Києва частка заробітної плати, соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів у структурі доходів населення становить понад 80%. І тільки в Закарпатській області цей показник становить 54,6%.

Таке співвідношення свідчить про досить високу залежність добробуту населення від виплат та соціальної допомоги з боку держави, а також підтверджує підвищення частки бідного населення, відсутність в Україні середнього класу, доходи якого більшою мірою формуються за рахунок власного бізнесу, об’єктів нерухомості, цінних паперів, майнових прав тощо.

Рис. 2.8. Частка соціальної допомога та інших трансферів у структурі доходів населення в регіонах України у 2016* р., %

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [140].

Крім того, існуюча структура доходів населення з високою часткою соціальних трансфертів, динаміка яких не залежить безпосередньо від рівня економічної активності їх одержувачів, посилює утриманські настрої серед працездатного населення, знижує мотиваційні стимули до трудової діяльності, гальмує розвиток трудового потенціалу. Це дає підстави стверджувати, що наявність працюючих бідних в державі загрожує соціальній стабільності, не стимулює працівників до продуктивної праці.

Як уже зазначалося основним джерелом доходів населення традиційно залишається заробітна плата, аналіз якої проводиться за її основними видами – номінальною та реальною (рис. 2.9). При цьому номінальна заробітна плата дає можливість оцінити загальну суму коштів, що виплачується за результати трудової діяльності. Водночас за розміром реальної заробітної плати встановлюється купівельна спроможність виплачених коштів і, відповідно,

ступінь виконання основних функцій оплати праці (відтворювальної, стимулюючої, регулюючої, соціальної).

Рис. 2.9. Динаміка номінальної і реальної заробітної плати в Україні у 2010–2016* рр.

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [23; 24]

Аналіз динаміки номінальної заробітної плати в Україні впродовж 2010-2016 роках вказує на постійне зростання її середнього рівня, однак із значними варіаціями щорічного приросту. Це пов’язано як і з державною політикою підвищення соціальних стандартів, так і з економічними та політичними подіями в українському суспільстві. Крім того, важливим чинником зростання номінальної заробітної плати стали інфляційні процеси в суспільстві.

Номінальна середньомісячна заробітна плата в Україні у розрахунку на одного штатного працівника в середньому за 2016 році становила 5185 грн., тоді як у 2015 році цей показник дорівнював 4195 грн. Середня номінальна заробітна плата за рік підвищилася на 23,6% по відношенню до попереднього року.

Важливою проблемою в системі розподілу заробітної плати є її значна диференціація за регіонами (рис. 2.10). Найвище значення даного показника традиційно було зафіксовано у м. Києві (8648 грн.). Вищий за середній по Україні рівень заробітної плати спостерігався тільки в Донецькій (5989 грн.) та Київській областях (5229 грн.). Порівняно високим цей показник був у Дніпропетровській (5075 грн.) та Запорізькій областях (5080 грн.). Найнижча середньомісячна заробітна плата була характерна для Тернопільської області (3695 грн.), Чернівецької (3828 грн.), Кіровоградської (3974 грн.) та Чернігівської областей (4002 грн.). Усі інші регіони відзначаються середнім розміром заробітної плати.

Рис. 2.10. Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати в регіонах України у 2010-2016* рр.

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [23; 24].

Таким чином, існуючі відмінності між регіонами в оплаті праці обумовлені галузевою структурою економіки. В індустріально розвинутих регіонах Сходу й Центру рівень заробітної плати вищий, ніж в переважно аграрних областях Півночі та Заходу країни. Водночас, соціальні виплати навпаки є вищими в аграрних регіонах, а валовий прибуток і змішаний доход в тих областях, де відносно велика частка малого бізнесу в структурі економіки.

Аналіз динаміки реальної заробітної плати протягом досліджуваного періоду свідчить про переважне зростання даного показника до 2013 року. У 2014 році його скорочення становило 6,5%, а в 2015 році - 20,2%. Це пов'язано з політичною кризою в країні, військовими подіями на Сході, що в кінцевому результаті призвело і до суттєвого зростання інфляції. Однак, у 2016 році реальна заробітна плата почала зростати і в середньому за рік підвищилася на 9,0%.

Зростання реальної заробітної плати було характерне для всіх регіонів України (табл. 2.6). Найвищі темпи зростання даного показника спостерігалися в Луганській (18,0 %), Херсонській (12,7 %), Закарпатській (12,6 %), Чернівецькій (12,1 %), Київській (12,1 %), Вінницькій областях (11,9 %) та м. Києві (14,3 %). Однак в більшості регіонів індекс реальної заробітної плати був нижчий від середнього по Україні і тільки в одинадцяти регіонах дорівнював або трохи перевищував середньо-українське значення. Загалом зростання реальної заробітної плати в країні стало наслідком зниження рівня оподаткування фонду оплати праці для роботодавців.

Таблиця 2.6

Індекс реальної заробітної плати в регіонах України у 2010–2016 рр., % до попереднього періоду

Регіони	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8	109,0
Вінницька	111,9	110,2	118,0	110,0	94,9	81,3	111,9
Волинська	114,5	110,2	117,9	111,0	93,5	78,9	109,0
Дніпропетровська	112,1	108,7	112,0	106,7	97,1	78,8	102,3
Донецька	112,8	110,9	112,2	106,3	89,4	89,6	103,5
Житомирська	111,0	107,4	115,1	109,6	95,7	76,9	109,6

Продовження таблиці 2.6							
Закарпатська	109,0	105,7	114,2	109,4	95,6	80,0	112,6
Запорізька	110,2	110,0	112,0	108,1	96,6	80,8	107,3
Івано-Франківська	112,6	108,0	114,9	106,6	95,2	77,7	109,7
Київська	108,5	113,3	114,4	107,2	91,8	78,0	112,1
Кіровоградська	111,0	108,1	115,3	109,0	94,8	78,8	107,1
Луганська	113,8	110,1	111,7	107,6	86,4	71,7	118,0
Львівська	108,1	106,7	114,4	109,2	93,3	79,4	110,3
Миколаївська	108,3	105,7	116,1	109,8	95,8	78,9	108,3
Одеська	107,4	106,5	113,0	109,3	93,2	80,6	108,1
Полтавська	114,1	109,1	115,5	106,1	94,9	78,8	106,1
Рівненська	114,8	105,0	117,6	111,5	93,9	76,7	107,1
Сумська	107,9	108,8	115,1	109,5	94,8	78,4	104,3
Тернопільська	111,0	104,5	117,3	109,3	95,1	77,2	109,8
Харківська	107,6	108,7	114,2	109,3	93,9	77,3	106,2
Херсонська	107,9	104,3	115,3	109,4	94,5	78,3	112,7
Хмельницька	111,7	107,6	116,6	109,6	96,8	77,8	106,9
Черкаська	113,1	109,5	116,0	107,9	93,7	78,2	109,7
Чернівецька	111,5	105,9	118,0	108,0	93,2	78,1	112,1
Чернігівська	111,1	105,7	118,4	110,0	94,9	78,7	107,0
м.Київ	105,2	106,3	112,5	107,8	94,5	84,2	114,3

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [23; 24].

При цьому зауважимо, що в основі економічного зростання лежить підвищення продуктивності праці. Високий рівень продуктивності праці в країні є важливим індикатором розвитку економіки та сприяє підвищенню її конкурентоспроможності. Прогресивна динаміка даного показника та відповідне зростання доходів зайнятого населення і прибутків підприємств сприятиме якісному економічному зростанню та підвищенню соціальних стандартів. В Україні останніми роками зберігається несприятлива тенденція зниження продуктивності праці (табл. 2.7).

Так, в 2011 році темпи зростання даного показника становили 125,7% по відношенню до попереднього року, в 2015 році - 124,6%, а в 2016 році скоротилися до 122,3%. Аналогічна ситуація спостерігається і в регіонах. Зокрема, в чотирнадцяти з них темпи зростання продуктивності праці нижчі від середньо-українських. Найнижчим цей показник був в Тернопільській (69,7%), Закарпатській (106,2%), Полтавській (111,6%), Черкаській (113,4%),

Таблиця 2.7

Темпи зростання продуктивності праці та номінальної заробітної плати в регіонах України, %

Регіони	Темпи зростання продуктивності праці, %				Темпи зростання номінальної заробітної плати, %			
	2011	2015	2016	Відхилення від середньо-українського значення, 2016	2011	2015	2016	Відхилення від середньо-українського значення, 2016
Україна	125,7	124,6	122,3		117,6	107,5	125,0	
Вінницька	119,8	155,5	122,4	0,1	116,4	104,7	123,7	-1.3
Волинська	107,7	139,7	123,8	1,5	117,8	103,9	125,2	0,2
Дніпропетровська	124,7	132,8	123,7	1,4	117,8	110,3	117,1	-7,9
Донецька*	142,7	101,6	133,8	11,5	120,2	116,7	123,2	-1,8
Житомирська	122,6	133,7	147,7	25,4	116,0	100,5	125,0	0,0
Закарпатська	129,6	123,5	106,2	-16,1	112,1	104,5	128,5	3,5
Запорізька	121,0	143,5	121,1	-1,2	119,2	110,3	123,3	-1,7
Івано-Франківська	120,1	137,1	120,4	-1,9	114,8	100,0	124,9	-0,1
Київська	128,8	135,7	117,0	-5,3	120,3	107,0	129,0	4,0
Кіровоградська	126,5	130,5	114,4	-7,9	116,5	99 , 8	123,4	-1,6
Луганська*	125,6	93,3	144,3	22,0	120,7	86,5	138,8	13,8
Львівська	130,7	130,3	124,7	2,4	115,6	108,0	128,2	3,2
Миколаївська	118,7	163,1	125,5	3,2	115,4	105,5	123,8	-1,2
Одеська	111,5	143,2	143,2	20,9	116,7	109,2	126,7	1,7
Полтавська	111,8	150,1	111,6	-10,7	118,0	107,6	122,5	-2,5
Рівненська	132,0	122,3	117,1	-5,2	112,8	103,4	122,6	-2,4
Сумська	133,5	159,7	119,4	-2,9	116,7	106,1	121,5	-3,5
Тернопільська	166,5	134,0	69,7	-52,6	112,8	99,8	125,8	0,3
Харківська	119,8	146,3	125,1	2,8	116,8	105,1	124,2	-0,8
Херсонська	112,0	154,1	122,2	-0,1	113,7	101,0	133,3	8,3
Хмельницька	129,1	140,8	119,8	-2,5	116,2	100,8	121,3	-3,7
Черкаська	120,0	152,7	113,4	-8,9	117,4	104,1	123,2	-1,8
Чернівецька	123,9	131,0	117,0	-5,3	112,0	97,2	127,2	2,2
Чернігівська	126,2	155,7	128,3	6,0	115,4	105,7	123,6	-1,4
м. Київ	114,5	133,6	113,7	-8,6	116,9	115,2	127,9	2,9

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [23; 24; 140].

Кіровоградській (114,4%), Київській (117,0%), Чернівецькій (117,0%), Рівненській областях (117,1%) та м. Києві (113,7%). Найвищі темпи зростання продуктивності праці характерні для Житомирської (147,7%), Луганської

(144,3%), Одеської (143,2%), Донецької (133,8%), Чернігівської областей (128,3%).

Водночас для регіонів з низькими темпами зростання продуктивності праці характерні високі темпи зростання середньомісячної заробітної плати (див. табл. 2.8). Так, в Тернопільській області в 2016 році при темпах зростання продуктивності на рівні 69,7%, темпи зростання заробітної плати були вдвічі вищими і становили 125,8%. Практично для всіх регіонів, де темпи зростання продуктивності праці були нижчими від середньо-українського показника, темпи зростання заробітної плати були досить високими. Такий стан справ суперечить світовій практиці і теоретичним засадам економіки, оскільки свідчить про те, що формування механізмів оплати праці в Україні сьогодні реально не залежать від результатів діяльності економіки. Подальше збільшення заробітної плати із перевищенням темпів зростання продуктивності праці може негативно відбитися на конкурентоспроможності та загальмувати попит на робочу силу.

У сучасному суспільстві економічне зростання не тільки примножує матеріальні блага, але й створює умови для соціального розвитку. Якщо раніше дієвим фактором економічного зростання можна було вважати стимулювання платоспроможного попиту населення з метою збільшення споживання, то сьогодні ситуація дещо змінилася. Як свідчить проведене дослідження, збільшення платоспроможного попиту без підвищення продуктивності праці та забезпечення конкурентоспроможності обертається зростанням інфляції, посиленням структурних диспропорцій і кризових явищ в економіці.

Незважаючи на необхідність забезпечення соціальної стабільності та досягнення високого рівня людського розвитку перед економістами і політиками постає завдання знайти додаткові інструменти регулювання економічного розвитку, які дозволили б уникнути зниження доходів населення, масового недоспоживання, зростання безробіття та інших негативних соціальних явищ.

Проведений в роботі аналіз проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України в контексті забезпечення економічного зростання дає підстави зробити такі висновки.

1. Дестимулюючі процеси соціально-економічного розвитку регіонів України продукують стійкі у просторі та часі відхилення умов і результатів соціально-економічного розвитку територій. Вагомим дестимулюючим чинником економічного зростання регіонів є наявність міжрегіональних диспропорцій, нівелювання яких є пріоритетною ціллю державної регіональної політики. Міжрегіональна диспропорційність є об’єктивним явищем, тому має значення її рівень, який залежить від ступеню поляризації економічного простору країни та ефективності політики щодо використання ендогенного потенціалу територій. Доведено, що аналіз диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів доцільно здійснювати з врахуванням показників, що відображають динаміку та зміну масштабів цих процесів тобто фактично засвідчують тенденції економічного зростання.

2. З метою відстеження динаміки диспропорційності регіонального розвитку в роботі адаптовано методику розрахунку «воронок відсталості», яка вказує на часове відставання окремих регіонів щодо темпів економічного розвитку у порівнянні з середньоукраїнськими тенденціями. Проведений розрахунок воронок відсталості свідчить, що на сьогоднішній день, в зв’язку з макроекономічною нестабільністю та військовими діями на сході України, ситуація значно погіршилася. Кількість регіонів, що знаходяться у «воронках відсталості» зросла до 19 проти 15 у 2012 році, що свідчить про зростання міжрегіональної диференціації. Розрахунки показника глибини воронки підтверджують і зростання років відставання більшості регіонів від середнього значення ВВП на одну людину по країні до 4-5 років. Ще вищими показниками відставання (6 років) характеризуються Закарпатська, Тернопільська, Херсонська області, а для Чернівецької і Луганської його значення складає 8 і 9 років відповідно. Варто також зазначити, що якщо у 2012 році показник глибини відсталості у 5 регіонах був від’ємним, що засвідчувало скорочення

відставання, то у 2016 році цей показник у всіх регіонах, де зафіксовано відставання був позитивним. Цей факт свідчить про відсутність позитивної динаміки і тенденції до скорочення відсталості регіонів.

На сьогоднішній день значно зростають і масштаби диспропорційності, оскільки показник швидкості затягування регіону у «воронку відсталості» для більшості регіонів зріс з 0,33 до 0,67 (Житомирська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області), а в Закарпатській і Івано-Франківській областях - до 1,00, в Донецькій і Луганській - до 2,00 і 2,33 за один рік. Проведений аналіз засвідчив зміну формату лідерів та аутсайдерів динаміки економічного розвитку внаслідок зменшення темпів росту ВРП Запорізької, Харківської, Донецької та Луганської областей.

Проведені розрахунки дозволяють оцінити та узагальнити відповідні часові відставання регіонів, ступінь міжрегіональної диференціації за рівнем розвитку і в певній мірі наявністю резервів для забезпечення процесу економічного зростання територій.

3. В роботі акцентується увага на тому, що зростаючий рівень міжрегіональної диспропорційності відбувається на фоні зниження індексу якості економічного зростання України (розрахованого як співвідношення різниці індексу росту ВВП та індексу дефлятора ВВП до темпів росту ВВП) в цілому. Так, проведені розрахунки демонструють стрімку низхідну динаміку цього показника з 2000 року і лише з 2016 року його незначну позитивну динаміку. Така динаміка індексу якості економічного зростання пояснюється насамперед відсутністю масштабних економічних реформ, які сприяли б залученню інвестиційних ресурсів та нарощенню виробничого потенціалу. Втрачені позиції виробничої сфери не можуть швидко компенсуватись за рахунок наявного потенціалу у інших сферах економічної діяльності. Крім того, модернізація наявної виробничої бази за тих темпів, якими вона сьогодні відбувається не може забезпечити підґрунтя для якісного економічного зростання.

4. Аналіз структурних зрушень в економіці регіонів України засвідчив низку тенденцій, які виступають деструктивними чинниками динаміки економічного розвитку та свідченням збереження структурних пропорцій в економіці регіонів: а) значна міжрегіональна диференціація за показником швидкості структурних зрушень, яка за період 2010-2017 років становила 29,4 рази; б) низький і достатньо диференційований рівень інтенсивності структурних зрушень в розрізі видів економічної діяльності. За результатами оцінки найбільшу структуроутворюючу роль в економіці українських регіонів відіграють сільське, лісове і рибне господарство, оптова та роздрібна торгівля, фінансова та страхова діяльність, де коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень є найвищим і відповідно становить 2,94; 12,91; 1,6; в) незначні масштаби структурних рушень, розраховані за показником їх маси засвідчують зменшення питомої ваги окремих галузей в структурі ВДВ, зокрема, ця тенденція характерна для фінансової та страхової діяльності (-3,1%), промисловості (-2,0%), будівництва (-1,2%), охорони здоров’я та надання соціальної допомоги (-1,2%), транспорту, складського господарства, поштової та кур’єрської діяльності (-1,1%), освіти (-1,1%).

5. Свідченням значимості структурних змін для економіки країни та її регіонів є зміни в структурі зайнятих та особливо важливо кількість новостворених робочих місць. Проведений аналіз свідчить, що структурні зміни зайнятості населення на сучасному етапі є деструктивними, оскільки скорочення зайнятих відбувається не тільки в виробничій сфері, але й в інформаційній та телекомунікаційній галузях та сфері послуг. Формування структури зайнятості відбувається в умовах істотного скорочення кількості функціонуючих підприємств в Донецькій та Луганській областях, що опинилися в зоні конфлікту. Активізація позитивних структурних зрушень у сфері зайнятості вимагає реструктуризації та демонополізації галузей, розширення масштабів інноваційної діяльності та підвищення рівня інноваційної активності, забезпечення сприятливого інвестиційного клімату та

конкурентного середовища для розвитку підприємництва, удосконалення податкової системи, розвитку банківської діяльності та механізмів управління.

6. Проведений в роботі аналіз залежності темпів зростання продуктивності праці та номінальної заробітної плати довів, що для регіонів з низьким рівнем зростання продуктивності праці характерні високі темпи зростання заробітної плати. Для всіх регіонів, де темпи зростання були нижчими від середньоукраїнського показника темпи зростання заробітної плати були досить високими. Така ситуація унеможливлює досягнення якісного економічного зростання оскільки збільшення платоспроможного попиту без підвищення продуктивності праці призводить до зростання інфляції, посилення структурних диспропорцій та інших кризових явищ в економіці.

Основні результати наукового дослідження, що отримані в даному розділі опубліковані автором у наукових працях [198; 200; 203; 204; 205; 220; 221; 225; 227; 229; 240].

РОЗДІЛ 3
АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

3.1. Розвиток підприємницької активності в регіонах України та її вплив на динаміку економічного розвитку регіонів

Поступове підвищення рівня концентрації підприємницької активності є головним рушієм інноваційного розвитку економіки та соціальної стійкості регіонів. Разом з тим, підприємницький сектор має безпосередній вплив на економічний розвиток регіонів, що проявляється в стимулюванні та ефективному використанні різноманітних нововведень в економічних процесах. На думку В.М. Гейця та Е.М. Лібанової «в умовах системної перебудови національної економіки підприємницький сектор виконує провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян». Разом з тим, на сьогодні мале підприємництво є локомотивом підприємницького сектору [169, с.54].

Таке важливе значення явища підприємництва для економічного, соціального та політичного розвитку регіонів робить вивчення його незмінно актуальним протягом майже всього 20 століття. До того ж, в умовах військових дій у нашій країні, а також коли економіка в цілому переживає глибоку, як економічну, так і політичну кризу, саме підприємницька активність повинно зіграти особливо важливу роль, здійснити місію економічного і соціального прориву в усіх регіонах. Тільки вона в змозі врятувати економіку від критичного спаду, оживити процес прогресивного розвитку, надати всій суспільній системі дієздатності, гнучкості, динаміки.

Варто вказати, що приватні підприємства у 2016 році за організаційно-правовими формами господарювання є домінуючими в економіці України і становлять 20,7% від загальної кількості підприємств. Частка фермерських господарств складає 3,6%, комунальних – 0,43%, казенних, що розповсюджені в

основному в індустріальному секторі економіки – 1,09%, а іноземних лише 0,15% [140].

Водночас, за даними Державної служби статистики України, у 2016 році в Україні нараховувалося 341 тис. суб'єктів господарювання – юридичних осіб (дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та зони проведення антитерористичної операції). При цьому додамо, що між регіонами існують значні відмінності щодо організаційно-територіальної концентрації суб'єктів господарювання. Найбільша їх частка була зосереджена в таких регіонах, як м. Київ (25,6% від кількості суб'єктів ЄДРПОУ), Дніпропетровська (7,6%), Харківська (7,3%), Одеська (7,01%), Львівська (5,4%), Київська (5,2%) області. Найменше суб'єктів господарювання є в Луганській (0,94%), Чернівецькій (1,2%), Рівненській (1,5%), Тернопільській (1,5%), Волинській (1,6%), Сумській (1,7%) областях. Найбільший спад підприємницької активності у порівнянні з іншими регіонами сьогодні характерний для Донеччини та Луганщини. Така ситуація пов'язана з військовими діями на території цих областей. У порівнянні з 2010 роком у Донецькій та Луганській областях відбулось зменшення даного показника з 13,3% до 3,3% та з 2,89% до 0,94% відповідно. Це є наслідком того, що значна кількість підприємств на території цих областей була ліквідована або перереєстрована у інших регіонах України. В результаті, на сьогоднішній день у Львівській, Запорізькій, Дніпропетровській та Харківській областях спостерігаємо збільшення кількості суб'єктів господарювання.

При цьому співвідношення великих підприємств в загальній кількості в регіональному розрізі становило від 0,1% (Харківська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Запорізька області) – 0,4% (Донецька область) всіх підприємств, середні від 3,1% (Миколаївська область) – 7,4% (Донецька область), малі від 92,2% (Донецька область) – 96,8% (Миколаївська область) з них мікропідприємства близько 85,9% (рис. 3.1.) [179]. Як бачимо, спостерігається нерівномірність концентрації суб'єктів малого і середнього підприємництва за регіонами.

Рис. 3.1. Співвідношення кількості середніх та малих підприємств у загальному показнику по регіонах у 2016 році, %*

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Складено автором з використанням [140].

Водночас, варто вказати, що малі підприємства за різними видами економічної діяльності розподілені нерівномірно. Зокрема, у структурі малого бізнесу за видами економічної діяльності, як і раніше, превалюють сфери діяльності невиробничого характеру, особливо ті, які мають відносно швидкий обіг засобів. Тому переважають підприємства торгівлі, яких нараховується майже 988 тис. одиниць, а також промисловості – 131 тис. одиниць, тоді як надання освітніх, медичних, консалтингових, інноваційних та інших послуг – у кілька разів менше. Як бачимо, спостерігається також нерівномірність розподілу за видами економічної діяльності. У сфері торгівлі та послуг питома

вага суб'єктів малого і середнього підприємництва становить 27,2% від загальної кількості підприємств, у сфері промисловості – 12,4%, сільського господарства - 13,6%, будівництва – 8,5%. Причому питома вага суб'єктів малого і середнього підприємництва у сфері торгівлі та послуг становить 99,8% від загальної кількості підприємств відповідного виду діяльності, промисловості – 99,4%, сільського господарства – 99,9%, будівництва - 99,9%.

Все це є свідченням того, що визначення тенденцій розвитку підприємництва в Україні та в окремих регіонах, усвідомлення їхніх конкурентних переваг та проблем розвитку і надалі залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження. Мале та середнє підприємництво у своїй діяльності зорієнтоване, головним чином, на регіональний ринок та вирішення місцевих проблем. Тому саме підприємництво повинно стати основою формування регіональної структури місцевого господарства із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку кожного конкретного регіону.

Його розвиток пов'язаний з вирішенням ряду питань не тільки економічного, але й соціального характеру, серед яких – забезпечення темпів економічного зростання, усунення територіальних диспропорцій, послаблення монополізації, створення нових робочих місць, підвищення зайнятості та рівня доходів населення, наповнення місцевих бюджетів тощо. В умовах дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів якраз підприємницькі структури здатні оперативно реагувати на зміни споживчого попиту і за рахунок цього забезпечувати необхідну рівновагу на споживчому ринку [241, с.561].

Отож, саме підприємництво є базовою ланкою стабільності й добробуту в країні та її регіонах. Про місце та значення малого і середнього підприємництва свідчить також його частка у загальній кількості зайнятого населення (рис. 3.2) та у валовому регіональному продукті, що виробляється в регіоні (див. табл. 3.1). Проте події на майдані, початок військових дій у 2014 році мали негативний вплив на рівень зайнятості населення у сфері підприємництва. В Україні на підприємствах у 2016 році було зайнято близько 6 млн. осіб, що

становить лише 22% економічно активного населення працездатного віку. При цьому, в країнах Європейського Союзу аналогічний показник складає більше 50%. Варто зазначити, що з них зайнято на великих підприємствах 1,9 млн. осіб, на середніх – 2,5 млн. осіб, малих -1,6 млн. осіб та на мікропідприємствах – 0,6 млн. осіб.

Рис. 3.2. Співвідношення кількості зайнятих на великих, середніх та малих підприємствах до загального показника у регіонах у 2016 році, %*

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Складено автором з використанням [140].

Як бачимо, у всіх регіонах найбільша частка зайнятих працівників є на середніх підприємствах. Частки зайнятих працівників на великих та малих

підприємств варіюються в залежності від регіону. Зокрема, найбільша частка зайнятого населення на малих підприємств зосереджено у Херсонській (48,7%), Чернівецькій (44%), Івано-Франківській (39,9%), Кіровоградській (38,7%), Закарпатській (38,7%), Тернопільській (37,4%), Вінницькій (35,3%), Хмельницькій (35,3%), Рівненській (35,1%), Чернігівській (32,9%) областях. У порівнянні із країнами Європи в Україні даний показник майже в два рази нижчий. Адже частка робочих місць на малих підприємствах становить близько 75% [19, с.69] та близько 85% нових робочих місць в Європі створюють малі та середні підприємства [193, с.198]. Найбільше зайнятого населення на великих підприємствах зосереджено у Донецькій (51,5%), Луганській (44,3%), Дніпропетровській (43,9%) областях.

Водночас варто зауважити, що малий та середній бізнес у європейських країнах займає значну частку ВВП. Так, у Німеччині – 60%, Італії – 70% [94]. Тому аналізуючи вплив концентрації підприємницької активності на динаміку економічного розвитку регіонів, варто розрахувати коефіцієнт впливу надходжень від суб’єктів малого бізнесу до місцевого бюджету на валовий регіональний продукт (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Регіональний розподіл впливу надходжень від суб’єктів малого бізнесу до місцевого бюджету на валовий регіональний продукт у 2012-2016 рр.*

Області	Коефіцієнт впливу надходжень від суб’єктів малого бізнесу до місцевого бюджету на валовий регіональний продукт	
	2012	2016
Вінницька	0,44	0,55
Волинська	0,37	0,46
Дніпропетровська	0,21	0,32
Донецька*	0,22	0,34
Житомирська	0,48	0,63
Закарпатська	0,53	0,69
Запорізька	0,31	0,41
Івано-Франківська	0,32	0,41
Київська	0,31	0,49
Кіровоградська	0,35	0,39

Продовження таблиці 3.1		
Луганська*	0,29	0,46
Львівська	0,40	0,60
Миколаївська	0,39	0,50
Одеська	0,46	0,61
Полтавська	0,26	0,32
Рівненська	0,42	0,49
Сумська	0,40	0,47
Тернопільська	0,44	0,54
Харківська	0,48	0,68
Херсонська	0,51	0,62
Хмельницька	0,47	0,59
Черкаська	0,40	0,53
Чернівецька	0,65	0,78
Чернігівська	0,40	0,52
м. Київ	0,24	0,39

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Результати розрахунків автора.

Вплив даного коефіцієнта варіюється від 0 до 1 і розраховується за формулою:

$$KN_J = \frac{O_J}{VRP_J} \qquad (3.1), \text{ де}$$

KN_J - коефіцієнт впливу надходжень від суб’єктів малого бізнесу до місцевого бюджету на валовий регіональний продукт у j-му регіоні;

O_J - обсяг надходжень ЄП до місцевого бюджету від суб’єктів малого бізнесу у j-му регіоні;

VRP_J - значення валового регіонального продукту у j-му регіоні.

Як видно з таблиці 3.1 у 2016 році практично у всіх областях спостерігається збільшення впливу надходжень від суб’єктів малого бізнесу до місцевого бюджету на валовий регіональний продукт у порівнянні з 2012 роком. Найбільший вплив даного коефіцієнта спостерігається у таких областях як: Львівська, Вінницька, Харківська, Одеська, Житомирська, Херсонська, Чернівецька. Отже, можна зробити висновок, що частка надходжень від

суб'єктів малого бізнесу у ВРП збільшується, це в свою чергу, позитивно впливає на динаміку економічних процесів у регіонах.

Достатньо значущим показником для економічного розвитку регіону є доходи, які отримують наймані працівники. Отже, потрібно врахувати коефіцієнт співвідношення витрат на персонал в сфері малого бізнесу до витрат на персонал на всіх підприємствах (табл.3.2). Даний коефіцієнт розраховується наступним чином:

$$KV_J = \frac{V_J^{MB}}{VP_J} \qquad (3.2), \text{ де}$$

KV_J - коефіцієнт співвідношення витрат на персонал в сфері малого бізнесу до витрат на персонал на всіх підприємствах у j-му регіоні;

V_J^{MB} - витрати на персонал в сфері малого бізнесу у j-му регіоні;

VP_J - витрати на персонал на всіх підприємствах у j-му регіоні.

Таблиця 3.2

Регіональний розподіл витрат на персонал в сфері малого бізнесу до витрат на персонал на всіх підприємствах у 2012-2016 рр.*

Області	Коефіцієнт співвідношення витрат на персонал в сфері малого бізнесу до витрат на персонал на всіх підприємствах	
	2012	2016
Вінницька	0,24	0,23
Волинська	0,19	0,17
Дніпропетровська	0,10	0,10
Донецька*	0,09	0,05
Житомирська	0,23	0,21
Закарпатська	0,25	0,19
Запорізька	0,14	0,12
Івано-Франківська	0,24	0,26
Київська	0,16	0,15
Кіровоградська	0,26	0,27
Луганська*	0,08	0,09
Львівська	0,17	0,17
Миколаївська	0,18	0,19
Одеська	0,19	0,20
Полтавська	0,14	0,13

Продовження таблиці 3.2		
Рівненська	0,23	0,21
Сумська	0,17	0,16
Тернопільська	0,25	0,25
Харківська	0,18	0,18
Херсонська	0,28	0,30
Хмельницька	0,25	0,23
Черкаська	0,21	0,21
Чернівецька	0,31	0,32
Чернігівська	0,23	0,20
м. Київ	0,17	0,18

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Результати розрахунків автора.

Отже, як бачимо у більшості областей простежується тенденція зменшення витрат на персонал в сфері малого бізнесу по відношенню до витрат на персонал на всіх підприємствах. До цього призвело як зниження зарплат, так і зменшення найманих працівників на підприємствах. Однак фактична кількість працюючих у бізнесі значно більша, так як не викоренено використання незареєстрованої найманої праці та виплата заробітної плати «в конвертах». Разом з тим, у кількох областях (Івано-Франківська, Чернівецька, Херсонська, Одеська, Миколаївська, Кіровоградська) даний коефіцієнт збільшився.

Водночас оцінюючи концентрацію підприємницької активності в регіонах України, необхідно вказати на існування міжрегіональних відмінностей за показником щільності суб’єктів економіки господарювання в розрахунку на 10 тис. населення. Даний показник коливається в межах від 371, 365, 356 одиниць в м. Києві, Одеській і Миколаївській областях до 203, 213, 239, 241, 242 у Сумській, Луганській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Житомирській областях відповідно. Певні міжрегіональні відмінності спостерігаються і у щільності великих, середніх та малих підприємств.

Додамо, що одним із проявів неефективної структури підприємництва в регіонах України якраз і є низька щільність малих і середніх підприємств. Так, у 2016 році найменша щільність малих підприємств на 10 тис. населення була

характерна для Донецької (24 од./10 тис. осіб) та Луганської (13 од./10 тис. осіб) областей, що є наслідком активних військових дій, які ведуться на цих територіях (рис. 3.3). Даний показник скоротився у порівнянні з 2013 роком приблизно на 50%. Найбільша концентрація підприємницької активності спостерігалась в м. Києві (290 од./10 тис. осіб), Одеській (96 од./10 тис. осіб), Київській (98 од./10 тис. осіб), Харківській та Миколаївській (87 од./10 тис. осіб) областях.

Рис. 3.3. Концентрація кількості та обсягів реалізації продукції (товарів, послуг) малих підприємств в розрізі регіонів у 2016 році*

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Примітка. Складено автором з використанням [140; 179].

Додамо, що в м. Києві, Одеській, Київській, Дніпропетровській і Харківській областях функціонує більше третини загальної кількості малих підприємств України і стільки ж налічується зайнятих у них працівників.

Відбувається надмірна концентрація малих підприємств в одних регіонах і уповільнений розвиток в інших. Приміром, показник кількості малих підприємств на 10 тис. населення коливається від 13 одиниць у Луганській області до 290 - в м. Києві (середній показник по Україні - 69). Це надзвичайно низькі коефіцієнти, мало не найгірші в Європі.

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що в регіонах України (окрім столиці) кількість малих підприємств є не значною. За даним показником наша країна відстає від розвинених країн світу, де його середнє значення коливається від 120 до 150 малих підприємства на 10 тис. мешканців. Досить високою частка малих підприємств є в адміністративних одиницях Франції, де на 10 тис. жителів припадає приблизно 350, у Німеччині – 370, у Великобританії – 460, у Японії – 500, в Італії – 680, у США – 740 малих підприємств [299].

Таким чином, для формування високого рівня концентрації підприємницької активності та сприятливого конкурентного середовища у регіонах України їх кількість повинна бути значно більшою. Однак варто вказати, що потрібно сприяти не тільки збільшенню кількості малих підприємств, але й їх ефективному розвитку. Мова йде, перш за все, про те, що для суб'єктів малого бізнесу практично не сформована нормативно-правова база, яка враховувала б їх інтереси. Одна з причин такого становища полягає в низькому рівні самоорганізації малих підприємств. Тим часом великі підприємці мають можливість лобіювати прийняття правових актів чи рішень уряду. Водночас, основними причинами такого стану концентрації підприємницької активності малих підприємств є:

- значні відмінності в рівнях соціально-економічного розвитку регіонів, які зумовлені демографічними, історичними, географічними, екологічними особливостями;
- відсутність науково обґрунтованої, чітко визначеної загальнодержавної стратегії щодо розвитку малого бізнесу. Як наслідок цього - поглиблення міжрегіональних диспропорцій і зосередження економічної активності і фінансових результатів лише в більш розвинутих регіонах.

Оцінка впливу підприємницької активності малих підприємств на економічний розвиток регіонів є свідченням того, що їх частка в загальних обсягах реалізованої продукції є значно меншою у порівнянні з часткою середніх та великих підприємств. Відповідно даний показник коливається від 7,1% та 12,2% у Донецькій і Дніпропетровській областях до 39% у Херсонській області. Це є ще одним свідченням диспропорційності просторової структури економіки за показником реалізованої продукції серед великих, середніх та малих підприємств. Значну частку від загального обсягу реалізованої продукції в розрізі суб'єктів господарювання в більшості регіонів займають власне великі та середні підприємства. Винятком з правила є Чернівецька область, де лідером є саме малі підприємства (36%). Це зумовлено тим, що весь обсяг продукції нафтопереробки і виробництва коксу концентрується на малих промислових підприємствах Буковини.

Варто зазначити, що у чотирьох регіонах України (м. Київ – 32,6%, Дніпропетровська – 17,6%, Донецька – 12,4% та Київська – 6,8% області) питома вага обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) великими підприємствами є найвищою і становить 69,4% від загальнонаціонального показника. Для інших регіонів частка даного показника є незначною і коливається від 0,3% у Івано-Франківській області до 4,6% у Запорізькій області. Аналогічною є ситуація і з середніми підприємствами. Так, лідерами за часткою реалізованої продукції цими підприємствами є м. Київ (42,6%), Дніпропетровська (7,2%), Київська (5,5%), Донецька (5,4%) області. При цьому, слід акцентувати, що у 2013 році за часткою обсягів реалізованої продукції великими та середніми підприємствами Донецька область була на другому місці (17,8% та 13% відповідно) серед регіонів України. Водночас частка малих підприємств коливається від 0,73% та 0,74% у Луганській та Чернівецькій до 8,3% у Дніпропетровській областях. Лідером і надалі залишається м. Київ з часткою 34,9%. Все це дає підстави зробити висновок, що в Україні кількісне переважання малих підприємств у міжрегіональному вимірі не завжди

супроводжується домінуванням цих регіонів у обсягах виробленої продукції малими підприємствами.

Незважаючи на це, малі підприємства, що функціонують в економіці регіонів, беруть активну участь в збалансованому економічному розвитку територій, створюють робочі місця, забезпечують зростання доходів населення, сприяють частково зміцненню бюджетно-фінансової стійкості регіонів на тлі стагнації збанкрутілих великих промислових підприємств.

Водночас, сьогодні розвиток підприємницької активності в регіонах та її вплив на економічний розвиток регіонів потрібно розглядати через призму нової активної та виваженої регіональної політики з урахуванням як галузевих так регіональних особливостей. Зокрема, передбачене розширення повноважень регіонів повинно відбуватись із збільшенням їх відповідальності за хід і результати соціально-економічних перетворень в регіоні. Звичайно, вирішити ці важливі питання без належної підтримки малого та середнього підприємництва буде неможливо.

3.2.Сучасні тенденції розвитку інвестиційних процесів в регіонах України

Важливою передумовою стабільного розвитку економіки та забезпечення якісного економічного зростання в державі і надалі залишається висока інвестиційна активність, яка досягається не тільки за рахунок збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів, але й за рахунок їх ефективного використання в пріоритетних галузях економіки. Саме спрямованість інвестиційних потоків обумовлює структурні зміни як на галузевому, так і на регіональному рівні. Від активності інвестицій залежать рівень зайнятості, фінансова та взагалі макроекономічна стабільність, тип і характер економічного зростання [10, с.32-33]. Розвиток інвестиційного потенціалу країни та зниження інвестиційних ризиків створюють сприятливі умови для підвищення

конкурентоспроможності економіки України та її регіонів. Це забезпечить зміну структури виробництва, відновлення основних виробничих засобів, підвищення технологічного рівня виробництва й умов праці, створення нових робочих місць, розвиток інфраструктурного середовища тощо.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання, пов'язані з вивченням умов створення сприятливого інвестиційного клімату регіону, підвищенням рівня його інвестиційної привабливості, залученням інвестицій і їх ефективним використанням, розширенням та поглибленням євроінтеграційних інвестиційних зв’язків.

Сьогодні для соціально-економічного розвитку регіонів України характерними є прояви гострих кризових явищ, поява яких зумовлена не тільки зовнішніми чинниками та несприятливими макроекономічними тенденціями, які відбуваються в суспільстві, а в основному тими негативними наслідками реструктуризації промислових підприємств в країні, політичною кризою та військовою агресією на сході.

Важливою передумовою поступового відновлення економічного зростання в державі є збільшення обсягів вітчизняних та іноземних інвестицій. Дієвим кроком в цьому плані є формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні, який забезпечить належні нормативно-правові гарантії іноземним і вітчизняним інвесторам, сприятливі умови для розвитку бізнесу.

Однак, значно ускладнює інвестиційну діяльність як закордонних, так і вітчизняних інвесторів саме економічна та політична ситуація, що склалася в державі на сучасному етапі. Процес залучення інвестицій в Україні характеризується відсутністю стабільності. Зокрема, обсяги капітальних інвестицій в регіонах в значній мірі залежать від зовнішніх та внутрішніх факторів. У після кризовий період відновлення інвестиційної активності відбувалося зі суттєвим відставанням від динаміки економічного зростання. Так, тільки у 2011 році процес скорочення обсягів капітальних інвестицій був призупинений та спостерігається їх приріст на рівні 37,5% порівняно з 2010 роком. (рис. 3.4).

Рис. 3.4 Динаміка зміни капітальних та прямих іноземних інвестицій в Україні в 2002-2016 рр.

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Складено автором з використанням [140; 141].

Проте вже у 2013 році негативна тенденція до зменшення обсягів капітальних інвестицій відновлюється. В даний період індекс обсягу капітальних інвестицій по Україні склав 94,7% (в порівнянні з 2012 роком падіння становило 5,3%). Тільки в шести регіонах спостерігався приріст обсягу капітальних інвестицій, а саме в Вінницькій, Житомирській, Луганській, Миколаївській, Чернігівській областях та у м. Севастополь. В 2014 році даний показник скоротився порівняно з попереднім роком на 12,2% (індекс обсягу капітальних інвестицій склав 87,8%). Збільшення обсягу капітальних інвестицій відбувалося тільки у п’яти регіонах: Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Сумській та Хмельницькій областях. За результатами 2015 року індекс обсягу капітальних інвестицій склав 73,2% (порівняно з попереднім роком даний показник скоротився на 26,8%). В цей період обсяг капітальних інвестицій зріс тільки в Волинській і Хмельницькій областях. Протягом 2013-

2016 років в Донецькій та Луганській областях капітальні інвестиції зменшилися на 83,7% та 89,7% відповідно. Таке значне скорочення цього показника є результатом дестабілізації суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації спричиненою військовим конфліктом на цих територіях. У 2016 році спостерігається підвищення даного показника у всіх регіонах, окрім Івано-Франківської та Чернівецької областей (додаток Д). В цілому по Україні капітальні інвестиції зросли на 118,0% порівняно з 2015 роком. Однак, якщо ситуація на сході країни не стабілізується і військові дії не будуть припинені, можна спрогнозувати і подальше падіння обсягів інвестиційних ресурсів. Результатом цих негативних тенденцій може стати заморожування інвестиційних проектів або ж їх повне зупинення як вітчизняними, так і іноземними інвесторами [140].

Варто також зазначити, що у розподілі капітальних інвестицій по регіонах держави і надалі зберігається надмірна диференціація. Інвестиції в основному концентруються у тих регіонах, де існує можливість швидкої окупності таких коштів. Мова, перш за все, йде про регіони з високою концентрацією важкої індустрії та регіони із значним рекреаційним потенціалом (м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Харківська, Одеська, Запорізька області). Регіональна структура розподілу інвестицій засвідчує, що на ці регіони в 2014 році припадало 70,0% від загальноукраїнського обсягу. В 2016 році даний показник дещо скоротився і становив 68,6%. Спад інвестиційних надходжень у цьому періоді спостерігався у Донецькій, Луганській областях, що пов’язано з військовими діями на їх територіях. Найменша кількість капітальних інвестицій стабільно залучається в економіку таких областей як Чернівецька, Чернігівська, Тернопільська, Рівненська і Херсонська.

Одним з показників, що характеризує ступінь інтеграції країни у світове співтовариство є обсяг іноземних інвестицій (додаток Д). Інвестиційна привабливість території визначається відповідно до загального інвестиційного клімату в країні, який в значній мірі залежить і від особливостей зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі правових, митних. Необхідність

залучення іноземних інвестицій пояснюється тим, що вони стимулюють темпи зростання національної економіки, забезпечують впровадження сучасних технологій, техніки, обладнання, створюють додаткові робочі місця, посилюють конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

Зауважимо, що стала тенденція зростання прямих іноземних інвестицій в економіку України спостерігалась починаючи з 2003 року. Найвищі темпи росту даного показника відбуваються в 2006 році (186,7% порівняно з попереднім роком) та 2007 році (149,5%). Уповільнення темпів зростання прямих іноземних інвестицій почалося з 2008 року, що стало наслідком фінансової кризи в світі. Незважаючи на те, що за рівнем прямих іноземних інвестицій серед 196 країн світу в 2014 році Україна посіла 42 місце [180], обсяги прямих іноземних інвестицій в цей період були на 17% меншими, ніж у 2013 році. А в 2014 році порівняно з 2013 роком, рівень інвестування з боку іноземних інвесторів скоротився на 24,4%. В 2015 році даний показник зріс на 12,7% до попереднього року, однак в 2016 році знову скоротився на 10%.

Водночас за індексом інвестиційної привабливості (International Business Compass), розрахованого міжнародною консалтинговою мережею BDO в 2015 році, Україна посіла 89 місце зі 174 країн і покращила свій показник на 20 позицій в порівнянні з попереднім роком (109 місце) [262].

Однак, інвестиційний клімат в Україні і надалі залишається несприятливим, незважаючи на підвищення у даному рейтингу та оптимістичні прогнози уряду. Ще з кінця 2011 року в державі розпочалася негативна тенденція до погіршення інвестиційного клімату (рис. 3.5). Високий рівень фінансових і політичних ризиків в Україні, високий рівень інфляції, нестабільне і недосконале законодавство, відсутність цілісної економічної стратегії, дієвої регіональної політики та ігнорування необхідності в інституціональних перетвореннях, високий рівень корумпованості влади тощо – це далеко не всі причини спаду інвестиційної активності в цей період. Результатом підготовки до підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС стало зростання індексу інвестиційної привабливості у 3-му кварталі 2013 року. Проте ці очікування

бізнесу не справдилися і як результат – маємо подальше падіння індексу у 4-му кварталі 2013 року. Очікування подальших змін та ефективних економічних реформ у 2014 році призвели до зростання індексу інвестиційної привабливості. Разом з тим, більшість іноземних інвесторів, враховуючи не просту ситуацію, що склалася в Україні, утримуються від капіталовкладень в українську економіку. Результати опитування, проведені у 2-му кварталі 2015 року показали, що інвестори оцінюють рівень привабливості України на 2,66 бали з 5 можливих. Це звісно є не кращим значенням і має негативним вплив на рівень інвестування [76].

Рис. 3.5. Індекс інвестиційної привабливості України у 2008 - 2015 рр.

Примітка. Складено автором з використанням [76]

Здійснення інвестиційної діяльності вимагає інформаційного і консультативного супроводу із залученням високопрофесійних спеціалістів в цій сфері. Разом з тим, у розвитку процесу інвестування в Україні можна

виділити ряд стримуючих чинників. Серед основних з них іноземні експерти називають такі, як надмірний тиск податкових органів та відсутність податкової реформи, високий рівень корумпованості державного апарату та відсутність реформ у цьому напрямі, недостатній розвиток фінансових ринків, слабке валютне регулювання, бюрократичні перепони, що посилюють складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур, відсутність судової, земельної реформ тощо.

Погоджуємося з думкою Сазонця І.Л., що «український уряд впродовж останніх років виявляє, так би мовити, подвійні стандарти по відношенню до зарубіжних компаній. Офіційна політика спрямована на підтримку залучення максимальної кількості прямих іноземних інвестицій, але на практиці зарубіжні фірми мають проходити крізь неймовірні труднощі, намагаючись вкласти капітал в українську економіку. Українське законодавство не має міцної бази, комерційна діяльність стикається з цілим рядом бюрократичних перешкод, а крім того, багато вітчизняних підприємців просто бояться іноземного капіталу, вважаючи, що зарубіжні компанії планують просто експлуатувати українську економіку» [187, с.126].

Це дає підстави дійти висновку, що в Україні несприятливий інвестиційний клімат в основному є наслідком впливу саме внутрішніх, а не зовнішніх ризиків. До внутрішніх ризиків, в першу чергу, слід віднести корупцію, відсутність реформ в судовій системі, проблеми пов’язані з правом власності та захистом інтересів інвесторів, надмірний податковий тиск тощо. Всі вони не є новими для України. Протягом тривалого періоду ці питання залишаються відкритими і набувають хронічного характеру. При цьому зазначимо, що іноземні інвестори реагують на них досить чутливо. Негативним наслідком цих перепон є те, що частка іноземних інвесторів серед джерел фінансування інвестиційної діяльності в Україні залишається стабільно низькою упродовж років. В той же час існування цих ризиків не дають можливості внутрішнім інвесторам залучати інвестиції на розширення їх діяльності, оновлювати основні засоби і впроваджувати нові технології [259].

Від ефективності організації інвестиційного процесу значною мірою залежить і економічний розвиток регіонів. Затяжна криза в Україні охопила політичну, економічну, соціальну сфери суспільного життя і спричинила погіршення соціально-економічного розвитку регіонів та посилила територіальну диспропорційність. Динамічність процесів економічного оновлення в регіонах в значній мірі залежить від розмірів та структури інвестиційних коштів, що надходять в економіку. За їх рахунок в регіонах можна забезпечити впровадження новітніх технологій, оновлення економічної бази, відтворити оптимальні структурні пропорції в економіці і як наслідок, забезпечити повноцінне функціонування господарських суб'єктів, збільшити конкурентоспроможність регіонального виробництва, що в кінцевому результаті сприятиме економічному зростанню. Однак доводиться констатувати, що інвестиційний клімат в Україні і надалі залишається несприятливим та має негативний вплив як на рівень інвестиційної привабливості, так і на обсяги інвестування регіонів. Навіть позитивна динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій, що надходять до України впродовж тривалого періоду не забезпечила скорочення диспропорційності їх розподілу між регіонами.

Так, у 2016 році найбільша кількість іноземних інвестицій надійшла до м. Києва – 49,5%, Дніпропетровської – 16,9%, Донецької – 5,6%, Харківської – 3,8%, Київської – 3,6%, Одеської – 3,1%, Львівської – 3.0%, Полтавської -2,2% та Івано-Франківської - 2,0% областей. В цих регіонах акумулюється 89,7 % від усіх залучених прямих іноземних інвестицій. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Найменше іноземних інвестицій традиційно надходить до Тернопільської – 0,12%, Чернівецької – 0,15%, Кіровоградської – 0,18%, Чернігівської – 0,22% областей [140].

Регіони України за часткою надходження прямих іноземних інвестицій можна поділити на три групи:

- регіони, в яких акумулюється більше 10% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (м. Київ та Дніпропетровська область). До цих регіонів надходить 66,4% від загальної кількості інвестицій в Україні;
- регіони, в які надійшло від 1% до 10% прямих іноземних інвестицій, що становить 27,8% від загальної кількості інвестицій в Україні (Донецька, Харківська, Київська, Одеська, Львівська, Полтавська, Івано-Франківська, Запорізька, Луганська та Черкаська області);
- регіони, які отримують менше 1% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій (Закарпатська, Волинська, Житомирська, Рівненська, Сумська, Вінницька, Миколаївська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Кіровоградська, Чернівецька та Тернопільська області). В цих регіонах акумулюється тільки 5,8% від усіх інвестицій, які були залучені до країни.

Таким чином, інвестиційні потоки обслуговують економічно розвинуті регіони України, лишаючи поза увагою регіони-аутсайдери, що потребують значного надходження іноземних інвестицій. Такий розподіл прямих іноземних інвестицій за регіонами не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку країни та посилює подальше збільшення регіональних диспропорцій. Задля усунення цих проблем та збільшення інвестиційної привабливості регіонів в Україні повинна бути розроблена дієва державна інвестиційна політика.

Проведений аналіз інвестиційної діяльності в регіонах України дозволяє зробити наступні висновки.

1. Впродовж останніх років інвестиційний клімат в Україні значно погіршився. Найнижчий рівень інвестиційної привабливості у 2016 році був характерний для Донецької, Луганської, Чернівецької, Херсонської та Закарпатської областей. Крім того, за рейтингом інвестиційної привабливості спостерігається зміщення акценту в бік західних областей України (Львівської, Івано-Франківської, Вінницької), що надає їм додаткові конкурентні переваги порівняно з центральними та східними областями. Однак, незважаючи на

зростання інвестиційної привабливості західних регіонів, інвестиційна активність у них не зросла, окрім Івано-Франківської області. Це дає підстави стверджувати, що інвестиційний клімат у цих регіонах суттєво не покращився.

2. Інвестиційні процеси в Україні характеризуються відсутністю стабільності: після приросту капітальних інвестицій майже в усіх регіонах (2003-2012 роках, за винятком кризового 2009 року), їх обсяги, починаючи з 2013 року почали скорочуватися. У 2015 році зниження обсягів капітальних інвестицій відбулося практично в усіх регіонах України (окрім Волинської і Хмельницької областей). Критичною ситуація є в Донецькій та Луганській областях, де протягом 2013-2016 років, через дестабілізацію політичної та соціально-економічної ситуації, капітальні інвестиції скоротилися на 83.7% та 89.7% відповідно. У 2014 році в більшості регіонів України відбулося скорочення і обсягів прямих іноземних інвестицій, що стало наслідком подій на майдані. У 2016 році спостерігається підвищення даного показника у всіх регіонах, окрім Івано-Франківської та Чернівецької областей.

3. У розподілі інвестицій за регіонами країни і надалі зберігається надмірна поляризація. Інвестиції в основному концентруються у економічно розвинутих регіонах, де існують можливості швидкої окупності таких вкладень. Йдеться про регіони з високою концентрацією важкої індустрії та регіони із значним рекреаційним потенціалом (м. Київ, Київська, Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Львівська та Одеська області). Найменші обсяги інвестицій залучаються в економіку Чернівецької, Чернігівської, Тернопільської, Рівненської та Херсонської областей. Все це посилює подальше зростання регіональних диспропорцій та не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку країни.

4. Складний процес входження іноземних інвестицій в країну, надмірний тиск податкових органів та відсутність податкової реформи, високий рівень корумпованості державного апарату та відсутність реформ у цьому напрямі, недостатній розвиток фінансових ринків, слабке валютне регулювання, бюрократичні перепони, що посилюють складність реєстраційних, ліцензійних і

митних процедур, відсутність судової, земельної реформ, військовий конфлікт на сході України і надалі залишаються основними причинами недостатньої інвестиційної активності в регіонах України.

З метою об'єктивної оцінки ефективності інвестиційної діяльності як в регіонах, так і країні загалом необхідно відслідковувати взаємозв'язки і взаємозалежності між інвестиціями і показниками, що характеризують рівень соціально-економічного розвитку територій. Узагальнюючим показником, що відображає стан розвитку економіки країни, є валовий внутрішній продукт (ВВП). Варто зазначити, що чим більші обсяги інвестиційних надходжень спостерігались у поточному році, тим більшим може бути обсяг ВВП країни в майбутньому періоді. В нинішній ситуації, щоб максимально сприяти виходу економіки країни з кризового стану, як ніколи, потрібна швидка віддача від вкладених коштів. Як свідчать статистичні дані за період 2002-2016 років, динаміка приросту ВВП значною мірою синхронна з динамікою приросту інвестицій в Україні (рис. 3.6).

Прогнозування макроекономічних показників насамперед пов'язане з розв'язанням широкого кола завдань при прогнозуванні економічного зростання в державі. Моделі економічного зростання є різновидом одномірних або багатомірних макроекономічних моделей довгострокового розвитку. Для здійснення формалізованого аналізу та прогнозування укрупнених народногосподарських систем використовуються макроекономічні моделі. Прогноз основних показників, що характеризують розвиток економіки та її структуру є метою побудови таких моделей [156].

Методи екстраполяції та економіко-математичні моделі (факторні, економетричні) найбільш широко використовуються при прогнозуванні ВВП.

Установлення кількісних зв'язків між обсягами і динамікою ВВП та обсягами і динамікою інвестиційних ресурсів в країні є змістом та завданням факторних моделей економічного зростання.

Систему регресійних рівнянь і тотожностей, які описують взаємозв'язки і залежності основних показників розвитку економіки називають

економетричною моделлю. Методи екстраполяції це дослідження можливих тенденцій зміни рядів динаміки показників за допомогою різних функцій часу (трендових моделей) [156]. Тренд відображає усереднені тенденції зміни явища у часі. Припускається, що через фактор часу можна виразити вплив усіх основних чинників.

Рис. 3.6. Динаміка темпів зростання показників, які характеризують інвестиційні процеси в Україні в 2002-2016 рр.

* - (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції)

Примітка. Результати розрахунків автора

За допомогою зображення динамічного ряду на графіку проводять вибір виду рівняння. При цьому коефіцієнт детермінації обирають основним критерієм вибору найкращої кривої для прогнозування в більшості випадків. Крива, для якої коефіцієнт детермінації є найбільшим вважається найкращою.

Водночас акцентуємо увагу, що екстраполяція тренда може бути застосована лише у тому випадку, якщо розвиток явища достатньо добре описується побудованим рівнянням і умови, які визначають тенденцію розвитку у минулому, не зазнають значних змін у майбутньому.

На рисунках 3.7-3.9 показано динаміку фактичних (2002-2017 рр.) і прогнозованих (2018-2019 рр.) значень капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та ВВП, а також лінії тренду і коефіцієнти детермінації.

Загальна тенденція зміни розглянутих показників за досліджуваний період характеризується поліномом третього степеня, який має такий математичний вираз: $y = 413{,}58x^3 - 10870x^2 + 101469x - 117322$ для капітальних інвестицій, $y = 415{,}29x^3 - 4254{,}4x^2 + 36512x - 29727$ для прямих іноземних інвестицій та $y = 363{,}3x^3 - 3779{,}4x^2 + 117365x + 59027$ для ВВП України, коефіцієнти детермінації дорівнюють відповідно 0,898, 0,921 та 0,984 та свідчать про те, що отримані спостереження підтверджують модель і характеризують суттєву варіацію між ознаками.

Рис. 3.7. Фактичні та прогнозовані значення капітальних інвестицій, лінія тренду

Примітка. Результати розрахунків автора

Рис. 3.8. Фактичні та прогнозовані значення прямих іноземних інвестицій, лінія тренду

Примітка. Результати розрахунків автора

Рис. 3.9. Фактичні та прогнозовані значення ВВП України, лінія тренду

Примітка. Результати розрахунків автора

Прогнозовані значення досліджуваних показників представлені в таблиці 3.3.

Найбільш об’єктивно процес розвитку соціально-економічних систем, без безпосереднього впливу суб’єктивного фактору відображає виробнича функція

Кобба-Дугласа. Тому для математичного опису мультиплікативної залежності між ВВП та інвестиціями доцільно застосувати саме цю функцію.

Таблиця 3.3

Прогнозовані значення досліджуваних показників

Показники	2018	2019
Капітальні інвестиції, млн. грн.	498139,5	599238,6
Прямі іноземні інвестиції, млн. грн.	1401775	1671035
ВВП України, млн. грн.	2746878	3065837

Примітка. Результати розрахунків автора.

Наступним кроком є введення гіпотези, необхідної для з'ясування форми регресійного зв'язку. Припустимо, що виробнича регресія неперервна і двічі диференційована.

Далі вважатимемо, що ВВП України Y залежить від двох факторів: капітальних інвестицій $\boldsymbol{X_1}$, та прямих іноземних інвестицій X_2.

$$Y= F(X_1, X_2). \qquad (3.3)$$

Гіпотеза 1. Якщо збільшується один із факторів X_1, або X_2 при незмінному значенні іншого, то це призводить до збільшення ВВП і навпаки.

Зміна ВВП за рахунок зміни одного з факторів X_1, X_2 математично виражається як частинна похідна по цьому фактору:

$$\frac{\partial F}{\partial X_1} \rangle 0; \frac{\partial F}{\partial X_2} \rangle 0. \qquad (3.4)$$

Гіпотеза 2. Приріст ВВП збільшується повільніше, ніж приріст витрат кожного із досліджуваних факторів. Інакше кажучи, приріст одного із факторів на одиницю викликає збільшення ВВП менше, ніж на одиницю.

Гіпотеза 3. Виробнича функція $F(X_1, X_2)$ є однорідною функцією відносно факторів X_1, X_2, з показником однорідності а. В результаті при одночасному збільшенні значень факторів у λ разів (будь-яке стале число), отримаємо збільшення ВВП у λ^a разів:

$$F(\lambda X_1, \lambda X_2) = \lambda^a F(X_1, X_2,). \qquad (3.5)$$

Гіпотеза 4. Еластичність інвестицій є сталою додатною величиною на лінії постійного ВВП.

Рівняння виробничої регресії Кобба-Дугласа отримане на основі цих гіпотез матиме наступний вигляд:

$$Y = a_0 X_1^{a1} X_2^{a2} \qquad (3.6)$$

Отже, для вирішення задачі прогнозування темпів росту ВВП розрахуємо параметри виробничої функції Кобба-Дугласа.

Геометрично виробничу регресію можна зобразити як поверхню в тримірному просторі з координатами X_1, X_2, Y.

Для того, щоб здійснити оцінку параметрів лінії регресії потрібно прологарифмувати рівняння і виконати заміну величин:

$$\ln Y = \ln a_0 + a_1 \ln X_1 + a_2 \ln X_2, \qquad (3.7)$$

$$a_{01} = \ln a_0,\ Y_1 = \ln Y,\ Z_1 = \ln X_1,\ Z_2 = \ln X_2.$$

Дані перетворення дозволили отримати лінійну модель

$$Y_1 = a_{01} + a_1 Z_1 + a_2 Z_2. \qquad (3.8)$$

Для обчислення коефіцієнтів a_{01}, a_1, a_2 зручно використовувати електронні таблиці.

Необхідні розрахунки для оцінки параметрів лінії регресії та застосування Пакету аналізу Excel наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Розрахунки для оцінки параметрів лінії регресії

Рік	Y	X1	X2	Y1=ln(Y)	Z_1=ln(X1)	Z_2=ln(X2)	Y_1r	Y1min	Y1max
2002	225810	19838,9	24136,3	12,33	9,90	10,09	12,32	12,12	12,52
2003	267344	31625,2	29177,8	12,50	10,36	10,28	12,50	12,30	12,70
2004	345113	48792,9	36224,3	12,75	10,80	10,50	12,69	12,49	12,89
2005	441452	111174,1	47998	13,00	11,62	10,78	12,99	12,79	13,19
2006	544153	148972,3	85294,5	13,21	11,91	11,35	13,31	13,11	13,51
2007	720731	222678,9	109116,9	13,49	12,31	11,60	13,51	13,31	13,71
2008	948056	272074,1	149190,6	13,76	12,51	11,91	13,69	13,49	13,89
2009	913345	192878	274246,3	13,72	12,17	12,52	13,90	13,70	14,10
2010	1082569	189060,6	319823,2	13,89	12,15	12,68	13,96	13,76	14,16
2011	1 302 079	259932,3	356731,9	14,08	12,47	12,78	14,08	13,88	14,28
2012	1 411 238	263727,7	402157,8	14,16	12,48	12,90	14,14	13,94	14,33
2013	1 454 931	249873,4	441987,3	14,19	12,43	13,00	14,17	13,97	14,37

Продовження таблиці 3.4									
2014	1 566 728	219419,9	367006,6	14,26	12,30	12,81	14,06	13,86	14,25
2015	1979458	273116,4	1040813	14,50	12,52	13,86	14,57	14,37	14,77
2016	2383182	359216	1023861	14,68	12,79	13,84	14,62	14,42	14,82
2017	2 385 400	448 500	1098662	14,68	13,01	13,91	14,70	14,50	14,90
Сума	17971589	3310880,8	5806428	219,21	191,73	194,82	219,21		

Примітка. Результати розрахунків автора.

Після проведення усіх розрахунків в Excel отримаємо:

$$a_1 = 0{,}209,\ a_2 = 0{,}45398,\ a_0=288{,}3338.$$

Виробнича функція має вигляд

$$Y=288{,}3338X_1^{0{,}209}X_2^{0{,}45398} \qquad (3.9)$$

Отримані, фактичні та прогнозовані результати, а також довірчий інтервал подано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Фактичне, розраховане та прогнозоване значення і довірчий інтервал

Рік	Y	X1	X2	Yr=exp(Y_1r)	Ymin	Ymax
2002	225810	19838,9	24136,3	224073,1	183588,9	273484,6
2003	267344	31625,2	29177,8	269231,0	220587,9	328600,5
2004	345113	48792,9	36224,3	325175,5	266424,7	396881,7
2005	441452	111174,1	47998	438940,3	359635,2	535733,4
2006	544153	148972,3	85294,5	605388,4	496010,4	738885,8
2007	720731	222678,9	109116,9	736269,3	603244,6	898628,0
2008	948056	272074,1	149190,6	884599,1	724775,1	1079666,9
2009	913345	192878	274246,3	1084060,6	888199,0	1323112,6
2010	1082569	189060,6	319823,2	1157295,1	948202,0	1412496,5
2011	1 302 079	259932,3	356731,9	1299850,9	1065001,6	1586488,0
2012	1 411 238	263727,7	402157,8	1376468,9	1127776,8	1680001,5
2013	1 454 931	249873,4	441987,3	1420397,5	1163768,7	1733617,1
2014	1 566 728	219419,9	367006,6	1270706,7	1041123,1	1550917,1
2015	1979458	273116,4	1040813	2132109,4	1746892,7	2602272,3
2016	2383182	359216	1023861	2241477,7	1836501,0	2735758,1
2017	2 385 400	448 500	1098662	2424395,3	1986370,1	2959011,7
2018 (прогноз)		498139,5	1401775	2767190,2	2767190	2767190,4
2019 (прогноз)		599238,6	1671035	3114517,2	3114517	3114517,4

Примітка. Результати розрахунків автора.

Для багатофакторної регресії частинний коефіцієнт еластичності показує, на скільки відсотків зміниться показник, якщо один із факторів зміниться на один відсоток при незмінних значеннях інших факторів.

Якщо лінія регресії має вигляд Y = f [X_1, X_2,...X_m), то частинний коефіцієнт еластичності для фактора X_i, обчислюють за формулою:

$$k_{x_i} = \frac{\partial f}{\partial X_i} \cdot \frac{X_i}{f}, \text{ (i=1,m).} \qquad (3.10)$$

Знайдемо частинні коефіцієнти еластичності для виробничої регресії Кобба-Дугласа $Y=a_0X_1^{a1}X_2^{a2}$:

$$k_{x_1} = \frac{\partial f}{\partial X_i} \cdot \frac{X_i}{f} = \frac{\partial (a_0 X_1^{a_1} X_2^{a_2})}{\partial X_1} \cdot \frac{X_1}{a_0 X_1^{a_1} X_2^{a_2}} = \frac{a_0 a_1 X_1^{a_1 - 1} X_2^{a_2} X_1}{a_0 X_1^{a_1} X_2^{a_2}} = a_1 . \qquad (3.11)$$

Таким чином, параметр a_1 є частинним коефіцієнтом еластичності фактора X_1 виробничої регресії Кобба-Дугласа. Він показує, що показник ВВП змінюється на 0,210 відсотків, якщо фактор капітальних інвестицій змінюється на 1% при незмінних значеннях фактора прямих іноземних інвестицій. Оскільки коефіцієнт еластичності додатний, то збільшення (зменшення) фактора викликає, відповідно, збільшення (зменшення) показника.

Частинний коефіцієнт еластичності для другого фактора (знаходимо аналогічним чином) дорівнює другому параметру $kx_2 = a_2$ і, відповідно, показує, що зміна фактора прямих іноземних інвестицій на 1 % викликає зміну показника ВВП на 0,4525 відсотків при незмінних значеннях фактора капітальних інвестицій.

Про однорідність виробничої регресії з економічної точки зору свідчить гіпотеза 3. Збільшимо обсяг факторів у будь-яке стале число λ і простежимо реакцію зміни ВВП на такі зміни факторів.

Припустимо, що у певний момент часу фактори і показник мали значення x_{10}, x_{20}, y_0, тобто $Y_0=a_0X_{10}^{a1}X_{20}^{a2}$. Після збільшення факторів у λ разів отримаємо:

$$Y=a_0X_1^{a1}X_2^{a2}=a_0(\lambda X_{10})^{a1}(\lambda X_{20})^{a2}=\lambda^{a1+a2}\, a_0X_{10}^{a1}X_{20}^{a2}=\lambda^{a1+a2}Y_0. \qquad (3.12)$$

Показник однорідності а у даному випадку дорівнює сумі частинних коефіцієнтів еластичності:

$$a = a_1 + a_2. \qquad (3.13)$$

Даний показник однорідності називають загальним (сумарним) коефіцієнтом еластичності. Враховуючи, що значення загального коефіцієнта еластичності менше одиниці, то збільшення інвестицій в λ (стале число більше одиниці) разів викличе збільшення ВВП в число разів менше за λ, тобто в λ^{a1+a2}, де $a_1 + a_2 < 1$.

Для більш повного уявлення виробничої регресії розглянемо її ізокванту при сталому ВВП 2002 року (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Ізокванта

Примітка. Результати розрахунків автора

Щоб побудувати ізокванту, необхідно виразити один з факторів виробничої регресії через інший фактор і стале значення показника регресії:

$$X_1 = \frac{Y_0^{1/a_1}}{a_0^{1/a_1} X_2^{a_2/a_1}}. \qquad (3.14)$$

Аналогічно можна розглянути множинну комбінацію факторів, яким відповідає інший сталий обсяг ВВП. В результаті отримаємо іншу ізокванту із сімейства ізоквант.

Верифікація є завершальним етапом розробки прогнозу. Вона є процедурою оцінки достовірності, точності чи обґрунтованості прогнозу.

Щоб здійснити оцінку знайденої економетричної моделі на адекватність, необхідно порівняти розрахункове значення критерію Фішера із табличним.

Для даної надійної ймовірності p=0,95 (a=1-p=0,05 рівня значущості) і числа ступенів вільності k_1=m=2, k_2=n–m-1=13 знаходиться табличне значення F(a, k_1, k_2):

Fтабл. (0.05;2;13)=3,81.

Отримане розрахункове значення Fроз. = 504,415 порівнюють з табличним.

З ймовірністю 0,95 можна вважати, що розглянута економетрична модель адекватна вихідним даним, оскільки Fроз > Fтабл.

В результаті проведеного факторного аналізу динаміки ВВП, капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій, були отримані наступні результати:

1) еластичність ВВП за капітальними інвестиціями за період 2002-2017 років склала 0,210. Це означає, що при збільшенні об’єму капітальних інвестицій на 1% (за інших незмінних факторів) ВВП міг збільшуватися на 0,210%. Відповідно, при зменшенні капіталовкладень на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення ВВП на 0,210%;

2) еластичність ВВП за прямими іноземними інвестиціями за період 2002-2017 років дорівнює 0,4525. Це означає, що при збільшенні ПІІ на 1% (за інших незмінних факторів) ВВП міг збільшуватися на 0,4525%. Відповідно, при зменшенні ПІІ на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення ВВП на 0,4525%;

3) одночасне зниження обох факторів на 1% викликало падіння ВВП на 0,663 %;

4) розрахункове значення критерію Фішера з імовірністю 0,95 значно перевищує табличне і є свідченням того, що розглянута економетрична модель виробничої функції Кобба-Дугласа адекватна вихідним даним;

5) прогнозовані значення ВВП, отримані за допомогою трендових моделей у 2018 р. – 2 746 878 млн. грн., у 2019 р. – 3 065 837 млн. грн., а при застосуванні виробничої функції Кобба-Дугласа, в якій враховано вплив

інвестиційних ресурсів у 2018 р. - 2 767 190,2 млн. грн., у 2019 р. – 3 114 517,4 млн. грн.

Таким чином, необхідною передумовою стабільного розвитку економіки в регіонах та забезпечення якісного економічного зростання в державі є висока інвестиційна активність, яка досягається не тільки шляхом збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів, але й за рахунок їх ефективного використання в пріоритетних секторах економіки.

3.3. Роль інноваційної діяльності у забезпеченні регіонального розвитку

Активізація інноваційних процесів, впровадження нових видів інноваційної продукції та наукомісткої техніки і технологій має ключове значення для розвитку економіки, її здатності задовольняти потреби ринку і реалізовувати стратегічні пріоритети. Саме рівень інноваційної активності визначає темпи економічного зростання та конкурентоспроможність економіки високорозвинених країн світу. У розвинених країнах світу в структурі економіки відбуваються значні зрушення у бік зростання інноваційно-активних галузей, що характеризуються коротким життєвим циклом продукції, і знижується частка тих, де цей цикл довший. На частку нових знань, втілюваних в інноваційних технологіях, обладнанні, освіті, організації виробництва в розвинених країнах світу припадає від 80 до 95% приросту ВВП. І якщо частка витрат на НДДКР в ВВП цих країн постійно збільшується, то в Україні навпаки зменшується. У розвинутих країнах показник наукоємності ВВП становить від 2 до 4 % і більше. Витратити на інновації у 2015 році в Україні становили 0,3% ВВП, а в 2016 році цей показник скоротився до 0,2% ВВП.

Загалом, на сьогоднішній день в інноваційній сфері України відсутня структурованість та диференційованість її основних елементів. Це зумовлено недотриманням балансу пріоритетів: не сформовані взаємозв'язки між освітою,

науково-технічною сферою, бізнесом, інноваційною інфраструктурою. Причинами низького рівня інноваційної активності насамперед є брак фінансових ресурсів, низький рівень стимулювання, відсутність мотивації працівників сфери НДДКР, високий ступінь міграції наукових працівників в основному через низький рівень заробітної плати, який значно нижчий, ніж в середньому по економіці тощо.

На сучасному етапі розвитку в більшості регіонів України прослідковуються негативні тенденції щодо зниження інноваційної активності промислових підприємств та скорочення обсягів виробництва саме інноваційної продукції, яка частково замінюється на більш просту і дешеву. Водночас, для прикладу зауважимо, що в економічно розвинених країнах світу ще в 80–90-х роках минулого сторіччя темпи зростання наукомістких галузей були в середньому в 1,5-2 рази вищі, ніж в цілому по промисловості. У більшості випадків, низький рівень інноваційної активності промислових підприємств зумовлений довготривалим процесом впровадження інновацій у виробництво, значним терміном їх окупності, відсутністю фінансових можливостей що аж ніяк не є стимулом до активізації цього процесу.

Щодо рівня інноваційної активності промислових підприємств впродовж 2000-2016 років в цілому по Україні спостерігається не стійка динаміка. Так, у 2000-2005 роках відбувалося зниження інноваційної активності промислових підприємств України з 18,1% до 11,9%. Впродовж 2006-2007 років спостерігалося різке підвищення інноваційної активності з 11,2% до 14,2%. Наступний спад, зумовлений в значній мірі світовою фінансово-економічною кризою (з 13,0% до 12,8%) відбувся уже в 2008-2009 роках. Деяке пожвавлення інноваційної активності з 13,8% до 17,4% відбувалося в 2010-2012 роках, однак у 2013-2014 роках ситуація погіршилася. Так, якщо у 2013 році рівень інноваційної активності становив 16,8%, то в 2014 році знизився до 16,1% або на 0,7%. Починаючи з 2016 року спостерігається процес активізації інноваційної активності [124; 125; 126; 127; 128].

Все це є свідченням того, що чітко виражених перспектив до інноваційного типу розвитку економіки в Україні немає. Забезпечення підвищення ефективності та конкурентоспроможності української економіки загалом не вдається досягнути через нестійкі тенденції щодо активізації інноваційних процесів.

Інноваційною діяльністю у 2016 році в Україні займалися 824 промислових підприємств, що становить 17,3% від загальної їх кількості. Починаючи з 2011 року м. Київ втрачає свої лідерські позиції, щодо рівня інноваційної активності поступаючись Херсонській області. Впродовж 2012-2016 рр. стабільного лідера не було. Так, уже в 2012 році Херсонська область переміщується на 2 місце розділяючи його з м. Києвом (рівень інноваційної активності становив 26,1%), а перше місце розділили між собою Запорізька та Миколаївська області (29,8% загальної кількості інноваційно активних підприємств). В 2013 році перше місце за цим показником посіла Запорізька область, у 2014 році знову ж таки лідером інноваційної активності була Херсонська (24,2% загальної кількості промислових підприємств) область, а у 2016 році Миколаївська область (31,2% загальної кількості промислових підприємств).

Рівень інноваційної активності, нижчий за середньо-українське значення, протягом 2005-2016 років характерний для більшої кількості регіонів України. Впродовж цього періоду ні одна з областей стабільно не перевищує цей показник.

У 2016 році частка інноваційно-активних підприємств вища від середнього значення в Україні була тільки в Миколаївській, Харківській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Запорізькій, Херсонській, Сумській, Одеській, Львівській, Тернопільській областях та м. Києві [128, с.162]. Для інших регіонів характернний нижчий за середньо-український рівень інноваційної активності (рис. 3.11).

При цьому додамо, що диференціація між max і min значенням рівня інноваційної активності поступово зменшується, а саме коливається від 10 разів

у 2005 році (max- м. Київ, min – Рівненська область), до 4,5 рази у 2010 році (max - м. Київ, min – Запорізька область) та 3,1 рази у 2016 році (max - Миколаївська область, min – Закарпатська область).

Рис. 3.11. Відхилення рівня інноваційної активності регіонів від середнього значення по Україні у 2005-2016 рр.

Примітка. Складено автором з використанням [124-128].

У цілому по Україні серед видів економічної діяльності найбільш інноваційно-активними є підприємства з виробництва фармацевтичних продуктів (38,2% загальної кількості промислових підприємств даної галузі), комп’ютерів, електронної та оптичної продукції (34%), транспортних засобів (33,9%), добування металевих руд (30,4%), машинобудування (27%). Галузева специфіка інноваційної активності промислових підприємств має свої регіональні відмінності. Наприклад, у Львівській області, інноваційними лідерами є підприємства машинобудування, харчової та целюлозно-паперової промисловості [126, с.172].

Впродовж останніх 10 років питома вага інноваційної продукції в сумарному обсязі промислового виробництва України знаходиться на рівні 6,5-2,6%, що є наслідком невисокої інтенсивності вкладень в НДР. Рівень реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції протягом аналізованого періоду незмінно низьким залишається у Рівненській та Черкаській областях. Крім того, даний показник постійно знижується: від 1,2% у 2005 році до 0,8% у 2016 році в Рівненській області та від 1,5% до 0,9% у Черкаській (рис. 3.12) [128, с.194].

Рис. 3.12. Зміна частки реалізованої інноваційної продукції у 2005-2016 роках в регіонах України

Примітка. Складено автором з використанням [124-128].

Додамо, що в цілому по Україні в 2016 році порівняно з 2014 роком обсяги реалізованої інноваційної продукції зменшилася з 2,5% до 1,4% загального обсягу реалізованої промислової продукції. Така тенденція характерна для 19 областей України. Найвищі обсяги інноваційної продукції у 2016 році реалізовано промисловими підприємствами Сумської (7,1% до загального обсягу реалізованої промислової продукції). Слід зазначити, що

незважаючи на найвищі обсяги інноваційної продукції Сумської області поміж інших областей України у 2016 році порівняно з 2014 роком вони зменшились на 33%, а саме з 2610,7 млн. грн. до 1751,8 млн. грн.

Про не інноваційний напрямок розвитку промислових підприємств свідчить те, що лише майже кожне четверте підприємство реалізовувало продукцію, що була новою для ринку. Обсяг такої продукції у 2016 році становив 7284,2 млн. грн. (31,6% обсягу інноваційної продукції), з яких 38,6% поставлено на експорт. У 2014 році цей показник становив 7066,3 млн. грн. Незважаючи на збільшення у 2016 році, порівняно з 2014 роком, обсягів інноваційної продукції нової для ринку суттєво зменшується кількість підприємств, що її реалізовували, а саме з 213 до 142. Цей факт є переконливим свідченням незацікавленості промислових підприємств виготовляти такий вид інноваційної продукції, який з одного боку, є ризикованим для них, а з іншого, ця ситуація зумовлена як фінансовими, так і матеріально-технічними та маркетинговими можливостями її випуску. З огляду на те промислові підприємства надають перевагу випуску інноваційної продукції нової виключно для підприємства. Однак, її обсяг також зменшується, а саме на 15%. Так, у 2016 році її обсяг становив 15765,9 млн. грн. проти 18602,7 млн. грн. Кожну четверту інноваційну продукцію, що є новою виключно для підприємства поставлено на експорт (25,6% загального обсягу продукції нової для підприємства). Співвідношення між кількістю інноваційно-активних підприємств та обсягами реалізованої інноваційної продукції, що була новою для ринку та новою тільки для підприємства становить відповідно: 22,4% і 77,6% та 31,6% і 68,4%. Негативною тенденцією є зниження цих показників порівняно з 2014 роком, співвідношення яких відповідно становило: 21,8% і 78,2% та 34,5% і 65,5%. Тобто на сьогоднішній день основний акцент промислові підприємства роблять на випуск продукції яка є новою лише для підприємства. Ця продукція вже має аналоги на ринку, а це, у свою чергу, звужує можливості цих товаровиробників та приводить до зниження їх конкурентоспроможності. Така ситуація зумовлена в значній мірі тим, що

інноваційна продукція нова лише для підприємства є значно дешевшою у виготовлені, а в умовах відсутності фінансових можливостей та недоступності кредитних ресурсів це є єдиною альтернативою їх виживання.

Так, якщо у 2014 році в 5 регіонах України (Донецька, Закарпатська, Запорізька, Одеська та Сумська області) обсяг виготовленої інноваційної продукції для ринку становив понад 50% загального обсягу інноваційної продукції, то у 2016 році їх кількість зменшилась до 3 (Луганська, Харківська та Сумська). Разом з тим, питома вага виготовленої продукції нової для ринку в усіх трьох регіонах-лідерах суттєво зросла, а саме відповідно з 0,1% до 96,7%; 25% до 78,6% та 59,6% до 71,1%. Додамо, що в 2014 році в частково окупованій Луганській області взагалі не виготовлялося цього виду інноваційної продукції. Слід зазначити, що у 2013 році Луганська область була також лідером за кількістю виготовленої інноваційної продукції нової для ринку, її обсяг становив 81,6% загального обсягу інноваційної продукції. Разом з тим, дві області: Закарпатська та Чернівецька взагалі не виготовляли інноваційну продукцію, яка була б новою для ринку (рис. 3.13).

У 2016 році, порівняно з 2014 роком змінюється експортоорієнтований напрямок реалізації інноваційної продукції. Так, якщо у 2014 році цей показник становив 29,2% загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, то у 2016 році зріс до 47%. Однак не всі інноваційно-активні підприємства переорієнтовуються на експорт. Свідченням цього є зменшення кількості таких підприємств впродовж досліджуваного періоду з 295 до 213 одиниць.

У 2016 році понад 50% загального обсягу інноваційної продукції реалізують за межі України промислові підприємства 6-ти областей, а саме: Луганської (96,7% від загального обсягу реалізованої інноваційної продукції), Донецької (72,8%), Закарпатської (72,8%), Сумської (70,6%), Дніпропетровської (67,3%) та Харківської (64,3%). Водночас зауважимо, що майже повністю зорієнтовані на внутрішню реалізацію продукції промислові підприємства Вінницької області. Частка експортованої продукції цією областю становила лише 1,3%. Менше, ніж 10% інноваційної продукції експортують також і

промислові підприємства м. Києва [128, с.173].

Рис. 3.13. Розподіл обсягів реалізованої інноваційної продукції у 2016 році

Примітка. Складено автором з використанням [124-128].

Фінансові можливості підприємств відіграють важливу роль у веденні інноваційної діяльності. Впродовж 2005-2016 років обсяг фінансування інноваційної діяльності зріс з 5751,6 млн. грн. до 13813,7 млн. грн., або в 2,4 рази. Однак, впродовж аналізованого періоду не відслідковується стійка тенденція до їх збільшення. Так, зменшення обсягів фінансування порівняно з попередніми роками зафіксовано у 2009 р., 2012 р., 2013 р. та 2014 роках, що, в свою чергу, приводить і до зниження інноваційної активності промислових підприємств. Позитивним стимулом для активізації інноваційних процесів було збільшення у 2016 році обсягів витрат на інноваційну діяльність у порівнянні з 2014 роком на 79%. Разом з тим, слід відзначити той факт, що збільшення обсягів витрат на інноваційну діяльність у 2016 році порівняно з 2014 роком відбулося лише у 7 регіонах України - Дніпропетровській, Закарпатській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Черкаській та м. Києві. Суттєве збільшення обсягів фінансування

інноваційної діяльності зафіксовано у Дніпропетровській області, а саме у 4,8. В інших областях відбулося зменшення їх обсягів. Найбільш відчутно це відслідковувалося у Одеській (у 6,5 рази), Сумській (у 3,6 рази) та Миколаївській (2,1 рази) областях [128, с.148].

За розподілом витрат на інноваційну діяльність в розрізі видів економічної діяльності в Україні лідерами є три галузі - машинобудування (29,5% загального обсягу витрат по промисловості); харчова промисловість (28,2%); хімічна промисловість (15,7%). На інші види промислової діяльності припадає 26% від загального обсягу витрат на інноваційну діяльність у промисловості [128, с.150].

Поряд із збільшенням обсягів витрат на інноваційну діяльність у 2016 році в Україні спостерігалася значна нерівномірність їх розподілу між регіонами, якої не було в минулі роки. Так, 55% загального обсягу фінансування припадає на Дніпропетровську область. Друге місце належить м. Києву - 15,7% від загального обсягу фінансування в Україні. Відповідно на інші регіони припадає лише незначна частина коштів. З огляду на це, вони не мають фінансових можливостей для ведення інноваційної діяльності. Найменший обсяг фінансових коштів серед регіонів України отримує Рівненська область (0,05%). Слід відзначити, що в попередні роки, такого вираженого перекосу у розподілі коштів на ведення інноваційної діяльності не спостерігалося. Наприклад, у 2014 році лідером за обсягами коштів було м. Київ (17%). У Дніпропетровській та Вінницькій областях було зосереджено понад 10% фінансових ресурсів [128, с.154].

Майже у всіх регіонах України і надалі основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств, тобто за рахунок чистого прибутку та амортизаційних відрахувань. У 2016 році їх частка становила 97,2% проти 85% у 2014 році. Виключенням є Чернігівська область – де власні кошти займають лише 34,5% у загальному обсязі фінансування. На 100% за рахунок власних коштів здійснюють ведення інноваційної діяльності промислові підприємства 7 областей, а саме: Вінницької, Волинської, Запорізької, Кіровоградської, Луганської та Чернівецької. До 80% вони становили у Івано-Франківській, Одеській та Львівській областях (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Розподіл обсягів фінансування інноваційної діяльності за джерелами в регіонах України у 2016році, %

	Власні	Державного бюджету	Місцевих бюджетів	Позабюджетних фондів	Вітчизняних інвесторів	Іноземних інвесторів	Кредитів	Інші
Вінницька	100							
Волинська	100							
Дніпропетровська	99,1	0,2					0,12	0,58
Донецька	99		0,96					0,04
Житомирська	82,6					5	12,4	
Закарпатська	99,1	0,9						
Запорізька	100							
Івано-Франківська	76,9					16,65	6,45	
Київська	99,7		0,05		0,25			
Кіровоградська	100							
Луганська	100							
Львівська	74,4	9,3	0,03		3,97		12,3	
Миколаївська	96,9				0,003	2,774	0,323	
Одеська	79,8	11,3	8,37					0,53
Полтавська	93,3		4,51					2,19
Рівненська	99,2						0,8	
Сумська	99,9				0,007	0,093		
Тернопільська	90,7	9,3						
Харківська	80,3	0,05	1,33	0,21	9,2	1,6	7,31	
Херсонська	86,8		2,57				10,63	
Хмельницька	86,9	8,15	4,95					
Черкаська	94,2	0,47			2,88			2,45
Чернівецька	100							
Чернігівська	34,5		0,28			65,22		
м. Київ	99,7		0,01				0,09	0,2

Примітка. Складено автором з використанням [128]

З огляду на те, основне джерело фінансування інноваційної діяльність – власні кошти підприємств, які є обмеженими, що і зумовлює низький рівень інноваційної активності. З одного боку, більшість підприємств працює збитково, а з іншого вкладання коштів в інновації є ризикованим та довгоокупним. Тому більшість підприємств не ризикує вкладати кошти в інновації.

З державного і місцевого бюджету і надалі виділяється дуже незначна частка коштів на підтримку інноваційних процесів, однак не у всі регіони України. Слід відзначити, що за рахунок державних коштів фінансуються лише цільові комплексні програми, фундаментальні та прикладні дослідження, які мають стратегічно важливе значення для країни. На сьогоднішній день основна частка бюджетних коштів перерозподіляється в оборонну галузь.

Кредитні ресурси не відіграють значну роль у підтримці інноваційних процесів, що зумовлено нестабільністю банківської системи і високими кредитними ставками. Виключенням є 9 областей України. Однак, їх обсяг є дуже незначним, за виключенням Житомирської (12,4% загального обсягу фінансування), Львівської (12,3%) та Херсонської (10,63%) областей. Саме тому для розвитку інноваційної діяльності доцільно активно розвивати банківський сектор в частині залучення цільових інвестицій, вигідного вкладення вільних фінансових коштів підприємств, фінансування перспективних науково-технічних досягнень.

Слід відзначити, що фінансування інноваційної діяльності у високорозвинених країнах світу здійснюють спеціалізовані банки або ж універсальні банки, в яких були створені спеціалізовані відділи чи департаменти інноваційного фінансування.

Кількість придбаних нових технологій в Україні та за її межами є ще одним із показників активізації інноваційної діяльності. Кількість придбаних нових технологій в Україні впродовж 2005-2016 років. збільшилась з 237 одиниць до 1197 одиниць. Значну активізацію цього процесу зафіксовано також і у 2007 році (1141 одиниця). Серед регіонів у 2016 році лідерами по придбанні

нових технологій в Україні були промислові підприємства м. Києва, а також Тернопільської та Харківської областей, які придбали відповідно 243, 155 та 144 одиниць нових технологій. Значно нижчою є активність придбання нових технологій в Україні промисловими підприємствами 7 регіонів, а саме Черкаської – придбано 1 нову інноваційну технологію, Кіровоградської, Чернігівської –2, Хмельницької – 3, Закарпатської – 4, Чернівецької – 5 та Рівненської областей – 7.

Промислові підприємства України закуповують нові технології і закордоном. Проте, доводиться констатувати, що сьогодні регіони держави до процесу міжнародного трансферу технологій залучені слабо. Про орієнтацію вітчизняних виробників на внутрішні розробки свідчить той факт, що більшість технологій була придбана саме в Україні. Причиною цього є відсутність коштів для придбання значно дорожчих від вітчизняних аналогів нових іноземних технологій. Так, у 2016 році було придбано 66 таких технологій, проти 117 у 2014 році. Слід відзначити, що лише промислові підприємства 12 регіонів займалися цією діяльністю. У 2014 році їх кількість становила 15 регіонів. Лідером у цій діяльності є м. Київ (13 одиниць) [128, с.177]. Додамо, що ті галузі промисловості, які традиційно мають досить розвинуту виробничу та наукову базу (підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості, металургійні та машинобудівні) здійснювали найбільші запозичення іноземних технологій.

Проведений аналіз є черговим підтвердженням того, що й надалі основною, невирішеною проблемою для регіонів України залишається їх несприйнятливість до нововведень. Хоча, як показує практика, для активізації цього процесу є всі необхідні передумови, тобто висока концентрація наукового, освітнього і виробничо-технічного потенціалу, сприятливі умови для розвитку інноваційного бізнесу та перетворення інноваційної діяльності в основне довгострокове джерело підвищення конкурентоздатності економіки.

Для активізації цього процесу інноваційна політика повинна бути спрямована насамперед на підтримку інноваційної діяльності на всіх етапах

створення інноваційного продукту – підтримка науково-дослідних організацій, університетів, наукомістких фірм, що виконують фундаментальні та прикладні НДР, які мають важливе значення для економіки регіону та безпосередньо стимулювання інноваційно-активних підприємств.

Далі проведемо оцінку випливу інноваційної складової на економічний розвиток України. Як уже зазначалося, валовий регіональний продукт (ВРП) є результуючим показником оцінки рівня розвитку економіки регіонів України. Для дослідження взаємозв’язків між результативною ознакою (у нашому випадку ВРП) та обраними факторними ознаками застосовано кореляційно-регресійний аналіз, розраховано парні коефіцієнти еластичності.

Найбільш тісний та прямий зв'язок, як свідчать дані кореляційної матриці, спостерігається між обсягами ВРП і обсягами робіт виконаних науковими організаціями, а також кількістю наукових організацій, коефіцієнт кореляції яких відповідно дорівнює 0,931 та 0,878. Прямий та тісний зв'язок існує також між обсягами ВРП та обсягами витрат на інноваційну діяльність підприємств, кількістю інноваційно-активних підприємств, кількістю найменувань впроваджених інноваційних видів продукції. Безпосередній вплив на формування ВРП мають саме ці фактори і тому їх доцільно використовувати в подальших розрахунках. Діаграми розсіювання ВРП від кожного розглянутого фактора моделі і значення коефіцієнтів парної кореляції представлені на рис. 3.14.

Слід відзначити, що слабкий зв'язок відслідковується між такими факторними ознаками впливу на ВРП, як питома вага інноваційно-активних підприємств (0,25), обсягом реалізованої інноваційної продукції (0,275), кількістю придбаних нових технологій за межами України (0,249), обсягом реалізованої інноваційної продукції за межі України (0,269) та експорт інноваційної продукції (0,269). Дуже слабкий зв'язок існує між ВРП та часткою інноваційної продукції, що експортується (0,07). Між ВРП та кількістю придбаних нових технологій в Україні простежується зворотній зв'язок (-0,04).

Як бачимо, ці фактори суттєво не впливають на зміну обсягів ВРП, тому в подальших розрахунках їх використання є недоцільним.

Рис. 3.14. Розсіювання ВРП від незалежних факторів моделі

Примітка. Результати розрахунків автора.

За допомогою коефіцієнта парної кореляції встановлено 5 показників між якими існує тісний зв'язок зі зміною ВРП. Саме ці показники були використані для побудови багатофакторної економіко-математичної моделі (табл. 3.7).

В результаті вирішення поставленої мети п’яти факторного кореляційно-регресійного аналізу, була побудовано економіко-математична модель, яка має наступний вигляд:

$$Y = 31{,}36X_1 - 31{,}64X_2 - 25{,}55X_3 - 313{,}19X_4 + 69{,}05X_5 + 38643 \quad (3.15)$$

Таблиця 3.7

Вихідні параметри для моделювання

Назва показника	Параметри
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн. грн.	x_1
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	x_2
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	x_3
Кількість наукових організацій, одиниць	x_4
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, млн. грн.	x_5

Примітка. Складено автором.

Про наявність значного взаємовпливу незалежних факторів на ВРП свідчить високий коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0{,}88$). У нашому випадку саме від зміни вказаних факторів залежить зростання ВРП на 88%. Таким чином, отримане рівняння регресії є статистично істотним, надійним та адекватно відображає тенденції між цими факторами і зміною ВРП.

На основі даного рівняння можна зробити висновок, що при збільшенні обсягів витрат на інноваційну діяльність на 1 млн. грн. ВРП зросте на 31,36 млн. грн. Внаслідок збільшення обсягів робіт виконаних науковими організаціями на 1млн.грн. будемо мати зростання ВРП на 69,05 млн. грн. Вище наведені розрахунки підтверджують наявність прямого зв’язку між цими двома факторами моделі та існування зворотного зв’язку між трьома іншими (кількість інноваційно-активних підприємств, кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, кількість наукових організацій) які зумовлять зменшення ВРП.

Так, в результаті збільшення кількості наукових організацій, які виконують науково-технічні дослідження, ВРП зменшиться на 313,194 млн. грн. Зворотній зв’язок існує також між ВРП та кількістю інноваційно-активних підприємств, тому збільшення їх кількості зумовить зменшення ВРП на 31,64 млн. грн. Причиною цього є їх незначна кількість і тенденція до постійного

зменшення, що, в свою чергу, призводить до неефективності їх функціонування.

Збільшення кількості найменувань впроваджених інноваційних видів продукції також матиме негативний вплив на ВРП (при збільшенні їх кількості ВРП зменшиться на 25,55 млн. грн.) Це пояснюється тим, що термін окупності інновацій триває пару років і тому в перший рік не слід очікувати позитивного ефекту на економічні процеси від вкладення їх у виробництво.

За результатами моделювання проведемо ранжування факторів за ступенем їх впливу на результативний показник (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Зведений рейтинг факторів за ступенем впливу на ВРП

Назва фактора	Ступінь впливу	Вклад у формування ВРП	Ранг
Позитивний вплив			
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн. грн.	31,36	6,66	2
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, млн. грн.	69,05	14,67	1
Негативний вплив			
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	31,64	6,72	2
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	25,55	5,43	2
Кількість наукових організацій, одиниць	313,19	66,52	1

Примітка. Результати розрахунків автора

Результати ранжування факторів, що увійшли до моделі за ступенем значущості їх впливу на результуючий показник свідчать, що найбільший позитивний вплив на зростання ВРП має зростання обсягів робіт виконаних науковими організаціями. Так, зростання обсягів робіт виконаних науковими організаціями на 1% зумовить зростання ВРП на 14,67%. Збільшення обсягів витрат на інноваційну діяльність має друге місце за значимістю впливу на ВРП (їх збільшення на 1% зумовить зростання ВРП на 6,66 %). Сумарний вплив цих факторів на зростання ВРП становить 21,33%.

Зворотній вплив на формування ВРП мають три інші фактори. Зменшення цих показників на 1% зумовить в сукупності зростання ВРП на 78,67%. Розрахунки свідчать, що саме при зміні кількості наукових організацій ВРП зазнає найбільших змін. Це можна пояснити постійним зменшенням їх кількості та неефективністю функціонування і, як результат - відсутність їх вкладу у формування ВРП.

Вище наведені дані свідчать про те, що у напрямі збільшення інноваційності виробництв відповідні зрушення у структурі ВРП досі відсутні. Інноваційні процеси в регіонах України так і не стали вагомими чинниками позитивного впливу на зростання ВРП. Отже, в Україні розвиток наукової та інноваційної галузі перебуває на низькому рівні, а власне виробництво залишається таким, що мало сприймає інновації. Досить серйозною проблемою є повільний процес оновлення наукових кадрів. Свідченням цього є те, що середній вік усіх фахівців з науковими ступенями не змінювався за останні кілька років і у 2016 році становив майже 50 років (середній вік жінок – 45, а чоловіків – 54 роки).

На основі проведеного дослідження приходимо до висновку, що одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки регіонів України повинен стати власне інноваційний розвиток. Розробка і впровадження нової інноваційної продукції та технологій забезпечить підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, стимулюватиме економічне зростання. Власне економічне зростання, досягнуте на основі інноваційного розвитку сприятиме структурним змінам в економіці, подальшому нарощуванню економічного потенціалу регіонів, високим темпам економічного розвитку, а в кінцевому підсумку і підвищенню добробуту населення, рівню і якості його життя. При цьому, додамо, що активізація інноваційної діяльності можлива лише за наявності сприятливих умов для її розвитку. Основним фактором, що перешкоджає підвищенню інноваційної активності промислових підприємств в регіонах і надалі залишається відсутність достатнього обсягу грошових коштів, необхідних для інноваційних

розробок і подальшого їх впровадження. Тому важливим завданням державних і регіональних органів влади є надання податкових пільг підприємствам, які впроваджують інновації, створення нормативно-правової бази, яка б відповідала європейським нормам, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, створення сприятливого інвестиційного клімату тощо.

3.4. Моделювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток регіонів України

Забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів України є важливою передумовою економічного зростання держави, що обумовлює необхідність забезпечення умов та визначення стратегічних пріоритетів інтенсифікації економічного розвитку регіонів з урахуванням їх природно-ресурсного, економічного, науково-технічного, трудового потенціалу. Кожен регіон зацікавлений у досягненні економічного зростання, що можливе за умов ефективного використання конкурентних переваг територій. Саме на регіональному рівні в найбільшій мірі проявляється незбалансованість макроекономічної політики і економічних рішень, що приймаються на державному рівні. Розвиток ринкового середовища, адаптаційних можливостей економіки, структурні реформи, нарощення інноваційного й інвестиційного потенціалів та інші актуальні напрями реформування національної економіки на регіональному рівні породжують протиріччя, розв’язання яких потребує визначення проблем та закономірностей соціально-економічного розвитку регіонів.

В умовах сучасних реформ проблеми регіонального розвитку, такі як: надмірна поляризація простору та його структурна розбалансованість, перерозподіл фінансового капіталу на користь одних і тих самих територій тільки посилюють дисбаланс просторово-економічних процесів в Україні і надалі залишаються неврегульованими. Саме тому дослідження особливостей

соціально-економічного розвитку регіонів, визначення факторів впливу на підвищення ефективності їх розвитку є надзвичайно важливими науково-практичними завданнями і слугують основою для забезпечення ефективного функціонування та успішного розвитку економіки країни в цілому.

Сучасний стан, тенденції, проблеми та стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку регіонів України аналізуються у працях З. Варналія [26], З. Герасимчук [39], Б. Кліяненка [89], В. Решетило [181]. Вивченню та аналізу різних аспектів формування регіональної політики та диспропорційності регіонального розвитку присвячені наукові публікації М. Бутка [20], М Долішнього [58], А. Мельник [121]. Проблема активізації механізмів розвитку регіонів із застосуванням економіко-математичних моделей та методів щодо удосконалення управління економічними процесами є об'єктом наукового дослідження В. Гейця [122], М. Кизима [122],Т. Клебанової [122], Д. Стеченка [246].

Однак зміни, що відбуваються в суспільстві, поява нових викликів сучасності, збільшення соціальної напруги зумовлюють необхідність актуалізації наукових підходів до стимулювання довгострокового соціально-економічного розвитку регіонів і розробки дієвих механізмів з урахуванням регіональних особливостей та процесів децентралізації. Тому актуальною залишається проблема удосконалення існуючих концептуальних підходів до формування стратегії ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, що ґрунтуються на використанні економіко-математичних моделей та методів.

В умовах зростання міжрегіональної диспропорційності, пошуку шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей існує необхідність оцінки динаміки рівня економічного розвитку регіонів для виявлення резервів та потужностей збільшення прибутковості і підвищення ефективності подальшої діяльності.

Метою побудови даних моделей є оцінка стану тієї чи іншої групи показників в річний період часу. Оскільки окремо взята кожна група часткових показників рівня розвитку регіону – це багатомірна економічна система, то для

формування подібної оцінки в роботі пропонується використовувати один з методів таксономії – метод модифікованого рівня розвитку.

Для зіставлення об’єктів, що характеризуються великою кількістю показників, найчастіше застосовуються таксономічні процедури. Один із перших методів дослідження багатомірних об’єктів був запропонований З. Хельвігом [148]. Таксономічний показник рівня розвитку являє собою синтетичну величину, що дозволяє з його допомогою впорядкувати елементи даної сукупності.

Перевага використання цього методу для даного дослідження полягає в тому, що він дозволяє однозначно визначити рівень стану об'єкта в загальній сукупності об'єктів, а також проранжувати об'єкти в порядку зростання або зменшення даного показника, оскільки його значення змінюються в межах від 0 до 1. Існують звичайний і модифікований рівні розвитку. При звичайному рівні розвитку, чим більше значення цього показника, тим менш розвинений об'єкт. У модифікованому – навпаки, чим більше значення показника, тим краще розвинений об'єкт.

Крім того, аналіз літературних джерел показав, що більшість економічних процесів підпорядковані нормальному закону розподілу величин. Так як діапазон зміни інтегрального показника лежить у межах від 0 до 1, то середнє значення відповідає величині 0,5. У зв'язку з цим припустимо, що регіон, значення інтегрального показника якого менше або дорівнює 0,5, знаходиться в стадії швидкого розвитку кризи і має потребу в кризовому управлінні, якщо більше 0,5 – у попереджуючому управлінні.

Алгоритм визначення модифікованого рівня розвитку виглядатиме наступним чином (рис. 3.15).

Отже, перш ніж вдатися до допомоги методів порівняльного аналізу, необхідно виконати певні перетворення, які в принципі одинакові незалежно від того, чи будуть в процесі дослідження використовуватися таксономічні процедури чи методи факторного аналізу. Процес побудови таксономічних показників рівня розвитку починається із визначення елементів матриці

спостереження X (формула 3.16). Елементами даної матриці є значення показників, які виражені в характерних для кожного показника одиницях виміру. Тому наступним, необхідним кроком є проведення стандартизації. Процедура стандартизації показників приводить як до елімінування одиниць виміру, так і до вирівнювання значень показників [148].

Рис. 3.15. Алгоритм визначення модифікованого рівня розвитку

Примітка. Складено автором з використанням [148]

Маючи множину елементів *w*, описаних n-ознаками, кожну одиницю можемо інтерпретувати, як точку n-мірного простору з координатами, що дорівнюють значенню n ознак для розглянутої нами одиниці. З врахуванням цього, матриця матиме такий вигляд:

$$X = \begin{bmatrix} x_{11}x_{12}...x_{1k}....x_{1n} \\ x_{21}x_{22}...x_{2k}...x_{2n} \\ .... \\ x_{i1}x_{i2}....x_{ik}....x_{in} \\ .... \\ x_{w1}x_{w2}....x_{wk}....x_{wn} \end{bmatrix}, \qquad (3.16)$$

де *w* – кількість років (у даному випадку десять – 2005-2014), n – кількість, x_{ik}– значення показника k для року i (k = 1÷n, i = 1÷*w*).

Показники, включені до матриці спостережень, неоднорідні, оскільки описують різні властивості об’єктів. Крім того, відрізняються їх одиниці виміру, що ще більше ускладнює виконання деяких арифметичних дій, необхідних в окремих випадках. Тому необхідно виконати попередні перетворення, які полягають у стандартизації ознак. Ці перетворення відбуваються відповідно до формули:

$$z_{ik} = \frac{x_{ik} - \bar{x}_k}{s_k}, \qquad (3.17)$$

причому

$$\bar{x}_k = \frac{1}{w}\sum_{i=1}^{w} x_{ik}, \qquad (3.18)$$

$$s_k = \left[\frac{1}{w}\sum_{i=1}^{w}(x_{ik} - \bar{x}_k)^2\right]^{\frac{1}{2}}, \qquad (3.19)$$

де $\bar{x}_k$ – середньоарифметичне значення показника k; s_k – стандартне відхилення показника k; z_{ik} – стандартизоване значення показника k для року i.

Наступним кроком у розгляді є питання диференціації показників матриці спостереження. Всі змінні діляться на стимулятори і дестимулятори. Основою поділу показників на дві групи є характер впливу кожного із них на рівень розвитку досліджуваних показників. Показники, які є позитивними, стимулюють вплив на рівень розвитку об’єктів, називаються стимуляторами на відміну від показників, які негативно впливають, «гальмують», тому їх називають дестимуляторами.

Розподіл показників на стимулятори і дестимулятори служить основою для побудови так званого еталона розвитку, який являє собою точку Ро з координатами: $z_{01}, z_{02}, ..., z_{0n}$,

$$z_{0s} = \max_r z_{rs}, \ \textit{якщо } s \in I, \qquad (3.20)$$

$$z_{0s} = \min_r z_{rs}, \ \textit{якщо } s \notin I (s = 1, \ ...., \ n), \qquad (3.21)$$

де I – множина стимуляторів – показників, які здійснюють позитивний вплив на галузь, z_{rs} – стандартизоване значення показника s конкретної сфери

для року r.

Відстань між окремими точками-одиницями і точкою Ро, яка представляє еталон розвитку, позначаємо c_{io} і розраховуємо наступним чином:

$$C_{i0} = \left[\sum_{s=1}^{n} (z_{is} - z_{0s})^2 \right]^{\frac{1}{2}} \quad (i = 1, \ .....,\ w), \qquad (3.22\ )$$

Отримані відстані служать вихідними величинами, які ми використаємо для розрахунку модифікованого показника розвитку:

$$d_i = 1 - \frac{c_{i0}}{c_0}, \qquad (3.23)$$

$$\bar{c}_0 = \frac{1}{w} \sum_{i=1}^{w} c_{i0}, \qquad (3.24)$$

$$S_0 = \left[\frac{1}{w} \sum_{i=1}^{w} (c_{i0} - \bar{c}_0)^2 \right]^{\frac{1}{2}}, \qquad (3.25)$$

Результуючим показником оцінки рівня розвитку економіки регіонів України є валовий регіональний продукт (ВРП). При цьому зауважимо, що висока інвестиційна активність, яка досягається не тільки шляхом збільшення інвестиційних ресурсів, але й за рахунок їх ефективного використання в пріоритетних секторах економіки є необхідною передумовою стабільного розвитку економіки та забезпечення якісного економічного зростання в державі. Ключове значення для розвитку економіки, її здатності задовольняти потреби ринку і реалізовувати стратегічні пріоритети, має і активізація інноваційних процесів, впровадження нових видів інноваційної продукції та наукомісткої техніки і технологій. Саме рівень інвестиційної та інноваційної активності визначає темпи економічного зростання та зумовлює структурні зміни в економіці регіонів.

У результаті проведеного аналізу було сформовано групу показників, що характеризують порівняльний розріз рівня розвитку, метою якого є визначення місця аналізованого регіону в загальній сукупності регіонів України (табл. 3.9).

Факторами, за якими проведена побудова комплексної моделі оцінки загального рівня розвитку регіону, є відповідні річні значення показників

(додатки Г, Д, Е, Ж).

Таблиця 3.9

Система показників, яка відображає рівень соціально-економічного розвитку регіону

Порівняльний розріз	
$F1^{+}$	Валовий регіональний продукт, млн. грн.
$F2^{+}$	Капітальні інвестиції, млн. грн.
$F3^{+}$	Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.
$F4^{+}$	Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.
$F5^{-}$	Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць
$F6^{-}$	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць
$F7^{-}$	Кількість наукових організацій, одиниць
$F8^{+}$	Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.

Примітки: „+” – фактори-стимулятори; „–” – фактори-дестимулятори
Примітка. Складено автором з використанням

Комплексна модель оцінки модифікованого рівня розвитку регіону:

$$R^{заг} = f\,(F1;\ F2;\ F3;\ F4;\ F5;\ F6;\ F7;\ F8) \qquad (3.26)$$

Результати інтерпретуємо наступним чином: дана група показників тим більш розвинена, чим ближче значення показника рівня розвитку до одиниці (додаток З). Показник рівня розвитку служить для статистичної характеристики безлічі об’єктів. За допомогою даного показника можна оцінити досягнутий у певний період часу «середній» рівень значення показників, які характеризують проблему, що досліджується.

Розроблена комплексна модель оцінки модифікованого рівня розвитку регіону дозволила визначити інтегральний показник рівня розвитку регіонів, провести їх групування і сформулювати критерії якості економічного зростання (табл. 3.10).

Проранжувавши регіони за середніми значеннями отриманих інтегральних показників рівня розвитку, та умовно отримавши три групи областей, на рисунках 3.15-3.17 представимо динаміку зміни інтегрального показника рівня розвитку.

Таблиця 3.10

Інтегральний показник рівня розвитку регіонів України*

Регіони	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Україна	0,194	0,313	0,498	0,571	0,544	0,612	0,618	0,61	0,664	0,629
Регіони з середнім значенням інтегрального показника більше 0,5										
м.Київ	0,35	0,511	0,582	0,686	0,669	0,802	0,792	0,843	0,923	0,791
Дніпропетровська	0,135	0,317	0,513	0,638	0,597	0,516	0,642	0,625	0,643	0,624
Житомирська	0,097	0,122	0,548	0,704	0,627	0,419	0,43	0,514	0,513	0,54
Закарпатська	0,342	0,244	0,287	0,376	0,405	0,428	0,501	0,506	0,507	0,516
Запорізька	0,272	0,34	0,499	0,618	0,54	0,714	0,596	0,679	0,688	0,656
Київська	0,344	0,408	0,601	0,526	0,65	0,639	0,771	0,819	0,729	0,654
Львівська	0,265	0,411	0,418	0,652	0,53	0,607	0,723	0,71	0,627	0,579
Миколаївська	0,235	0,302	0,375	0,489	0,576	0,533	0,477	0,43	0,635	0,525
Полтавська	0,334	0,369	0,413	0,643	0,598	0,541	0,62	0,728	0,719	0,679
Сумська	0,249	0,281	0,501	0,586	0,409	0,376	0,507	0,555	0,587	0,557
Харківська	0,356	0,4	0,506	0,583	0,584	0,617	0,777	0,711	0,62	0,516
Черкаська	0,22	0,229	0,447	0,366	0,515	0,402	0,392	0,421	0,527	0,54
Регіони з середнім значенням інтегрального показника від 0,35 до 0,5										
Вінницька	0,365	0,408	0,002	0,37	0,478	0,461	0,427	0,431	0,379	0,476
Донецька	0,073	0,197	0,3	0,392	0,28	0,288	0,379	0,337	0,297	0,352
Івано-Франківська	0,179	0,329	0,308	0,38	0,059	0,345	0,257	0,348	0,322	0,353
Хмельницька	0,106	0,219	0,358	0,52	0,63	0,276	0,289	0,335	0,352	0,402
Одеська	0,095	0,1	0,632	0,469	0,416	0,405	0,379	0,439	0,471	0,429
Чернігівська	0,247	0,308	0,397	0,486	0,284	0,238	0,308	0,366	0,435	0,419
Чернівецька	0,108	0,267	0,349	0,64	0,548	0,483	0,47	0,406	0,388	0,415
Регіони з середнім значенням інтегрального показника менше 0,35										
Волинська	0,172	0,243	0,284	0,594	0,597	0,339	0,385	0,418	0,496	0,314
Кіровоградська	0,286	0,225	0,412	0,289	0,284	0,184	0,348	0,286	0,361	0,274
Луганська	0,064	0,08	0,291	0,342	0,142	0,188	0,218	0,225	0,251	0,223
Рівненська	0,023	0,331	0,343	0,686	0,397	0,288	0,363	0,408	0,395	0,33
Тернопільська	0,004	0,141	0,317	0,515	0,423	0,357	0,329	0,322	0,309	0,348
Херсонська	0,087	0,227	0,512	0,606	0,487	0,285	0,306	0,342	0,302	0,288

*Групування здійснено за інтегральним показником рівня розвитку регіонів у 2016 році

Примітка. Результати розрахунків автора.

Проведемо аналіз тісноти зв'язку між окремими рівнями розвитку регіонів і загальним рівнем розвитку України, для чого використаємо коефіцієнт парної кореляції (Додаток К).

Рис. 3.15. Динаміка модифікованого рівня розвитку регіонів з середнім значенням інтегрального показника більше 0,5

Примітка. Складено за результатами розрахунків автора.

Рис. 3.16. Динаміка модифікованого рівня розвитку регіонів з середнім значенням інтегрального показника від 0,35 до 0,5

Примітка. Складено за результатами розрахунків автора.

Рис. 3.17. Динаміка модифікованого рівня розвитку регіонів з середнім значенням інтегрального показника менше 0,35

Примітка. Складено за результатами розрахунків автора.

Аналіз тісноти зв'язку між окремими рівнями розвитку регіонів і загальним рівнем розвитку України вказує, що найбільша щільність зв'язку характерна для Дніпропетровської, Запорізької областей та м. Києва (рис. 3.18). Саме ці регіони є центрами економічної активності України і, згідно сучасних європейських підходів до реалізації державної регіональної політики, мали б отримувати значну державну підтримку, що сприяло б стимулюванню розвитку прилеглих територій та підвищенню економічної активності в державі загалом.

Таким чином, запропонована модель дає можливість відстежити причини виникнення негативних явищ у діяльності регіонів, запобігти їхній появі, а також розробити комплекс відповідних управлінських впливів для надання державі вектора позитивного розвитку.

Практична значимість результатів дослідження полягає в тому, що дана методика може застосовуватися для оцінки рівня розвитку як окремого показника (чи групи), так і загалом регіону з подальшим виявленням

взаємозв'язків і впливів між факторами. Отримані результати дозволяють конкретизувати певні групи показників, покращення яких підвищить загальний рівень розвитку об'єкта.

Рис. 3.18. Щільність зв'язку між рівнем розвитку регіонів і загальним рівнем розвитку України

Примітка. Результати розрахунків автора.

В подальшому дана методика також може застосовуватися для порівняння рівнів розвитку кількох галузей та виявлення найперспективніших з них для підвищення рівня розвитку регіону.

Аналіз чинників економічного зростання регіонів України дозволив зробити наступні висновки.

1. Диференціація рівня розвитку регіонів України зумовлює необхідність використання диференційованого підходу до впровадження регіональної державної політики шляхом збільшення самостійності регіонів у визначенні довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, виборі засобів її реалізації; зміні акцентів з екзогенного розвитку проблемних територій на стимулювання їх ендогенного потенціалу, що пояснюється скороченням державних ресурсів, які спрямовуються на розвиток цих регіонів; залучення

територіальних громад, підприємницьких структур та громадських організацій до процесів управління й вирішення проблем регіонального розвитку.

2. На підставі дослідження підприємницької активності здійснено оцінку її впливу на економічний розвиток регіонів. Проведений аналіз свідчить про існування значних відмінностей в організаційно-територіальній концентрації суб'єктів господарювання. Найбільша частка суб'єктів господарювання, з врахуванням всіх організаційно-правових форм, була зосереджена в м. Києві (25,6% від кількості суб'єктів ЄДРПОУ), Дніпропетровській області – 7,6%, Харківській області – 7,3%, Одеській області – 7,01%, Львівській області – 5,4%, Київській області – 5,2%. А найменша їх частка є у таких областях: Луганська (0,94%), Чернівецька (1,2%), Рівненська та Тернопільська (1,5%), Волинська (1,6%), Сумська (1,7%). У Донецькій та Луганській областях відзначився найбільший спад підприємницької активності у порівнянні з іншими областями, у зв'язку із військовим конфліктом на Сході країни. Велику кількість підприємств було ліквідовано або перереєстровано у інших областях України, що відобразилось значним збільшенням частки суб'єктів господарювання у Львівській, Запорізькій, Дніпропетровській та Харківській областях.

У структурі малого бізнесу за видами економічної діяльності, як і раніше, превалюють сфери діяльності невиробничого характеру, особливо ті, які мають відносно швидкий обіг засобів. У сфері торгівлі та послуг питома вага суб'єктів малого і середнього підприємництва становить 27,2% від загальної кількості підприємств, у сфері промисловості – 12,4%, сільського господарства - 13,6%, будівництва – 8,5%.

Незважаючи на недостатній рівень розвитку малого підприємництва в регіонах України констатуємо зростання його впливу, про що свідчить коефіцієнт впливу надходжень від суб'єктів малого бізнесу до місцевого бюджету на ВРП. Так, спостерігаємо збільшення впливу цих надходжень на ВРП у всіх регіонах країни. Натомість за результатами аналізу співвідношення

витрат на персонал в сфері малого бізнесу до аналогічного показника на решті підприємств відмічаємо його зменшення.

3. Аналіз інвестиційної активності регіонів свідчить про погіршення інвестиційної привабливості регіонів при одночасному її зростанні в західних регіонах, відсутність стабільності приросту капітальних інвестицій майже в усіх регіонах, значну міжрегіональну диференціацію, синхронізацію динаміки приросту ВВП та динаміки приросту інвестицій. Основними причинами недостатньої інвестиційної активності в регіонах України є складний процес входження іноземних інвестицій в країну, надмірний тиск податкових органів та відсутність податкової реформи, високий рівень корумпованості державного апарату та відсутність реформ у цьому напрямі, недостатній розвиток фінансових ринків, слабке валютне регулювання, бюрократичні перепони, що посилюють складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур, відсутність судової, земельної реформ, військовий конфлікт на сході України тощо.

4. З метою оцінки фактичного стану та прогнозних тенденцій інвестиційної діяльності здійснено факторний аналіз динаміки ВВП, капітальних та прямих іноземних інвестицій, який дозволив отримати наступні результати: а) еластичність ВВП за капітальними інвестиціями за період 2002-2017 рр. склала 0,210. Це означає, що при збільшенні об’єму капітальних інвестицій на 1% (за інших незмінних факторів) ВВП міг збільшуватися на 0,210%. Відповідно, при зменшенні капіталовкладень на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення ВВП на 0,210%; б) еластичність ВВП за прямими іноземними інвестиціями за період 2002-2017 рр. дорівнює 0,4525. Це означає, що при збільшенні ПІІ на 1% (за інших незмінних факторів) ВВП міг збільшуватися на 0,4525%. Відповідно, при зменшенні ПІІ на 1% (за інших незмінних факторів) відбувалось зменшення ВВП на 0,4525%; в) одночасне зниження на 1% обох факторів викликало падіння ВВП на 0,663 %; г) прогнозовані значення ВВП, отримані за допомогою трендових моделей у 2018 р. – 2 746 878 млн. грн., у 2019 р. – 3 065 837 млн. грн., а при застосуванні

виробничої функції Кобба-Дугласа, в якій враховано вплив інвестиційних ресурсів у 2018 р. - 2 767 190,2 млн. грн., у 2019 р. – 3 114 517,4 млн. грн.

5. В ході дослідження з'ясовано, що інноваційну діяльність в регіонах України характеризують: зменшення міжрегіональної диференціації інноваційної активності (з 10 разів у 2005 році до 3,1 рази у 2016 році); незначна частка інноваційної продукції в сумарному обсязі промислового виробництва України (впродовж останніх 10 років знаходиться на рівні 6,5-2,6%); зменшення частки реалізованої інноваційної продукції з 11,7% у 2005 р. до 1,4% у 2016 р.; зменшення кількості регіонів, що виробляють понад 50% від загального обсягу інноваційної продукції; збільшення частки експорторієнтованої інноваційної продукції у загальних обсягах реалізованої інноваційної продукції (з 29,2% у 2014 р. до 47% у 2016 р.); збільшення обсягів витрат на інноваційну діяльність при значній нерівномірність їх розподілу між регіонами; низький рівень фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та вітчизняних інвесторів тощо.

6. Роль інноваційного чинника у забезпеченні економічного зростання регіонів досліджено на основі оцінки випливу інноваційної діяльності на економічний розвиток регіонів України. Матриця кореляційних залежностей ВРП і факторних показників інноваційної діяльності регіонів демонструє високий рівень залежності ВРП від обсягів витрат на інноваційну діяльність (R^2=0,79), кількості інноваційно активних підприємств (R^2=0,70), кількості найменувань впроваджених інноваційних видів продукції (R^2=0,71), кількості наукових організацій (R^2=0,88) та обсягів робіт виконаних науковими організаціями (R^2=0,93), а низький – від частки експортованої інноваційної продукції. Розрахунки підтверджують наявність прямого зв'язку, що свідчить про позитивний вплив обсягів витрат на інноваційну діяльність і робіт виконаних науковими організаціями та існування зворотного зв'язку – негативного впливу - трьох інших.

7. Отримані результати щодо впливу окремих показників інноваційної та інвестиційної діяльності підтверджено при здійсненні оцінки динаміки рівня

економічного розвитку регіонів для виявлення резервів та потужностей збільшення прибутковості і підвищення ефективності подальшої діяльності одним з методів таксономічного аналізу - методом модифікованого рівня розвитку. Розроблена комплексна модель оцінки модифікованого рівня розвитку регіону дозволила визначити інтегральний показник рівня розвитку регіонів, провести їх групування і сформулювати критерії якості економічного зростання.

Аналіз тісноти зв'язку між окремими рівнями розвитку регіонів і загальним рівнем розвитку України вказує, що найбільша щільність зв'язку характерна для Дніпропетровської, Запорізької областей та м. Києва. Саме ці регіони є центрами економічної активності України і, згідно сучасних європейських підходів до реалізації державної регіональної політики, мали б отримувати значну державну підтримку, що сприяло б стимулюванню розвитку прилеглих територій та підвищенню економічної активності в державі загалом. Запропонована модель дає можливість відстежити причини виникнення негативних явищ у діяльності регіонів, запобігти їхній появі, а також розробити комплекс відповідних управлінських впливів для надання державі вектора позитивного розвитку.

Основні результати наукового дослідження, що отримані в даному розділі опубліковані автором у наукових працях [197; 199; 211; 212; 221; 223; 236; 238; 241].

РОЗДІЛ 4
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

4.1. Інституційно-регуляторне середовище реалізації державної регіональної політики

Інституційно-регулятивне середовище реалізації регіональної політики визначає поведінку та дії іі суб'єктів. Зміна умов, в яких відбувається сучасний розвиток регіонів, впливає на зміст регіональної політики, яка в свою чергу визначає особливості інституційного середовища її формування та реалізації [184, с.48].

Загалом, державна регіональна політика спрямована на формування структурних та просторово-параметричних змін у територіальній організації суспільства. Її реалізація передбачає різнорівневий управлінський вплив органів влади усіх рівнів: від державого до місцевого. Центральна влада сьогодні здійснює певні кроки у напрямі удосконалення регіональної політики, на жаль, на сьогоднішній день в Україні невирішеним залишається комплекс проблем в сфері розподілу повноважень між різними рівнями влади та управлінських впливів на соціального-економічний розвиток, як регіонів загалом, так і окремих територій, зокрема сільських, гірських та ін. Відповідно до традиційної моделі регіональної політики дисбаланс просторово-економічних та просторово-суспільних процесів, міжрегіональні та внутрішньорегіональні диспропорції виступали цільовими орієнтирами майже усіх нормативно-правових, стратегічних та програмних документів державного та регіонального рівнів.

Уся новітня історія України, починаючи з етапу формування багаторівневої системи органів влади та розподілу економічної влади до суспільно-політичних і соціально-економічних реалій сьогодення – це, з одного

боку, досить короткий період в історичному профілі державотворення, а з іншого – надзвичайно інтенсивний період реформ, спрямованих на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку країни, зміцнення її демократичних основ та розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем розвитку окремих територій [148, с.26]. В умовах реалізації фінансово-адміністративної реформи державна регіональна політика розширює предметне поле свого впливу, поєднуючи традиційні вектори впливу та нові підходи до підвищення ефективності господарювання та рівня життя населення. З одного боку мова йде про розширення державної підтримки розвитку територій шляхом активізації використання фінансових механізмів розвитку територій, а з іншого - з підвищенням спроможності територіальних громад локального рівня, ефективно використовуючи власні ресурси забезпечується економічне зростання на цих територіях.

Обираючи на певному еволюційному етапі формування державної регіональної політики цільові орієнтири, увага концентрувалась на визначення конфігурації відносин між центральною владою та окремими територіями та механізмах їх взаємодії. І саме це питання протягом усіх років формування державної регіональної політики в Україні було пріоритетним. Підтвердженням цьому є змістовне наповнення низки нормативно-законодавчих документів з реалізації регіональної політики в країні, зокрема: Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2005 р.), Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» (2001 р.), «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про Генеральну схему планування території України», «Про державні цільові програми», «Про транскордонне співробітництво», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України», «Про засади державної регіональної політики». Дія цих документів спрямована на забезпечення ефективної вертикальної та горизонтальної координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері регіонального розвитку [148, с.27].

Науковці відповідно до зміни вектора суспільно-політичних та економіко-політичних впливів та їх характеру (стимулюючого, вирівнюючого чи спрямованого на реалізацію принципу субсидіарності тощо), рівня актуалізації регіональних проблем пропонують різні схеми періодизації формування та реалізації державної регіональної політики України. Так, більшість вчених виділяють чотири еволюційні етапи формування регіональної політики, які не мають суттєвих відмінностей у часових межах. Погоджуючись з критеріальними ознаками виділення існуючих схем періодизації пропонуємо її осучаснений варіант (табл. 4.1).

Мету та принципи державної регіональної політики було вперше визначено в Указі Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» (2001 р.). В зазначеному документі метою державної регіональної політики проголошено створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України і її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від того, де він мешкає [96]. Основними завданнями державної регіональної політики було визнано:

– зниження рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів і соціального забезпечення громадян;

– зміцнення економічної інтеграції регіонів із використанням переваг територіального розподілу та кооперації праці тощо.

Пріоритетними напрямами вирішення вказаних завдань визнано:

- державне стратегічне регіональне планування,
- державна підтримка розвитку регіонів,
- стимулювання розвитку регіонів та міжрегіональних економічних зв'язків, стимулювання розвитку регіонів та ін.

Крім того у вказаному документі визначено шість принципів державної регіональної політики [96]:

Таблиця 4.1

Періодизація формування та реалізації державної регіональної політики в Україні

Період	Характеристика періоду	Нормативно-правове підґрунтя реалізації регіональної політики
1991-1999 рр.	- Сформовано владні інституції, інституційно-правове середовище та підґрунтя становлення вертикалі державної влади, регіонального та місцевого самоврядування. - Визначено принципи територіального устрою держави, зокрема єдності та цілісності країни, поєднання централізації та децентралізації. - Визнано важливість розбудови місцевого самоврядування та підвищення його ролі у розв'язанні соціально-економічних проблем регіонів.	Конституція України, Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» (1997 р.), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р); Закон України «Про місцеві державні адміністрації»; проект Закону «Про концепцію державної регіональної політики» (1999 р.)
2000-2008 рр.	- Визнано регіональну політику складовою загальнонаціональної політики. - Визначено засади формування та реалізації регіональної політики. - Визначено організаційно-правові та економічні засади стимулювання розвитку регіонів і подолання їх депресивності. - Започатковано укладання регіональних угод між центральною та регіональною владою. - Розроблено Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 р. - Піднято питання щодо необхідності проведення адміністративно-територіальної реформи. - Запроваджено в практику управління стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіонів і міст України. - Затверджено методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання. - Визнано необхідність запровадження механізмів бюджетної децентралізації.	Закон України «Про планування та забудову територій» (2000 р.); Закон України «Про Концепцію державної регіональної політики» (2001 р.); Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів» (2005 р.); Закон України «Про Генеральну схему планування території України» (2002 р.); Закон України «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній республіці Крим значення для визнання територій депресивними» (2001 р.); Закон України «Про державні цільові програми» (2004 р.); Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р.» (2006 р.), Постанови Уряду «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними» (2006 р.) та «Про затвердження Порядку підготовки, укладення та виконання угоди щодо

		регіонального розвитку і відповідної типової угоди» (2007 р.).
2009-2013рр.	- Визнано необхідність врахування принципів моделі регіональної політики країн ЄС в умовах України. - Проведено адміністративну реформу та визнано доцільність проведення адміністративно-територіальної реформи. - Проголошено у якості пріоритетів регіональної політики міжрегіональну інтеграцію та стимулювання регіональних «точок зростання» економіки. - Обґрунтовано статус депресивних територій як законодавчої дефініції. - Загострення проблеми децентралізації влади та розширення повноважень влади територіальних громад. - Визнано необхідність реформи міжбюджетних відносин та проведення поступової фіскальної децентралізації шляхом збільшення фінансової спроможності місцевих бюджетів і реформування системи трансфертів. - Створено Державний фонд регіонального розвитку. - Запроваджено систему оцінки результатів діяльності обласних державних адміністрацій. - Визнано необхідність взаємоузгодження і координації стратегічних цілей просторового розвитку із цілями загальнонаціонального розвитку. - Запроваджено механізми удосконалення взаємовідносин між регіональною та місцевою владою і бізнес-структурами.	Бюджетний та Податковий кодекс України (2010 р.); Закони України «Про державну програму економічного та соціального розвитку України на 2010 рік» (2010 р.); «Про засади зовнішньої та внутрішньої політики» (2010 р.); «Про регулювання містобудівної діяльності» (2011 р,),, «Про співробітництво територіальних громад» (2014 р.), Указ Президента України «Про раду регіонів» (2010 р.); Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р "Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні",Розпорядження КМУ "Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні" 2014 р.); Постанова КМУ «Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій", Постанова КМУ «Питання державного фонду регіонального розвитку» (2012 р.);Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.».

2014-по теперішній час	- Застосування інтегрованого підходу до формування і реалізації державної регіональної політики, який включає секторальну, територіальну та управлінську складові; - Реалізація адміністративно-територіальної реформи шляхом створення ОТГ. - Проводиться реформа бюджетної децентралізації, яка дозволила оптимізувати перерозподіл коштів на регіональний та місцевий рівень. - Здійснюється горизонтальна координація дій органів державної влади, які мають вплив на регіональний розвиток. - Проводяться реформи в сфері секторальної децентралізації (освіта, медицина, культура). - Запроваджено конкурсний відбір проектів регіонального розвитку, які можуть реалізовуватися за рахунок коштів Європейського Союзу. - Розробка та реалізація проектів, що фінансуються ДФРР та мікропроектів на рівні ОТГ.	Закони України "Про засади державної регіональної політики" (2015 р.); "Про місцеві вибори" (2015р.); "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства" (2015р.); "Про добровільне об’єднання територіальних громад" (2015 р.); "Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей державної реєстрації органів місцевого самоврядування як юридичних осіб" (2015 р.); "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг"(2015 р.); "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів" (2017 р.); Розпорядження КМУ «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (2014 р.); Розпорядження КМУ «План заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (2016 р.); Бюджетний кодекс України (2017 р.); Постанова КМУ «Деякі питання фінансування програм та проектів регіонального розвитку» (2017 р.) та ін.

Примітка. Складено автором з використанням [96; 97; 273]

- конституційність та законність;
- забезпечення унітарності України та цілісності її території;
- поєднання процесів централізації та децентралізації влади, гармонізація загальнодержавних, регіональних і місцевих інтересів;
- максимальне наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування до безпосередніх споживачів;
- диференційованість надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, критеріїв та строків, визначених законодавством;
- стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку.

В Концепції державної регіональної політики 2008 року вже було визначено чотирнадцять принципів державної регіональної політики, серед яких [97]:

– конституційність та законність;

– верховенство прав людини – пріоритетність прав і свобод людини і громадянина у процесі формуванні та реалізації державної регіональної політики;

– єдність – неодмінність забезпечення територіальної, політичної, економічної, інформаційної, соціо-гуманітарної цілісності території України шляхом більш збалансованого соціального та економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоздатності;

– комплексність – врахування та просторова узгодженість реалізації всіх складових державної регіональної політики: політичної, соціальної, економічної, екологічної, гуманітарної, етнонаціональної;

– скоординованість – узгодження реформ, відповідних пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого

самоврядування, спрямованих на реалізацію державної регіональної політики, які впливають на соціально-економічний розвиток України та її регіонів;

– децентралізація – перерозподіл владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування з передачею їм відповідних ресурсів;

– субсидіарність – надання публічних послуг максимально близько до її безпосереднього споживача з урахуванням можливості якісного їх надання шляхом концентрації для цього матеріальних, фінансових та інших ресурсів на відповідному рівні територіального управління;

– доступність – забезпечення належного та своєчасного надання публічних послуг, простоти та вільного доступу осіб до їх отримання;

– пріоритетність та поетапність – концентрації ресурсів відповідно до встановлених пріоритетів, визначених цілей та етапів реалізації державної регіональної політики;

– програмність – реалізація державної регіональної політики на основі взаємопов’язаних довгострокових стратегій, планів та програм;

– партнерство – забезпечення тісного співробітництва, кооперації та солідарності між центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб’єктами господарювання, інститутами громадянського суспільства в процесі формування та реалізації державної регіональної політики;

– відкритість – прозорість, прогнозованість, передбачуваність діяльності центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у формуванні та реалізації державної регіональної політики;

– відповідальність – центральні, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування всіх рівнів у межах наданих їм повноважень несуть усю повноту відповідальності за формування і реалізацію державної регіональної політики;

– усебічної державної підтримки розвитку місцевого самоврядування в Україні – формування правової, фінансово-матеріальної та організаційної його самостійності.

Як бачимо, Концепцію 2008 року вирізняє те, що серед принципів державної регіональної політики визначено децентралізацію, під якою розуміється перерозподіл владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування з передачею їм відповідних ресурсів. Слід зазначити, що в Законі України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.) [70] вказано, що державна регіональна політика має базуватись на одинадцяти принципах серед яких принцип децентралізації відсутній.

Окрім базових принципів державної регіональної політики законодавча база містить перелік завдань та інструментів її реалізації. Так, у Законі України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2005 р.) вказано, що стимулювання розвитку регіонів має забезпечити [72]:

- сталий розвиток регіонів в інтересах усієї України, підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу;

– ефективне використання економічного, наукового, трудового потенціалу, природних та інших ресурсів, а також особливостей регіонів для досягнення на цій основі підвищення рівня життя людей, оптимальної спеціалізації регіонів у виробництві товарів та послуг;

– створення однакових умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України;

– додержання визначених державою соціальних гарантій для кожного громадянина незалежно від місця його проживання;

– подолання депресивного стану окремих територій, своєчасного і комплексного розв'язання проблем охорони довкілля.

В Законі вперше було запроваджено інструменти регулювання регіонального розвитку, зокрема передбачено введення в практику угод між Кабінетом Міністрів України та обласними радами, які передбачали заходи в сфері державної підтримки стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів.

Однак укладання угод здійснювалось починаючи з 2007 року. На сьогоднішній день укладання угод не здійснюється з огляду на недостатню ефективність їх реалізації. Починаючи з 2009 р., задекларовані завдання не були виконані у повному обсязі, відповідно, використання цього інструменту не мало суттєвого впливу на зменшення диспропорцій економічного розвитку та розбудову виробничої, соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури областей [176]. Це пов'язано з тим, що запровадження угод вимагало чіткої координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, превалюючий політичний підхід до реалізації зобов'язань, зафіксованих в угодах, а також хронічне недофінансування узгоджених в угодах заходів [185, с.14].

Низький рівень ефективності регіональних угод пов'язують також з [47, с.2]:

- відсутністю зосередження основної уваги на депресивних регіонах;
- політично мотивованим характером укладання угод;
- відсутністю лімітів фінансування;
- відсутністю обґрунтованих критеріїв розподілу коштів між регіонами;
- недотриманням всеохоплюючого характеру укладання угод;
- тривалістю і складністю процедури підготовки угод;
- невизначеністю можливих обсягів фінансування угод.

Задекларовані в зазначеному Законі програми розвитку депресивних територій, не були реалізовані в жодному регіоні, а території, які мають суттєві обмеження у можливостях розвитку не ідентифіковані як депресивні і перебували за межами підтримки держави та регіонів. Такий результат впровадження угод не свідчить на його користь. Однак, на думку А. Ткачука, укладання угод може стати перспективним інструментом реалізації регіональної політики при реалізації великих інфраструктурних проектів, до яких можуть залучатись декілька регіонів [259, с.25]. Такий підхід забезпечить збереження інтересів та захисту прав всіх учасників таких проектів, а з іншого боку сприятиме акумуляції фінансових ресурсів.

Доцільність використання цього інструменту реалізації регіональної політики підтверджує досвід регіональної політики країн ЄС. Так, у Франції одним з напрямів фінансової підтримки регіонального розвитку виділено саме програми узгоджених дій, спрямовані на зони з особливими проблемами.

До речі, європейський досвід свідчить також і про користь використання угод регіонального розвитку, де він є позитивним, особливо на рівні між Європейською Комісією та урядами країн – членів ЄС щодо планування, реалізації та контролю за виконанням проектів у рамках структурних фондів. Французькі угоди є одним із засобів оптимізації розподілу відповідальності за регіональне планування між різними органами державної влади. Ці угоди нормативно визначають адміністративну, правову та фінансову зацікавленість державної влади займатися розвитком регіонів у середньостроковій перспективі. Угоди мають універсальний характер, кожний регіон укладає таку угоду з державою на сім років. За змістом типова угода складається з обґрунтування спільної програми дій між державою та регіональною адміністрацією, самої спільної програми та фінансових зобов’язань, що включає: спільні цілі; конкретні цілі в регіоні та заходи з їх досягнення; зобов’язання з фінансування [47, с.2].

Передувати укладанню угод щодо розвитку певного виду територій в Україні має насамперед ідентифікація типів територій та надання їм відповідного статусу, які потребують особливої підтримки як з боку держави, так і з боку регіональної влади [259, с.25].

Ще одним важливим інструментом реалізації регіональної політики визнано стратегічне планування. Законом України «Про засади державної регіональної політики» передбачено обов’язковість розробки регіональних стратегій, стратегічні цілі яких мають бути узгоджені з пріоритетами Державної стратегії регіонального розвитку. Однак ні в першому, а ні в другому документі не враховано засади та наслідки фінансово-бюджетної та адміністративної децентралізації в Україні. І тут на перший план виходять не тільки питання міжбюджетних відносин та розвитку місцевого самоврядування, а роль та

функції держави та регіональної влади у забезпеченні ефективної міжрівневої взаємодії управлінських впливів.

Законом України «Про засади державної регіональної політики» були визначені інструменти та механізми фінансування регіонального розвитку, серед яких не лише кошти місцевих бюджетів, а й кошти державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), цільові/операційні програми, капітальні інвестиції з державного бюджету та трансферти з Державного бюджету місцевим бюджетам, механізм державно-приватного партнерства.

Конкретизацію довгострокових пріоритетів регіонального розвитку було здійснено в Постанові КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р.». До позитивних сторін цього стратегічного документа слід віднести [166]:

- застосування інтегрованого підходу при формуванні цілей та пріоритетів державної регіональної політики, який передбачатиме поєднання секторального, територіального та управлінського підходів;
- визначення інституційних партнерів реалізації Стратегії;
- створення системи індикаторів результатів її реалізації.

Після оприлюднення Державної стратегії регіонального розвитку були розроблені регіональні стратегії і регіони отримали змогу, за підтримки відповідних ресурсів держави, розпочати їх системне впровадження. Для реалізації пріоритетів Стратегії було розроблено план заходів на 2015–2017 роки, за наступними напрямами:

- удосконалення механізму планування регіонального розвитку;
- забезпечення стабільного і передбачуваного фінансування регіонального розвитку;
- вдосконалення процесу проведення моніторингу та оцінки регіонального розвитку.

Конкретизація цих напрямів здійснена в площині реалізації державних цільових, галузевих та бюджетних програм та секторальної бюджетної підтримки ЄС, пріоритетами яких визначено [166]:

- розвиток інфраструктури міст та поліпшення транспортної доступності в межах регіону;
- підтримку інтегруючої ролі міст, як центрів економічного та соціального розвитку;
- розвиток сільської місцевості та підвищення стандартів життя населення у сільській місцевості;
- розвиток транскордонного співробітництва, та прикордонних територій;
- підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів;
- розвиток підприємницького середовища та конкуренції на регіональних товарних ринках, надання якісних житлово-комунальних послуг транспорту та зв’язку, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, диверсифікацію джерел енергопостачання та підвищення рівня енергоефективності в регіонах.

Для підвищення ефективності реалізації Державної стратегії регіонального розвитку та регіональних стратегій необхідно поєднати стратегічне планування регіонального розвитку із просторовим плануванням та прогнозування регіонального розвитку. Правові, економічні й організаційні основи формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку України, а також планування, забудови та іншого використання територій містять Закони України «Про внесення змін до Закону України "Про планування і забудову територій"», «Про Генеральну схему планування території України», «Про державне прогнозування і розробку програм економічного та соціального розвитку України» та «Про державні цільові програми». Означені документи регламентують розробку та використання схем планування країни та її регіонів, а також генеральних планів адміністративно-територіальних одиниць.

В умовах реалізації реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади важливими інструментами сучасної регіональної політики мають стати

стратегії соціально-економічного розвитку об’єднаних територіальної громад. Однак нормативно-правові засади розробки цих стратегічних документів не задекларовані у вітчизняному законодавчому полі.

Загалом, змістовне наповнення та пріоритети сучасного етапу реалізації державної регіональної політики пов’язані із створенням законодавчо-правового підґрунтя децентралізації влади. Важливим кроком на цьому шляху стало Розпорядження КМУ «Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» метою якого було визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад [99]. Цей документ та низка інших законодавчо-нормативних актів спрямовані на створення умов для реалізації територіальними громадами конституційного права на об’єднання своїх ресурсів для вирішення питань місцевого значення, а також вирішення у правовому полі дискусійних питань, серед яких [131]:

- врегулювання добровільного приєднання територіальних громад до вже утворених ОТГ;
- визначення умов об’єднання ОТГ, що розташовані в суміжних адміністративних районах;
- визначення статусу та умов вибору сільських, селищних та міських голів, делегування старостам окремих повноважень своїх виконавчих органів тощо.

У 2016 році активно вдосконалювалися фінансові механізми підтримки регіонального розвитку територій, зокрема, Урядом було прийнято ряд нормативно-правових актів (див. табл. 4.1), дія яких має забезпечити [131]:

- стабільність фінансування багаторічних проектів, відібраних регіональними комісіями, відповідно до плану-графіку їх реалізації та концентрації ресурсів на стратегічних цілях та завданнях регіону;
- підвищення прозорості та об’єктивність рішень регіональних комісій в рамках конкурсного відбору проектів, що претендують на фінансову підтримку з ДФРР;
- постійний моніторинг виконання інвестиційних програм (проектів), оприлюднення звітів та узагальненої аналітичної інформації про досягнуті результати;
- створення передумов для запобігання фінансуванню проектів, які не відповідають планам заходів з реалізації регіональних стратегій розвитку.

Слід зазначити також, що реалізація регіональної політики в Україні ускладнюється також через відсутність системи адекватних показників для здійснення моніторингу, оцінки і контролю за виконанням завдань державної регіональної політики. Система показників моніторингу не є узгодженою – з одного боку моніторинг здійснюється Міністерством регіонального розвитку за індексами конкурентоспроможності регіонів та людського розвитку, з іншої – за показниками індикаторами Державної стратегії регіонального розвитку.

Підсумовуючи наведене зазначимо, що на шляху визнання місцевого розвитку як окремої і специфічної ланки регіонального розвитку та розбудови реальної децентралізації влади в Україні ще дуже багато треба зробити. Насамперед йдеться про необхідність забезпечення чіткої та узгодженої законодавчої бази як у сфері реалізації регіональної політики загалом, так і щодо вирішення окремих питань, зокрема, щодо регулювання відносин між радами громад, що входять в одну адміністративно-територіальну одиницю, де постійно виникають правові колізії, особливо з питань бюджету, власності й земельних відносин. Це нерідко породжує порушення законів на місцях, стримує соціально-економічний розвиток регіонів як єдиної території [273, с.33].

Потребують вирішення також такі питання компетенції регіональної влади як управління об’єктами спільної власності територіальних громад і розвиток спільної для територіальних громад інфраструктури. Враховуючи наявність низки подібних проблем доходимо висновку, що державна регіональна політика має бути спрямована насамперед на зміцнення ресурсної бази місцевого розвитку, розширення дохідних джерел бюджетів окремих населених пунктів, активізацію процесів соціальної та економічної інтеграції. За таких умов реалізація регіональної політики має забезпечити [267, с.85]:

- формування механізмів децентралізації державних повноважень і передачі їх на регіональний і місцевий рівні за умов їх достатнього фінансового забезпечення;
- створення умов для просторової єдності країни;
- узгодження інтересів держави, регіону та суб’єктів економічної діяльності;
- поєднання секторальної (галузевої) та регіональної політики щодо розвитку окремих територій;
- створення умов для функціонування на території регіонів суб’єктів економічної діяльності, що забезпечать використання їх конкурентних переваг і сприятимуть розв’язанню соціально-економічних проблем територій;
- сприяння розвитку іміджевих для певних регіонів суб’єктів економічної діяльності;
- стимулювання розвитку інтелектуальномістких та інноваційно-орієнтованих секторів економіки;
- узгодження потреб економіки регіонів з можливостями її кадрового забезпечення.

Загалом, існуюче удосконалення інституційного середовища реалізації регіональної політики потребує гармонізації законодавчих та нормативно-правових положень з реаліями реформ, що реалізуються в Україні. Йдеться про внесення змін до Закону «Про стимулювання регіонального розвитку» щодо

подальших можливостей використання та організаційної модифікації такого інструменту як угода між обласною радою та КМУ, методичних підходів до ідентифікації проблемних територій, а також порядку впровадження на їх території певних заходів з державної підтримки. Нові інструменти реалізації державної регіональної політики, зокрема фінансові мають бути узгоджені із законодавчо закріпленими нормами, а їх ефективність залежатиме від викорінення політичних впливів, стратегічного характеру прийнятих управлінських рішень щодо напрямів використання коштів та рівня координації управлінських впливів.

4.2. Концептуальна модель формування регіональної економічної політики в сучасних умовах

Розробка концептуальних основ регіональної економічної політики відноситься до актуальних проблем сучасної економічної науки. Ефективність такої розробки пов'язана з виробленням пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів. Кардинальні зміни, що відбуваються в суспільстві вимагають нового підходу до проблем територіального розвитку і формування регіональної політики та її соціально-економічної складової. Об'єктивна необхідність удосконалення регіональної економічної політики пов'язана з:

- посиленням територіальних диспропорцій, що ставлять під загрозу стабільність функціонування регіональних систем, їх спроможність забезпечити якісне економічне зростання, адекватно задовольняти вимоги зовнішнього середовища;
- посиленням поляризації економічного простору, яка супроводжується виникненням депресивних регіонів, що пов’язано з концентруванням фінансових ресурсів у великих містах та їх переміщення через банківську систему із слаборозвинених регіонів до регіонів-лідерів;

- використанням в сфері регулювання регіонального розвитку практики перерозподілу фінансових ресурсів на користь одних і тих самих регіонів, що не сприяє забезпеченню прозорості та правомірності управлінських рішень;
- підвищенням рівня внутрішньорегіональної диференціації, яка посилює розрив між міськими, сільськими та гірськими територіями і призводить до збільшення кількості дотаційних сільських та селищних територіальних громад;
- незадовільним станом інфраструктури регіонального розвитку (виробничої, дорожньо-транспортної, житлово-комунальної, комунікаційної, соціальної);
- зниженням рівня та якості життя населення, що спричинене обмеженістю внутрішнього попиту, низькими доходами, нераціональною структурою споживання населення (у видатках населення переважають витрати на придбання товарів першої необхідності та оплату житлово-комунальних послуг);
- низьким рівнем інтегрованості регіонів в національну та світову економіки.

За цих умов, перед органами регіонального управління постає складне завдання забезпечення належної об’єктивізації цільових орієнтирів структурних перетворень в економіці регіонів, яке є одним з відправних в процесі розробки регіональної економічної політики. Нерівномірність економічного розвитку регіонів України, що посилюється внаслідок економічної кризи, порушує структурну рівновагу, веде до диспропорцій і несумісності між окремими, прив'язаними до певної території галузями і сферами виробництва. У цих умовах регіональна економічна політика повинна раціоналізувати територіальне розміщення продуктивних сил, сприяти індустріалізації економічно відсталих регіонів і розвитку на їх територіях необхідної виробничої та соціальної інфраструктури з метою забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку; забезпечувати міжгалузеву взаємодію у вирішенні економічних і соціальних завдань таких, як залучення інвестиційних коштів, розвиток регіональної, соціальної, виробничої інфраструктури, а

інструменти регіональної економічної політики повинні бути спрямовані на формування нових пропорцій у зв’язку з необхідною модернізацією регіональної економічної системи та забезпеченням якісного економічного зростання.

Економічний розвиток регіонів України повинен базуватися на розробці концепції регіональної економічної політики, яка б забезпечила підвищення конкурентоспроможності регіонів, досягнення збалансованого територіального розвитку, здійснення комплексу започаткованих реформ, що впроваджуються на місцевому, регіональному та національному рівнях. Для розробки концепції принципово важливе значення має аналіз ситуації, що склалася, виявлення найбільш кризових точок і проблемних зон, діагностика причин низьких темпів економічного зростання як в регіонах, так і в державі загалом. При цьому важливим є комплексний взаємопов'язаний аналіз соціального-економічного розвитку регіону в цілому. Ускладнює ситуацію і те, що кожен регіон є поліструктурним утворенням, до складу якого входять різноманітні об’єкти, економічні райони, адміністративно-територіальні одиниці, особливі просторові утворення, вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку, різні види транскордонних об’єднань, що мають індивідуальні особливості [117, с.38].

Наявність концептуального підходу дозволить представникам бізнесу, інвесторам мати орієнтир і розуміння щодо розвитку різних галузей, сфер діяльності та інфраструктури на певній території.

Процес розробки та реалізації концепції регіональної економічної політики передбачає такі етапи: вибір підходу до формування регіональної економічної політики, визначення принципів і формування цілей, постановка завдань, вибір типу регіональної політики, напрямів реалізації, інструментів, забезпечення координація дій окремих інструментів та інститутів регіональної економічної політики, моніторинг та контроль дієвості регіональної економічної політики, оцінка ефективності її реалізації (рис.4.1).

Рис. 4.1. Алгоритм розробки (1) та реалізації (2) концепції регіональної економічної політики

Примітка. Складено автором.

Інтегрований характер регіональних досліджень пов'язаний з необхідністю застосування різноманітних підходів і методів до формування концепції регіональної економічної політики, що дозволяє поглибити фундаментальні та розширити прикладні дослідження, вирішувати все складніші теоретичні і прикладні завдання регіонального розвитку. Серед основних підходів можна назвати наступні [39, с.47-58]:

- просторово-часовий, згідно з яким рівень соціально-економічного розвитку регіонів в основному визначається їх положенням відносно центрів розміщення природно-ресурсного, демографічного, виробничого і науково-технічного потенціалу. Відповідно до такого підходу регіональна економічна політика буде розроблятися на основі аналізу просторового розміщення регіону та його потенціалу;

- генетичний підхід дає можливість виявити генезис регіональних систем у процесі історичного розвитку. Пізнання шляхів розвитку регіону дає можливість пояснити особливості його сучасного стану, визначити перспективи розвитку та виявити його динаміку. Вивчення еволюційних процесів необхідне й для виявлення розміщення виробничих та інфраструктурних об’єктів, їх концентрації чи розсіювання, пізнання характеру переміщень, суті відновлювальних процесів, які мають значний вплив на інтенсивність процесу економічного зростання в регіоні. Відповідно до цього підходу регіональна економічна політика буде розроблятися на основі ретроспективного стану розвитку економіки регіону і враховуватиме проблеми диспропорційності місцевого соціально-економічного розвитку, неспроможності влади та бізнесу ефективно використовувати наявний на регіональному та місцевому рівнях ресурсний потенціал для активізації економічного зростання тощо;

- використання геосистемного підходу в регіональних дослідженнях дає змогу досить глибоко вивчити побудову складних об’єктів, що утворені з більш простих, органічно пов’язаних між собою. Знаючи закономірності побудови системи можна моделювати її подальший розвиток. До геосистем відносять цілісні утворення взаємопов’язаних елементів, функціонування яких залежить

від їх розміщення на території та від якості навколишнього середовища. Здатність геосистем реагувати на зовнішній вплив дозволяє говорити про можливість керування нею. Залежно від швидкості і масштабів змін стан керованої геосистеми може бути визначений як оптимальний, критичний, катастрофічний. Така диференціація може бути корисна для оцінки стану керованості проблемними регіонами та розробки регіональної економічної політики, в основі якої буде лежати аналіз інтенсивності впливу екзогенних та ендогенних чинників на забезпечення економічного зростання та можливості регулювання цього впливу;

- відтворювальний підхід передбачає всебічне вивчення регіональних систем як взаємоузгодженого об’єднання внутрішніх елементів (підсистем). Разом з тим будь-яке комплексне угрупування характеризується наявністю не тільки внутрішніх взаємозв’язків, але й зовнішніх відносин. Тому формування і реалізація регіональної економічної політики повинна базуватися на узгодженні трьох взаємопов’язаних та взаємозалежних складових комплексного виміру регіонального розвитку: галузево-секторального (забезпечує стабільне функціонування регіональних економічних систем та їх економічне зростання); територіально-просторового (з урахуванням досягнення збалансованого просторового розвитку на рівні міських, сільських, гірських територій тощо); управлінського (створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави та регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади, розвиток місцевого самоврядування тощо) [11, с.3];

- проблемний підхід. Розуміння проблеми як концентрованого вираження протиріч просторово-часового розвитку визначає зміст проблемного підходу, що має важливе значення для формування регіональної економічної політики. Тому відповідно до даного підходу розробка регіональної політики має бути спрямована на розв’язання проблем, що формують виклики та обумовлюють необхідність змін у підходах до її реалізації.

Таким чином, актуальним завданням сьогодення залишається формулювання концепції реалізації регіональної економічної політики з розумінням варіативності її функціональних завдань та наслідкових детермінацій у різних просторових вимірах.

Регіональна економічна політика, повинна бути зорієнтована на раціоналізацію відносин між центром, регіонами і громадами, базуватися на засадах домінування такого підходу, що передбачає врахування саме ендогенних чинників розвитку територій. Адже пріоритетом такої політики є сприяння ефективному освоєнню та використанню власного економічного потенціалу регіонів та активізації процесів їх саморозвитку, усунення суттєвих диспропорцій територіального розвитку, вдосконалення його інституціонального забезпечення.

Необхідність розподілу повноважень і відповідальності між регіонами та центром, а також між регіонами та органами місцевого самоврядування в процесі реалізації регіональної економічної політики обумовлена: значною кількістю владних структур, що функціонують на різних управлінських рівнях (центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, обласні та районні ради, територіальні органи центральних органів виконавчої влади, органи місцевого самоврядування); специфікою та різноманітністю функціональних механізмів реалізації економічної політики; потребою дотримання основних вимог до побудови функціонально-організаційних структур управління (чітке закріплення функцій за конкретним органом влади, запобігання їх дублюванню, налагодження оптимальних управлінських взаємозв’язків між органами влади різного рівня).

Все це дозволяє стверджувати, що регіональна економічна політика повинна бути спрямована на вирішення стратегічних, а не поточних проблем регіональної економіки. Політика, спрямована на пом’якшення наслідків кризових ситуацій, що виникають в економічно слабших регіонах, і реалізовується через надання цим регіонам значних фінансових дотацій (тим самим штучно підвищує рівень їх бюджетної забезпеченості), а не націлена на

усунення причин цих кризових ситуацій і формування передумов для економічного зростання регіональних економік за рахунок внутрішнього потенціалу, забезпечує умови для відтворення негативних явищ регіональної відсталості і депресивності. В цілому така політика буде неефективною протягом тривалого періоду [119, с.173].

В основі визначення цілей регіональної економічної політики та механізмів її реалізації має лежати нова парадигма розробки та впровадження державної регіональної політики, складовими якої є:

- перехід від регіональної політики «єдиного центру» до політики врахування різноманітних інтересів суб’єктів господарювання, населення, бізнесових структур, органів місцевого самоврядування на регіональному рівні, усвідомлення «мультицентриської» сутності природи регіонального управління, врахування принципів вертикальної та горизонтальної координації управлінських заходів щодо активізації регіонального розвитку;

- поступовий перехід від політики перерозподілу ресурсів, вирівнювання диспропорційності регіонального розвитку до політики створення рівних можливостей та сприятливих інституційних передумов для комплексного розвитку регіонів України, підвищення їх конкурентоспроможності;

- відмова від застосування прямих інструментів стимулювання розвитку регіонів таких, як субсидії, податкові пільги тощо і перехід до застосування гібридних інструментів та механізмів стимулювання регіонального розвитку;

- удосконалення системи стратегічного планування розвитку регіонів з метою підвищення їх конкурентоспроможності на засадах секторального, територіально-просторового та управлінського підходу [26, с.4].

З огляду на це, сучасні підходи до формування та реалізації регіональної економічної політики повинні сприяти: розкриттю потенціалу розвитку регіонів на засадах децентралізації та реалізації внутрішнього потенціалу економічного зростання (саморозвиток, ендогенно-орієнтований розвиток); удосконаленню міжбюджетних відносин; розширенню повноважень органів місцевого

самоврядування; запобіганню зростання диспропорцій регіонального розвитку (рис. 4.2).

Виявлені проблеми та особливості реалізації регіональної економічної політики, а також існуючі виклики, які істотно вливають на процеси розвитку регіонів України, дозволяють констатувати, що кінцевою метою нової регіональної економічної політики є забезпечення розумного, сталого та інклюзивного зростання і покращення соціальних стандартів життя населення.

Важливим аспектом, який повинен бути врахований при обґрунтуванні концептуальних засад регіональної економічної політики є забезпечення збалансованого розвитку, який може бути досягнутий шляхом формування регіональних систем, спроможних до саморозвитку, тобто здатних реалізувати свої функції шляхом ефективного використання ендогенного потенціалу розвитку. Основними критеріями ендогенно-орієнтованої моделі соціально-економічного розвитку регіонів виступають фінансова самодостатність, самоорганізованість, самоуправління та спроможність формувати конкурентні переваги.

Відповідно до визначеної мети, пріоритетними напрямами регіональної економічної політики повинні стати:

- нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та використання конкурентних переваг територій;
- створення стимулів до формування на регіональному рівні економічних «точок зростання» та посилення їх взаємозв’язків із периферією;
- організаційно-економічне забезпечення економічного зростання територій (міських (урбанізованих), сільських, гірських тощо).

Пріоритети регіональної економічної політики виражаються в економічно обґрунтованих цілях і завданнях, здатних вирішувати важливі соціально-економічні проблеми в регіонах. Реалізація зазначених пріоритетів покликана створити необхідні умови для подальшого цілеспрямованого розвитку територій.

Рис. 4.2. Концептуальна модель формування регіональної економічної політики

Примітка. Розроблено автором

При цьому, з метою уникнення ризиків, важливим моментом, який повинен бути врахований є відповідність цілей регіональної економічної політики цілям, які визначені в державних стратегічних документах таких, як Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Державна стратегія регіонального розвитку на період до2020 року, регіональні та місцеві стратегії соціально-економічного розвитку.

Таким чином, пропонується стратегічними цілями регіональної економічної політики на середньострокову перспективу визначити наступні:

- ✓ Стратегічна ціль 1: підвищення ефективності функціонування системи управління регіональним та місцевим розвитком;
- ✓ Стратегічна ціль 2: удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації;
- ✓ Стратегічна ціль 3: покращення ресурсного забезпечення територій з особливими проблемами розвитку (сільських, гірських тощо).

Детальне обґрунтування цілей та заходів щодо їх досягнення наведено в підрозділі 1.3 даного дослідження.

Сутність регіональної економічної політики в значній мірі відображається у її функціях, основними з яких є забезпечуюча, регуляторна, розподільна, інтеграційна, контрольна, стимулююча і функція стратегічного планування (рис. 4.3).

Реалізація вказаних функцій дозволить створити основу оптимального використання наявних в регіоні ресурсів на потреби примноження потенціалу розвитку та надання стимулів до економічного зростання як в окремому регіоні, так і країні загалом.

Загострення проблеми зростання диспропорційності регіонального розвитку, зниження обсягів виробництва, рівня та якості життя населення, відсутність мінімальних соціальних гарантій у незахищених верств населення свідчить про необхідність підвищення економічної і соціальної ефективності регіонального суспільного виробництва та формування передумов для якісного зростання регіональних економік.

Рис. 4.3. Функції регіональної економічної політики

Примітка. Складено автором.

Нова якість регіонального економічного розвитку передбачає мобілізацію і використання наявних в регіоні ресурсів, створення стимулів до економічного зростання та формування на регіональному рівні економічних «точок зростання» з метою посилення їх взаємозв'язків із периферією, покращення інвестиційного клімату в регіонах, формування на регіональному рівні

розвинутої інфраструктури (транспортної, виробничої, інвестиційної, соціальної, комунікаційної) тощо. Варто зазначити, що «точки зростання» за рахунок підвищення підприємницької та інноваційної активності здатні забезпечити збалансований розвиток регіону, диверсифікацію і раціоналізацію структури економіки регіону, стимулювати появу і розвиток її нових елементів, сприяти ефективному соціальному розвитку регіону, підвищенню рівня і якості життя населення.

Ефективність регіональної економічної політики знаходиться в прямій залежності і від правильності вибору стратегічних цілей та обґрунтованості документів, які визначають стратегічні засади розвитку країни та її регіонів і повинні бути орієнтовані на раціональне використання внутрішнього потенціалу території та її конкурентних переваг, максимальне залучення інновацій та створення стимулів до економічного зростання.

Як свідчить практика, в сучасних умовах вплив чинників зовнішнього середовища на функціонування регіонів пов'язаний з рядом ризиків і загроз. При цьому, державні регулятори економіки реагують із запізненням, і часто через дефіцит фінансування виявляються неспроможними надати повноцінну підтримку регіонам. Це призводить до того, що замість очікуваного зростання, посилюється диспропорційність у розвитку регіонів, знижується якість життя населення і збільшується соціальна напруга в суспільстві. Ситуація особливо загострилась із посиленням військової загрози агресивного зовнішнього середовища.

В системі елементів інституційного забезпечення регіональної економічної політики вагоме значення відводиться регіональним стратегіям розвитку, які за своєю сутністю є стратегічними планами розвитку регіону і зорієнтовані на врахування регіональної специфіки та середовища розвитку, використання конкурентних переваг території та надання стимулів до економічного зростання. Вони визначають цілі, завдання, пріоритети, напрями соціально-економічного розвитку регіонів на середньостроковий та

довгостроковий періоди, і тим самим окреслюють орієнтири реформування регіональних економічних систем.

Однак, пріоритети стратегічного розвитку регіонів не завжди узгоджені з державними, секторальними, галузевими пріоритетами, відображеними в Державній стратегії регіонального розвитку. Тому з метою забезпечення ефективності реалізації національної та регіональних стратегій, вважаємо за необхідне сприяти: налагодженню конструктивної взаємодії між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади у розробці, реалізації, оновленні регіональних стратегій; дієвості державних і регіональних цільових програм, як організаційно-управлінських важелів реалізації стратегій розвитку, з метою усунення їх функціонального дублювання і забезпечення належного фінансування; активізації нових важелів та механізмів реалізації регіональних стратегій таких, як державно-приватне партнерство, нові просторові форми організації економічної діяльності (кластери, технополіси, індустріальні парки та ін.), проекти транскордонного співробітництва; диверсифікації джерел фінансування реалізації стратегій за рахунок залучення бюджетних та позабюджетних надходжень, інвестиційних коштів, благодійних внесків тощо; ефективному використанню науково-освітнього, інтелектуального потенціалу регіону і країни.

Створення належних умов для реалізації завдань регіональної економічної політики, розв’язання складних проблем територіального розвитку можливе за умови постійної підтримки такого стану інституційного середовища, яке б дозволяло узгоджувати інтереси територіальних громад регіону, суб’єктів господарювання, держави, сприяти демонополізації влади. Важлива роль у формуванні системи інституційного забезпечення регіонального розвитку крім органів державної влади і органів місцевого самоврядування повинна належати бізнесовим структурам та громадським організаціям.

Основною особливістю формування регіональної політики в Україні на сучасному етапі залишається її акцент на децентралізацію влади, необхідність

забезпечення дієвого місцевого самоврядування та удосконалення політики розвитку міських (урбанізованих), сільських, гірських територій, які пов'язані інтенсивними економічними, виробничими, комунально-побутовими, трудовими, культурними, рекреаційними та природоохоронними зв'язками. Вирішення проблем просторового розвитку передбачає проведення комплексу організаційно-економічних заходів на рівні державних, регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування, результатом реалізації яких стане розв’язання ряду різнопланових проблем.

Ефективність соціально-економічного розвитку країни та її регіонів залежить від рівня розвитку міст, як центрів економічного зростання регіонів та держави, центрів концентрації економічного, інноваційного, наукового, інфраструктурного, культурного й інформаційного потенціалу. В цьому випадку мова йде про обласні центри, які виконують цілий ряд функцій (як міських, так і тих, що виходять за межі міської юрисдикції). Проте, далеко не всі міста в регіоні є потужними центрами економічної активності навколо яких сформувалась високоурбанізована індустріально розвинена прилегла зона. Натомість існує значна кількість середніх та малих міст, які за темпами розвитку належать до депресивних, залежних від функціонування одного-двох потужних виробничих підприємств, розміщених на їх території. Це призводить до зростання внутрішніх диспропорцій у рівнях соціально-економічного розвитку і умовах життя населення в регіональному центрі і на периферії, нераціональних маятникових міграцій, монопольного зростання вартості землі і природних ресурсів, загострення екологічної ситуації. Від рівня та напрямку розвитку міських територій, ефективності структурних трансформацій їх економіки, розвитку перспективних видів економічної діяльності залежить конкурентоспроможний розвиток як регіонів, так і країни загалом.

Сьогодні процеси урбанізації в Україні характеризуються зміною чисельності міського населення в обласних центрах за рахунок його природного і міграційного приросту (скорочення). При цьому, найбільш динамічно населення зменшується в містах на Сході країни і не тільки з

причини військових дій на цій території, що спричинили масові міграції, але й за рахунок процесів депопуляції та старіння населення. Враховуючи ці негативні тенденції, регіональна політика повинна бути спрямована на впровадження заходів для збереження людського капіталу шляхом формування нових робочих місць та модернізації соціальної інфраструктури, стимулювання народжуваності та забезпечення кращого медичного, соціального, освітнього обслуговування тощо.

Таким чином, політика розвитку міських територій, маючи на меті забезпечити підвищення конкурентоздатності регіону, повинна:

- стимулювати розвиток малих міст і селищ міського типу;
- оптимізувати систему розподілу праці на основі диверсифікації економіки і спеціалізації;
- створити цілісну систему підтримки малого та середнього підприємництва шляхом реалізації відповідних регіональних програм, продовження політики спрощення умов ведення бізнесу;
- сприяти застосуванню механізмів публічно-приватного партнерства, міжмуніципального співробітництва, корпоративної соціальної відповідальності та ін. з метою удосконалення транспортної інфраструктури, комплексного розвитку землекористування територій тощо;
- сприяти розробці національних соціальних стандартів якості життя населення з метою надання більших можливостей жителям різних населених пунктів регіону (а не тільки великих міст) рівного доступу до трудових, медичних, освітніх, торгових, культурних центрів за рахунок розвитку освітньої, соціальної, торгово-розважальної, туристичної інфраструктури тощо;
- забезпечити збалансування впливу агломераційних процесів на розвиток територій регіону шляхом налагодження співробітництва територіальних громад великих міст та прилеглих територій за умов врахування їхніх інтересів.

Посилення диференціації регіонального економічного розвитку та якості життя населення в обласних центрах та на решті територій і надалі залишається актуальною проблемою сьогодення в Україні. Особливо загострення соціально-економічних проблем характерне для сільських територій, які характеризуються невисоким рівнем якості життя та соціальної забезпеченості населення. Це обумовлено низьким рівнем розвитку дорожньо-транспортної, житлово-комунальної, комунікаційної та соціальної інфраструктури, недостатньою забезпеченістю населення об’єктами торгівлі та споживчих послуг, нерозвиненістю мережі інституцій, які надають соціальні послуги. Недостатня ефективність використання соціально-економічного потенціалу, застарілі методи господарювання, низький рівень розвитку підприємництва та ділової інфраструктури продовжують гальмувати процеси модернізації економіки сільських територій.

Все це ускладнює формування конкурентоспроможних регіональних економічних систем і актуалізує необхідність ідентифікації пріоритетів, розробки і реалізації ефективних засобів використання потенціалу розвитку сільських територій. Вирішення даного завдання в значній мірі залежить від процесу децентралізації влади в Україні. В результаті бюджетної децентралізації в Україні, великі міста отримавши значні фінансові ресурси, не включалися в процеси створення ОТГ, тоді як малі міста і села, розміщені довкола великого міста, активно розпочали процес об’єднання і перетворилися на досить сильних гравців, з якими доведеться домовлятись щодо вирішення цілого ряду проблем пов’язаних, наприклад, із громадським транспортом, розбудовою інфраструктури території тощо. Прийнятий нещодавно законопроек «Про внесення змін до закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» дозволив територіальним громадам міст обласного значення об'єднуватися з іншими територіальними громадами без проведення перших виборів до міської ради. Враховуючи, що в багатьох селах відсутні або закриваються заклади соціальної сфери (дитячі садочки, школи, амбулаторії), повноцінна транспортно-інформаційна інфраструктура це

сприятиме забезпеченню комплексної функціональності сіл та зміцненню фінансової спроможності громад, а для їх мешканців стануть доступними більш якісні соціальні, адміністративні та інші послуги.

В Україні також затверджено «Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015 – 2020 роки», де визначено шляхи створення умов, необхідних для ефективного розвитку сільських територій. Стимулювання розвитку цих територій має бути досягнуто за рахунок формування диверсифікованої сільської економіки, створення якісного середовища для проживання населення та налагодження тісної співпраці між громадою, бізнесом і владою. Реалізація даної стратегії сприятиме підвищенню конкурентоздатності сільськогосподарського виробництва, залученню інвестицій у цю галузь і розвитку сільських територій відповідно до міжнародних стандартів.

Ефективний розвиток сільських територій в значній мірі залежить від рівня їх фінансової автономності, що дасть можливість сільським громадам розпоряджатися на власний розсуд бюджетними коштами, акумульованими на їхніх територіях. З метою забезпечення фінансової спроможності сільських громад, необхідно визначити податкову базу, надходження від якої допоможуть забезпечити виконання власних повноважень; привести до економічно обґрунтованих норм рентні платежі, а також упорядкувати пільги щодо використання природних благ (земельних, водних, мінеральних), які належать територіальним громадам; запровадити механізм капіталізації природних ресурсів на місцевому рівні, що стане дієвим важелем для залучення інвестиційних ресурсів [255, с.138].

Рентні платежі за споживання природних благ сільських територій повинні мати цільовий характер використання і переважно акумулюватися на рівні місцевих бюджетів. Це збільшить фінансові можливості територіальних громад та дозволить вирішувати завдання, пов’язані зі збереженням довкілля та сільських ландшафтів, підвищенням якості життя в сільських місцевостях і диверсифікацією сільської економіки.

Враховуючи недостатнє використання культурно-історичного та рекреаційного потенціалу сільських територій, зокрема в галузі зеленого туризму, важливими напрямками їх розвитку є стимулювання підприємницької активності та диверсифікація зайнятості сільського населення. При цьому мова йде про розвиток підприємницької діяльності, яка спрямована на різні форми залучення капіталу. Це, перш за все, розширення аграрної діяльності та розвиток інших чи нових сільськогосподарських напрямів виробництва, а також становлення бізнесу, не пов'язаного з аграрним сектором місцевої економіки (відновлення ремесел, створення малих підприємств легкої промисловості, розвиток екотуризму). Такі кроки дозволять створити нові робочі місця, скоротити відтік населення (особливо молоді) з сільських територій і підвищити рівень якості життя сільських жителів. З метою активізації розвитку підприємництва в сільській місцевості доцільним є стимулювання розвитку привабливих для конкретної сільської території видів економічної діяльності (враховуючи їх наявний потенціал); надання державної підтримки фінансових та лізингових програм розвитку малого підприємництва на цих територіях; покращення інвестиційного клімату на сільських територіях, гарантування захисту прав та інтересів інвестора шляхом розробки нормативно-правових актів співпраці та відповідальності інвестора і сільських громад; сприяння розвитку державно-приватного партнерства для реалізації проектів розвитку сільських територій та залучення інвестицій; забезпечення інформаційно-консультаційної підтримки сільських жителів щодо започаткування та ведення власного бізнесу.

Одним із головних векторів розвитку сільських територій є розвиток соціальної сфери. Модернізація соціальної інфраструктури села потребує використання практики паритетної фінансової участі держави, органів регіонального управління і місцевого самоврядування. Зусилля органів влади різних рівнів та сільських громад повинні бути спрямовані на вирішення проблем безпеки життєдіяльності, доступності та якості соціальних послуг (невідкладної та первинної медико-санітарної допомоги, дошкільної і середньої

освіти); реалізацію програм з розвитку енергозбереження та альтернативних джерел енергії на цих територіях; реалізацію навчально-освітніх програм для керівників сільських рад та підприємців; започаткування ряду пілотних проектів, спрямованих на розробку та реалізацію програм багатофункціонального розвитку сільських територій.

Таким чином, пріоритетними напрямами розвитку сільських територій є:

- підвищення якості життя сільського населення шляхом оптимізації мереж закладів соціальної інфраструктури в умовах реалізації секторальних реформ, розбудови житлово-комунальної та комунікаційної інфраструктури в т.ч. модернізація мережі автомобільних доріг і шляхів сполучення, розбудову інженерної та інформаційної інфраструктури, покращення рівня забезпеченості населення закладами торгівлі і споживчих послуг;
- розвиток аграрного сектору економіки шляхом забезпечення пріоритетності державного сприяння розвитку фермерського та сімейного типу господарювання, сприяння створенню нових робочих місць в несільськогосподарських видах діяльності і надання більш широких можливостей для працевлаштування молоді;
- сприяння розширенню фінансових можливостей територіальних громад в частині залучення та ефективного використання бюджетних коштів, коштів міжнародних донорських організацій, підприємців, благодійників та інших зацікавлених інституцій;
- створення умов для покращення кадрового забезпечення малого та середнього підприємництва, з використанням факторних конкурентних переваг та природно-ресурсного потенціалу (розвиток «зеленої» економіки, сільських садиб, народних промислів, використання традицій, народної творчості);
- забезпечення села шляхом задоволення потреб у фахівцях та робітничих кадрах для аграрного сектору економіки, органів місцевого самоврядування та закладів соціальної інфраструктури.

В процесі децентралізації влади загострюється дискусія і щодо вдосконалення системи управління гірськими територіями, які мають усі

ознаки проблемних територій. З одного боку, вони володіють рідкісними природними багатствами, унікальними екологічними об’єктами, рекреаційними та цілющими бальнеологічними ресурсами, а з іншого - характеризуються низькою інтенсивністю господарської діяльності, слабо диверсифікованою структурою господарства, недостатнім науково-технічним потенціалом, низьким рівнем розвитку соціальної сфери, обмеженими перспективами для зростання. Високий рівень безробіття, трудова міграція, процеси депопуляції населення є свідченням депресивного стану гірських територій. Крім того, існує цілий ряд екологічних проблем, пов’язаних із значним зменшення лісистості та неоптимальною структурою ландшафтів, високою паводковою небезпекою, ерозією земель, забрудненням водойм, нагромадженням побутових і промислових відходів тощо. Тому визначення заходів щодо вирішення характерних для цих територій проблем є одним із пріоритетних завдань регіональної політики.

Незважаючи на те, що в Україні створені певні правові умови для планування та реалізації соціально-економічного розвитку гірських територій, актуальною проблемою і надалі залишається недієздатність системи управління їх розвитком, неузгодженість прав і обов’язків місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, щодо окремих питань розвитку цих територій. Наявність значної кількості делегованих повноважень позбавляє суб’єкти місцевого самоврядування організаційно-правової самостійності по тій причині, що делеговані повноваження практично стають не правом, а обов’язком. Традиційні інструменти та механізми стимулювання регіонального розвитку не створюють передумов для саморозвитку та активізації економічної ініціативи на місцях, оскільки спрямовуються на вирішення хронічних проблем соціально-економічного розвитку гірських територій.

Для вирішення цих проблем дієвим кроком є запровадження спеціального режиму залучення інвестицій з недержавного сектору в комплексі з використанням прямих державних вкладень, ресурсів органів місцевого самоврядування, коштів міжнародних програм тощо. Це сприятиме створенню

механізмів економічного саморозвитку гірських територій та розширенню сфери зайнятості місцевого населення, дозволить сконцентрувати кошти державного та місцевих бюджетів, міжнародні кошти на вирішенні соціальних, екологічних та інфраструктурних завдань.

Пріоритетними напрямками розвитку гірських територій, з метою подолання їх економічної депресивності, мають бути:

- створення розвинутої інфраструктури гірських територій, що сприятиме підвищенню доступності віддалених територій та активізації використання їх ресурсів;
- сприяння розвитку традиційних і найперспективніших для цих - територій видів господарської діяльності (лісівництва, гірського сільського господарства, рекреаційно-туристичної сфери, екологічно сумісних видів промислової діяльності, включаючи переробку місцевих сировинних ресурсів, розвиток альтернативної енергетики);
- підвищення стандартів соціального забезпечення та поліпшення умов життя населення гірських територій шляхом відновлення та розвитку об’єктів соціальної інфраструктури (закладів дошкільного виховання, освіти, медичного обслуговування тощо) та об’єктів комунального господарства (водопостачання, каналізації, а також збирання, зберігання та переробки відходів);
- збереження та популяризація автентичної етнокультурної спадщини корінного населення та розвиток традиційних ремесел;
- забезпечення охорони довкілля і техногенно-екологічної безпеки гірських територій.

Вказані пріоритети мають стати складовими стратегічних орієнтирів Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, Стратегії сталого розвитку «Україна-2030», регіональних стратегій соціально-економічного розвитку. Їх реалізація вимагає запровадження нових механізмів державної регіональної політики та секторальних політик, що сприятимуть активізації ділової активності в регіонах, раціональному використанню

внутрішнього потенціалу територій, покращенню соціального забезпечення населення, фінансовій спроможності територіальних громад, які сьогодні в умовах проведення реформи адміністративно-фінансової децентралізації повинні стати повноцінними суб'єктами ринкових, соціальних, економічних та політичних відносин і сформувати сучасний каркас адміністративно-територіального устрою країни.

4.3. Стратегічні пріоритети регіональної економічної політики в контексті детермінант економічного зростання

Запропонована концептуальна модель регіональної економічної політики включає пріоритетні напрями та стратегічні цілі їх досягнення. Визначені цілі та пріоритети мають враховувати особливості та ризики сучасних реформ адміністративно-фінансової децентралізації та пріоритетні завдання Стратегії сталого розвитку «Україна 2030» та Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року.

Безсистемність реформ та неузгодженість рішень і заходів із їх впровадження є суттєвою прогалиною в процесі децентралізації влади. Як наслідок, вирішення різних питань, пов'язаних із розвитком територій в умовах децентралізації, покладено на «широке коло вузьких експертів», одні з яких спеціалізуються на стратегічному розвитку, інші – на фінансовому плануванні та формуванні бюджету, треті – на реформах у сфері медицини чи освіти тощо [254, с. 4].

Такі спроби розрізненого розв'язання економічних проблем в регіонах України можуть сприяти досягненню якихось локальних результатів, однак не можуть бути ефективними в процесі здійснення децентралізації загалом, оскільки ефективність забезпечується лише системною регіональною економічною політикою. Це свідчить про те, що окремі політико-економічні заходи, спрямовані на децентралізацію влади та відродження економічного

потенціалу регіонів, територіальних громад (зокрема, в межах сільських, гірських територій), повинні доповнювати та посилювати одне одного в процесі проведення реформ, не допускати суперечностей між ними, які можуть породжувати небажані економічні тенденції.

Враховуючи нові цілі Державної регіональної політики, визначені Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року [166], а саме: підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів; територіальна соціально-економічна інтеграція та просторовий розвиток; ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку, а також розпочату децентралізацію управління та реформу міжбюджетних відносин, стратегічна місія регіональної економічної політики вбачається у створенні сприятливих умов для забезпечення розумного, сталого та інклюзивного зростання. Реалізація цієї місії мала б забезпечити подолання територіальних диспропорцій та підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Вибір цілей базується на ефективному використанні внутрішнього потенціалу регіонів та зміні ролі місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у розробці та впровадженні такої регіональної економічної політики, яка б відповідала інтересам та прагненням регіональних та місцевих громад. Важливою передумовою ефективного розвитку регіонів та забезпечення їх економічного зростання є достатність фінансових ресурсів, необхідних для реалізації функцій, покладених на органи місцевого самоврядування. Водночас, децентралізація влади передбачає мінімальне втручання центральних органів влади в управління регіональним розвитком. Це говорить про підвищення відповідальності органів регіональної та місцевої влади за соціально-економічний розвиток регіонів. Тому цілі регіональної економічної політики в умовах децентралізації мають бути тісно інтегровані у загальну стратегію реформ, а її реалізація повинна сформувати підґрунтя для зміцнення фінансової спроможності територіальних громад, підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх економічного зростання та підвищення життєвих стандартів населення. Враховуючи зарубіжний досвід,

вважаємо, що саме створення фінансово спроможних територіальних громад стане одним із головних каталізаторів економічного зростання, а відтак, реальних соціальних зрушень в Україні.

Не менш важливим завданням для держави та регіонів є підвищення конкурентоспроможності регіонів, яке напряму пов’язане зі створенням сприятливого інвестиційного клімату на місцевому та регіональному рівні, активізацією процесів структурної перебудови економіки регіонів. Процеси структурної трансформації передбачають диверсифікацію монофункціональної економіки промислових регіонів, сільських та гірських периферійних територій. Підвищення інвестиційної привабливості регіонів України напряму залежатиме від забезпечення комплексного розвитку регіональної інфраструктури, зокрема, транспортної, фінансово-кредитної, інформаційно-комунікаційної, комунальної, соціальної, освітньої тощо. Саме рівень розвитку інфраструктури інвестори розглядають як базову умову для започаткування та успішного ведення бізнесу.

Ще однією важливою умовою досягнення економічного зростання регіонів є гарантування мобільності робочої сили, яке передбачає сприяння розвитку ринку освітніх послуг, налагодження ефективної системи підготовки та перепідготовки кадрів. У світовій практиці підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів напряму пов’язано із забезпеченням функціонування прозорої й ефективної системи фінансування регіонального та місцевого розвитку, створенням сприятливих умов для активізації інноваційно-інвестиційних процесів на місцевому та регіональному рівнях.

Концептуальна модель регіональної економічної політики передбачає формування чітких пріоритетів, відповідно до яких визначено стратегічні цілі, кожна з яких містить перелік завдань для їх досягнення (рис. 4.4).

Стратегічним пріоритетом реалізації регіональної економічної політики має стати підвищення ефективності функціонування системи управління

Пріоритети регіональної економічної політики

- *нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та використання конкурентних переваг територій;*
- *забезпечення якості економічного зростання регіонів за рахунок формування «точок зростання» та створення умов для дифузії цих процесів на периферійні території;*
- *організаційно-економічне забезпечення економічного зростання територій (міських (урбанізованих), сільських, гірських тощо).*

Стратегічні цілі	Завдання	Суб'єкти	Очікувані результати
Ціль 1: Підвищення ефективності функціонування системи управління регіональним і місцевим розвитком	- завершення реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади; - формування чіткої системи розподілу повноважень між органами управління різних рівнів та їх ресурсного забезпечення; - вдосконалення процесів управління комунальною інфраструктурою; - розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо фінансування витрат на соціально-економічний розвиток регіонів; - забезпечення інституційної та ресурсної скоординованості реалізації регіональних стратегій та проектів розвитку	ВРУ, КМУ, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, органи місцевого самоврядування, регіональні органи управління	- мінімальне втручання «центру» в управління соціально-економічним розвитком регіонів; - максимальне врахування регіональних особливостей, стимулювання «точок зростання»;
Ціль 2 Удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації	- стимулювання структурних зрушень в економіці регіонів у відповідності до принципів і пріоритетів стратегії розумної спеціалізації; - підвищення рівня інноваційності економіки регіонів; - активізація залучення вітчизняних та іноземних інвестицій; - створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва; - стимулювання розвитку нових форм просторової організації бізнесу (кластерів, технопарків тощо)	ВРУ, КМУ, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, органи місцевого самоврядування, регіональні органи управління	- формування регіональних точок росту економіки в місцях концентрації економічної активності; - стимулювання інноваційного розвитку депресивних територій;
Ціль 3: Покращення ресурсного забезпечення територій з особливими проблемами розвитку (сільських, гірських)	- стимулювання аграрного виробництва, лісопереробки (для гірських територій); - сприяння диверсифікації економіки сільських і гірських територій; - розвиток інфраструктури сільських і гірських територій; - розвиток людського капіталу;	ВРУ, КМУ, МФУ, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, органи місцевого самоврядування, регіональні органи управління	- збільшення ефективності сільськогосподарського виробництва; - підвищення доходів індивідуальних домогосподарств; - створення нових робочих місць; - покращення кадрового забезпечення сільських територій; - підвищення якості житлово-комунальних послуг; - збільшення кількості функціонуючих об'єктів соціальної інфраструктури;

Ризики

Несвоєчасне прийняття відповідних нормативно-правових документів; посилення диспропорційності соціально-економічного розвитку територій; недосконалість інституту делегування повноважень; недостатній рівень знань і компетенції громад, відсутність досвіду управління; відсутність політичної волі для впровадження непопулярних рішень; необґрунтовані управлінські рішення щодо вибору інструментів реалізації бюджетної політики та розвитку регіонів; наявність замкнутості регіонів і територіальних громад, низький рівень інтеграційних процесів; корупційні ризики; недосконала система контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; низький рівень компетенції службовців місцевого самоврядування; недостатній рівень розвитку громадянської активності на місцевому рівні

Рис. 4.4. Стратегічні орієнтири регіональної економічної політики в Україні

Примітка. Складено автором.

регіональним і місцевим розвитком. Для досягнення цієї цілі необхідно забезпечити виконання наступних завдань:

- завершення реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади;
- формування чіткої системи розподілу повноважень між органами управління різних рівнів та їх ресурсного забезпечення;
- вдосконалення процесів управління комунальною інфраструктурою;
- розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо фінансування витрат на соціально-економічний розвиток регіонів.
- забезпечення інституційної та ресурсної скоординованості реалізації регіональних стратегій та проектів розвитку.

Необхідною передумовою поступу в країні загалом та регіонах, зокрема, є реформа децентралізації влади, яка передбачає модернізацію систем місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою, удосконалення системи розподілу матеріальних, фінансових та інших ресурсів, започаткування ефективного механізму контролю за здійсненням делегованих повноважень на місцях. Саме процеси децентралізації відіграватимуть ключову роль у забезпеченні ендогенно-орієнтованого розвитку регіонів.

Погоджуємося з думкою Возняк Г. В., що для посилення ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні ендогенно-орієнтованого соціально-економічного розвитку регіонів першочерговим питанням, на сьогоднішній день, є завершення реформи адміністративно-територіального устрою, оскільки подальше створення об’єднаних територіальних громад деструктивно впливає на систему адміністративно-територіального устрою, особливо на районному рівні, посилює нераціональне використання як кадрових, так і фінансових ресурсів. [34, с. 392].

Однак процес об’єднання територіальних громад в Україні відбувається досить повільними темпами, що породжує ряд проблем. Однією з них є дисбаланс районних бюджетів, які через втрату значних коштів, що надходили з територій об'єднаних громад і, як правило, були більш фінансово

спроможними, змушені і надалі здійснювати фінансування соціальної сфери тих громад, які ще не об’єдналися. Ще однією проблемою залишається дисбаланс управління, пов'язаний з необхідністю утримувати штат як у місцевих державних адміністраціях, так і в об'єднаних громадах з тими ж функціями. При цьому видатки на їх утримання значно перевищують вигоди від їх діяльності.

В Україні проблемність завдань з реформування адміністративно-територіального устрою поглиблюється специфікою перехідного характеру суспільно-економічних процесів, в яких поєднуються сучасні демократичні прагнення з рецидивами суспільної ментальності тоталітарно-радянського періоду й методами управління, що дісталися в спадок. Тому цілком очевидним є той факт, що офіційно визначений курс на децентралізацію публічної влади й посилення дієвості місцевого самоврядування в Україні, з одного боку, відповідає загальноєвропейським тенденціям, а з іншого, – конкретні внутрішні та зовнішні соціально-економічні та політичні умови вимагають виваженості при реалізації цього курсу, всебічної обґрунтованості реформ, оцінки досвіду інших країн щодо здійснення адміністративно-територіальної реформи [254, с. 6].

Однак, як слушно стверджує Я. Жаліло, децентралізацію не слід розглядати як панацею, яка забезпечить вирішення проблем регіонального розвитку. Системність регіональних проблем вимагає інтегральних зусиль державних і регіональних органів влади та перезавантаження відповідної державної політики [60].

Ще одним важливим завданням, розв’язання якого матиме позитивний вплив на досягнення першої стратегічної цілі є чіткий розподіл повноважень між органами управління різних рівнів та їх фінансове забезпечення. Розподіл повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також повноважень між різними рівнями місцевого самоврядування дозволить підвищити відповідальність органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади за стан справ у регіонах та територіальних громадах,

посилити контроль за належним виконанням ними своїх функцій, сприятиме уникненню конфліктів між посадовими особами місцевого самоврядування та виконавчої влади та досягти балансу інтересів у системі відносин держава – регіон – територіальна громада. Регіональні і місцеві органи управління мають бути наділені тими повноваженнями, які вони здатні реалізувати у відповідності із кадровим, організаційним та фінансовим забезпеченням. Адже саме вони знаходяться ближче до населення, краще знають його потреби і тому здатні задовольняти їх ефективніше, ніж центральні органи влади.

Децентралізація в Україні відбувається паралельно із адміністративно-територіальною реформою та цілим рядом секторальних реформ. Усі ці реформи є взаємообумовленими і взаємозалежними. Але при цьому необхідно акцентувати увагу на тому, що без завершення процесу модернізації адміністративно-територіального устрою України і формування об’єднаних територіальних громад, спроможних реалізовувати передані їм повноваження, подальше здійснення адміністративно-фінансової децентралізації і поширення її засад на усі громади базового рівня є неможливим.

В процесі децентралізації функції та повноваження регіональних органів влади значно скоротилися. У віданні регіонів залишилися: спеціалізована медицина, вищі навчальні заклади (І і ІІ рівнів акредитації), дороги обласного значення, післядипломна освіта, спецшколи, розвиток культури, спорту, туризму та прогнозування регіонального соціально-економічного розвитку. Тобто децентралізація влади значно розширила повноваження саме місцевого самоврядування, а регіональні органи влади залишились без чітко визначених інструментів та фінансових ресурсів регулювання процесів соціально-економічного розвитку регіону. Це дає підстави говорити про те, що найбільш інституційно- та фінансово спроможними на сьогодні є два рівні публічної влади - національний і місцевий. Роль регіонального рівня значно послабилася, що породжує невдоволення регіональних політичних еліт через втрату ними своєї значимості.

Таким чином, адміністративна децентралізація, передача органам місцевого самоврядування повноважень із самостійного управління територіями має супроводжуватися бюджетною децентралізацією, яка сприятиме нарощенню фінансового потенціалу території, активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, стимулюванню підприємницької активності, що в підсумку зміцнює економічний потенціал та забезпечує якісне економічне зростання.

Прерогативою бюджетної децентралізації є також і передача повноважень на місця та самостійність у прийнятті рішень при формуванні доходів та використанні бюджетних коштів. Територіальна наближеність влади до населення спонукає до посилення громадянської активності та підзвітності влади громаді, а обізнаність з проблемами сприяє ефективнішому їх вирішенню, ніж при централізованому управлінні [56].

Розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо фінансування витрат на соціально-економічний розвиток регіонів може досягатися на основі:

- децентралізації видатків (надання регіональним органам влади та органам місцевого самоврядування достатніх фінансових ресурсів на виконання їхніх повноважень і функцій);
- децентралізації доходів (закріплення за кожним рівнем управління переліку власних доходів, достатніх для належного і якісного виконання їхніх повноважень і функцій, та право самостійно встановлювати їх розміри);
- організаційної самостійності (право самостійно, під відповідальність регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування формувати, затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо).

Результати першого етапу реформи фінансової децентралізації підтвердили неспроможність більшості територіальних громад виконувати передбачені законом власні та делеговані повноваження. Основним чинником, що обумовлює такий стан речей, є нестабільність системи міжбюджетних

відносин, яка не виконує своїх основних функцій: збалансування доходів та видатків місцевих бюджетів у короткостроковій перспективі, фінансового вирівнювання - в середньостроковій перспективі, стимулювання довгострокового розвитку територіальних громад, а відтак і регіонів – у довгостроковій перспективі. Внесення змін до регуляторних актів, які визначають розподіл повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Конституція України), встановлюють нормативи відрахувань (Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України) до місцевих бюджетів, а також розподіл субвенцій, сприятиме посиленню дієвості органів місцевого самоврядування в забезпеченні ендогенно-орієнтованого соціально-економічного розвитку регіонів.

Значною проблемою при проведенні реформ в Україні є організаційна та кадрова неспроможність до виконання поставлених перед органами місцевого самоврядування завдань внаслідок низького рівня кваліфікації їх посадових осіб. Як свідчить практика, частина персоналу в органах місцевого самоврядування виявилась неспроможною ефективно працювати, приймати оптимальні та своєчасні управлінські рішення, забезпечувати і контролювати реалізацію прийнятих планів і програм розвитку. Тому наступним важливим заходом є підвищення кваліфікаційного рівня службовців в органах місцевого самоврядування.

В зв’язку із зміною статусу територіальних громад, районних і обласних рад виникає необхідність у формуванні нової генерації місцевих політиків та муніципальних службовців, які будуть діяти в принципово новій ситуації. Відповідно з метою підвищення кваліфікації персоналу і престижу служби в органах місцевого самоврядування необхідним є: збільшення соціальних гарантій, створення позитивного морально-психологічного клімату в колективі, перегляд критеріїв підвищення по службі, створення належних умов для професійного розвитку посадових осіб, посилення відповідальності працівників за виконання професійних обов’язків та за прийняті рішення.

Досягнення другої цілі «Удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації» потребує виконання таких завдань:

- стимулювання структурних зрушень в економіці регіонів та забезпечення пріоритетності розвитку секторів, що генерують мережеві зв'язки на глобальному та національному рівнях у відповідності до принципів і пріоритетів стратегії розумної спеціалізації;
- підвищення рівня інноваційності економіки регіонів;
- активізація залучення вітчизняних та іноземних інвестицій;
- створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва;
- стимулювання розвитку нових форм просторової організації бізнесу (кластерів, технопарків тощо).

Існуючі суспільно-політичні та економічні умови, в яких опинилася Україна сьогодні аж ніяк не свідчать про переваги зовнішніх чинників у забезпеченні економічного зростання, а тому актуальним є перегляд політики стимулювання економічної активності. Найважливішим завданням на середньострокову перспективу для держави та регіонів стає стимулювання структурних зрушень в економіці регіонів та створення сприятливих умов для досягнення стійкого ендогенно-орієнтованого зростання, шляхом створення потенційних центрів розвитку, які слід розвивати у смарт-спеціалізації (розумній спеціалізації). Дана стратегія фокусується на більш вертикальній, а не нейтральній логіці втручання, оскільки передбачає процес виявлення та відбору привабливих сфер для втручання, технологій, підсистем, які могли б сприяти інноваційному розвитку регіонів [286]. Водночас, впровадження розумної спеціалізації пов'язане з ризиками концентрації розвитку сучасних технологій в найбільш розвинених регіонах. А це, звісно, сприятиме зростанню диспропорційності територіального розвитку.

Концепція смарт-спеціалізації передбачає активізацію взаємозв'язків між бізнесом, наукою і громадською сферою. Відповідно, оптимальне використання потенціалу окремих регіонів через найбільше пристосування можливих

напрямів розвитку науки й освіти у цих регіонах до їх конкретних соціально-економічних умов є основною метою старт-спеціалізації. Тобто спрямування органів регіонального управління та місцевого самоврядування у такі ініціативи, заходи і проекти, які уможливлюють спеціалізацію у цьому регіоні або розвиток базових технологій чи продуктів і послуг з використанням цих технологій. При цьому, роль органів влади не зводиться до вибору тієї чи іншої спеціалізації, а передбачає їх участь у залученні різних партнерів у процесі формування спеціалізації, виявленні додаткових інвестицій у нові спеціалізації та розширення ділових контактів [168, с. 293].

І як слушно зазначає Снігова О., «регіональна смарт-спеціалізація - це модель структурних змін, які ведуть до диверсифікації економіки регіону на засадах розробки нових напрямів виробничої діяльності. Її результат набагато ширший, ніж проста технологічна модернізація базових галузей промисловості. Це, скоріше, структурна еволюція всієї регіональної економіки як кумулятивний процес, що пов'язує нинішні і майбутні сильні сторони регіональної економіки в певній галузі діяльності і знань» [246].

Розумна спеціалізація може стати важливим інструментом регулювання регіонального розвитку з точки зору визначення пріоритетів регіонів та моделі управління для прийняття рішень і сприятиме підвищенню регіональної конкурентоспроможності за рахунок оптимізації та диверсифікації структури економіки, забезпеченню ефективної спеціалізації регіонів з пріоритетом використання їхнього власного ресурсного потенціалу.

Використання смарт-спеціалізації відповідає стратегічній місії регіональної економічної політики щодо забезпечення розумного, сталого та інклюзивного зростання оскільки, по-перше, економіка, заснована на знаннях і інноваціях залишається одним з основних завдань в сучасних умовах розвитку. По-друге, стратегія розумної спеціалізації є актуальною для досягнення сталого зростання, тому що сприятиме переходу до ресурсозберігаючої та низьковуглецевої економіки. По-третє, розумна спеціалізація сприяє інклюзивному зростанню в регіонах, зміцнюючи територіальну згуртованість і

підтримуючи структурні зміни, пропонуючи нові та кращі робочі місця та соціальні інновації.

Економічне зростання неможливе без орієнтації на інноваційну модель розвитку економіки. Підвищення рівня інноваційності економіки регіонів є важливим та комплексним завданням, оскільки проблема інноваційності економіки торкається питання інноваційного рівня виробництва, кваліфікації кадрів та їх залучення в економіку країни, використання власних та запозичених інновацій та якості самих інновацій, тобто їх здатності забезпечувати новітні технологічні зміни в різних сферах суспільного життя. Саме інноваційні процеси є джерелом економічного зростання.

На сьогоднішній день в Україні розроблена Стратегія розвитку інновацій в реальному секторі економіки до 2025 р., прийнятий пакет «інноваційних» законопроектів, утворено консультативно-дорадчий орган - Раду з питань інновацій. Однак, незважаючи на ці кроки для України і надалі головна складність полягає в тому, як при існуючій корумпованій адміністративній еліті та усталеній олігархічній системі, що в більшості випадків зацікавлені в збереженні сучасного стану держави та економіки, ефективно реалізувати інноваційні зміни, перетворити споживацьку сировинно-орієнтовану модель економіки на конкурентну продуктову, аби вигоду отримував не вищий шар державних чиновників, а активна більшість населення [144].

Це залишається досить вагомим бар’єром на шляху до підвищення рівня інноваційності економіки як на регіональному, так і на національному рівні. Ще одним негативним фактом є те, що левова частка ВВП України (84,2%) використовується на кінцеве споживання, а частка капітальних інвестицій у ВВП становить лише 15,5%. Низькі норми інвестування не забезпечують оновлення виробничих потужностей на підприємствах країни та регіонів, підвищення продуктивності праці, диверсифікацію виробництва і відповідно не можуть сприяти інноваційному розвитку та реальним структурним зрушенням в економіці.

Пріоритетними цілями реалізації інноваційної моделі розвитку економіки регіонів в Україні мають стати збільшення витрат бюджету на науково-дослідні роботи, підвищення уваги до прикладних наукових розробок у різних сферах, формування розвиненого ринку інноваційної продукції і послуг та підвищення структурної мобільності економіки, людських, фінансових ресурсів, знань.

У 2018 р. в Україні передбачено витрати на НДДКР в розмірі 0,22% ВВП, тоді як у розвинених країнах вони сягають 3-4%. Такий низький рівень фінансування науково-інноваційної сфери не тільки знижує інтенсивність та результативність інноваційної діяльності в державі, але й обмежує її конкурентні позиції у боротьбі за ринки високотехнологічної і наукомісткої продукції. Зростання витрат на НДДКР у більшості країн світу є свідченням того, що науку розглядають як вагомий чинник економічного зростання і розвитку суспільства. Тому цілком очевидно, що стимулювання проведення наукових досліджень і розробок науково-дослідними установами та приватним бізнесом, посилення зв'язків науково-дослідних інститутів, університетів із корпоративним сектором для передачі технологій та їх комерціалізації є актуальним завданням сьогодення.

Досить важливою як для України, так і для інших країн залишається проблема мобільності ресурсів інноваційної діяльності і носіїв інновацій. Мобільність носіїв інновацій, з одного боку, сприяє взаємодії вчених на національному і міжнародному рівнях, обміну знаннями у сфері сучасних технологій тощо [271, с. 220]. Однак, з іншого боку, цей процес має негативний вплив, бо з країни виїжджають науковці і висококваліфіковані спеціалісти, які є найціннішим ресурсом для будь-якої держави (для України – це 2 млн. чоловік за останні кілька років). Крім того, сьогодні велика кількість молоді виїжджає на навчання за кордон з перспективою подальшого працевлаштування. Тому заходи держави повинні бути спрямовані на створення таких умов, які б сприяли посиленню зворотної міграції, тобто поверненню спеціалістів після закінчення навчання і завершення трудового контракту, розвиток нових форм взаємодії між вченими.

Говорячи про проблему мобільності носіїв інновацій, необхідно враховувати, що вона включає не тільки просторове переміщення, а й «кваліфікаційне переміщення», що реалізується через систему неперервної освіти. Тому необхідним є забезпечення державної підтримки розвитку найбільш інноваційних і креативних секторів економіки регіонів, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності територій на міжрегіональному і міжнародному рівнях, створенню єдиного інноваційного простору та регіональних інноваційних систем. Одним із способів активізації інноваційного середовища регіону, створення оптимальних умов для інноваційного розвитку є стимулювання розвитку хабів, акселераторів, бізнес-інкубаторів, творчих просторів і творчих платформ, освітніх кластерів (дозволяють залучати і знаходити креативних людей зовні).

Таким чином, підвищення рівня інноваційності економіки регіонів дозволить збільшити обсяги залучення інвестицій, забезпечити економне використання обмежених ресурсів, прискорити підвищення рівня і якості життя населення.

Наступним завданням, розв’язання якого матиме позитивний вплив на досягнення другої стратегічної цілі є залучення та активізація вітчизняних та іноземних інвестицій в економіку регіонів. В останні роки в Україні покращення інвестиційного клімату в основному відбувалося за рахунок процесів дерегуляції і лібералізації. Однак, як свідчить практика, спрощенні умови ведення бізнесу є недостатнім засобом сприяння залученню іноземних інвестицій. Недостатньо дієвими є і стимули фіскального чи монетарного характеру, які використовуються в державі та регіонах. Все це свідчить про те, що на регіональному та місцевому рівні потрібно забезпечити використання комплексу інструментів стимулювання інвестиційної активності. Окрім того, кожен регіон України повинен бути зацікавлений у створені додаткових стимулів для підвищення інвестиційної привабливості своєї території.

Для активізації використання інструментів монетарної політики на регіональному рівні, необхідно сприяти створенню мережі спеціалізованих

банків для фінансування інвестиційних проектів та встановленню пільгових умов для рефінансування. Особливу увагу доцільно приділити страхуванню кредитів на інвестиційні проекти.

Дієвим інструментом стимулювання інвестиційних процесів на регіональному рівні може стати використання державно-приватного партнерства, яке сприятиме співпраці між державою і приватними структурами під час створення та реконструкції об’єктів виробничої, транспортної, інвестиційної та соціальної інфраструктури на місцях. Запровадження в Україні даного інструменту в інвестиційній сфері є актуальним, оскільки модернізації та реконструкції потребують громадські об’єкти, місцеві мережі газо-теплопостачання, дорожнє господарство, водопостачання, водовідведення, туристична та рекреаційна інфраструктура та інші об’єкти державної та комунальної власності, що не підлягають приватизації.

Додатковим стимулом для залучення інвестицій є рівень розвитку інфраструктури. Потреба у розвитку, модернізації, удосконаленні інфраструктури (особливо транспортної, логістичної) існує у всіх регіонах України.

Для того, щоб регіони були конкурентоспроможними у залученні інвестиційних ресурсів, необхідно створити інформаційну і консультаційну мережу. Завдання інформаційної мережі полягає у наданні інформації про діяльність органів влади з метою підвищення рівня довіри, про можливості розміщення інвестицій та проведення промоції на міжнародних заходах (виставках, семінарах, зустрічах тощо). Надання консультаційних послуг дозволить скоротити витрати часу, підвищити рівень обізнаності як іноземних, так і вітчизняних інвесторів, зекономити кошти, які можуть бути витрачені на платних консультантів. Не менш важливим завданням консультаційних центрів є надання інформації про можливість міжнародної співпраці для бізнесових структур регіону, можливих партнерів тощо.

На низький рівень залучення іноземних інвестицій в значній мірі впливає і корумпованість влади. Невмотивовані перевірки, корупція в судовій системі,

побори, відсутність гарантій щодо отриманні доходів, поширення використання механізму інвестування з офшорів та інші причини стають на заваді залучення іноземних інвестицій. Перелік ризиків є характерним і для вітчизняних інвесторів. В цьому контексті актуальним залишається питання щодо запровадження ефективних інструментів підтримки вітчизняного підприємництва.

Критеріями оцінки ефективності функціонування нових форм організації бізнесу (кластерів, технопарків тощо) є створення робочих місць та обсяги залучених інвестицій. Світовий досвід як розвинених країн (США, Великобританії), так і країн Східної Європи свідчить про результативність розвитку саме таких структур. Так, в Чехії завдяки розбудові індустріальних парків інвестиції склали 10,7 тис. дол. на одного мешканця в країні, в Польщі – 5,6 тис. дол., а в Україні лише 1,5 тис. дол. [133]. Слід відзначити, що роль регіональних та місцевих органів влади є визначальною, оскільки саме вони приймають рішення і створюють умови в сфері інфраструктурного забезпечення їх розвитку. Хоча в Україні у 2012 р. прийнято закон «Про індустріальні парки», однак існує низка бар’єри, що унеможливлює активізацію цього процесу. Функціонування таких утворень матиме для економіки регіонів комплексний ефект, який проявлятиметься в модернізації структури економіки регіонів, сприятиме інноваційному розвитку та вирішенню низки соціальних проблем. З 2000 по 2018 рр. в Україні створено 44 індустріальні парки. Позитивним є те, що індустріальні парки створюються не тільки в межах регіональних центрів, але й у інших населених пунктах.

Для досягнення третьої цілі «Покращення ресурсного забезпечення територій з особливими проблемами розвитку (сільських, гірських)» необхідним є виконання таких завдань:

- стимулювання аграрного виробництва, лісопереробки (для гірських територій);
- сприяння диверсифікації економіки сільських і гірських територій;
- розвиток інфраструктури сільських і гірських територій;

• розвиток людського потенціалу.

Дослідження особливостей і механізмів регулювання розвитку сільських, гірських та інших проблемних територій України зумовлено необхідністю вирішення комплексу проблем локального, регіонального та загальнонаціонального значення. Більшість із цих територій перебувають у стані тривалої стагнації, для них характерна низька інтенсивність господарської діяльності, слабо диверсифікована структура господарства, недостатньо розвинута соціальна сфера, безробіття, низький рівень життя населення, незадовільне енергетичне забезпечення. Тому цілком закономірно, що всі вони потребують особливої політики регіонального розвитку, яка повинна носити вибірковий вплив і постійно корегуватися залежно від економічної кон'юнктури, змінювати інструменти впливу та забезпечувати інваріантність цілей розвитку. Це обумовлено зростанням диспропорційності економічного розвитку уже між самими сільськими територіями.

В Україні відсутня дієздатна система управління розвитком цих територій, яка б дозволила побудувати структуровану, стабільну економіку в їх межах. Функції місцевих органів влади є усталеними, націленими в основному на поточне управління. Звісно, що в умовах реформування адміністративно-територіального устрою країни та децентралізації влади є тенденція до змін в організаційній системі управління, яка повинна максимально враховувати особливі умови сільських, гірських та інших проблемних територій.

В Україні наявна система стимулювання розвитку сільських, гірських та інших проблемних територій має вузький набір засобів заохочення й не створює дієвих стимулів для забезпечення ефективного управління їх розвитком. Традиційні інструменти та механізми спрямовують на вирішення хронічних проблем соціально-економічного розвитку цих територій і не сприяють мотивації для саморозвитку, активізації економічної ініціативи на місцях та максимального використання внутрішнього потенціалу. Неефективним є і використання державних ресурсів через неналежну координацію роботи галузевих міністерств та інших органів державної

виконавчої влади (як головних розпорядників коштів державного бюджету), що також не забезпечує розвиток сільських, гірських та інших проблемних територій. Частка інвестиційних коштів у ці райони в загальній структурі інвестицій, які надходять до України, є незначною і має тенденцію щороку скорочуватися. В свою чергу, органи місцевого самоврядування через відсутність ресурсів і повноважень теж не можуть впливати на їх економічний розвиток.

Очевидним є те, що потенціал територій з особливими потребами розвитку не означає автоматичне перетворення обмежених ресурсів на економічні ефекти. Для цього необхідним є розробка дієвого та ефективного механізму, який передбачає створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку сільських, гірських та інших проблемних територій в Україні, визначення поля спільної дії, формування ефективного та прозорого механізму фінансово-інвестиційного забезпечення регіонального розвитку, гарантування фінансової дієздатності місцевих громад, сприяння розвитку системи місцевого самоврядування, оптимізації системи територіальної організації влади тощо [91, с. 121].

Це дає підстави стверджувати, що сучасні тенденції щодо управління розвитком територій з особливими потребами повинні орієнтуватися на принципи партнерства та координації, стратегічного планування, цільового спрямування коштів. Таким чином, сучасна регіональна економічна політика, яка реалізується на цих територіях - це політика, що визначає та орієнтується на можливості для майбутнього, мобілізуючи й стимулюючи неефективно використаний потенціал.

Основними складовими формування регіональної економічної політики розвитку сільських, гірських територій повинні бути перехід від політики дотацій до політики розвитку, виявлення конкурентних переваг і формування конкурентоздатної територіальної економіки, розроблення та реалізація програм регіонального розвитку депресивних територій, наукова підтримка із залученням науково-дослідних закладів, популяризація пріоритетних видів

економічної діяльності та історично цінних, домінування суспільних та екологічних інтересів над економічними тощо [150, с.162].

Враховуючи вищесказане, зазначимо, що важливим завданням, розв'язання якого матиме позитивний вплив на досягнення третьої стратегічної цілі є стимулювання аграрного виробництва, лісопереробки (для гірських територій). За останні 27 років структура сільськогосподарського виробництва зазнала значних змін, що в свою чергу, негативно позначилося на якості життя мешканців сільських територій. Приватизація земель і перехід до ринкової економіки не дали очікуваних результатів. Ціни на сільськогосподарську продукцію доходять до рівня розвинутих країн Європи, у той час, як заняття аграрним виробництвом не дає більшого прибутку його працівникам. Крім того, аграрний сектор не в змозі вирішити проблему зайнятості сільського населення. Першочерговими причинами низького рівня життя, відтоку та загального старіння населення в сільських і гірських місцевостях є слабкі можливості для зайнятості та занепад соціальної інфраструктури цих територій. Села (особливо гірські) стали неперспективним для молоді і фактично приречені на деградацію. Вочевидь, існуючі підходи до регулювання розвитку проблемних територій шансів на їх відродження не залишають.

Стимулювання аграрного сектору та лісопереробки передбачає техніко-технологічне переоснащення виробництва, запровадження ресурсозберігаючих та безвідходних технологій, формування інноваційно-активного кадрового потенціалу. Умовою реалізації стимулювання аграрного виробництва та лісопереробки є також створення інституційних та економічних передумов для залучення інвестицій та активізації інноваційних процесів, реалізація державних програм соціально-економічного розвитку сільських та гірських територій, мобілізація внутрішніх джерел та власного потенціалу розвитку, спрямованого на технологічне переоснащення сільськогосподарського виробництва та лісопереробки з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності.

Невід'ємною складовою цього процесу є децентралізація, яка передбачає укрупнення територій, що надасть перевагу новоутвореним територіальним формуванням, оскільки поглиблюється суспільний поділ праці, розширюються кооперативні виробничі зв'язки, ринки збуту, можливості спільного освоєння і використання наявних виробничих потужностей і природних ресурсів, розвитку місцевої інфраструктури. Звідси багатовекторність стратегій поведінки новосформованих територіальних громад, які можуть мати свою стратегію розвитку, розроблену з врахуванням власного виробничо-ресурсного потенціалу і інтересів економічних суб'єктів [145, с. 58].

Наступним завданням, розв'язання якого матиме позитивний вплив на досягнення третьої стратегічної цілі є сприяння диверсифікації економіки сільських і гірських територій, яка створює мультиплікаційний ефект в інших сферах господарювання, приводить до формування різних організаційно-правових форм, а саме: індивідуально-приватних, акціонерних, кооперативних, державних, некомерційних організацій, різних пайових фондів тощо. Всі вони відрізняються між собою за функціями, завданнями, які виконують, рівнем відповідальності, правами щодо прийняття господарських рішень, організацією управління.

Диверсифікація забезпечить поетапний перехід від монофункціональної сільської економіки до поліфункціональної моделі господарювання на селі, перехід від економіки виживання до економіки розвитку, яка визначатиме майбутнє сільських поселень. Погоджуємося з думкою науковців, що значно дешевше створити умови для економічного росту цих територій, ніж постійно їх підтримувати шляхом надання дотацій, субвенцій, доплат, які є, з одного боку, засобом фінансування поточних витрат, а з іншого – спробою нівелювати значну диференціацію в доходах населення [41, с.11].

Диверсифікація економіки повинна відбуватися в таких напрямках:

- стимулювання розширення асортименту продукції сільськогосподарського виробництва та лісопереробки, що сприятиме

формуванню конкурентоздатних підприємств, виробництву конкурентоздатної продукції, трудовій зайнятості населення;

- підтримка розвитку неаграрних видів бізнесу у сільських та гірських територіях, що сприятиме самозайнятості населення, розвитку індивідуального підприємництва, створенню збалансованої інфраструктури об’єктів торгівлі та закладів побуту, підвищенню якості надання послуг тощо;
- розвиток народних промислів в сільській місцевості, що забезпечує збереження мови, культури, традицій нації.

Таким чином, процес диверсифікації відкриває простір для розвитку в сільських і гірських населених пунктах різних господарських форм і видів діяльності, що в свою чергу, формуватиме нові робочі місця і розширюватиме сферу зайнятості населення, підвищуватиме доходи, сприятиме відновленню і розвитку інфраструктури. Все це матиме вплив на формування пріоритетів розвитку цих територій. В процесі децентралізації розвиток самоврядних територіальних громад супроводжується наділенням їх найважливішими функціями життєзабезпечення, головною з яких, звісно ж, стане забезпечення зайнятості. Тому не важко спрогнозувати, що, маючи відповідні фінансові ресурси, органи місцевого самоврядування спрямовуватимуть їх, перш за все, на розвиток тих сфер господарювання, які будуть ефективно використовувати місцевий ресурсний потенціал, забезпечувати його повну переробку, здійснювати завершений цикл виробництва. Це забезпечить стабільне надходження фінансових ресурсів до місцевих бюджетів. Така ситуація призведе до того, що в кожному окремому населеному пункті можуть формуватися місцеві пріоритети, які не обов’язково будуть узгоджені з регіональними. Але як слушно зауважує Пітюлич М. М., це не повинно сприйматися як прояв місництва, чи місцевого егоїзму, а тим більше відособленості. Їх слід сприймати як об’єктивні процеси, які детерміновані не тільки економічними інтересами, а й історичними досвідом та традиціями господарювання місцевого населення, його схильністю до мобільності, інноватиності [145, с.164]. При цьому, слід зазначити, що без участі широких

верств населення до процесу прийняття рішень, партнерства між державним і приватним секторами, багаторівневої участі держави диверсифікувати соціально-економічну структуру сільських і гірських територій неможливо.

Не менш важливим завданням щодо реалізації третьої цілі є розвиток інфраструктури сільських та гірських територій, що сприятиме забезпеченню добробуту населення, його всебічному розвитку.

Створення повноцінного життєвого середовища та надання якісних соціальних послуг населенню потребує:

- розширення об’єктів виробничої інфраструктури з метою забезпечення діючих та створення нових виробничих потужностей;
- розширення об’єктів соціальної інфраструктури з метою забезпечення комфортного проживання та надання мешканцям широкого асортименту якісних соціальних послуг;
- удосконалення та розширення прикордонної інфраструктури для забезпечення розвитку транскордонного співробітництва з країнами Євросоюзу та іншими державами;
- удосконалення ринкової інфраструктури, розвиток якої забезпечить формування сприятливої кон’юнктури ринку.

Виходячи з потреби створення повноцінного життєвого середовища та підвищення ефективності функціонування господарських комплексів сільських та гірських територій, територіальна організація інфраструктури повинна відповідати таким критеріям:

- збалансованість певної підсистеми регіонального господарського комплексу з іншими структурними утвореннями, підтримання територіальних та галузевих пропорцій між її ланками;
- комплексність на рівні регіону й на рівні окремого населеного пункту залежно від чисельності населення та його статево-вікової структури, особливостей системи розселення;

- ієрархічність, тобто зв’язок між складом об'єктів у населеному пункті та її розміром і адміністративно-господарським значенням [35, с.46].

Забезпечення комфортного проживання та надання населенню якісних послуг пов’язане з розвитком власне соціальної інфраструктури, під якою Д. К. Семенда [190] пропонує розуміти сукупність організацій, послуг і сфер, які забезпечують сприятливі умови життєдіяльності людей на виробництві та в побуті. У широкому розумінні суть соціальної інфраструктури полягає в тому, що вона є комплексом галузей, які забезпечують життєдіяльність населення та розвиток суспільного виробництва. Особливістю соціальної інфраструктури є те, що її галузі не виробляють продукції, але створюють умови для її виробництва [41, с.206].

Сучасний стан соціальної інфраструктури в сільських і гірських населених пунктах потребує вирішення цілого ряду проблем як на державному, так і на місцевому рівні. Тому заходи регіональної економічної політики повинні концентруватися навколо фінансової допомоги у розбудові інфраструктури цих територій. Варто акцентувати увагу, що значна частина таких заходів є досить капіталомісткими, оскільки окупність коштів забезпечується протягом тривалого періоду. Враховуючи цей момент, частка державної участі в інфраструктурних програмах розвитку сільських та гірських територій повинна бути досить висока. Дієвим заходом у цьому плані вважаємо перехід від прямого субсидування та дотації проблемних територій до надання інвестицій у створення інфраструктури, покращення знань і навичок робочої сили та стимулювання зростання інноваційності суспільного виробництва, що в свою чергу, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності територій, добробуту місцевих жителів, подоланню бідності, вдосконаленню системи освіти, охорони здоров’я, створенню підґрунтя для саморозвитку, тобто якісних складових людського капіталу.

Вагомим аргументом на підтвердження цієї позиції є те, що розвиток інфраструктури сьогодні вважають одним з найважливіших факторів інклюзивного зростання. Інклюзивний розвиток передбачає активне включення

населення в процеси політичних, соціальних і економічних змін, які відбуваються в регіоні. Однак, якщо забезпечити рівність у розподілі доходів, то це може привести до пасивності більш вмотивованих груп населення від активної участі в цих процесах.

Наукові дослідження і емпіричні розрахунки свідчать про тісний зв'язок між розвитком інфраструктури і інклюзивним зростанням. Так, наприклад, 1 млрд. дол., вкладений в інфраструктуру, безпосередньо створює 15 тис. робочих місць і приблизно 30 тис. додаткових робочих місць в суміжних галузях. Починаючи з 2000-х років, Китай інвестує в інфраструктуру щорічно 8- 10% ВВП, Таїланд і В'єтнам – понад 7%, Індія – 4- 6%, розглядаючи її як платформу для подальших інновацій і вирішення проблем зайнятості [94, с.23].

Ще одним важливим завданням, розв’язання якого сприятиме реалізації третьої цілі є розвиток людського капіталу, що передбачає формування системи регіональної освіти яка забезпечуватиме потреби сільських і гірських територій у висококваліфікованих фахівцях, розвиток регіональної системи охорони здоров'я, забезпечення умов для розвитку інституту сімейних лікарів, розширення мережі амбулаторій як відокремлених структурних підрозділів центрів первинної медичної допомоги, популяризацію, збереження та розвиток культури та історичних цінностей населення, яке проживає на цій території.

В сучасних умовах підвищення ефективності використання ендогенного потенціалу розвитку сільських і гірських територій в значній мірі залежить від якості людського та соціального капіталу. Сьогодні, доволі часто заходи регуляторного впливу, спрямовані на розвиток економіки цих територій блокуються через неспроможність службовців органів місцевого самоврядування ефективно виконувати покладені на них завдання. Низький рівень компетентності працівників призводить до того, що в багатьох сільських територіальних громадах до цього часу не задіяні сучасні механізми використання наявного природно-ресурсного та фінансово-бюджетного потенціалу. Насамперед мова йде про збільшення частки власних надходжень у дохідній частині місцевих бюджетів за рахунок податків на землю та

нерухомість, які в розвинених державах світу складають значну питому вагу у надходженнях місцевих бюджетів базового рівня.

Підвищення якості людського капіталу сільських та гірських територіальних громад може бути забезпечене за рахунок реалізації низки взаємопов'язаних навчально-освітніх проектів і тренінгових програм для працівників органів місцевого самоврядування і депутатів місцевих рад із залученням представників урядових структур, викладачів вищих навчальних закладів і наукових установ НАН України, закордонних і вітчизняних експертів, громадських активістів тощо.

Для відновлення та розвитку людського капіталу на територіях з особливими проблемами розвитку необхідно також створювати ефективні фінансово-кредитні механізми, які забезпечать продуктивну зайнятість українських громадян, економічну доступність житла (в першу чергу для молодих спеціалістів і багатодітних сімей), стимулювання підприємницької діяльності у пріоритетних сферах економіки цих населених пунктів (особливо серед незайнятого населення). Упровадження програм житлового будівництва та програм підтримки підприємництва на цих територіях сприятиме подоланню тенденцій до скорочення сільського населення, забезпеченню високих стандартів життя, відродженню будівельної сфери, діяльності об'єктів соціальної інфраструктури, створенню нових робочих місць і, як наслідок, ефективному розвитку територій. Без сумніву, реалізація цих заходів потребує координації зусиль владних структур усіх рівнів управління.

Все це дає підстави стверджувати, що заходи регіональної економічної політики повинні бути спрямовані на мобілізацію й стимулювання недостатньо використаного потенціалу сільських та гірських територій і базуватися на цільовому спрямуванні фінансових ресурсів, орієнтації на розвиток (спрямованість ресурсів на технологічну й технічну модернізацію виробництва), самофінансуванні (стимули покривають лише частину інвестиційних витрат, понесених суб'єктом господарювання) та доступності

для всіх суб’єктів господарювання за умови виконання ними чітко встановлених критеріїв.

Відновлення та розвиток людського капіталу як у сільських і гірських територіях, так і в регіонах загалом, актуалізує потребу інклюзивного вектору розвитку, який має на меті створити можливості для всебічного розвитку людського капіталу, скорочення нерівності і бідності, активізації участі в суспільно продуктивній діяльності, створення умов для навчання населення «впродовж усього життя», отримання соціальної вигоди широкими верствами населення (особливо дітьми, жінками, людьми похилого віку), дбайливе використання природних ресурсів і захист навколишнього середовища. Актуальність інклюзивного розвитку пов’язана з тим, що в Україні як і в інших країнах постійно зростає розшарування населення.

Реалізації запропонованих завдань регіональної економічної політики в контексті забезпечення ендогенно-орієнтованого соціально-економічного розвитку регіонів України передбачає досягнення наступних результатів:

- завершення процесу формування об’єднаних територіальних громад, що передбачає поширення децентралізації на територію всіх районів країни, комплексний підхід до процесу формування новостворених громад і початок реформування районного рівня виконавчої влади в Україні;
- збалансованість управлінських впливів центральних регіональних та місцевих органів влади в управління соціально-економічним розвитком територій;
- активізація структурних змін в економіці регіонів на основі використання смарт-спеціалізації з метою підвищення рівні інноваційності економіки та забезпечення її диверсифікації;
- стимулювання формування «точок зростання», що сприятиме просторовій концентрації економічної діяльності та в подальшому забезпечить прояв ефекту дифузії економічного зростання для периферійних територій;

- комплексний розвиток територій з особливими проблемами розвитку, що передбачає створення робочих місць, покращення місцевої інфраструктури, поліпшення умов і якості життя громадян;
- посилення механізмів участі громадян і громадських організацій в управлінні територіальним розвитком і контролю за діяльністю органів місцевої влади;
- розвиток інтеграційних процесів шляхом посилення міжрегіонального та міжмуніципального співробітництва.

Виконання окреслених завдань пов'язане з рядом ризиків, що потребують урахування, серед яких можна назвати наступні: несвоєчасне прийняття відповідних нормативно-правових документів; нестабільна макроекономічна ситуація; посилення диспропорційності соціально-економічного розвитку територій; нечіткий розподіл повноважень органів місцевого управління та місцевого самоврядування на різних рівнях; недосконалість інституту делегування повноважень, що є потенційним джерелом конфліктів; недостатній рівень знань і компетенції громад, відсутність досвіду управління; наявність супротиву (через втрату повноважень і впливу на управління ресурсами регіону) органів виконавчої влади та місцевого самоврядування районного і обласного рівня процесу об'єднання громад; відсутність політичної волі для впровадження непопулярних рішень; необґрунтовані управлінські рішення щодо вибору інструментів реалізації бюджетної політики та політики розвитку регіонів; наявність замкнутості регіонів і територіальних громад, низький рівень інтеграційних процесів; корупційні ризики; недосконала система контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; низький рівень компетенції службовців місцевого самоврядування, що негативно позначається на управлінських рішеннях; недостатній рівень розвитку громадянської активності на місцевому рівні.

Вважаємо, що практична реалізація визначених завдань, сприятиме удосконаленню регіональної економічної політики, вирішенню питання усунення міжрегіональних диспропорцій, подоланню регіональних проблем,

досягненню нових цілей розвитку регіонів і країни загалом в контексті адміністративної і фінансової децентралізації, стимулюванню якісного економічного зростання та підвищенню рівня життя населення в Україні.

Вирішення в Україні основних соціально-економічних проблем регіонального розвитку обумовлює необхідність перегляду стратегії і тактики регіональної економічної політики. Реалізуючи регіональну економічну політику на засадах саморозвитку, регіональний розвиток зможе вийти на якісно новий рівень, в якому кожен мешканець територіальної громади має стати активним учасником економічних процесів в регіоні. В умовах посилення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, низької конкурентоспроможності та інвестиційно-інноваційної активності у них, гостро стоїть потреба пошуку дієвих механізмів стимулювання діяльності органів місцевого самоврядування, бізнесу та населення щодо прискорення розвитку регіонів на основі ефективного використання їх внутрішнього потенціалу з метою забезпечення якісного економічного зростання та підвищення добробуту громадян. Запропоновані пріоритети реалізації регіональної економічної політики розвитку регіонів України логічно взаємопов’язані. Це, в свою чергу, дозволяє отримати ефект синергії, оскільки вирішення одних проблем слугує основою для вирішення усіх наступних.

Результати проведеного в четвертому розділі дисертаційного дослідження дали змогу зробити певні висновки та узагальнення щодо розроблення концептуальних засад формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах диспропорційності економічного зростання.

1. Аналіз інституційно-регулятивного середовища реалізації регіональної економічної політики свідчить про необхідність забезпечення чіткої та узгодженої законодавчої бази як у сфері реалізації регіональної політики загалом, так і щодо вирішення окремих питань, зокрема, щодо регулювання відносин між регіональною владою та органами місцевого самоврядування адміністративно-територіальних одиниць регіону, де після перерозподілу повноважень внаслідок адміністративно-фінансової децентралізації виникають

правові колізії, особливо з питань перерозподілу бюджетних коштів, об’єктів комунальної власності й земельних ресурсів тощо. Потребують вирішення також такі питання компетенції регіональної влади як управління об’єктами спільної власності територіальних громад і розвиток спільної для територіальних громад інфраструктури. Доведено, що інституційне середовище регіональної економічної політики потребує удосконалення як законодавчої бази державної регіональної політики, державної економічної політики, нормативно-законодавчого забезпечення регіональної політики на місцях, так і удосконалення функцій та механізмів функціонування інституцій регулювання регіонального розвитку.

2. Обґрунтовано необхідність застосування нових підходів до формування пріоритетів регіонального розвитку, та реалізації регіональної економічної політики, які б дали змогу мінімізувати ризики від нинішніх глобальних викликів; перетворити регіональні відмінності у нові можливості для економічного зростання держави; забезпечити високий рівень якості життя людини, незалежно від місця її проживання, шляхом інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі. Для ефективної реалізації регіональної економічної політики модель відносин між різними рівнями влади, бізнесовими структурами і територіальними громадами обов’язково повинна мати динамічний характер, що дозволяє регулювати відносини між центром та регіонами по вертикалі і по горизонталі. Вагому роль відіграє і пошук внутрішніх ресурсів розвитку, відмова від патерналістської моделі відносин між регіонами та центром і стимулювання ефективного використання власного економічного, природного, фінансового потенціалу територіальних громад.

3. У процесі дослідження розроблено алгоритм розробки та реалізації регіональної економічної політики, який передбачає певну послідовність етапів - від вибору концептуальних засад, принципів її формування до визначення обґрунтування стратегічних цілей та тактичних завдань, а також інструментів їх реалізації та оцінки ефективності. Зазначений алгоритм покладено в основу

розробленої автором концептуальної моделі регіональної економічної політики, яка спрямована на підвищення конкурентоспроможності регіонів, досягнення збалансованого територіального розвитку, здійснення комплексу започаткованих реформ, що впроваджуються на місцевому, регіональному та національному рівнях.

4. В дисертації обґрунтовано доцільність реформування регіональної економічної політики. Вирішення проблем регіонального розвитку в умовах адміністративно-фінансової децентралізації доводить необхідність розроблення концептуальних засад формування та реалізації регіональної економічної політики в Україні. Запропонована концепція спрямована на вирішення стратегічних питань соціально-економічного розвитку регіонів, які формують місію (мету) регіональної економічної політики (забезпечення розумного, сталого та інклюзивного економічного зростання). Тому при її розробці визначено критерії стратегічного бачення розвитку регіонів (самодостатність, самоорганізацію та самоуправління), які свідчать про відмову від патерналістської моделі відносин та сформульовано очікувані результати, які забезпечать її реалізацію. Концепція формування регіональної економічної політики відображає її основні засадничі положення та вектори управлінських впливів в умовах сучасних реформ.

5. Відповідно до визначеної мети запропоновано пріоритетні напрями регіональної економічної політики (нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та використання конкурентних переваг територій; створення стимулів до формування на регіональному рівні економічних «точок зростання» та посилення їх взаємозв’язків із периферією; організаційно-економічне забезпечення економічного зростання територій (міських,гірських слабо заселених, території розмежування та прикордонних територій тощо)). Доведено, що реалізація вказаних пріоритетів має забезпечити якісне економічне зростання шляхом акумуляції, мобілізації і підвищення ефективності використання наявних в регіоні ресурсів, покращення інвестиційного клімату в регіонах, формування на регіональному рівні

розвинутої інфраструктури (транспортної, виробничої, інвестиційної, соціальної, комунікаційної та інфраструктури підтримки підприємництва) тощо.

Обґрунтовано, що досягнення якісного економічного зростання регіонів у просторовому вимірі відбуватиметься лише за умов: а) формування «точок зростання» за рахунок підвищення підприємницької та інноваційної активності, диверсифікації структури економіки регіону та підвищення продуктивності використання ресурсів територій; б) наявності ефекту дифузії економічного зростання на периферійні території на основі посилення взаємозв'язків та інтеграційних процесів на внутрішньорегіональному рівні.

6. В рамках запропонованої концепції визначено та обґрунтовано стратегічні цілі регіональної економічної політики: підвищення ефективності функціонування системи управління регіональним та місцевим розвитком; удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації; покращення ресурсного забезпечення територій з особливими проблемами розвитку.

7. В роботі зазначено, що реформування системи управління регіональним розвитком вимагає: завершення реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади; формування чіткої системи розподілу повноважень між органами управління різних рівнів та їх ресурсного забезпечення; вдосконалення процесів управління комунальною інфраструктурою; розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо фінансування витрат на соціально-економічний розвиток регіонів, забезпечення інституційної та ресурсної скоординованості реалізації регіональних стратегій та проектів регіонального та місцевого розвитку тощо.

8. Удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку в роботі розглядається в контексті важелів та інструментів впливу, спрямованих на досягнення детермінант економічного зростання, зокрема щодо забезпечення структурних зрушень в економіці регіонів у відповідності до принципів і пріоритетів стратегії розумної спеціалізації; підвищення рівня інноваційності

економіки регіонів; активізація залучення вітчизняних та іноземних інвестицій; створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва; стимулювання розвитку нових форм просторової організації бізнесу (кластерів, технопарків тощо).

9. Окремий блок питань регіональної економічної політики пов’язаний із прийняттям управлінських рішень, спрямованих на розвиток проблемних територій. В сучасних умовах для цих територій має бути запроваджений диференційований підхід до вибору інструментів державної підтримки їх розвитку, який забезпечить поєднання економічних і соціальних цілей. Ці інструменти стосуються сфери планування використання земель цих територій, сприяння диверсифікації їх економіки, стимулювання зайнятості, розвитку малого підприємництва, фінансування розвиткових проектів, надання субвенцій та дотацій в рамках реалізації механізмів державної регіональної політики та адресне фінансування суб’єктів підприємництва.

Основні результати наукового дослідження, що отримані в даному розділі опубліковані автором у наукових працях [215; 217; 225; 235; 239].

РОЗДІЛ 5
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ РЕГІОНІВ

5.1. Напрями удосконалення державної регіональної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації

В сучасних умовах одним із ключових питань є удосконалення напрямів та інструментів державної регіональної політики. Україні потрібні нові підходи до формування пріоритетів регіонального розвитку та реалізації державної регіональної політики які б дали змогу мінімізувати ризики від нинішніх глобальних викликів; перетворити регіональні відмінності у нові можливості для економічного зростання держави; забезпечити високий рівень якості життя населення, незалежно від місця його проживання, шляхом інтеграції регіонів в єдиному політичному, правовому, інформаційному та культурному просторі.

Вирішення проблем регіонального соціально-економічного розвитку в Україні пов’язане з формуванням економічно сильних регіонів. Однак в практиці господарювання це ускладнюється внаслідок відсутності ефективного регіонального управління, неврегульованості механізмів взаємодії між регіонами і державою, між регіонами, як економічними суб’єктами і юридичними особами, дієвості державної регіональної політики. Першочерговим завданням в цьому плані є децентралізація влади та розширення повноважень самих регіонів в прийнятті й реалізації рішень пов’язаних з вирішенням проблем регіонального розвитку, підвищенням рівня фінансової незалежності територій.

В останні роки дедалі частіше спостерігаємо зростання напруженості на лінії «регіон – центр – регіон» та боротьбу регіональних політичних і фінансово-промислових еліт за вплив на прийняття рішень у центрі [302, с.49]. Тому цілком очевидно, що важливим елементом національної безпеки України,

про що свідчать і останні події на сході держави, є недопущення територіальної дезінтеграції. Інакше кажучи, ефективність регіональної політики визначається тим, наскільки вдалося досягти і підтримувати компроміс між державними інтересами і місцевими інтересами самого регіону.

Мінімізація негативних проявів територіальної дезінтеграції на рівні регіонів потребує розробки такого механізму державної регіональної політики, який через підтримку місцевих перетворень, створення загальнодержавних умов сприяв тому, щоб кожен регіон, намагаючись досягнути статусу фінансової самодостатності, максимально використовував свій внутрішній потенціал і дедалі менше претендував на державну допомогу. Зазначений підхід до державної регіональної політики сприятиме посиленню відповідальності місцевих органів влади за ефективний розвиток регіону, пошукові нових інструментів стимулювання регіонального розвитку, зокрема, об’єднанню зусиль місцевого бізнесу, громадськості, органів місцевого самоврядування та державних органів влади для подолання наслідків структурних змін.

Таким чином, державна регіональна політика разом з політиками усіх регіонів країни формує загальну регіональну політику, яка проводиться в державі. Ефективність державної регіональної політики визначається обґрунтованістю прийнятих рішень, як на етапі її формування, так і на етапі реалізації. Ця політика повинна бути гнучкою та дієвою і передбачати її модернізацію відповідно до існуючих умов, зміни цілей, завдань та принципів регіонального розвитку.

Головні цілі регіональної політики характеризують дві сторони регіонального розвитку:

- економічна ефективність, яка вимагає економічно раціонального розподілу виробництва на території і використання виробничого потенціалу кожного регіону з метою забезпечення загальнонаціонального добробуту

- соціальна справедливість, тобто такий територіальний розподіл економічної діяльності, при якому мешканці всіх регіонів мають рівні можливості для досягнення (забезпечення) належного життєвого рівня.

Це посилює суперечність між національними (зростання і ефективність) і регіональними (рівність) інтересами. На практиці ця суперечність вирішується досить просто, оскільки на кожному конкретному етапі історичного розвитку в кожній конкретній країні домінує одна із вказаних цілей. Слушно з цього приводу зазначив академік А.Г. Гранберг, що при всій різноманітності формулювань цілі державної регіональної політики завжди виражають компроміс між економічною ефективністю і соціальною справедливістю [49, с.96]. Природа цього компромісу пов’язана з необхідністю перерозподілу фінансових ресурсів регіонів-лідерів до проблемних регіонів. Все це не тільки викликає незадоволення високорозвинених регіонів, але й знижує темпи їх розвитку. Пошуки шляхів вирішення цих проблем, а відповідно і дилема вибору між економічною ефективністю і соціальною справедливістю є важливим завданням державної регіональної політики.

Загальнодержавна регіональної політики направлена на створення загальних передумов регіонального розвитку. Інструменти цієї політики не мають вибіркового призначення і застосовуються на однакових умовах до всіх регіонів країни, формуючи економічне, організаційне і правове середовище їх ділової активності. В рамках державної регіональної політики визначаються сфери самостійного та спільного впливу органів влади різних управлінських рівнів, їх повноваження і відповідальність щодо забезпечення ефективного регіонального розвитку; встановлюються єдині загальнодержавні правила і норми розподілу власності, природних ресурсів, фінансів тощо.

Невирішеність цілого ряду проблем соціально-економічного розвитку регіонів обумовлює необхідність змін у підходах до розробки та реалізації нової державної регіональної політики, яка відповідатиме стратегічним євроінтеграційним пріоритетам України.

Затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до2020 року (постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. №385) стало дієвим кроком на шляху модернізації державної регіональної політики і створило інституційне підґрунтя для динамічного та збалансованого розвитку України та її регіонів. Стратегія визначає цілі державної регіональної політики та основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, спрямовані на їх досягнення, а також передбачає узгодженість державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на забезпечення ефективного територіального розвитку. В основу формування цілей та пріоритетів державної регіональної політики було покладено інтегрований підхід, який передбачатиме поєднання трьох складових: секторальної (галузевої); територіальної (просторової) та управлінської [154].

Важливим моментом є те, що процес формування та реалізації державної політики регіонального розвитку повинен базуватися на подальшій децентралізації влади і розширенні повноважень органів влади на місцях з метою забезпечення принципу субсидіарності, узгодження повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Перехід до децентралізованого управління зумовлений прагненням країни до підвищення ефективності надання державних послуг, усунення макроекономічної нестабільності та прискорення процесу економічного зростання. У наукових дослідженнях поняття «децентралізація» є багатоаспектним та розглядається різнопланово. Погоджуємося з В.Борденюком, що «децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість із них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власним завданням та повноваженням органів нижчого рівня» [15, с.21].

Децентралізацію розглядають, як «…спосіб організації публічної влади в державі, за якого адміністративно-територіальні одиниці або інші територіальні утворення мають право самостійно вирішувати питання місцевого значення і

реалізувати власні завдання у межах, встановлених законодавством та під відповідальність уповноважених органів і посадових осіб, а втручання у їх діяльність може відбуватись винятково з метою нагляду за законністю в передбачених законом випадках і відповідних формах» [302, с.49].

Децентралізація передбачає процес розширення й зміцнення прав та повноважень регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування при одночасному скороченні прав і повноважень відповідних центральних органів управління з метою оптимізації та підвищення ефективності управління, незалежного прийняття рішень та виконання, делегованих державною владою, повноважень. При цьому необхідно пам’ятати, що децентралізація управління – це система спільної відповідальності органів влади як на державному, регіональному, так і на місцевому рівні.

Багаторівневе управління вже само пособі «вміщує зерно майбутніх конфліктів, хоча б тому, що на кожному рівні виникає спроба концентрації можливо більших владних повноважень. Це цілком природний стан і його можна визначити як конкуренцію, яка притаманна будь-якій формі соціального управління» [45]. Однак часто конкуренція перетворюється на силові протиріччя або у конфлікти, зменшити або пом’якшити які можна забезпечивши перманентну рівновагу між різними носіями владних функцій, що і є однією з особливостей та головним завданням децентралізації управління.

Цілком очевидно, що одним із найважливіших питань децентралізації є питання - до якої межі і за якими повноваженнями може здійснюватись цей процес. Тому потрібно пам’ятати, що основною умовою процесу децентралізації, є дотримання принципу субсидіарності відповідно до якого відбувається делегування ініціативи нижчим рівням влади, а кожен вищий адміністративний щабель виконує лише ті завдання, котрі перевищують можливості нижчого рівня, що є одним з основоположних принципів Європейського Союзу.

Для того, щоб створити дієву модель децентралізованого регулювання соціально-економічного розвитку, необхідним є виконання певних об’єктивних умов, а саме [284, с.5]:

- самодостатність сторін, що беруть участь у децентралізації. Це означає, що органи центральної влади усвідомлюють необхідність процесів децентралізації (передача частини повноважень органам влади нижчого рівня призводить не тільки до раціональнішого використання ресурсів, а й до ефективнішого вирішення місцевих проблем), а органи влади на місцях готові взяти на себе ту частину повноважень, яка раніше була прерогативою державних органів влади;
- наділення місцевих органів влади повноваженнями, що дозволятимуть їм реагувати на зміни попиту населення на місцеві суспільні блага та послуги;
- розподіл не тільки повноважень, але й відповідальності за розвиток регіонів між центральними та місцевими органами влади, що виключає їх дублювання. Важливо зазначити, що надання прав без відповідальності створює умови для корупції та неефективного використання бюджетних коштів;
- готовність до компромісу між органами влади на різних рівнях управління щодо перерозподілу не тільки повноважень, але й перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення виконання цих повноважень, які центральна влада не завжди готова передавати на місця;
- рівноправність сторін процесу децентралізації. Здійснити децентралізацію можна лише за умови узгодження інтересів органів влади на всіх рівнях управління, оскільки адміністративні методи запровадження децентралізації призведуть до профанації ідеї, а у випадку самостійних ініціатив регіональних органів управління чи органів місцевого самоврядування вони будуть нівельовані управлінськими структурами вищого рівня;

- здатність органів влади різних ієрархічних рівнів до подолання стереотипів – децентралізація передбачає не тільки передачу певних функцій від органів влади вищого рівня на нижчий рівень, але й до об’єднання громадян. Зазначимо, що таке об’єднання може існувати у різних формах, тобто це може бути як орган самоорганізації населення чи громадська організація, так і комерційна структура;
- створення комунікаційних та інформаційних стратегій взаємодії органів влади різних ієрархічних рівнів з громадськістю з метою забезпечення прозорості рішень і діяльності місцевої влади та її підзвітності територіальній громаді.

Децентралізація ставить за мету «підвищення ефективності роботи державного механізму й активізації розвитку регіонів і муніципалітетів на засадах демократії, а показниками такої ефективності й активізації є повноцінне забезпечення прав, законних інтересів та обов’язків місцевого населення, структурованого в комунально-муніципальні та регіональні колективи, а також органи територіальної самоорганізації» [37, с.140].

Зростаюча складність проблем, які вирішує сучасна держава, і розширення кола учасників, які беруть участь у розробці та реалізації регіональної політики, об’єктивно посилює значення регіонального рівня управління і змушує оцінити його переваги. На децентралізацію багатьох функцій як державних, так і регіональних та місцевих органів влади спрямовані сучасні тенденції в управлінні. На рівні держави це передбачає передачу завдань і повноважень нижчим органам влади, які представляють інтереси територіальних громад і безпосередньо зобов’язані забезпечити їм кращі умови життя. Регіони і органи місцевого самоврядування стають більш самостійними суб’єктами, що діють на власний розсуд. Регіон перестав бути лише сукупністю різних організацій, які діють на його території, і як самостійний суб’єкт дедалі активніше вступає у суперництво в економічній і політичній сферах. Актуальною потребою життя, яка сприятиме розв’язанню багатьох соціальних, політичних та економічних проблем є підвищення ролі регіонів в управлінні

соціально-економічними процесами на місцях. Це реальний шлях виходу із скрутної економічної ситуації, важливий напрямок забезпечення стабільності у державі та формуванні громадянського суспільства. Тому цілком очевидно, що державна регіональна політика України повинна забезпечити баланс загальнодержавних і регіональних інтересів. На перший погляд може здатися, що суть державної регіональної політики повинна зводитися до реалізації загальнодержавних інтересів, збереженню і розвитку єдиного державного простору у всіх сферах життя і діяльності населення. Але це практично не можливо без діалогу з регіональними органами управління за принципом: що вигідно державі, повинно бути вигідно і регіонам. Вирішувати регіональні проблеми своєчасно і ефективно державна влада не зможе з об'єктивних причин [234, с.204-205]. І як слушно з цього приводу зауважив У. Пройс, «спустити прийняття рішень на самий допустимо низький рівень з тим, щоб максимально зблизити громадян з владою,...є гарантією найбільшої ефективності, бо нижчі структури влади краще знають специфічні умови» керованої ними сфери, ніж обізнані про подібного роду місцеві проблеми органи управління вищого рівня [112, с.143]. Тому відповідальність за стійкість регіональних систем лежить саме на регіональних органах управління.

Таким чином, основною особливістю формування регіональної політики в Україні сьогодні є її спрямованість на децентралізацію влади, необхідність забезпечення дієвого місцевого самоврядування та ефективного розвитку територіальних громад. Тому цілком зрозуміло, що зусилля уряду країни спрямовані на розробку інституційно-правового інструментарію забезпечення цих реформ як у сфері реалізації регіональної політики загалом, так і щодо вирішення окремих питань. Так, зокрема мова йде про регулювання відносин між радами громад, що входять до складу однієї адміністративно-територіальної одиниці, де постійно виникають правові колізії, особливо з питань формування та виконання бюджету, комунальної власності й земельних відносин. Не менш важливими залишаються питання щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад і розвитку спільної

інфраструктури. Це, в свою чергу, призводить до порушення законів на місцях, гальмує соціально-економічний розвиток територій.

Існування цілого ряду подібних проблем дає підстави констатувати, що державна регіональна політика повинна бути спрямована на зміцнення ресурсної бази місцевого розвитку, ефективне використання внутрішнього потенціалу, розширення дохідних джерел наповнення бюджетів територіальних громад, активізацію процесів соціальної та економічної інтеграції. За таких умов реалізація державної регіональної політики має забезпечити [255, с.129]:

- розподіл повноважень державних органів влади і передача їх на регіональний і місцевий рівні при умові належного фінансового забезпечення, реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою;

- створення умов для просторової єдності країни шляхом стимулювання співробітництва територіальних громад на регіональному та міжрегіональному рівні для розв’язання спільних проблем розвитку;

- узгодження інтересів держави, регіону та суб’єктів економічної діяльності шляхом системної координації дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування на всіх рівнях, представників бізнесу та громадянського суспільства;

- поєднання секторальної (галузевої) та регіональної політики щодо розвитку окремих територій, яке сприятиме оптимізації і диверсифікації структури економіки, забезпеченню ефективної спеціалізації регіонів з пріоритетним використанням внутрішнього ресурсного потенціалу, досягненню рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвитку міжрегіонального співробітництва тощо;

- створення належних умов для функціонування на території регіонів «точок економічного зростання», що забезпечать ефективне використання внутрішнього потенціалу та їх конкурентних переваг і сприятимуть розв’язанню соціально-економічних проблем територій;

- сприяння розвитку іміджевих для регіонів підприємств з метою позиціонування конкурентних переваг території, що дозволить привернути додаткову увагу туристів і потенційних інвесторів до регіону, дасть можливість покращити інвестиційний клімат, одержати додаткові ресурси для розвитку регіональної економіки та інфраструктури;

- стимулювання розвитку інтелектуально-містких та інноваційно-орієнтованих секторів економіки шляхом сприяння розвитку науково-інноваційного співробітництва державного та недержавного сектору науки, вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки;

- створення ефективної системи підготовки та перепідготовки кадрів з урахуванням особливостей та пріоритетів регіонального розвитку.

Важливим кроком в процесі формування та реалізації державної регіональної політики є прийняття Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05 лютого 2015 № 156-19, де визначено її основні організаційно-правові, соціально-економічні, екологічні та гуманітарні засади [164].

Ефективна реалізація державної регіональної політики в значній мірі залежить від адміністративно-територіальної реформи, розпочатої в Україні і спрямованої на реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Передусім йдеться про формування ефективного, дієвого самоврядування та забезпечення його спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Це, в свою чергу, дозволить створити сприятливе життєве середовище, необхідне для усестороннього розвитку людини та захисту її прав.

Однак без реформування територіального устрою країни, якому притаманні невпорядкованість, неефективність, суперечливість, надмірна централізованість, відірваність від потреб населення не вдасться створити належного середовища для розвитку місцевого самоврядування та становлення громадського суспільства. Сучасна система адміністративно-територіального устрою представлена складною чотириступеневою ієрархічною структурою,

яка не сприяє ефективному територіальному розвитку, має ряд суперечностей, не враховує принципи економічної доцільності, що в результаті призводить до відсутності дієвої політики територіального розвитку, виникнення та існування суттєвих соціально-економічних диспропорцій, проблем соціально-економічного занепаду та депопуляції значної частини території країни. Застарілість системи адміністративно-територіального устрою України, невідповідність механізмів її функціонування сучасним внутрішнім і зовнішнім умовам обумовили необхідність проведення адміністративно-територіальної реформи. Надмірна централізація владних функцій та бюджетних ресурсів є джерелом постійної політичної напруженості і аж ніяк не сприяє консолідації суспільства. Тому реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, процеси децентралізації сприятимуть зменшенню суспільно-політичної напруги в державі та її всебічному розвитку.

В результаті проведеної реформи, в Україні передбачається створення трьохрівневої системи місцевого самоврядування: громада - район - регіон, що дозволить забезпечити демократизацію та прозорість процесу державного управління, становлення такої системи місцевого самоврядування, яке відповідає вимогам Європейської Хартії місцевого самоврядування, максимально наблизити до курсу на європейську інтеграцію.

Місцеве самоврядування виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства. Актуальним завданням в державі щодо забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіонів є розширення повноважень органів місцевого самоврядування, що регламентується відповідним законодавством. В Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування, прийнято ряд законів. Основними законодавчо-нормативними документами, що визначають пріоритети реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на

засадах децентралізації є: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [172], Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. [71], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. [163], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства» від 9 квітня 2015 р. [158], Постанова Верховної Ради України від 31 серпня 2015 р. № 656-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [160], Закон України №835-19 від 26 листопада 2015 «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [159], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» від 10 грудня 2015 р. [158] та ін.

Відповідно до Європейської хартії – «місцеве самоврядування – це право і спроможність органів місцевого самоврядування… здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення» [78].

Проте, незважаючи на право територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення, більшість із них неспроможна це робити через низьке ресурсне забезпечення, занепад або відсутність інфраструктури, брак кваліфікованих працівників тощо. Все це призводить до того, що левова частка питань місцевого значення не вирішується належним чином. До основних проблем розвитку місцевого самоврядування в Україні можна віднести наступні [252; 253]:

- надмірна централізація повноважень та ресурсів, що обумовило статус місцевого самоврядування лише як номінального суб'єкта управління місцевим розвитком;
- відсутність чіткого розподілу повноважень між державними виконавчими органами та органами місцевого самоврядування, що не дозволяє контролювати ефективність їх виконання та посилює корупцію;
- неспроможність (економічна та фінансова) місцевих органів забезпечити виконання власних і делегованих повноважень привело до погіршення якості та доступності публічних послуг;
- низький рівень фінансової самостійності та спроможності територіальних громад, що в значні мірі є результатом неефективного управління та нецільового використання коштів, майна та інших місцевих ресурсів;
- високий рівень дотаційності місцевих бюджетів, що посилює незацікавленість місцевих чиновників у стимулюванні розвитку місцевої економіки і зростанні доходної частини місцевих бюджетів;
- відсутність стандартів та методології визначення вартості публічних послуг, що надаються населенню органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, не визначеність на законодавчому рівні умов для їх належного фінансування;
- незадовільний стан об’єктів інфраструктури в територіальних громадах (не забезпечується благоустрій території, нічне освітлення вулиць, відсутність сучасних доріг, зношеність теплових, каналізаційних, водопостачальних мереж і житлового фонду), відсутність фінансових ресурсів для їх ремонту, відновлення і створення сучасних об’єктів породжує ризики виникнення техногенних катастроф та створює бар’єри для соціально-економічного розвитку території;
- низький рівень професіоналізму керівників та службовців органів місцевого самоврядування, неефективна кадрова політика, відсутність дієвої системи підготовки та перепідготовки кадрів;

- зростання недовіри населення, соціальної напруги в громадах через закритість і непрозорість управлінських рішень органів місцевого самоврядування, високий рівень корумпованості місцевих чиновників;
- недостатнє залучення мешканців територіальних громад та громадських організацій до процесу ухвалення управлінських рішень, низький рівень взаємної довіри між громадськими організаціями та органами влади, що посилює складність виконання функції громадського контролю за діяльністю місцевого самоврядування;
- неможливість ефективно планувати розвиток територій, залучати громадськість до вирішення питань управління землею та відстоювати власні інтереси у процесі прийняття рішень про використання земельних ресурсів через неврегульованість питань власності територіальних громад на землю;
- відсутність механізмів безпосередньої участі населення у вирішенні проблем територіальної громади, неможливість представляти і захищати свої власні інтереси через недостатньо розвинені громадські структури та нестачу знань і досвіду ще більше посилює загальну недовіру громадян до органів влади та її представників.

Тому питання реформування територіальної організації влади, що сприятиме забезпеченню спроможності місцевого самоврядування самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення, як ніколи на часі.

Мова йде про наділення територіальних громад ширшими повноваженнями, більшими фінансовими ресурсами та їхню здатність мобілізувати внутрішні резерви територій з метою створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для населення, що проживає на цій території, надання високоякісних та доступних публічних послуг, задоволення їх інтересів в усіх сферах життєдіяльності, узгодження державних, регіональних та місцевих інтересів. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів повинно здійснюватись таким чином, щоб можна було максимально наблизити процес прийняття рішення до громадян і в той же

час необхідно, щоб в розпорядженні органів влади були ресурси (організаційні, матеріальні та фінансові), достатні для забезпечення надання населенню публічних послуг, відповідно до загальнодержавних соціальних стандартів. Важливим завданням в цьому плані є також розподіл відповідальності між представницькою і виконавчою владою та максимальне залучення громади до питань управління. Все це дозволить створити ефективну систему місцевого самоврядування з чітким, логічним розподілом повноважень між різними рівнями і яка відповідатиме Європейській хартії місцевого самоврядування.

У результаті проведеного реформування основою сучасної системи місцевого самоврядування стали об’єднані територіальні громади (ОТГ), які утворилися на добровільній основі відповідно до діючого законодавства. У населених пунктах, де об’єднання не відбулося, мають бути сформовані органи самоорганізації населення, які входять до системи органів місцевого самоврядування відповідної територіальної громади. Адміністративний центр буде знаходитися в населеному пункті з більш розвиненою інфраструктурою. Інтереси об’єднаної територіальної громади буде представляти довірена особа - староста, який обирається місцевою радою. Вагомим аргументом є те, що у зв'язку зі збільшенням кількості населення однієї громади держава зобов'язується збільшити і кількість преференцій для неї. Крім того, територіальні громади отримали в повне розпорядження землю і право на встановлення податкових зборів. До того ж із-за скорочення кількості органів місцевого самоврядування (в зв’язку з об’єднанням громад) відбувається економія фінансових ресурсів, і кошти будуть спрямовані на вирішення місцевих проблем. Ще одним важливим моментом в цьому плані є те, що в разі виникнення непередбачених витрат, пов’язаних з будь-якими державними рішеннями, влада зобов'язується їх компенсувати.

Таким чином, в результаті децентралізації влади, реформуванні системи місцевого самоврядування та формуванні нової державної регіональної політики, яка базується на європейських традиціях і партнерстві, в 2015 році в Україні було створено 159 об'єднаних територіальних громад, в 2016 році ще

198, і на початок 2017 році в державі налічується 367 ОТГ. Фактично об'єдналося 847 з 11520 раніше діючих міських, селищних, сільських рад або тільки 7,4 %. В 2018 році в Україні, в результаті об'єднання 3981 територіальної громади (36,3% від загальної кількості рад базового рівня) було створено 865 ОТГ.

Здавалося б, процес добровільного об'єднання територіальних громад мав би сприяти становленню дієвої влади на місцях та вирішенню першочергових проблем, які характерні для кожної території. Однак, проаналізувавши досвід реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, уже можна назвати ряд ризиків, які виникли через політичні компроміси при ухваленні певних рішень чи прийнятті законодавчих актів або є наслідком професійної неспроможності окремих посадових осіб працювати в нових умовах і за новими правилами.

Зокрема, в уряді неодноразово наголошують на тому, що «основні принципи реформування - це добровільність та економічна ефективність» [194], хоча при цьому європейські експерти зазначають, що «в жодній країні світу … повністю добровільна система не призвела до успіху… Практично всі країни ЄС, включно навіть з Монако, були вимушені пройти через стадію, на якій малі муніципальні одиниці вимушені були об'єднатися» [194].

Водночас, як показує практика, реалізації принципу щодо виключно добровільного об'єднання громад не сприяють особисті мотиви (небажання втрачати власні посади) мерів, сільських голів, місцевих депутатів, керівників виконкомів, обласних і районних рад.

Крім того, неодноразово доводиться чути, що процес реформування в Україні буде розгортатися за прикладом Польщі, де відбулася корінна перебудова територіального устрою, було досягнуто рівня місцевого та регіонального управління, характерного для розвинутих країн Західної Європи. Все це забезпечило істотні позитивні перетворення в різних сферах громадського життя.

Однак, як слушно з цього приводу зазначає директор з питань науки та розвитку ГО «Інститут громадянського суспільства» А. Ткачук, «…Україна вже обрала не польський, а скандинавський досвід - тобто почала процес об'єднання як добровільний. Це може тривати як завгодно довго, але закінчиться все одно так, як закінчувалося всюди – обов'язковим, тобто примусовим, створенням нових адміністративно-територіальних одиниць» [195]. Тому враховуючи ці моменти, наступним важливим кроком на шляху реформування є внесення змін до Конституції України стосовно відходу від положення щодо виключно добровільного об'єднання громад.

Але яким би шляхом не йшла Україна, необхідно пам'ятати, що будь-який позитивний досвід щодо проведення територіально-адміністративної реформи однієї країни не може бути механічно «перенесений» на терени іншої, без врахування особливостей останньої. Без розробки науково-прикладної, нормативно-правової бази для реалізації адміністративної реформи, впровадження дієвого місцевого самоврядування досягнути успіху буде досить складно.

Цілком погоджуємося з думкою польського економіста М. Желяка, що для успішного проведення реформ необхідним є наявність трьох чинників: політичної волі еліти, готових експертних розробок і підтримки з боку суспільства [61]. При відсутності хоча б одного з них, будь-яка реформа приречена на провал.

Як показує практика, досить серйозною проблемою для новостворених ОТГ є відсутність або застарілість містобудівної документації (генеральних планів населених пунктів, схем територіального планування), що обмежує їхню юрисдикцію щодо власної території. Тому першочерговим завданням для керівників та їх громад залишається розробка нових чи коригування існуючих документів. Однак, система містобудівної документації побудована таким чином, що ради територіальних громад можуть замовляти і затверджувати планувальну документацію виключно в межах населених пунктів, а за їх межами розробка містобудівної документації є компетенцією районного рівня.

Все це ускладнює їхню діяльність щодо реалізації інфраструктурних проектів між населеними пунктами, облаштування благоустрою, накладання штрафів на тих, хто завдає шкоди довкіллю на території громади, але поза межами поселень тощо. Тому без внесення змін до існуючого законодавства вирішення даної проблеми значно ускладнюється.

Важливою передумовою проведення територіально-адміністративної реформи, побудови демократичної держави є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування, оскільки розв’язання більшості фінансових питань саме на місцевому рівні є основою вирішення загальнодержавних соціально-економічних і політичних проблем у державі.

Додамо, що право самостійно вирішувати органами місцевого самоврядування питання місцевого значення в значній мірі залежить від законодавчо закріплених на постійній основі за місцевими бюджетами податків та зборів. Кошти від цих надходжень сприяли б децентралізації бюджетних ресурсів та можуть стати реальним фінансовим підґрунтям для виконання місцевою владою своїх повноважень. Реальним кроком у здійсненні бюджетної децентралізації є прийняті в грудні 2014 року Верховною Радою України зміни до Податкового і Бюджетного кодексів України, які дозволили розширити права місцевих органів влади щодо формування доходів місцевих бюджетів і надали їм значної бюджетної самостійності. В результаті було розширено джерела наповнення місцевих бюджетів за рахунок:

- передачі доходів з державного бюджету (100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки);

- запровадження акцизного податку (5% від вартості реалізованого товару) з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів таких, як пиво, алкогольні напої,тютюнові вироби, нафтопродукти;

- розширення бази оподаткування нерухомості за рахунок оподаткування комерційного (нежитлового) майна та автомобілів з великим об'ємом двигуна;

- збільшення з 35% до 80% надходжень до місцевих бюджетів від екологічного податку.

Внесені зміни, з одного боку, створюють мотивацію для розвитку територіальних громад, а з іншого, посилюють диспропорції фінансового забезпечення між економічно більш спроможними і економічно слабкими територіями.

Певні зміни в законодавстві відбулися і щодо надання трансфертів. Відповідно до внесених змін, можна виділити такі види міжбюджетних трансфертів:

- базова дотація (трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності території);

- субвенції (субвенції на здійснення державних програм соціального захисту населення, освітня, медична та ін.);

- реверсна дотація (кошти, що передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету);

- додаткові дотації.

В результаті внесених змін до законодавчо-нормативних актів, органи місцевого самоврядування отримали реальні ресурси для вирішення питань місцевого значення в ЖКГ, щодо благоустрою територій, реалізації місцеві соціально-економічних програм і проектів, оновлення інфраструктури тощо. Проте, якщо економіка і надалі залишатиметься в теперішньому стані, а не запрацює реально, саме тільки розширення джерел наповнення місцевих бюджетів не забезпечить бажаний результат.

Збільшення фінансових ресурсів на регіональному рівні передбачає збільшення відповідальності, в тому числі перед власною громадою, а також сприяє породженню корупції. З метою зменшення можливостей для зловживань з боку чиновників, необхідно щоб інформація про планування та використання фінансових коштів була публічною. Дієвим кроком в цьому плані є залучення населення і громадських організацій до бюджетного процесу.

Можливість органів місцевого самоврядування зберігати зекономлені кошти на кінець звітного періоду на власних рахунках та використовувати їх наступного року є ще одним плюсом внесених змін до Бюджетного кодексу України. Відповідно до попередньої норми закону ці кошти необхідно було використати до кінця року. Крім цього, органи влади на місцях зможуть розміщувати тимчасово вільні кошти, що є на рахунку спеціального фонду місцевих бюджетів в комерційних банках і отримати додатковий дохід. Це є вагомим стимулом для місцевої влади заощаджувати фінансові ресурси.

Водночас, незважаючи на певні здобутки, що отримали органи місцевого самоврядування від впровадження бюджетної децентралізації, і надалі спостерігаємо намагання центральної влади зберегти контроль за розподілом коштів державного бюджету. Підтвердженням цьому є бюджет на 2017 рік, в якому для 367 ОТГ закладено величину державної субвенції (передбачена Законом України «Про добровільне об'єднання громад») з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури у розмірі лише 1,5 млрд. грн., з яких 0,5 млрд. грн. - це гарантовані кошти з загального фонду бюджету. Натомість нагадаємо, що в 2016 році для 159 ОТГ дана субвенція становила 1 млрд. грн. і фінансувалася з загального фонду бюджету. Це були реальні кошти за рахунок яких ОТГ мали можливість відновити чи покращити власну інфраструктуру. Скорочення даної субвенції вдвічі (при одночасному зростанні територіальних громад, які на неї претендують) породжує недовіру населення цих громад до уряду і парламенту. Разом з тим, бюджет 2017 рік передбачав і так звану «політичну субвенцію» місцевим бюджетам на соціально-економічний розвиток окремих територій, розподіл якої відбувався в ручному режимі без будь-яких критеріїв. Зауважимо, що такий вид допомоги не передбачений жодним базовим законом. Розмір даної субвенції становив 4 млрд. грн., з яких 1,5 млрд. грн. - гарантовані кошти з загального фонду бюджету і 2,5млрд. грн. - зі спеціального фонду, що втричі більше, ніж коштів, які будуть розподілені прозоро. Все це нагадує ще не зовсім забуту практику,

коли місцеві чиновники чи народні депутати лобіюючи власні інтереси, могли забезпечити для певних територій значно більші фінансові надходження.

Непростою є ситуація і з коштами Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР). Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» сума коштів ДФРР має бути не меншою, ніж 1% від загального фонду державного бюджету [70]. Розподіл цих коштів відбувається на основі формули, визначеної статтею 24-1 Бюджетного кодексу України і спрямований на фінансування проектів регіонального розвитку, які мають відповідати Державній стратегії регіонального розвитку України 2020 та стратегіям розвитку регіонів.

В держбюджеті на 2017 рік відповідно до закону ця сума повинна становити близько 7,3 млрд. грн. Однак в бюджеті передбачено тільки 3,5 млрд. грн., з яких із загального фонду бюджету передбачено лише 1 млрд. грн. При цьому, не менше 10% коштів, які отримає регіон з ДФРР, мають бути витрачені на будівництво і реконструкцію спортивних споруд та енергоефективність, а в комісії, яка розглядає відповідність поданих регіонами проектів на фінансування, понад 50% мають становити члени бюджетного комітету тобто народні депутати України. Все це є свідченням того, що державна влада і надалі намагається зберегти контроль за розподілом бюджетних коштів.

Держбюджет на 2018 рік є черговою спробою державних органів влади перекласти на місцеві бюджети додаткове фінансове навантаження. В результаті територіальні громади, покриваючи ці витрати з бюджетів розвитку, не матимуть змоги реалізовувати соціальні програми, інфраструктурні проекти, підвищувати рівень соціально-економічного розвитку територій тощо. Зокрема, на розвиток інфраструктури об’єднаних територіальних громад в проекті державного бюджету на 2018 р. передбачено виділити 1,9 млрд. грн. В перерахунку на одного жителя це становить 580 грн., тоді як в 2016 р. ця сума складала 1107 грн.

Досить непростою є ситуація з освітньою та медичною субвенціями. В проекті держбюджету 2018 р. обсяг освітньої субвенції становить 61,2 млрд.

грн. проти 52,6 млрд. грн. в 2017р., або на 16,5% більше. Все ніби і не так погано, якби не той факт, що уряд заклав у цю суму збільшення заробітних плат для педагогічних працівників на 25%. Водночас, у зв'язку з проведенням медичної реформи, обсяг медичної субвенції зменшено на 4,5 млрд. грн. (з 55,9 млрд. грн. у 2017 р. до 51,4 млрд. грн. у 2018 р.). Виділених коштів недостатньо для повного забезпечення повноважень, делегованих державою органам місцевого самоврядування. Тому органи місцевого самоврядування черговий раз можуть опинитися в ситуації, коли брак фінансових ресурсів на розвиток освіти та медицини потрібно буде компенсувати за рахунок коштів місцевих бюджетів, які в більшості регіонів є дефіцитними і аж занадто залежними від дотацій з держбюджету.

Враховуючи значне щорічне навантаження на місцеві бюджети, у держбюджеті передбачені додаткові дотації в розмірі 16,78 млрд. грн., з яких на утримання закладів освіти та охорони здоров'я виділено 16,5 млрд. грн. Подальший розподіл додаткової дотації між районними бюджетами та бюджетами ОТГ визначатиметься обласними державними адміністраціями, що не тільки не сприятиме процесу децентралізації, а навпаки створюватиме корупційні ризики при розподілі цих коштів. Це чергове підтвердження спроб центральної влади і надалі зберегти контроль за розподілом державних коштів.

Дієвим мотиваційний механізм горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів є реверсна дотація, яку пропонують змінити у проекті держбюджету на 2018 рік. Її збільшення з 50 до 80% обсягу вилучення коштів із місцевих бюджетів до державного призведе до необґрунтованого зменшення місцевих бюджетів, які мають рівень надходжень податку на доходи з фізичних осіб на одного жителя вище 1,1. Така зміна механізму горизонтального вирівнювання позбавляє громади мотивації до нарощування фінансових ресурсів (чим більше ти заробляєш, тим більше у тебе заберуть).

Аналіз результатів здійснення процесу децентралізації та її впливу на проведення адміністративно-територіальної реформи, розвиток місцевого самоврядування та його фінансової системи, територіальної організації влади в

Україні вказує на існування цілого ряду ризиків національного, регіонального та місцевого рівня серед яких можна назвати наступні:

- задекларований принцип добровільного об’єднання територіальних громад не виправдав сподівань, адже практика показує низький рівень об’єднання і тому необхідним є запровадження дієвих механізмів заохочення територіальних громад через державні стимули їх об’єднання, збільшення обсягів відповідних субвенцій, дотацій тощо [194];
- діюче нормативно-правове забезпечення реформування системи територіальної організації влади характеризується певними суперечностями, не відповідає сучасним реаліям і потребує внесення відповідних змін в найближчий період. Однак цей процес гальмується відсутністю між урядом і парламентом системи робочого діалогу щодо швидких змін законодавчого супроводу реформ;
- територіальна концентрація економічної активності в окремих регіонах і населених пунктах посилила диспропорційність територіального розвитку, призвела до майнового розшарування населення і загострення проблеми нерівності у доступі до публічних послуг, місць праці та джерел матеріального добробуту;
- відсутність або застарілість містобудівної документації (генеральних планів населених пунктів, схем територіального планування) в об’єднаних територіальних громадах, що обмежує їхню юрисдикцію щодо власної території;
- відсутність спеціалізованого державного органу з проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні, який би здійснював постійний моніторинг її впровадження, аналіз проблем, що виникають, та забезпечував пошук і ухвалення рішень для швидкого розв'язання цих проблем;
- низький рівень професійної підготовки керівників територіальних громад, посадових осіб органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, депутатів місцевих рад, відсутність дієвої кадрової політики, посилення корупції;

- спроби державних органів влади зберегти контроль за розподілом коштів державного бюджету(скорочення державної субвенції на формування інфраструктури ОТГ; запровадження так званої «політичної субвенції» місцевим бюджетам на соціально-економічний розвиток окремих територій, яка передбачає ручний режим розподілу без будь-яких критеріїв; надання субвенцій місцевим бюджетам для фінансування делегованих повноважень, які мають чітко зазначену ціль: медична, освітянська, соціальна; зменшення надходжень з держбюджету до ДФРР) недовіру населення територіальних громад до уряду і парламенту;
- посилення диспропорційності щодо фінансового забезпечення розвитку територіальних громад, в зв'язку з передачею доходів від акцизного податку до місцевих бюджетів (додатковий дохід від цього податку отримали населені пункти, які традиційно були більш розвиненими (міста, села, селища) та мають вигідне розташування);
- послаблення фінансової бази регіонального рівня управління та можливості його впливу на внутрішньо-регіональну диспропорційність розвитку територій [252].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє констатувати, що вирішення проблем регіонального розвитку в значній мірі залежить від ефективності реформ, які спрямовані на нарощення внутрішнього потенціалу регіонів з метою мінімізації територіальних диспропорцій, перерозподіл управлінських впливів та бюджетних фінансових ресурсів, залучення громадськості до вирішення проблем регіонального та місцевого розвитку. Ідеологічним підґрунтям сучасної державної регіональної політики має стати спрямованість управлінських впливів на створення умов для інтенсифікації процесів самофінансування при посиленні державного впливу на процеси послаблення міжрегіональних диспропорцій. Враховуючи це, удосконалення державної регіональної політики сконцентровано на наступних напрямках:

- досягнення інституційної довершеності сучасних реформ, в тому числі через забезпечення регулювання регіонального розвитку з єдиного координаційного центру;
- гармонізація законодавчої бази щодо інструментів державної підтримки регіонального розвитку;
- забезпечення інституційної та ресурсної скоординованості реалізації регіональних і місцевих стратегій та проектів розвитку;
- посилення контролю за ефективністю використання фінансових ресурсів територіальних громад;
- забезпечення фінансування заходів Державної стратегії регіонального розвитку;
- сприяння залученню коштів європейських та інших міжнародних фондів до реалізації проектів регіонального та місцевого розвитку.

Надмірно централізована регіональна політика в Україні не забезпечила мінімізації ризиків, пов’язаних з нинішніми глобальними викликами: диспропорційністю територіального розвитку, підвищенням рівня внутрішньо-регіональної диференціації, що призвело до збільшення кількості дотаційних територіальних громад, дезінтеграцією національного економічного простору та неефективністю функціонування внутрішнього ринку країни, наростанням соціальної напруги в суспільстві через низький рівень та якість життя населення тощо. Тому основною особливістю формування державної регіональної політики в Україні на сучасному етапі залишається її спрямування на децентралізацію влади, необхідність забезпечення дієвого самоврядування та ефективного розвитку територіальних громад.

5.2. Організаційно-економічні механізми стимулювання економічного зростання в регіонах України

На сучасному етапі розвитку національної економіки однією з важливих умов реалізації ефективної регіональної політики та досягнення стабільного соціально-економічного зростання як на державному, так і на регіональному рівні є розробка та впровадження організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання.

Під організаційно-економічним механізмом стимулювання економічного зростання необхідно розуміти сукупність організаційно-економічних форм і методів, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток регіону, взаємопов'язаних в єдиний механізм, що передбачає мотиваційне, правове, ресурсне та методичне забезпечення, дозволяє визначити обсяг, структуру, напрями та реалізацію ресурсів (природних, людських, економічних, фінансових, інтелектуальних) з метою досягнення максимального корисного ефекту, забезпечення економічного зростання та високих стандартів життя населення.

Цей механізм повинен охоплювати стратегічні та тактичні цілі, перелік форм, методів, об’єктів та інструментів впливу на основні параметри регіонального розвитку. При побудові організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання, враховуючи постійну дефіцитність фінансових ресурсів як на державному, так і на місцевому рівнях, слід дотримуватися оптимального та науково обґрунтованого поєднання не тільки прямих і опосередкованих методів впливу, стимулюючих та обмежувальних, активних і пасивних, а також методів правового регламентування, адміністративного регулювання та економічного стимулювання. Тільки зважене комплексне поєднання цих методів, дієвість важелів і інструментів та інших складових елементів механізму дасть змогу забезпечити синергетичний ефект у досягненні намічених цілей. При забезпеченні дієвості даного механізму важлива роль відводиться регіональним владним структурам, які,

використовуючи адміністративне, законодавче, податкове регулювання, здатні скерувати економічні процеси у потрібному напрямі, узгоджуючи пріоритети соціально-економічного розвитку регіону із вирішенням найважливіших, поточних проблем на місцях (рис. 5.1).

Все це дозволяє стверджувати, що організаційно-економічний механізм стимулювання економічного зростання – це багатоаспектна система інструментів і процесів впливу, які на практиці використовуються для отримання того чи іншого результату, як правило, у різних досить складних поєднаннях та комплексах. Тільки на основі науково обґрунтованого, взаємопов'язаного і взаємодоповнюючого використання різноманітних за змістом, спрямованістю інструментів можливе здійснення необхідного впливу на соціально-економічні процеси, що відбуваються в регіоні з метою стимулювання економічного зростання та забезпечення високого рівня життя населення.

Таким чином, трактування змісту організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання можна звести до того, що це:

- по-перше, система цілей, яка має враховувати економічні, соціальні, екологічні інтереси всього регіону і забезпечувати раціональне використання його потенціалу;

- по-друге, сукупність суб'єктів економічних відносин регіону з економічними взаємозв'язками між ними;

- по-третє, спосіб функціонування суб'єктів регіону щодо забезпечення ресурсами з метою стимулювання економічного зростання;

- по-четверте, поєднання методів прямого та опосередкованого впливу на соціально-економічні процеси в регіоні;

по-п'яте, система важелів та інструментів за допомогою яких здійснюється вплив на активізацію економічної діяльності в регіоні; по-шосте, сукупність спрямованого впливу дій на забезпечення фінансової самодостатності регіону, що сприятиме ефективному розвитку економіки.

Рис. 5.1 Модель організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання в регіоні

Примітка. Складено автором.

Основними принципами, які повинні бути покладені в основу формування і вдосконалення організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання, є:

• принцип об’єктивності – механізм стимулювання економічного зростання об’єктивно включений у загальну систему механізму державного регулювання економіки регіону;

• принцип комплексності - передбачає розгляд механізму як єдиного цілого, підпорядкованого завданням забезпечення ефективного регіонального розвитку та якісного економічного зростання;

• принцип системності - впорядкування і структурована взаємодія всіх елементів механізму функціонування;

• принцип гнучкості та динамічності – постійне удосконалення та адаптування механізму до конкретної регіональної ситуації, тому такий механізм є досить динамічним та гнучким;

• принцип цілеспрямованості - відповідність механізму цілям функціонування і розвитку регіону;

• принцип адаптації до змін зовнішнього середовища – передбачає вилучення максимальної вигоди від використання позитивних чинників і тенденцій на національному та регіональному рівні, шляхом коригування прийнятих рішень і реалізованих заходів впливу, а також створення механізмів захисту від прояву негативних факторів та тенденцій;

• принцип узгодженості інтересів суб’єктів організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання;

• принцип акумуляції тимчасово вільних ресурсів, залучення яких буде сприяти збільшенню економічного потенціалу регіону та його суб'єктів і, як наслідок, їх інвестиційних можливостей;

• принцип законності – передбачає використання правових та нормативних документів, що регулюють економічну та інвестиційну діяльність в регіоні;

• принцип економічної безпеки, що забезпечує захист від можливих об'єктивних (що виникають без участі регіону та поза його волі) і суб'єктивних загроз (мають місце внаслідок умисних або ненавмисних дій різних суб'єктів);

• принцип стимулювання, що передбачає зацікавленість всіх сторін в досягненні максимального результату: нарощування економічного (виробничого, трудового, наукового, інтелектуального, фінансового) потенціалу регіону і підвищення ефективності його використання;

• принцип інноваційності - орієнтація організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання на інноваційний розвиток регіону;

• принцип транспарентності, що дозволяє отримати достовірну та повну інформацію про соціально-економічні процеси, що відбуваються в регіоні.

В умовах економічної кризи актуальними залишаються питання формування такого організаційно-економічного механізму, який сприятиме досягненню стабільного економічного розвитку регіонів, пошуку важелів для стимулювання економічного зростання на регіональному та місцевому рівні. Стимулювання економічного зростання в регіонах потребує стабільного ресурсного забезпечення. Мова йде, як про матеріальні (природні, людські), так і фінансові, інтелектуальні ресурси тощо. Варто додати, що в умовах ринку джерела ресурсів для стимулювання економічного зростання в регіонах мають бути диверсифіковані.

Важливою передумовою ефективної реалізації організаційно-економічного механізму є активізація соціально-економічного розвитку регіонів. Цьому сприятимуть:

• вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази, яка регулює питання соціально-економічного розвитку регіонів;

• розвиток підприємництва, створення нових підприємницьких структур, зорієнтованих на використання внутрішнього потенціалу території та забезпечення потреб внутрішнього ринку;

• сприяння регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування формуванню сприятливого інвестиційного клімату регіону з метою залучення інвестицій та їх ефективного використання;

• впровадження концепції смарт-спеціалізації, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності регіональної економіки за рахунок оптимізації та диверсифікації;

• запровадження й використання різноманітного інструментарію і механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку, серед яких можна назвати наступні: програми соціально-економічного розвитку, кластери, національні проекти, механізми державно-приватного партнерства тощо;

• активізація фінансових інструментів стимулювання місцевого соціально-економічного розвитку таких, як міжбюджетні трансферти, бюджет розвитку та бюджет участі у складі місцевого бюджету, муніципальні цінні папери, банківські установи тощо.

Визначення основних проблем у забезпеченні економічного зростання в регіоні сприяло побудові схеми розробки та функціонування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання, яка передбачає визначення стратегічних завдань щодо створення умов для економічного зростання в регіонах, шляхів фінансового забезпечення економічного зростання та інструментів і важелів збільшення доходної частини бюджету, удосконалення інструментів і важелів впливу на чинники економічного зростання, здійснення контролю та мотивації досягнень у забезпеченні економічного зростання регіонів (рис. 5.2).

Таким чином, даний механізм повинен:

- враховувати сукупність різноманітних умов і факторів, що визначають соціально-економічний потенціал регіону;
- забезпечувати досягнення системи цілей соціально-економічного розвитку;
- сприяти формуванню соціальної консолідації в регіоні;

Рис. 5.2 Схема забезпечення функціонування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання

Примітка. Складено автором.

- ґрунтуватися на демократичних принципах управління, що дозволить спрямувати економічну активність населення регіону на використання наявних резервів;
- органічно вписуватися в економічну, політичну й організаційну структуру держави;
- функціонувати в межах чинного нормативно-правового законодавства;
- враховувати узгодженість інтересів економічної взаємодії держави та регіону з метою стимулювання економічного зростання;
- бути гнучким, здатним перебудовуватися з урахуванням специфіки розвитку кожного регіону, швидко реагувати на різні зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі;
- посилити використання інтелектуального потенціалу регіону;
- забезпечувати системність, цілісність, збалансованість, внутрішню консолідацію регіонального господарства;
- давати можливість прогнозувати і вчасно усувати загрози та ризики соціально-економічного розвитку регіону.

Організаційно-економічний механізм стимулювання економічного зростання формується на різних рівнях управління та потребує узгодження економічних інтересів державних та регіональних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. Погодження цих інтересів повинно передбачати використання існуючих економічних, правових і організаційних важелів, що обумовлює необхідність виділення відповідних блоків у структурі даного механізму.

Ефективність організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання визначається результативністю дії окремих інструментів за допомогою яких органами влади здійснюється вплив на активізацію економічної діяльності в регіоні.

У загальному розумінні інструменти є важелями, за допомогою яких здійснюється вплив на певний об’єкт і забезпечується поєднання складових механізму в єдину систему. Під інструментами організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання необхідно розуміти сукупність різноманітних організаційно-адміністративних та економічних регуляторів, які забезпечують цілісність функціонування даного механізму і виконують стимулюючий вплив на забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону та досягнення високого рівня життя населення. Функціонування інструментів механізму здійснюється на основі системи правових норм, що відповідають чинному законодавству.

Всі інструменти та їх складові елементи взаємодіють між собою в тих чи інших поєднаннях і взаємодоповнюють один одного, що веде до адитивного ефекту. Тому завжди треба враховувати певну комплексність впливу різних інструментів, у сукупності складових системного інструментарію організаційно-економічного механізму. Також важливо підкреслити, що перелік конкретних інструментів впливу зазнає змін у зв'язку зі змінами зовнішніх і внутрішніх факторів, появою нових інструментів, вдосконаленням основних елементів системи регіонального управління (органів управління, структур, ресурсів, технологій та ін.), що є об'єктивним процесом оновлення.

Інструменти механізму стимулювання економічного зростання можна класифікувати наступним чином:

✓ за суб'єктами застосування:

- інструменти стимулюючого характеру, спрямовані на діяльність суб'єктів господарювання та регіональних органів влади задля вирішення актуальних проблем регіонального розвитку і стимулювання якісного економічного зростання, які використовуються державними органами влади;

- заходи щодо активізації економічної діяльності у регіоні, спрямовані на стимулювання економічного зростання через застосування мотиваційного підходу до нарощування внутрішніх потенційних резервів регіону, які

використовуються регіональними органами влади та органами місцевого самоврядування;

✓ за напрямами стимулювання:

- інвестиційно-інноваційні заходи, які передбачають вкладення коштів у розробку і впровадження нових технологій, процесів та інноваційних пропозицій з метою стимулювання економічного зростання регіону;

- податкові – інструменти, які використовують важелі податкової системи (податки, платежі, збори, штрафи, податкові канікули та кредити) і спрямовані на стимулювання економічного зростання регіону;

- трансфертні – інструменти, спрямовані на забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону через використання системи дотацій, субсидій, субвенцій;

- позикові – інструменти, що сприяють накопиченню відповідних фінансових ресурсів, які є суттєвим джерелом капітальних вкладень і можуть бути використані для розвитку регіону та забезпечення задоволення соціально-економічних потреб населення (банківські кредити; державні позики; кредити міжнародних фінансових організацій тощо);

- інституційні – заходи стимулюючого характеру, які здійснюються органами державної і регіональної влади та органами місцевого самоврядування з метою активізації регіонального розвитку та досягнення високого рівня життя населення (стратегії розвитку, проекти, програми);

✓ за джерелами фінансування:

- державні інструменти стимулювання економічного зростання в регіоні, які фінансуються з державного бюджету, державних фондів, а також державними підприємствами;

- регіональні інструменти стимулювання економічного зростання регіону, які фінансуються за рахунок місцевих та регіональних бюджетів;

- зовнішні – заходи стимулювання, які спрямовані на досягнення ефективного соціально-економічного розвитку регіону і фінансуються через

загальнонаціональні або міжрегіональні програми та угоди, а також міжнародні організації;

- приватні – заходи стимулюючого характеру, спрямовані на забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону і фінансуються бізнесом, населенням, громадськими структурами тощо.

Особлива роль у системі механізму стимулювання економічного зростання в регіонах належить фінансовим та інвестиційним важелям.

Погоджуємося з думкою Опаріна В.М. і Вахович І.М., що дія фінансових складових механізму на регіональний розвиток має кількісний і якісний вплив. Кількісний вплив характеризується обсягом фінансових ресурсів, які спрямовуються на забезпечення потреб регіону. Це вихідний момент функціонування цього механізму. Адже без фінансових ресурсів неможливе функціонування ні держави, ні юридичних та фізичних осіб, регулювання галузевої і територіальної структури економіки, стимулювання виробничої, інвестиційної й інноваційної діяльності та задоволення різноманітних потреб. Саме фінанси забезпечують реалізацію намічених цілей і завдань як регіону, так і держави в цілому. Однак, самі по собі обсяги фінансових ресурсів не гарантують забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Важливе значення належить умовам формування фінансових ресурсів території, їх результативному використанню, напрямам та формам руху. Усе це характеризує якісний вплив дії складових механізму, що виявляється в рівні задоволення потреб регіону через форми організації фінансових відносин, інакше кажучи в який спосіб формуються фінансові відносини, в яких формах і на яких умовах відбувається рух і використання фінансових ресурсів. Налагоджені фінансові відносини є запорукою нормальної життєдіяльності [138, с.22].

Саме за таких умов фінансові ресурси регіону перетворюються в економічний стимул розвитку. При цьому додамо, що кількісний вплив на процеси регіонального розвитку проявляється через фінансове забезпечення, а якісний – через фінансове регулювання.

Фінансове забезпечення регіонального розвитку доцільно розглядати як процес формування фінансових ресурсів і фінансових можливостей регіону з метою їх подальшого розподілу, використання для фінансування соціального, екологічного й економічного розвитку території та здійснення постійного моніторингу їх досягнення.

В основу формування системи фінансового забезпечення регіонального розвитку закладено здатність регіону акумулювати та ефективно використовувати власний фінансовий потенціал, а критерій достатності власного фінансового потенціалу доцільно розглядати як визначальний при розподілі бюджетних ресурсів, які спрямовуються для реалізації регіональної політики [62, с.11].

Фінансове регулювання розвитку регіонів з метою стимулювання економічного зростання вимагає формулювання конкретних цілей, яких необхідно досягнути в кінцевому результаті.

Підвищення рівня фінансової самодостатності регіонів шляхом посилення бюджетної децентралізації та зростання доходів місцевих бюджетів є актуальною проблемою сьогодення. Бюджетна децентралізація є процесом передачі центральною владою частини прав, компетенцій, відповідальності та фінансових ресурсів у бюджетній сфері органам місцевого самоврядування. Наслідком даного процесу є збільшення частки місцевих бюджетів у доходах і видатках зведеного (консолідованого) бюджету. Бюджетна децентралізація є доцільною за умови досягнення оптимального балансу між формуванням доходів місцевих бюджетів та фінансуванням делегованих повноважень.

Важливе значення для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону та стимулювання економічного зростання належить податковим інструментам.

Саме податкові інструменти є найбільш поширеними серед непрямих методів стимулювання регіонального розвитку, оскільки їм притаманні такі характеристики, як універсальність, безумовність та всеохоплюваність. Виконуючи одночасно фіскальну та регуляторну функції, податки

забезпечують одну з фундаментальних передумов функціонування фінансів у її практичній реалізації - розподіл та перерозподіл. Саме через це податкові інструменти є досить дієвими щодо управління процесами регіонального розвитку, оскільки останні обов'язково мають опосередковуватися ефективним перерозподілом ресурсів [17, с.141].

Податкові інструменти спрямовані на активізацію внутрішніх можливостей регіону для досягнення ефективного його розвитку та забезпечення високих стандартів життя населення. Характерною особливістю такого типу інструментів є орієнтація на внутрішні потреби регіону. Крім того, податкові інструменти дозволяють збільшити надходження до бюджету регіону, що сприятиме реалізації стратегічних пріоритетів розвитку.

При цьому зазначимо, що існує цілий ряд податкових стимулів, які відрізняються між собою як структурою, так і обсягом фінансової допомоги, що надається. Серед них можна назвати наступні:

- податковий інвестиційний кредит - вирахування з оподатковуваного місячного доходу юридичних осіб суми на інноваційне інвестування. Інструмент спрямований на розвиток інновацій у економічній, соціальній та екологічній сферах діяльності;
- податкові преференції для підприємств регіону, які здійснюють інноваційну діяльність та впроваджують енергозберігаючі технології, що сприятиме розвитку пріоритетних напрямків економічної діяльності на території регіону шляхом часткового звільнення від оподаткування юридичних осіб, що здійснюють таку діяльність.
- зменшення чи повне звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на створення венчурних інноваційних фондів;
- звільнення від податків сум реінвестованого прибутку та прибутку, спрямованого на підготовку та підвищення кваліфікаційного рівня персоналу тощо;
- звільнення новостворених суб'єктів господарювання від оподаткування на певний період (податкові канікули), введення спрощеної

системи оподаткування, обліку й звітності суб’єктів малого підприємництва, касовий метод податкового обліку з ПДВ та ін., що сприятиме зацікавленості в розвитку підприємницької ініціативи населення;

- пільгове оподаткування інвестиційних вкладень у малий та середній бізнес, спрямованих на впровадження енергозберігаючих технологій, стимулювання виробництва екологічної продукції тощо;
- прискорена амортизація тощо.

У цілому податкові інструменти передбачають поступове зменшення оподаткування доходів фізичних осіб та комплексно стимулюватимуть економічну, соціальну та екологічну сфери, забезпечуючи тим самим досягнення економічного зростання в регіоні та високих стандартів життя населення.

Однак серед існуючих пільг домінують пільги соціального призначення, а ті, що повинні стимулювати економічні процеси недостатньо ефективні, або не виконують свого прямого призначення. Пільги повинні сприяти не тільки нарощуванню прибутку підприємств, але й стимулювати його реінвестування з метою розширення діяльності. Також додамо, що значна частина пільг передбачає звільнення від оподаткування або зниження ставки оподаткування для суб'єктів господарювання на територіях пріоритетного розвитку тощо. Такі пільги сприяють лише створенню нових підприємств у певних регіонах, але аж ніяк не вирішують проблему їх подальшого ефективного розвитку загалом.

Таким чином, як свідчить практика, діюча сьогодні в Україні податкова система є однією з найбільш складних і найменш ефективних, не відповідає міжнародним стандартам, а тим самим не сприяє створенню необхідних передумов для структурної перебудови регіональної економіки та її зростання.

Недоліки податкової системи держави призвели до виникнення серйозних проблем системного характеру, а саме [113]:

1) значна податкова заборгованість платників податків до бюджетів різних рівнів і державних цільових фондів, що обумовлено:

- відсутністю ефективних механізмів, які б забезпечували відповідальність суб’єктів господарювання за невиконання своїх фінансових зобов’язань;

- недосконалістю системи реструктуризації податкової заборгованості підприємств перед бюджетом;

- проведенням взаємозаліків, які роблять невигідною своєчасну повну сплату податків;

- проблемами окремих галузей (наприклад, паливно-енергетичного комплексу), які є найбільшими боржниками бюджету;

2) бюджетна заборгованість із відшкодування податку на додану вартість. Серед основних причин, які ускладнюють виконання державою зобов’язань перед платниками даного податку можна назвати наступні:

- пред’явлення необґрунтованих вимог на відшкодування податку на додану вартість і заниження сум податкових зобов’язань;

- виконання прогнозних показників надходжень із податку на додану вартість до державного бюджету за рахунок неповернення платникам переплачених сум податку;

- недоліки нормативного законодавства, яке регулює процедуру відшкодування;

3) ухилення від оподаткування та сплати податків, що призводить до зростання рівня тіньової економіки. Це зумовлено:

- високим рівнем податкових ставок, нерівномірним розподілом податкового навантаження;

- порушенням принципу рівності платників перед законом;

- складністю і недосконалістю вітчизняного законодавства, що регулює діяльність підприємницьких структур;

- неефективністю державної бюджетної політики;

4) нерівномірне податкове навантаження, внаслідок чого найбільше навантаження покладене на законослухняних платників, позбавлених податкових пільг.

Таким чином, щоб податки стали дієвим інструментом стимулювання економічного зростання в регіоні, необхідним є реформування податкової системи України, яка сприятиме створенню стабільних умов для ведення бізнесу, збільшенню обсягу податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів, що в свою чергу забезпечить ефективний розвиток регіону та високий рівень життя населення.

Ще одним важливим інструментом стимулювання економічного зростання є трансфертні платежі. Застосування цього інструменту дає можливість вирішувати наступні завдання:

- забезпечення збалансованості між видатками і доходами бюджетів різних рівнів в разі, якщо централізація доходів не дозволяє забезпечити виконання делегованих повноважень на місцях;
- вирівнювання можливостей регіонів і органів місцевого самоврядування з надання населенню соціальних послуг, в тому числі щодо реалізації конституційних прав громадян у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту;
- стимулювання регіональних і місцевих органів влади до реалізації в регіоні та на рівні місцевих громад соціально-економічної політики, яка сприятиме розвитку території і відповідатиме як регіональним, так і загальнодержавним інтересам;
- компенсація втрат регіональним і місцевим бюджетам, пов'язаних із скороченням доходів та/або збільшенням витрат, що виникли в результаті прийняття рішень державними органами влади;
- компенсація непередбачених втрат регіональним і місцевим бюджетам, які виникли внаслідок форс-мажорних обставин (воєнні конфлікти, технологічні і екологічні катастрофи, стихійні лиха тощо).

Форми трансфертів розрізняються за цілями і умовами їх надання, що дозволяє запровадити досить гнучку систему перерозподілу фінансових ресурсів і економічних можливостей. Загальновідомими формами трансфертів є дотації, субвенції і субсидії. При цьому додамо, що левову частку трансфертів

складають дотації вирівнювання, які призначені для фінансування делегованих державою повноважень та субвенції на соціально-економічний захист населення. Разом з тим частка субвенцій на соціально-економічний розвиток регіонів лишається досить незначною.

На сьогодні в Україні міжбюджетні трансферти здебільшого використовуються для вирівнювання соціально-економічного розвитку регіонів з метою зменшення територіальних диспропорцій. Це приводить до ситуації, за якої економічно слабкі регіони, потребують більше додаткових коштів із Державного бюджету, що аж ніяк не стимулює регіональні органи влади до нарощування власної фінансової бази. Таким чином, виникає несправедливість стосовно регіонів-лідерів, які не є дотаційними, однак забезпечують високі темпи розвитку економіки не тільки власних територій, але й держави загалом.

Необхідно поступово зменшити вплив трансфертних платежів на розвиток регіону, враховуючи залежність регіональних та місцевих бюджетів від прямої допомоги з державного бюджету. Важливим в даному випадку є те, що скорочення державних коштів на реалізацію соціально-економічних заходів сприятиме мотивації регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування в збільшенні податкових надходжень до місцевих бюджетів, що забезпечить в кінцевому результаті досягнення високого рівня рівноваги, гармонійності, стабільності, збалансованості, конкурентоспроможності та безпеки регіону. Політику і принцип «мало заробляєш – більше маєш» міжбюджетного вирівнювання потрібно змінити у напрямку міжбюджетного стимулювання соціально-економічного розвитку економіки регіону.

У той же час, через історичні особливості розвитку, геополітичне розташування, нерівномірність розміщення виробничого потенціалу, різний рівень ресурсного забезпечення не всі регіони держави здатні забезпечити самофінансування соціально-економічного розвитку території. Тому державні органи влади за допомогою інструментів стимулювання повинні вибудувати таку структуру видів економічної діяльності у територіальній площині, де кожен регіон зміг би максимально використати наявні можливості, врахувати

інтереси як економічно розвинених, так і слабо розвинених регіонів, а також пріоритети державної регіональної політики, забезпечуючи однакові умови соціально-економічних процесів незалежно від території. Отже, необхідним є удосконалення системи розподілу міжбюджетних трансфертів з орієнтацією на функцію, що стимулює розвиток економіки регіону; реалізацію принципів фіскальної децентралізації з метою зміцнення фінансової бази регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування та посилення впливу фіскальних інструментів регулювання економічних процесів на регіональному рівні [7, с.22].

Серед інструментів стимулювання економічного зростання заслуговують на увагу і інвестиційні субвенції, які можуть ефективно використовуватися для співфінансування капітальних витрат, забезпечення стандартних місцевих послуг, рівень яких повинен бути однаковим по всій країні, компенсації витрат, спричинених органами влади вищого рівня або які виникають внаслідок добровільних зобов'язань. Застосування інвестиційних субвенцій (як з державного, так і регіональних та місцевих бюджетів) здатне посилити кооперацію регіонів, сприяти ефективному використанню коштів та надати необхідний мультиплікативний ефект подальшому розвитку територій [12].

Водночас можна назвати певні недоліки використання системи субвенцій, які потребують їх виправлення, а саме [33, с.296]:

- розпорошеність вузькоспеціалізованих субвенцій та поступове витіснення основаних з них на інвестиційні проекти та програми соціального захисту, що не дозволяє сконцентрувати фінансові ресурси на виконання найбільш важливих проектів соціально-економічного розвитку регіону;
- існування досить складного і недостатньо прозорого процесу затвердження субвенцій та відсутність належних критеріїв і правил їх розподілу, що спричинює непередбачуваність фінансових потоків, унеможливлює планування середньострокових заходів та організацію залучення коштів за рахунок інших джерел, зокрема запозичень;

- недостатнє врахування інтересів регіонів та недосконалість механізму взаємодії на рівні «область – район (місто)», непрогнозованість їхніх обсягів, які змінюються з року в рік потребує певного вдосконалення в системі розподілу субвенцій на потреби розвитку кожного регіону;
- необхідність створення спеціальних територіальних колективних органів, що займатимуться питаннями розвитку регіонів і, зокрема, використанням різного виду коштів, включаючи також і ті, що надходять у вигляді субвенцій.
- відсутність спеціального закону.

З метою підвищення ефективності механізму формування і розподілу субвенцій та розширення повноважень регіонів в даному процесі необхідно, по-перше, розробити та впровадити відповідний документ, що регламентує запровадження конкурсних засад при прийнятті рішень про включення до запиту пропозицій щодо субвенцій (зокрема, інвестиційної та на соціальний розвиток) як на рівні держави при оцінці пропозицій окремих регіонів, так і на рівні регіону при оцінці пропозицій територіальних громад; по-друге, диференціювати застосування різних видів субвенцій з урахуванням потенціалу розвитку регіонів базуючись на пошуку і стимулюванні точок зростання; по-третє, запровадити громадський контроль за процесом планування та використання виділених субвенцій; по-четверте, розробити унормований механізм повернення субвенцій у разі їх неефективного використання.

Дієвим інструментом стимулювання економічного зростання в регіоні виступають інвестиції. Зусилля регіональних органів управління та органів місцевого самоврядування повинні бути спрямовані на формування сприятливого інвестиційного клімату власних територій, підвищення привабливості інвестиційних об’єктів та пошуку інвесторів. Активізація інвестиційної діяльності сприятиме швидкому соціально-економічному розвитку як регіону, так і держави загалом, забезпечить економічну стабільність, незалежність, суттєво впливатиме на впровадження технологічних оновлень і на збільшення кількості робочих місць та дозволить в умовах

глобалізації бути на світовій арені конкурентоспроможним і рівноправним партнером.

Однак, сьогодні існують суттєві проблеми щодо надходження й розподілу інвестицій у регіональному розрізі, що не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку, посилює подальше збільшення територіальних диспропорцій та послаблює економічні взаємозв'язки між регіонами. З метою активізації інвестиційної діяльності в регіонах України необхідним є:

- удосконалення інвестиційного законодавства відповідно до європейських норм та забезпечення його стабільності;
- удосконалення інституційного забезпечення інвестиційної політики в регіонах та на місцях, оскільки розробка інвестиційної політики традиційно залишається прерогативою державних органів влади;
- ефективна реалізації задекларованих реформ, зокрема у судовій, податковій системі, адміністративно-територіальному устрої, впровадження антикорупційної системи з метою активізації інвестиційної діяльності;
- запровадження автоматизованої інформаційної системи з метою забезпечення оперативного пошуку партнерів у сфері іноземного інвестування та надання консалтингових послуг з питань права, фінансування, кредитування, страхування, техніко-економічної експертизи інвестиційних проектів тощо;
- запровадження моніторингу інвестиційних проектів, що були реалізовані (нереалізовані) на території регіону з метою формування бази даних надійності інвесторів та максимального попередження ризиків пов'язаних з інвестиційною діяльністю;
- реалізація програм державно-приватного партнерства, розширюючи коло їх учасників, передусім із країн ЄС, що сприятиме вирішенню проблеми залучення іноземних інвестицій та інтеграційним процесам в регіонах;
- розбудова об'єктів інноваційної інфраструктури, що сприятиме ефективному залученню та рівномірному розподілу інвестиційних ресурсів, зменшенню ризиків для інвесторів.

До інституційних інструментів стимулювання економічного зростання в регіоні можна віднести регіональні програми соціально-економічного розвитку, інвестиційні проекти, які прийняті й реалізуються з метою забезпечення ефективного розвитку регіону за рахунок коштів бюджетів різних рівнів. Інструменти спрямовані на створення постійного джерела фінансової підтримки на території регіону; PR-акції щодо пропаганди розвитку регіону - використання великого набору агітаційних заходів, спрямованих на досягнення визначених цілей. Мета інструментів полягає в формуванні позитивного іміджу регіону як в країні, так і за її межами, залученні успішних інвестиційних проектів у соціальній, економічній та екологічній сферах, які не тільки вирішуватимуть існуючі проблеми на місцях, задовольнятимуть потреби громади, а й надаватимуть імпульс для подальшого розвитку регіону.

Водночас доцільно зауважити, що в умовах дефіцитності фінансових ресурсів державні цільові програми часто перетворюються для регіональних органів влади на привабливий засіб залучення додаткових фінансових коштів для вирішення місцевих проблем, що породжує жорстку конкуренцію за бюджетні кошти. І як показує практика, це призводить до розпорошення цих коштів та недофінансування пріоритетних програмних завдань. Крім того, пріоритети розвитку окремих регіонів не завжди узгоджені із пріоритетами розвитку держави загалом, а це, в свою чергу, обумовлює відсутність координації цілей та завдань цільових програм на державному рівні і, як наслідок, перетворює їх у різноспрямовані проекти. Більш детально ці інструменти будуть розглянуті в наступному параграфі.

Підсумовуючи основні властивості інструментів механізму стимулювання економічного зростання в регіоні, можна стверджувати, що застосування інструментарію стимулювання і мотивації повинно забезпечувати:

- відповідність інструментів стимулювання економічного зростання регіональній політиці;
- подолання соціально-економічних і екологічних проблем, характерних для конкретного регіону;

- використання різних джерел фінансування, які стимулюють інструменти (приватні, державні, зовнішні, внутрішні);
- тісний зв'язок між інструментами стимулювання, який сприяє системності їх використання з метою стимулювання економічного зростання в регіоні.

В процесі впровадження організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання мають бути враховані базові умови, що формують дієздатне інституційне підґрунтя в регіоні:

- узгодження інтересів - сприяння узгодженості економічної взаємодії держави, регіону, місцевої громади в процесі реалізації даного механізму для забезпечення інтересів регіонального розвитку;
- децентралізація повноважень - розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади з метою підвищення управлінської та фінансової дієздатності територіальних громад;
- ефективне використання ресурсів - врахування природно-ресурсного потенціалу регіону, сприяння збереженню та примноженню культурно-історичної, етнічної спадщини території у процесі визначення стратегічних пріоритетів та цілей регіонального розвитку;
- конкурентоспроможність - сприяння формуванню конкурентоспроможних регіональних соціально-економічних систем , шляхом налагодження міжсекторальної взаємодії, вертикальної та горизонтальної кооперації, реалізації програм державно-приватного партнерства;
- інтегрованість (консолідація) зусиль - сприяння розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва як основи формування інтегрованого внутрішнього ринку регіону;

- інституційна підтримка соціально-економічного розвитку регіону та стимулювання економічного зростання, шляхом сприяння розвитку різноманітних форм самоорганізації населення, налагодження дієвої взаємодії по лінії «влада-бізнес-громадськість», розвитку громадянського суспільства тощо.

5.3. Інфраструктурне забезпечення реалізації розвитку підприємництва на регіональному рівні

В умовах зростання міжрегіональної диспропорційності одним з найважливіших завдань в державі є пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку та розробка ефективної регіональної економічної політики. Важливим кроком у вирішенні цих проблем є активізація підприємницької діяльності в регіоні. Зростання ефективності функціонування підприємництва є одним з головних чинників позитивних структурних змін та модернізації як регіонального, так і національного господарства, підвищення якості життя населення. При цьому, важливо зазначити, що результативність функціонування малих підприємств значною мірою залежить від належного інфраструктурного забезпечення та їх підтримки як на державному, так і регіональному рівнях.

Метою створення належної інфраструктури підтримки розвитку підприємництва є забезпечення як комплексної інноваційної діяльності, так і збереження та розвиток науково-технічного потенціалу регіону й країни в інтересах суспільства, включаючи подолання спаду виробництва, його структурну перебудову, диверсифікацію товарів та послуг. Відповідно до цілей інфраструктура підтримки підприємницької діяльності включає такий комплекс взаємопов'язаних систем, а саме:

– систему інформаційного забезпечення, яка дає доступ до бази даних всім підприємницьким структурам, незалежно від розміру та форм власності;

– експертну оцінку (державну, незалежну) інноваційних та інвестиційних програм, проектів, пропозицій, заявок;

– систему фінансово-економічного забезпечення підприємницької діяльності, що дозволяє використовувати різні джерела надходження коштів (власні ресурси підприємницьких структур, іноземні інвестиції, кошти інвестиційних фондів, кошти юридичних та фізичних осіб тощо);

– систему сертифікації наукової продукції, відповідні послуги у сфері метрології, стандартизації та контролю якості;

– просування нововведень на регіональні, міжрегіональні, світові ринки, шляхом активізації виставкової, рекламної, маркетингової діяльності, патентно-ліцензійної роботи та захисту прав інтелектуальної власності;

– підготовка та перепідготовка управлінських кадрів і бізнес-команд для суб'єктів малого підприємництва і подальший розвиток систем підготовки і навчання населення основам ведення підприємницької діяльності, у тому числі незайнятого населення.

Формування інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва є важливою умовою забезпечення фінансової, матеріально-технічної, інформаційної, технологічної, консультативної, кадрової та освітньої підтримки, яка полягає в наданні допомоги суб’єктам господарювання на початкових етапах діяльності в подоланні проблем, пов’язаних з відсутністю достатніх знань з питань ведення бізнесу, управлінського досвіду, комерційної інформації, доступу до кредитів та інвестиційних коштів тощо.

Взаємодія елементів інфраструктури підтримки підприємництва забезпечуватиме максимальну ефективність і своєчасне виконання будь-яких програм та заходів регіональної політики розвитку підприємницької діяльності в регіоні.

Реалізацію проектів з розвитку інфраструктури доцільно здійснювати на основі програмно-цільового підходу, що дозволяє сконцентрувати в рамках державних та регіональних програм соціально-економічного розвитку наявні регіональні ресурси і приватні інвестиції на вирішення ключових проблем,

забезпечити збалансованість і послідовність вирішення поставлених завдань, а також здійснювати координацію зусиль усіх суб'єктів, що діють у сфері розвитку інфраструктури підтримки підприємництва на регіональному рівні.

Оцінка існуючого рівня розвитку інфраструктури повинна проводитися, з метою виявлення потенціалу, додаткових можливостей, пов'язаних з соціально-економічним розвитком регіону, підвищенням його інвестиційної привабливості та врахуванням інтересів суб'єктів регіональних відносин.

Варто зазначити, що процес розвитку інфраструктурного забезпечення підприємництва в регіоні зачіпає інтереси трьох основних груп, що взаємодіють в межах регіонального простору: населення, підприємців і органів регіонального управління та місцевого самоврядування. Даний процес для цих груп пов'язаний з наявністю, як певних переваг, так і певних недоліків або ризиків. Домінування переваг розвитку інфраструктури порівняно із виявленими недоліками і ризиками, без сумніву, виступає визначальним чинником обґрунтованості розробки і реалізації того чи іншого проекту в цій сфері.

При формуванні та розвитку інфраструктури підтримки підприємництва на регіональному рівні необхідно враховувати наступні моменти:

- відповідність розвитку об'єктів інфраструктури рівню розвитку підприємництва, як у регіоні в цілому, так і в будь-якому його муніципальному утворенні;

- комплексний характер пропонованих об'єктами інфраструктури послуг (за принципом «під одним дахом» або «одне вікно»), зосередження на рівні територіальних громад різноманітних послуг (консалтингових, навчальних, інформаційних, фінансових) в рамках одного об'єкту інфраструктури замість створення кількох дублюючих одна одну структур;

- наявність чіткої системи управлінських структурних підрозділів, які впливають на визначення умов розвитку підприємництва в регіоні;

- узгодженість економічної взаємодії держави, регіону та недержавних організацій для забезпечення інтересів підприємців.

Таким чином, розвиток інфраструктури підтримки підприємництва в регіоні повинен базуватися на оцінці стану існуючої інфраструктури, аналізі стратегічних напрямків соціально-економічного розвитку території (у середньостроковій і довгостроковій перспективі) та розвитку підприємницьких структур, врахуванні інтересів і потреб самих підприємців та населення, прогнозуванні, виявленні можливостей і ризиків, пов'язаних з розвитком об’єктів інфраструктури, включати визначення пріоритетних напрямів та заходів, реалізацію програм і проектів з розвитку даних об’єктів та здійсненні моніторингу виконання намічених заходів з інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності у регіоні (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Схема розвитку інфраструктурного забезпечення підприємницької діяльності в регіоні

Примітка. Складено автором.

Формування розгалуженої інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу є принципово важливим фактором для розвитку підприємницької діяльності в Україні, ефективна діяльність якої сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, залученню вітчизняних та іноземних інвестицій, використанню передових технологій тощо. Через об'єкти інфраструктури відбувається налагодження ділових контактів підприємців, що сприяє самоорганізації малого бізнесу. Крім того, інфраструктура підтримки підприємництва покликана забезпечити надання додаткових можливостей для суб'єктів малого бізнесу, що сприяють подоланню специфічних труднощів і проблем, які об'єктивно виникають перед ними, особливо перед підприємцями-початківцями.

Складність інфраструктури, як системи зумовлена різноманітністю функцій, які виконують її складові елементи. Можна виділити організаційно-правову, фінансово-кредитну, організаційно-технічну та інформаційну інфраструктури підтримки підприємницької діяльності (рис. 5.4).

Організаційно-правова інфраструктура підтримки підприємництва повинна бути комплексною та ефективною і передбачати спектр дій органів державної влади, спеціалізованих установ та організацій, органів місцевого самоврядування, посадових осіб зазначених органів, наділених певною компетенцією стосовно суб’єктів підприємницької діяльності, які базуються на чинному законодавстві.

Фінансово-кредитну інфраструктуру утворюють установи, які акумулюють тимчасово вільні фінансові ресурси і перетворюють їх у кредитний капітал. Мова йде про банки, фондові та валютні біржі, інвестиційні фонди та компанії, кредитні, страхові й гарантійні установи, кредитні спілки, фонди громадських об'єднань, міжнародні фінансові інституції тощо.

До об’єктів організаційно-технічної інфраструктури належать товарні біржі, торгові доми, лізингові компанії, асоціації підприємців, транспортні комунікації, засоби зв'язку, франчайзингові компанії, торгово-промислові палати та гарантійні фонди. Одні з них беруть на себе функції загальної

Рис. 5.4. Інфраструктура підтримки розвитку підприємництва Примітка. Складено автором.

координації ринкових зв'язків (асоціації, торгові палати тощо), а інші – це спеціальні державні органи (служби контролю за стандартами та цінами, податкові інспекції тощо).

Інформаційна інфраструктура включає в себе інформаційні, консультативні, юридичні фірми, бізнес-центри і бізнес-інкубатори, аудиторські організації. Вона впливає на підприємницьку діяльність шляхом надання консультацій провідними фахівцями та відповідно уповноваженими інституціями для підвищення рівня знань осіб, які виявили бажання займатися підприємницькою діяльністю, або особам, які бажають поповнити свій рівень знань у зв’язку із веденням бізнесу, вивчення динаміки ринкової кон'юнктури, прогнозування та моделювання наслідків тих чи інших рішень, розробки економічної поведінки підприємств на ринку тощо.

Отож, інфраструктура підтримки підприємництва повинна сприяти вирішенню широкого кола завдань, а саме забезпечувати: правову, адміністративну, інформаційну, рекламну, кредитно-фінансову, виробничо-технічну, маркетингову, консалтингову підтримку; підготовку та перепідготовку кадрів; створення умов для розвитку високотехнологічного бізнесу тощо.

Необхідно зазначити, що реалізація основних функцій інфраструктури можлива через спільну діяльність усіх об’єктів, які її формують. Зокрема, акумуляція і розподіл фінансових коштів між суб’єктами підприємницької діяльності є важливим завданням саме фінансових посередників. Від якості та вартості послуг, що надають банки, міжнародні фінансові інституції, донорські організації, фондові та валютні біржі, інвестиційні фонди та компанії, кредитні, страхові й гарантійні установи залежить, наскільки швидко та ефективно відбуватиметься мобілізація фінансових ресурсів. Водночас на ефективність прийняття рішень щодо фінансування підприємницьких структур безпосередньо впливає рівень роботи організаційної-технічної інфраструктури, окремі елементи якої беруть на себе функції загальної координації ринкових зв'язків, інші забезпечують механізм обліку й контролю.

З іншого боку, забезпечення подальшого ефективного розвитку підприємництва і створення надійного, прозорого механізму розподілу доступних фінансових ресурсів на пряму залежить від рівня функціонування інформаційної інфраструктури, яка впливає на підприємницьку діяльність шляхом надання консультацій провідними фахівцями та різними уповноваженими інституціями для підвищення рівня знань осіб, які займаються підприємницькою діяльністю чи мають намір розпочати власний бізнес.

Однак, відсутність врегульованої системи взаємодії між діючими суб'єктами інфраструктури, недостатня інноваційна активність наукових установ, низький рівень сприйняття інновацій виробничими підприємствами і слабке забезпечення мережі інфраструктури кадровими ресурсами це ті характерні недоліки та перешкоди, що заважають підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного підприємництва [170, с.139].

Тому першочерговими завданнями в напрямку формування інфраструктури підтримки підприємництва є:

1. Вдосконалення організаційно-правової інфраструктури, що забезпечить вдосконалення нормативно-правової бази, яка регулює створення та функціонування об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємництва, у відповідності до норм і стандартів Європейського Союзу, а також передбачає усунення правових, економічних та адміністративних перешкод в реалізації права на підприємницьку діяльність:

- забезпечення прозорості та ефективності державної регуляторної політики щодо планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів; відстеження результативності регуляторних актів та їх оприлюднення відповідно до чинного законодавства, а також проведення публічних обговорень проектів регуляторних актів за участю представників підприємницьких структур та громадськості; залучення неурядових, громадських організацій та підприємців до оцінки ефективності дії та аналізу наслідків упровадження регуляторних та нормативно-правових актів з питань розвитку підприємництва;

- оптимізація роботи дозвільних центрів з метою спрощення та прискорення процедур започаткування чи закриття бізнесу і отримання дозвільних документів відповідно до європейських принципів. Прозорість та ефективність дозвільної системи (шляхом запровадження принципу «єдиного вікна» при видачі документів дозвільного характеру на регіональному рівні), рівність у доступі та проходженні дозвільних процедур підприємцями впливають на рівень сформованості конкурентного середовища та значною мірою визначають ділову активність населення;
- проведення навчальних семінарів, нарад, «круглих столів» для підвищення кваліфікації посадових осіб державних органів влади, що реалізують державну політику підтримки підприємництва (спеціалістів економічних служб, адміністраторів, державних адміністраторів, державних реєстраторів тощо);
- запровадження системи електронного урядування з метою зменшення корупційних ризиків в сфері регулювання підприємницької діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях;
- створення ефективної системи правового захисту суб’єктів підприємницької діяльності в ході виконання контролюючими органами наглядових функцій з метою зменшення кількості заходів державного нагляду (контролю), а також усунення дублювання функцій органів нагляду (контролю). Для цього необхідно визначити перелік органів державного нагляду (контролю) та сфер їх нагляду (контролю); забезпечити обов'язкове розміщення на офіційних веб-сайтах органів державного нагляду (контролю) нормативно-правових актів, дотримання яких перевіряється, та заборону перевіряти дотримання тих вимог, до яких не забезпечено вільний та безоплатний доступ суб'єктів господарювання.

2. Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка підприємництва, заходи якої мають бути спрямовані на об’єднання фінансових можливостей всіх

джерел підтримки підприємництва, створення механізмів ефективного цільового використання фінансових та інвестиційних ресурсів, створення можливостей для накопичення та інвестування власних коштів:

- впровадження нових механізмів фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки підприємництва шляхом розвитку інструментів гарантування кредитів через створення фонду гарантування кредитів, який надаватиме адресну допомогу діючим підприємницьким структурам з надійними бізнес-планами; співпрацю з комерційними банками щодо розвитку механізмів кредитно-гарантійного забезпечення підприємництва; удосконалення нормативно-правового регулювання операцій з кредитними гарантіями;
- формування системи мікрофінансових інститутів та впровадження механізму мікрофінансування, що дасть можливість збільшити доступність базових банківських послуг для громадян, кооперативів та приватних підприємців;
- стимулювання інвестиційної та інноваційної активності у сфері підприємництва, створення сприятливого інвестиційного клімату, що сприятиме активній співпраці з вітчизняними та іноземними інвестиційними фондами, якісній підготовці інвестиційних проектів та програм для малого і середнього бізнесу; оперативному оновленню інформації в ЗМІ та Інтернет-ресурсах щодо усіх процесів, які відбуваються в регіоні;
- залучення малих і середніх підприємств до участі у державно-приватному партнерстві. Для цього необхідно визначити об’єкти державної та комунальної власності, до яких може бути застосований механізм державно-приватного партнерства; висвітлювати на сайті Департаменту економічного розвитку облдержадміністрації проекти, які потребують донорських коштів; регулярно проводити «круглі столи» з керівниками та представниками малих і середніх підприємств щодо можливості їх залучення до державно-приватного партнерства;

здійснювати підготовку фахівців для розробки проектів у цій сфері та організації їх супроводу; створити «гарячу лінію» з питань державно-приватного партнерства тощо.

3. Розвиток організаційно-технічної інфраструктури сприяння підприємництву. У рамках цього напрямку необхідним є:

- визначення пріоритетів та обґрунтування доцільності реалізації заходів щодо розвитку підприємництва в регіонах, проведення моніторингу умов ведення підприємницької діяльності, зокрема із застосуванням регіональних рейтингів ведення бізнесу;
- забезпечення технічної підтримки при розробці інноваційних та інвестиційних проектів для підприємницьких структур; здійснення моніторингу і контролю за реалізацією інноваційних та інвестиційних проектів та оцінки їх ефективності після впровадження;
- створення офісу новітніх технологій як основного координатора і посередника побудови інноваційної системи з метою ширшого впровадження інновацій та стимулювання фінансово-кредитних установ для їх фінансування; сприяння трансферу технологій до виробничого сектору;
- сприяння поширенню корпоративної соціальної відповідальності, що забезпечить підприємницьким структурам значні конкурентні переваги, оскільки підвищується лояльність і ініціативність працівників, утверджується репутація та імідж, знижуються ризики, розширюється доступ на нові ринки тощо; стимулювання розроблення бізнес-асоціаціями, галузевими асоціаціями виробників рекомендацій щодо впровадження на добровільній основі міжнародних стандартів звітності про соціальну відповідальність бізнесу;
- створення умов для розвитку товарних і фондових бірж, мережі прокату устаткування, техніки, інших об’єктів інфраструктури; формування мережі регіональних та міських лізингових компаній;

- запровадження механізму підтримки експортної діяльності суб’єктів підприємництва, спрямованого на захист прав інтелектуальної та промислової власності за міжнародними нормами і правилами; забезпечення державної підтримки страхування операцій з експорту; створення системи навчання з питань здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- сприяти впровадженню систем управління якістю на малих підприємствах з урахуванням вимог міжнародних стандартів серії ISO 9000, ISO 14000, HACCP.

4. Ресурсне та інформаційне забезпечення підтримки підприємництва, яке спрямоване на вирішення питань інформаційної, консультаційної та практичної допомоги суб’єктам підприємницької діяльності. Більшість суб’єктів підприємництва, зокрема новоутворених, мають обмежені власні виробничі ресурси, відчувають дефіцит у виробничих площах, службових приміщеннях, у земельних ділянках для облаштування бізнесу. Іншою з найбільш актуальних проблем є недостатній рівень економічних, юридичних та управлінських знань. Основними заходами зі сприяння ресурсному та інформаційному забезпеченню є наступні:

- створення бази даних щодо фондів нежитлових приміщень, незавершеного будівництва, виробничих площ і невстановленого обладнання; забезпечення доступу суб’єктів підприємництва до інформації про майнові бази даних, що готуються до продажу у власність або права оренди на аукціонах;
- створення бізнес-інкубаторів, що надають послуги аутсорсингу, забезпечують підтримку нових проектів, центрів трансферу технологій, консалтингових центрів, венчурних фондів тощо;
- забезпечення комплексної інфомаційно-консультаційної підтримки (доступні консультації, семінари, тренінги, інтернет-ресурси, друковані матеріали, засоби масової інформації тощо);

- стимулювання розвитку самостійної зайнятості населення, залучення безробітних громадян до підприємницької діяльності шляхом організації та проведення інформаційних семінарів з орієнтації на підприємницьку діяльність, надання безробітним одноразової виплати допомоги по безробіттю для започаткування власного бізнесу;
- сприяння розвитку малого бізнесу в сільській місцевості шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи для жителів сільської місцевості, зокрема, у форматі семінарів, семінарів-тренінгів, в напрямку розвитку фермерства, заготівлі та переробки сільськогосподарської продукції, рибництва, бджільництва, організації сільського «зеленого» туризму, відродження народних промислів тощо;
- підтримка молодіжних бізнес-ініціатив, залучення молоді до бізнесу та можливість передачі досвіду успішно реалізованих стартапів;
- запровадження тематичних телевізійних та радіопередач, рубрик у друкованих засобах масової інформації з обговорення актуальних питань ведення підприємницької діяльності, практики застосування норм податкового, митного законодавства, нормативних актів з питань праці та соціального страхування;
- проведення інформаційно-просвітницьких заходів для учнів та студентів з основ підприємницької діяльності в загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти;
- налагодження співпраці наукових установ та суб'єктів підприємництва у реалізації проектів по розробці та впровадженню інноваційної продукції, технологій, «ноу-хау» ;
- сприяння у реалізації продукції місцевих товаровиробників через торговельні заклади регіону та створення мережі фірмових магазинів;
- створення сприятливих умов для надання якісних послуг суб'єктами підприємництва в галузі туризму, зокрема, видання каталогів

та інших інформаційних матеріалів з метою пропагування в'їзного туризму в область, організація виїздів по обміну досвідом до інших областей та країн.

Важливою складовою частиною досліджень регіональної інфраструктури підтримки підприємництва, що дозволяє не тільки аналізувати поточну ситуацію на ринку, але й виявляти можливі сценарії її розвитку є моніторинг процесів розвитку об'єктів інфраструктури та прогнозування їх подальшого розвитку (рис. 5.5).

Погоджуємося з думкою Вознюка М.А., що «потреба в прогностичних дослідженнях охоплює і динаміку ринку в цілому, і рівень попиту на конкретні категорії інфраструктурних продуктів і, відповідно, може бути звернено як до передбачення, так і до аналізу поведінки груп агентів ринку» [33, с.123].

Алгоритм моніторингу розвитку інфраструктури підтримки підприємництва в регіоні складається з п'яти послідовних етапів. Система моніторингу розвитку інфраструктури підтримки підприємництва дозволить регулювати цей процес, і визначити його економічний ефект.

При цьому доцільно зазначити, що роль місцевих органів влади полягає не лише у сприянні створенню цих елементів інфраструктури в регіоні, а й гармонізації їх взаємодії, налагодженню плідного діалогу між представниками різних її елементів. Зазвичай, окремі елементи інфраструктури, зокрема в інформаційно-консультаційній сфері, потребують прямих інвестицій та дотацій із регіональних бюджетів, адже без фінансової підтримки їхня робота взагалі може припинитись. Однак важливо, щоб регіональні органи влади та органи місцевого самоврядування зуміли виділити пріоритети при реалізації завдань розвитку інфраструктури підтримки підприємництва, моніторили ті зміни, які відбулись, і оцінювали ефективність роботи кожної з підсистем [33, с.124-125].

Підсумовуючи вище сказане, варто зазначити, що одним з пріоритетних завдань регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування на сьогоднішній день є формування ефективної інфраструктури підтримки підприємництва. Саме інфраструктура підтримки підприємництва визначає

Рис. 5.5. Алгоритм моніторингу розвитку інфраструктури підтримки підприємництва в регіоні

Примітка. Складено автором.

швидкість та якість взаємодії представників малого, середнього та великого бізнесу, забезпечує координацію, розвиток і створення сприятливого підприємницького середовища. Головним завданням у розвитку

інфраструктури підтримки підприємництва має стати не тільки зростання кількості об’єктів інфраструктури, але й підвищення якості роботи, поліпшення кваліфікаційного рівня персоналу та їхнє рівномірне розміщення на території регіону.

Таким чином, розвиток підприємництва в Україні є одним з пріоритетних напрямків регіональної економічної політики як окремих регіонів, так і країни в цілому, оскільки передбачає вирішення основних проблем не тільки економічного, але й соціального характеру. Зважаючи на те, що діяльність малих підприємств, в першу чергу, орієнтована на місто, селище чи село, де вони функціонують, їх розвиток залежатиме і від дієвості органів місцевого самоврядування на цих територіях. Тому при формуванні напрямів підвищення ефективності функціонування підприємництва на регіональному та місцевому рівнях необхідно враховувати інтереси територіальної громади, органів регіонального управління та місцевого самоврядування, бізнесових структур, тобто всіх суб’єктів економічної діяльності регіону.

5.4. Національні проекти та регіональні цільові програми в системі інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання

Забезпечення якісного економічного зростання і надалі залишається одним з найважливіших стратегічних завдань соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Політика регіонального розвитку спрямована на формування такого соціально-економічного середовища регіонів, яке на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу й потужностей, стимулювало економічне зростання територій.

Як уже зазначалося в попередніх параграфах, існуючі виклики і тенденції регіонального розвитку в Україні обумовлюють необхідність вироблення нової державної регіональної політики, реалізація якої забезпечить подолання наявних загроз і створить нові можливості розвитку регіонів. З цією метою

необхідно визначити такі пріоритети державної політики регіонального розвитку, які забезпечать:

• завершення реформи місцевого самоврядування та децентралізації влади; формування чіткої системи розподілу повноважень між органами управління різних рівнів та їх ресурсного забезпечення;

• перехід від політики підтримки депресивних територій та територій з особливими проблемами розвитку до політики стимулювання розвитку регіонів, створення умов для інтенсифікації процесів самофінансування;

• створення умов для сталого розвитку регіонів на основі ефективного використання їх внутрішнього потенціалу та врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища;

• зниження поляризації регіонального простору та існуючих диспропорцій у рівнях життя населення, надання усім мешканцям країни рівних соціальних можливостей незалежно від місця їхнього проживання;

• посилення інвестиційної складової економічного зростання регіонів та удосконалення просторової організації капіталу;

• забезпечення структурних зрушень в економіці регіонів у відповідності до принципів і пріоритетів стратегії розумної спеціалізації;

• підвищення рівня інноваційності економіки регіонів, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності вітчизняної економіки як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

• розвиток людського капіталу з метою зростання якості освіти, покращення здоров’я людини, інклюзивного розвитку, розширення можливостей працевлаштування та покращення житлового забезпечення населення;

• створення стимулів до формування на регіональному рівні економічних «точок зростання» та посилення їх взаємозв’язків із периферією з метою запобігання утворення нових кризових територій;

• підвищення ефективності використання ресурсів, нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку територій,

стимулювання впровадження в регіонах новітніх енергоефективних технологій та енергозберігаючих заходів.

Ефективна реалізація державної регіональної політики залежить від того, якою мірою її механізми та інструменти в змозі забезпечити розумне, стале та інклюзивне зростання. При розробці регіональної політики економічного зростання доцільно виходити з необхідності застосування програмних методів визначення цілей та орієнтирів, а також комплексу заходів, які забезпечать досягнення поставлених цілей. У цьому аспекті йдеться про використання програмно-цільових методів дослідження, які мають певні переваги, а саме [146, с.34]:

• надання можливості державним та регіональним органам управління та органам місцевого самоврядування спрямувати спільні зусилля на цілеспрямоване розв’язання актуальних проблем економічного характеру і тим самим активно впливати на стабілізацію ситуації в соціально-економічній та суспільно-політичній сферах;

• підвищення науково-практичної обґрунтованості системи організаційних та економічних заходів, передбачених програмою;

• значне розширення кола економічних суб’єктів, задіяних в програмі і можливості повнішого врахування їхніх потреб та інтересів;

• вищий рівень прозорості методу для всіх економічних суб’єктів, що розширює можливості і скорочує терміни досягнення спільних цілей та забезпечує отримання бажаних результатів як для окремих учасників, так і держави загалом.

Програмно-цільовий підхід є інструментом державного впливу на ринкову економіку та на діяльність усіх суб’єктів економічних відносин, які функціонують у державі. Даний підхід реалізується шляхом розробки державних, регіональних і галузевих програм і здатен реально підвищити ефективність державного регулювання. Методи регулювання, які лежать в основі програмно-цільового підходу носять переважно рекомендаційний

характер та сприяти виникненню економічної зацікавленості усіх учасників процесу у забезпеченні якісного економічного зростання.

При цьому акцентуємо увагу, що даний підхід повинен базуватися на ряді загальновідомих принципів і категорій програмно-цільового планування. Серед них можна назвати наступні [33; 55]:

• цілеспрямованість – передбачає цільове скерування програми на досягнення конкретних, раніше визначених кінцевих результатів;

• пріоритетність – надання переваги першочерговим завданням, виходячи із загальної концепції розвитку територій;

• системність – розробка системи заходів, які забезпечать реалізацію програми узгоджено з концептуальними засадами розвитку держави загалом;

• комплексність – розробка окремих елементів програми, що забезпечують досягнення конкретних під цілей і які в комплексі сприятимуть досягненню мети програми;

• економічна та соціальна безпека заходів, що будуть реалізовані в межах розробленої програми;

• відносна важливість цілей – цілі одного і того ж порядку можуть мати різне значення для досягнення цілей вищого порядку;

• варіантність – передбачає розробку кількох варіантів (розрізняються складом учасників, обсягами і формами фінансування, термінами реалізації тощо) і вибір найоптимальнішого з них;

• врахування фактора невизначеності, що виникає при існуванні неточної інформації, невизначеності цілей, недосконалій нормативно-правовій базі, не стабільній соціально-політичній та економічній ситуації в регіоні і країні загалом;

• орієнтація на перспективу – потребує раціонального поєднання поточних і стратегічних завдань;

• методична єдність – передбачає існування єдиних принципів оцінювання, критеріїв і методів визначення вихідних показників, вимог до нормативної бази;

• оптимальність – раціональне використання наявних ресурсів;

• різноманітність методів, що особливо актуально при оцінюванні ефективності підпрограм і врахуванні їх специфіки (аналітичні, статистичні, прогнозні, експертні та ін.).

Отже, системність, направленість на досягнення конкретної мети або системи цілей, послідовність та організаційна відособленість цільових програм виступають основними особливостями програмно-цільового підходу, як одного з дієвих методів дослідження на сучасному етапі.

У після кризовий період економіка України демонструвала неоднозначну динаміку відновлення. Відсутність в цей період нової економічної моделі розвитку породжувала стан невизначеності в управлінському, підприємницькому середовищі, державному секторі, а також очікуванні суспільства щодо відновлення економічного зростання та забезпечення високих стандартів життя населення. Натомість в суспільстві зростає занепокоєння щодо здатності економіки витримати кризу, подібну за масштабами до попередньої. Все це свідчить про необхідність проведення економічних реформ, ефект від яких повинен бути достатньо відчутним та відносно швидким.

З метою забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку територій в Україні розробляють і приймають державні цільові, регіональні, місцеві та інші програми, порядок та умови розробки яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Закону України «Про державні цільові програми», державною цільовою програмою (ДЦП) визнається «комплекс взаємопов’язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням» [69].

ДЦП спрямовані на забезпечення ефективної реалізації державної регіональної політики з врахуванням пріоритетних напрямів розвитку держави, регіонів, територіальних громад та окремих галузей економіки. Такі програми сприяють координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, підприємницьких структур та населення з метою підвищення результативності їх реалізації. Крім того, ДЦП здатні забезпечити концентрацію фінансових, матеріально-технічних, інших ресурсів, виробничого та науково-технічного потенціалу, необхідних для розв’язання найважливіших проблем, які виникають в регіонах.

Однак додамо, що наявність великої кількості державних цільових програм призводить до розпорошення і неефективного використання бюджетних коштів та не дає можливості досягнути бажаних результатів. Водночас, як свідчить практика, державні замовники програм, а це в основному міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, не зацікавлені ні в оптимізації їх кількості, ні в запроваджені жорсткої системи контролю за їх виконанням. Не активізують вони свої зусилля і в пошуку не бюджетних джерел фінансування програм, особливо за умови дефіциту та економії бюджетних коштів. Такі дії чиновників мають своє пояснення, оскільки в разі невиконання програм можна послатися на їх незадовільне фінансування та уникнути відповідальності. Ще одним аргументом є той факт, що високий рівень корумпованості серед чиновників та непрозоре використання бюджетних коштів тільки посилюють ці негативні тенденції. Тоді при використання інших джерел фінансування (наприклад, інвестиційних коштів) ДЦП звітність і контроль посилюються.

Важливе значення при використанні програмно-цільового підходу належить регіональним цільовим програмам. Кожний регіон має свої специфічні проблеми соціально-економічного розвитку та різні перспективи розвитку залежно від природних умов, структури господарства, ступеня концентрації промисловості тощо. Методична і практична важливість врахування регіонального аспекту полягає в тому, що будь-яка програма

повинна реалізовуватись на конкретних територіях, в кожній з яких економічні, соціальні і природні компоненти утворюють певну цілісну систему, дають можливість забезпечити комплексне вирішення найгостріших проблем території та досягнути збалансованого стану. Разом з тим, принциповим залишається положення про необхідність дотримання пріоритетів загальнодержавного значення та органічної єдності розвитку регіону із завданнями визначеними в регіональних стратегіях та Державній стратегії соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Таким чином, регіональні програми соціально-економічного розвитку – це організаційно-прикладні, інформаційно-аналітичні, адресні планові документи, які визначають комплекс науково обґрунтованих та узгоджених за ресурсами, виконавцями, термінами виконання заходів, спрямованих на досягнення окреслених цілей з метою забезпечення якісного економічного зростання та високих стандартів життя населення регіону.

В Івано-Франківській області розробляються комплексні програми соціально-економічного та культурного розвитку регіону, а також регіональні цільові програми, спрямовані на залучення інвестиційних потоків до економіки регіону; підвищення ефективності управління енергетичними ресурсами та підтримку альтернативної енергетики; створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу; розвиток інформаційних технологій; розширення зовнішньоекономічних зв’язків; розвиток інфраструктури; вирішення соціальних проблем; поліпшення екологічного середовища; посилення конкурентоспроможності регіону.

Така значна кількість регіональних цільових програм в певній мірі обумовлена великою кількістю державних цільових програм, при затверджені яких Кабінет Міністрів України зобов’язує місцеві органи виконавчої влади розробляти відповідні регіональні цільові програми. А це, в свою чергу, призводить до розпорошення і неефективного використання бюджетних ресурсів і відповідно недосягнення цілей і завдань соціально-економічного розвитку регіону, суттєвого ускладнення контролю за результативністю

виконання програм та неможливості ефективної концентрації бюджетних ресурсів і більш раціонального їх використання. Ще однією серйозною вадою є відсутність практики належної публічної звітності та контролю за результативністю бюджетних витрат на виконання заходів регіональних цільових програм на етапах їх підготовки та реалізації.

Існуюча практика розробки, організації виконання та контролю за фінансуванням регіональних цільових програм вимагає пошуку нових підходів, які б відповідали особливостям нинішнього етапу соціально економічного розвитку України. Серед них можна назвати наступні:

- зменшити розміри державного фінансування регіональних цільових програм, збільшивши натомість надходження від внутрішніх та зовнішніх інвестицій, коштів громадських організацій та позабюджетних фондів, фізичних та юридичних осіб; банківських кредитів, кредитів міжнародних фінансових організацій тощо;
- використовувати систему планування і моніторингу соціально-економічної ефективності бюджетних витрат на основі якісних і кількісних індикаторів;
- оптимізувати кількість регіональних програм, яких сьогодні є занадто багато з метою концентрації бюджетних коштів у найбільш важливих сферах і видах діяльності. Такі кроки сприятимуть підвищенню ефективності їх використання;
- підвищити контроль за реалізацією програмних заходів державних та регіональних цільових програм;
- визначити та закріпити на законодавчому рівні персональну відповідальність чітко визначеного кола урядовців і посадових осіб за негативні наслідки реалізації конкретних програм;
- забезпечити міжпрограмну координацію з метою виключення дублювання програмних заходів та їх фінансування;
- розробити багаторівневу методику оцінки ефективності програм, яка забезпечить можливість комплексної та об’єктивної оцінки регіональних

цільових програм на різній стадії їх реалізації та підвищить ефективність управління бюджетними коштами;

- створити та запровадити систему забезпечення моніторингу та експертних перевірок результатів виконання програм;
- забезпечити можливість участі територіальних громад та громадських організацій в обговоренні проектів регіональних програм.

Одним з інноваційних інструментів розв’язання регіональних проблем та ефективного реформування економіки є проектний підхід, ефективність якого доведена світовою практикою. Саме проектний підхід забезпечує чітке визначення результатів, які необхідно отримати від реалізації проекту; попереднє планування робіт, їхньої тривалості, вартості, послідовності з метою уникнення внесення змін до плану проекту при його реалізації; ефективність та прозорість витрат; раціональний розподіл ризиків між усіма учасниками проекту тощо.

Визначаючи сутність та особливості проекту, Дж. Родні Тернер, констатує, що це - «зусилля, призначені для розв’язання нового, єдиного завдання, від якого очікується вигода». До того ж ці зусилля унікальні та обмежені в часі [256, с.34].

Таким чином, проекти розробляються і реалізуються тоді й у тій сфері, де потрібно в стислі терміни виконати певний обсяг робіт, які б відрізнялися чітко встановленими цільовими параметрами, міжгалузевим характером, високим рівнем комплексності та взаємопов’язаності заходів, різноплановістю та великою кількістю учасників-виконавців.

Відсутність попереднього досвіду реалізації і політична значимість національних проектів визначають потребу вдосконалювати підходи, що склалися у владних структурах до прийняття рішень і коригувати механізми виконання цих рішень. Публічність національних проектів передбачає більш активну участь експертів, світового співтовариства і громадськості у їх підготовці, реалізації та моніторингу. Безумовна важливість національних проектів для подальшого ефективного соціально-економічного розвитку країни

в цілому та регіонів зокрема, пояснюється прагненням удосконалювати їх не лише за рахунок внутрішніх можливостей, але і з залученням міжнародного досвіду. Національні проекти є своєрідним компромісом на реалізацію пріоритетних цілей і завдань між владою, бізнесовими структурами та суспільством.

Можна виділити основні ознаки національних проектів, а саме:

1. Наявність конкретної, чітко визначеної мети, яка матиме стратегічно важливе значення для забезпечення технологічного оновлення та розвитку базових галузей реального сектору економіки, розвитку регіону або вирішення соціальних проблем. Постановка мети є першим і вихідним етапом проекту, оскільки від цього залежить кінцевий результат на який націлений даний проект. Досягнення головної мети проекту нерідко відбувається шляхом досягнення проміжних цілей, які теж необхідно визначити та запланувати заздалегідь. У такому разі проект завершиться після того, як будуть досягнуті всі проміжні цілі [8].

2. Будь-який проект є унікальним і здійснюється відповідно до пріоритетних напрямків соціально-економічного та культурного розвитку. Не існує двох однакових проектів. Кожен проект відрізняється від іншого часом реалізації, місцем, фінансовими затратами тощо і дозволяє забезпечити пріоритетність стратегічних інтересів суспільства перед інтересами та потребами, які диктує повсякденна політика, досягти міжсекторальної концентрації зусиль та ресурсів навколо визначених функціональних завдань.

3. Разовий характер національних проектів. Проект розробляється, реалізується і завершується.

4. Обмеженість проекту у часі. Будь-який проект має певний початок і закінчення. Завершення проекту зазвичай пов'язане з досягненням мети проекту або про завершення можна говорити тоді, коли з'ясовується, що мета проекту не може бути досягнута жодним шляхом.

5. Обмеженість ресурсів. Ця ознака свідчить про те, що кожен проект має певний бюджет і його реалізація повинна здійснюватися в рамках цих

фінансових ресурсів. Крім того в проекті також присутні обмежені людські ресурси та інші матеріальні та технічні ресурси.

В Україні, з метою реалізації національних проектів, було розроблено і прийнято цілий ряд законодавчих актів. Зокрема, затверджено Положення про проекти із пріоритетних напрямів соціально-економічного і культурного розвитку (національні проекти), в якому зазначено, що національний проект – проект із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку, що має стратегічно важливе значення для забезпечення технологічного оновлення та розвитку окремої галузі реального сектору економіки, розвитку регіону, розв’язання соціальних проблем, а також впливає на покращення якості життя громадян України [165].

Національні проекти були визначені як практична основа для здійснення економічних реформ в країні, залучення значних обсягів інвестицій та запровадження інноваційної моделі управління економічним розвитком [130, с.15]. Серед основних принципів реалізації національних проектів можна назвати наступні:

- системність впливу на економіку, який полягає у підвищенні рівня конкурентоспроможності, стимулюванні економічного зростання, наявності значного міжгалузевого мультиплікатора, сприянні зміцненню макроекономічної стабільності;

- застосування механізмів державно-приватного партнерства, яке виступає ефективним механізмом залучення приватних інвестицій у вирішення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни та її регіонів;

- співпраця з провідними світовими компаніями щодо інфраструктурного, нормативно-правового, інформаційного та інших видів забезпечення реалізації проектів;

- проектне фінансування (окупність об'єктів за рахунок генерованої інвестицією виручки);

- надання пріоритетності інвестиційним коштам над бюджетними, шляхом залучення коштів приватних вітчизняних та іноземних інвесторів через

проведення відповідної заохочувальної та інформаційної політики держави, коштів населення, а також коштів міжнародних організацій, призначених на підтримку структурних реформ в країні;

- доброчесність при реалізації проектів, що забезпечить протистояння підміні національних цілей корпоративними з відповідним різким зростанням корупційної ємності проекту;

- персональна відповідальність та оцінка за результатами діяльності керівників усіх рівнів за реалізацію конкретного національного проекту, що дозволить усунути дублювання функцій, зменшити адміністративні витрати та забезпечити концентрацію коштів на практичній складовій реалізації проектів;

- державна підтримка (активи, надання гарантій, співфінансування);

- територіальна диференціація завдань національних проектів відповідно до регіональних потреб.

Варто зазначити, що реалізація національних проектів, крім нормативно-правового та фінансового аспектів, має й інші проблемні сторони. Втілення національних проектів у життя неминуче вимагає відповідного контролю за цільовим використанням державних коштів, оскільки реалізація національних пріоритетів пов'язана з безліччю ризиків. Серед них хотілося б вказати на такі, як недофінансування; розкрадання коштів; збільшення фінансування бюджетної сфери без проведення відповідних структурних реформ.

Ще один важливий аспект - розподіл повноважень по здійсненню національних проектів між різними рівнями влади: державним, регіональним і місцевим. Тут гостро стоїть проблема чіткого з конституційної точки зору і в той же час фінансово підкріпленого розмежування функцій у сферах реалізації національних проектів.

Національні проекти, і це слід розглядати як позитивний момент, широко обговорюються на різних рівнях. Перелік ініціатив не повинен вичерпуватися пропозиціями управлінських структур різних рівнів. Громадянське суспільство також має виступити з ідеями щодо питань реформування соціально-економічної сфери в рамках національних проектів. Однак зауваження, які

висловлюються громадськістю, - це недостатнє і не завжди якісне відображення конкретних заходів щодо реалізації національних проектів в законодавстві.

У вітчизняній практиці політика реалізації національних проектів була запроваджена у 2010 р. Відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку», її основною метою було визначено забезпечення ефективного використання інвестиційних ресурсів держави, сприяння залученню інвесторів до реалізації пріоритетних для держави проектів, прискорення відновлення економіки та переходу до її сталого зростання [167]. Кабінетом Міністрів України був затверджений перелік із 11 національних проектів у рамках чотирьох пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку, а саме:

- «Нова енергія» (проекти, що передбачають використання альтернативних джерел енергії або диверсифікацію постачання енергоносіїв в Україну);
- «Нова якість життя» (проекти, спрямовані на розв'язання проблеми забезпечення громадян доступним житлом, створення умов для здобуття громадянами якісної освіти, поліпшення медичного обслуговування, забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля);
- «Нова інфраструктура» (проекти, спрямовані на підвищення ефективності використання транзитного потенціалу України);
- «Олімпійська надія – 2022» (проекти, спрямовані на підтримку олімпійського руху в Україні, розвитку спорту вищих досягнень) [167].

В подальшому перелік національних проектів було розширено до 16, і визначено новий пріоритетний напрям – «Агроперспектива» та обґрунтовано окремі складові проектів. Така велика кількість національних проектів тільки сприяє розпорошеності управлінських зусиль та коштів на їх реалізацію. Адже, як свідчить зарубіжний досвід, в інших країнах кількість національних проектів, що реалізуються державою набагато менша. Так, для прикладу, у Російській Федерації реалізувалися лише 4 проекти; у Індії – 2, Ірландії, Сербії,

Данії, Бразилії, Австралії – по 1 національному проекту, що максимально інтегровані у програми урядів та галузеві програми розвитку з мінімізацією державного фінансування (яке, подекуди, зовсім відсутнє) [130, с.22].

Реалізація національних проектів пов'язана з певними ризиками. Короткострокові ризики реалізації національних проектів пов'язані, перш за все, з відсутністю в Україні досвіду здійснення подібних програм. Довгострокові ризики реалізації національних проектів пов'язані з тим, що існує певна невизначеність в ході здійснення національних проектів. Кінцева ефективність витрат, що здійснюються у рамках національних проектів, залежить від того, в якій мірі фінансування тих чи інших заходів сприятиме досягненню довгострокових цілей розвитку країни.

Потрібно пам’ятати і про те, що реалізація національних проектів не означає повного і остаточного вирішення усіх соціально-економічних проблем, які були закладені. Проекти зачіпають тільки верхній пласт цих проблем. Адже більшість національних проектів на сьогодні перебувають на початкових етапах реалізації і перші практичні результати отримані лише за проектами у соціальній сфері, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів. Але при цьому, національні проекти визначають перспективи значного поступу вперед на шляху до розв’язання і інших проблем та дають можливість накопичувати досвід і напрацьовувати механізми щодо подальшої їх ефективної реалізації. Успішна реалізація національних проектів в значній мірі залежить від того, як державні органи управління і все суспільство будуть стежити за їх запровадженням, порівнюючи досягнуті результати з поставленими цілями, вносячи певні корективи в механізми їх реалізації, посилюючи вимоги щодо раціонального використання фінансових ресурсів.

Виходячи з міжнародного досвіду, управління національними проектами в більшості випадків покладається на спеціально створювані дирекції, що знаходяться під контролем збоку держави, але мають автономію в оперативному управлінні реалізацією проектів. Моніторинг ходу реалізації національних проектів, як правило, здійснюється зі сторони координуючого

державного органу, який володіє інформацією про досягнення заданих значень індикаторів, а також даними бухгалтерського обліку, які дозволяють оцінити правомірність використання коштів.

У Данії основним органом управління національною програмою «Цифрова Північна Данія» була дирекція, яка складається з виконавчого комітету, ради директорів і проектних груп, відповідальних за конкретні напрями в рамках національної програми. Виконавчий комітет здійснював оперативне управління, рада директорів відповідав за забезпечення регіональної підтримки просування проектів. Моніторинг реалізації проектів здійснювався секретаріатом програми. На основі виробленої оцінки виконавчий комітет і рада директорів приймали рішення про подальші дії. Успішним проектам надавалася широка інформаційна підтримка і сприяння в пошуку фінансових джерел для розширення діяльності. Для менш успішних проводилося коригування спочатку поставлених цілей, підходів до їх досягнення та цільових показників.

У Бразилії управлінням проектами в рамках урядової програми «Бразилія в дії» займалися робочі групи, в які входили представники відповідних міністерств, різних державних органів, наукових інститутів, а також залучалися представники великого бізнесу. Очолювали групи менеджери проектів - державні службовці. Для якісного моніторингу проектів була створена спеціальна інформаційна система, яка містить усі відомості про поточний стан проектів і хід їх виконання в режимі реального часу. Результати моніторингу були основою для щорічної оцінки проектів з боку менеджерів, галузевих міністерств та міністерства планування [266, с.7].

В Україні відповідальним органом із управління національними проектами було Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України (Держінвестпроект) [162], створене 9 грудня 2010 р. шляхом реорганізації Державного агентства України з управління національними проектами та Державного агентства України з інвестицій та розвитку. Держінвестпроект був також відповідальним за забезпечення

реалізації державної політики у сфері інвестиційної діяльності. З метою розробки та впровадження національних проектів, їх складових, провадження інвестиційної діяльності, пов'язаної з відтворенням основних засобів виробництва, капіталізації активів держави, державною підтримкою національних проектів, їх складових, інших інвестиційних та інноваційних проектів державного, міжрегіонального та регіонального значення Держінвестпроектом протягом 2010-2011 років було створено 13 державних підприємств, функції яких тотожні.

На регіональному рівні реалізацію завдань щодо просування національних проектів забезпечували 27 регіональних центрів з інвестицій та розвитку. Варто зазначити, що у переважній більшості випадків їх функції дублюються з функціями відповідних відділів інвестицій головних управлінь економіки обласних державних адміністрацій, а відсутність розроблених та реалізованих заходів тільки підтверджують недієвість цих центрів та не виправдовують затрачених коштів на їх утримання.

Таким чином, як показала практика, діяльність Держінвестпроекту була неефективною і сприяла зростанню корупції. Незважаючи на заяви керівництва відомства про залучення до країни значних інвестиційних коштів, за фактом жоден з проектів відомства так і не був реалізований. Тому в 2015 р. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України було ліквідовано, а його функції покладені на Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (Мінекономрозвитку).

На сьогоднішній день реалізація національних проектів в Україні пов'язана з цілою низкою проблемних моментів, серед яких можна назвати наступні [130]:

- при фінансуванні національних проектів переважають державні кошти. Як показала вітчизняна практика і національні проекти, і державні підприємства, які повинні сприяти просуванню та реалізації цих проектів завдяки співфінансуванню (за рахунок пошуку прямих, пакетних іноземних інвестицій) фінансуються виключно з державного бюджету. Поширена

практика необґрунтованого поповнення статутних капіталів згаданих вище державних підприємств із поступовим зростанням їхньої кількості протягом минулих років, що веде до надмірних видатків державного бюджету;

- значна розпорошеність управлінських зусиль та коштів на реалізацію національних проектів через постійне зростання їх кількості та подрібнення на цілий ряд інвестиційних проектів. Так, наприклад на 2017-2019 рр. передбачається реалізація і фінансування з державного бюджету 25 державних інвестиційних проектів, 6 з яких реалізується ще з 2015 р. [141]. Це звісно призводить до поширення вад планування під час здійснення проектних заходів, розпорошення уваги адміністраторів, уповільнення досягнення задекларованих очікувань та ставить під загрозу їхнє виконання взагалі;

- дублювання національними проектами державних цільових програм. Цілий ряд національних проектів та їхніх складових (інвестиційні проекти) повторюють закладені в державні програми заходи окремих міністерств, відомств і органів місцевого самоврядування. Лише чотири національні проекти на момент свого оголошення («LNG Україна», «Повітряний експрес», «Індустріальні парки України» та «Дунайський коридор») не мали аналогічних за спрямуванням державних цільових програм. Все це призводить до виникнення конфлікту інтересів між органами державної влади, регіонального управління та місцевого самоврядування з Мінекономрозвитку щодо розподілу бюджетних асигнувань та порядку проведення і супроводу переговорів із потенційними учасниками проекту (інвесторами, банками тощо);

- технічна неузгодженість національних проектів з профільними міністерствами та органами регіонального управління і місцевого самоврядування, що обумовлює необхідність внесення змін до змісту проектів вже на початковій стадії реалізації. Для прикладу, реалізація проекту «LNG-термінал» лише розпочиналася, а сам проект уже зазнав значних змін. Його початкова ідея трансформувалася у два підпроекти, змінилася і природа інвестування з активного (комерційна участь) на пасивне (надання технологій з викупом чи без нього). Будівництво фактично реалізується за державні кошти,

тоді як будівельна компанія-підрядник розглядається як інвестор за рахунок технологій. Все це призвело до втрати інвестиційної привабливості від очікувано успішного проекту;

- відсутність маркетингових досліджень ринків, де очікується реалізація проектів за участю приватних інвесторів, в результаті чого інформаційна кампанія з популяризації завдань національних проектів у суспільстві і підприємницькому середовищі не знаходить відгуку серед цільових аудиторій. Заходи, які свого час проводилися в цьому плані Держінвестпроектом («роуд-шоу», комунікативні заходи з популяризації інвестиційного іміджу України) не дали практичних результатів щодо залучення до співпраці іноземних чи вітчизняних інвесторів. Не виправдало себе і застосування агентством механізму впровадження національних проектів через державні підприємства (було створено 13 таких підприємств), функції яких часто дублювалися. Так, станом на січень 2014 р. Держінвестпроект не уклав жодної самостійної інвестиційної угоди чи предметного меморандуму про порозуміння щодо реалізації обраного проекту з іноземними чи внутрішніми економічними агентами. А якщо ще врахувати ряд корупційних скандалів, пов’язаних з його діяльністю, то ліквідація цієї установи була цілком виправдана.

В 2016 р. в Україні реалізовували і фінансували за рахунок коштів державного бюджету 10 державних інвестиційних проектів за чотирма пріоритетними напрямами соціально-економічного та культурного розвитку. Зокрема, в соціально-культурній сфері впроваджували 2 проекти, в сфері охорони здоров'я – 4, в транспортній сфері – 1 і в сфері охорони навколишнього природного середовища – 3. Загальна вартість цих проектів становить 13 680 689,42 тис. грн. В попередні роки з державного бюджету на їх реалізацію уже було витрачено 1 521 855,99 тис. грн. В бюджеті 2016 р. були закладені кошти в розмірі 1 млрд. грн., з яких за дев’ять місяців фактично було витрачено 97 086,75 тис. грн. або 9,7%. Все це свідчить про те, що більшість державних інвестиційних проектів фінансувалися в неповному обсязі або не фінансувалися взагалі. Фінансування робіт не здійснювалось взагалі або здійснювалося

частково по 5 проектах, оскільки не була затверджена проектна документація (3 проекти), а по 2 проектах виплата коштів була запланована на вересень-жовтень.

Міжвідомчою комісією з питань державних інвестиційних проектів на 2017-2019 роки прийнято до участі у відборі 25 державних інвестиційних проекти за п’ятьма пріоритетними напрямами соціально-економічного та культурного розвитку: в сфері охорони здоров'я - 9,соціально-культурній сфері - 8, в сфері охорони навколишнього середовища - 2, в транспортній сфері - 3 і сфері державного управління (функціонування органів влади та надання ними послуг) - 3 проекти. При цьому додамо, що 6 з них - це проекти, які продовжуються з 2015 р.

Для завершення реалізації державних інвестиційних проектів передбачена сума в розмірі 28 180 074,350тис. грн., з яких 9 956 965,950тис. грн. - кошти для впровадження проектів в системі охорони здоров’я, 5 448 825,900 тис. грн. - в соціально-культурній сфері, 1 351 110,000 тис. грн. - охорона навколишнього середовища, 10 775 196,400 тис. грн. - транспортна інфраструктура і 122 826,100 тис. грн. - в сфері державного управління. Сума передбачених видатків на проекти є вражаючою, однак цілком очевидно, що повна і усестороння модернізація соціальної сфери та транспортної інфраструктури потребуватиме в майбутньому ще більших капіталовкладень.

Успішна реалізація державних інвестиційних проектів пов’язана не тільки з перешкодами фінансового характеру, але й з перешкодами інституціонального характеру. Серйозними вадами інституціональної природи, властивими українському суспільству і його економічній системі, вважаються індиферентність населення до інвестиційного процесу, відсутність зацікавленості органів регіонального управління і місцевого самоврядування до запровадження інновацій та корупція, суттєво посилена симбіозом влади і бізнесу.

Попередній досвід реалізації політики запровадження національних проектів в Україні підтверджує її низьку ефективність, наявність цілого ряду

невирішених проблем та відсутність помітних практичних результатів. Однак це ні в якому разі не повинно бути підставою для згортання національного проектування. З метою ефективної реалізації національних проектів необхідні конкретні кроки щодо активізації цього процесу. Такі заходи відповідно до існуючої системи державного стратегічного і бюджетного планування повинні забезпечити широке залучення інвестиційних ресурсів на засадах державно-приватного партнерства, сприяти запровадженню ефективної моделі управління фінансовими та кредитними ресурсами з метою заощадження бюджетних коштів і одночасного досягнення результативності від реалізації національних проектів.

Значна частина фінансових ресурсів на реалізацію державних інвестиційних проектів перерозподіляється через регіональні бюджети. Тому обов'язковою умовою надходження цих коштів з державного бюджету в регіони є їх співфінансування з місцевих бюджетів. Отож, один із найважливіших напрямів ефективної реалізації національних проектів є консолідація коштів бюджетів різних рівнів і бізнесу. Тільки в цьому випадку буде створено єдину систему управління (від державного до місцевого рівня) реалізацією і фінансуванням цих проектів.

В перекладі з латинської термін «consolidatio» означає укріплювати, зрошувати, нарощувати. На практиці процес консолідації охоплює багато явищ, зокрема, організаційні, соціальні, бюджетні, фінансові, рух цінних паперів тощо. Консолідовані фінансові ресурси на думку О.Джумова – «це поняття, що об’єднує фінансову діяльність держави, регіонів, суб’єктів підприємництва, інвестиційних фондів для вирішення соціально значимих задач. Категорія «консолідовані фінансові ресурси» являє собою елемент усвідомленої та виваженої економічної політики держави, що базується на об'єднанні фінансових ресурсів, які належать різним суб’єктам фінансово-економічної діяльності та дозволяє інтегрувати їх зусилля на пріоритетних завданнях» [53].

Процес консолідації фінансових ресурсів вимагає створення ефективної системи державного регулювання, яка передбачає одночасне використання

бюджетних, банківських коштів, коштів інвестиційних фондів, корпорацій, населення тощо. При цьому додамо, що процес консолідації фінансових ресурсів передбачає формування відповідного інституційного середовища інвестиційно-інноваційної діяльності. Як показує практика, в Україні на сьогоднішній день створена і законодавчо закріплена велика кількість організаційних інституцій. У той же час інституції, діяльність яких спрямована на фінансове забезпечення представлені не в повній мірі. На даний час діють такі організації, як Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Державна небанківська фінансово-кредитна установа «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу», Державна інвестиційна компанія. Разом з тим, в інституційну структуру фінансового забезпечення офіційно не включені спеціалізовані грошово-кредитні установи, а саме: центральний банк, комерційні банки,фінансові, лізингові, венчурні компанії [79]. Все це є свідченням того, що інвестиційний процес фактично відокремлений від реально діючих фінансово-кредитного та фондового ринків. Враховуючи те, що в основі консолідації фінансових ресурсів є усвідомлена необхідність тісної співпраці держави й бізнесу, то головним завданням повинно стати формування механізмів взаємозв’язку та взаємодії між бюджетами усіх рівнів і бізнесовими структурами, зорієнтувавши їх на забезпечення якісного економічного зростання та досягнення високого рівня життя населення в державі.

Вважаємо, що фінансове забезпечення національних проектів має базуватися на механізмах консолідації бюджетних ресурсів усіх рівнів, приватних вітчизняних та іноземних інвестицій, коштів міжнародних організацій та ін. Важливу роль в цьому плані відіграє процес перетворення заощаджень в інвестиції.

Ще одним напрямком ефективної реалізації національних проектів слід назвати розширення міжнародної співпраці державних та регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування з бізнес-структурами інших країн. Іноземні інвестори повинні залучатись на рівних умовах з вітчизняними інвесторами. При цьому повинні враховуватися обмеження, які можуть бути

обумовлені інтересами національної безпеки або пов'язані з підтримкою вітчизняних компаній у відповідності до загальної концепції залучення іноземних інвестицій в державі. Співпраця з іноземними партнерами дозволить залучити не тільки інвестиції, а й нові технології у медицину, соціальну сферу, охорону навколишнього середовища, транспортну інфраструктуру тощо.

У процесах національного проектування необхідно враховувати і регіональний аспект. Національні проекти і досі не стали «точками зростання» для регіонів. Пріоритетного значення набули проекти соціальної спрямованості, реалізація яких не залежить від ресурсного потенціалу регіону, оскільки ключовим для таких проектів залишається фінансове забезпечення за рахунок бюджетних коштів. Активність регіонів щодо участі у реалізації проектів також різна. Найбільша кількість національних проектів реалізується у Волинській, Донецькій, Івано-Франківській, Одеській та Рівненській областях. Тому досить важливою є роль регіональних та місцевих органів влади у сприянні залученню іноземних інвесторів до співпраці і налагодженні зовнішньоекономічних зв'язків цих територій з закордонними партнерами. З цією метою регіональним органам управління та органам місцевого самоврядування необхідно активізувати діяльність щодо [216, с. 107]:

- організації кампанії щодо поліпшення іміджу регіону, та його конкурентних позицій (розробка бренду регіону);
- проведення з ініціативи місцевої влади спеціалізованих інвестиційних міжнародних форумів, які сприятимуть пошуку нових партнерів для бізнесу;
- популяризації привабливих інвестиційних проектів у регіоні через видавництво за бюджетні кошти рекламних брошур та їх поширення через міжнародні торгові місії та посольства серед потенційних інвестиційних партнерів;
- організації постійно діючих бізнес-семінарів для представників іноземних підприємств з метою ознайомлення з нормативно-правовими

вимогами створення і ведення бізнесу в регіоні, процедурою врегулювання спорів тощо;

- допомоги інвесторам у пошуках промислових майданчиків та офісних приміщень з наданням правдивої технічної характеристики приміщень і можливостей використання територій тощо;
- розробки та впровадження програми супроводу іноземних інвесторів, що передбачатиме не лише консалтингову та маркетингову підтримку інвестиційних проектів, а й лобіювання інтересів інвесторів на вищих рівнях влади.

Важливим джерелом фінансування державних інвестиційних проектів є залучення донорського фінансування. Міжнародні організації надають фінансову допомогу у формі грантів або технічну допомогу через передання знань і досвіду для реалізації політики у соціальній сфері чи забезпеченні розвитку інфраструктури , як на державному, так і на регіональному рівні.

Необхідною умовою для надання коштів для міжнародних кредитно-фінансових організацій є запровадження відповідних угод на рівні держави. При прийнятті рішень про надання допомоги приватні кредитори беруть до уваги рівень розвитку кредитно-фінансової системи країни, яка претендує на таку допомогу. Основними показниками, аналіз яких матиме вплив кінцевий результат є рівень заборгованості, схильність до невиконання зобов'язань по виплаті боргу або його відстрочки, доступність, банківського кредитування та короткострокового фінансування [33, с.290]. Для залучення портфельних інвестицій необхідна наявність відповідного інституційного середовища (розвиненого фондового ринку з елементами обслуговуючої інфраструктури) і забезпечення репатріації прибутку (у залежності від державних гарантій і стабільності валютного курсу для конвертації вкладень). Інвесторів, які вивчають можливості щодо перспектив прямого інвестування, крім фінансових критеріїв, цікавлять параметри внутрішнього ринку країни-реципієнта, ресурсна база, податкова система, заробітна плата, торговельна політика, наявність пільг для іноземних інвесторів тощо [189, с.45-46].

Ще одним важливим напрямом ефективної реалізації національних проектів слід вважати використання інституту державно-приватного партнерства, яке передбачає залучення інвестиційного та інтелектуального капіталу приватного бізнесу на взаємовигідних умовах для ефективнішої реалізації стратегічних пріоритетів місцевої влади з метою забезпечення економічного зростання територій.

Державно-приватне партнерство (ДПП) – це засноване на довгостроковому договорі співробітництво між організацією публічного сектору (наприклад, органом місцевого самоврядування або центральним органом виконавчої влади) і приватною компанією чи підприємцем щодо певних послуг, які традиційно надають державні та комунальні підприємства і стосуються інфраструктури [68].

Оплата приватному партнерові здійснюється тільки в обмін на фактичне надання послуги і виконання його зобов’язань. При цьому бізнесова структура надає певні послуги, користуючись активами, які перебувають у державній чи комунальній власності. Узяті в користування чи створені протягом дії договору державно-приватного партнерства активи по його закінченню переходять у власність державного чи муніципального партнера. Така форма співпраці передбачає перенесення на приватного партнера деяких ключових ризиків, серед яких технічні, фінансові, політичні та законодавчі, ризики невиконання зобов’язань, ризики попиту тощо. При цьому відповідні заходи розробляються за взаємною згодою приватного оператора та органу влади, а формування партнерських відносин є результатом збалансованих і спрямованих на довгострокову перспективу перемовин [32].

Підвищенню ефективності реалізації національних проектів сприятиме поліпшення інформаційного забезпечення та розповсюдження інформації про соціальні, економічні та екологічні ефекти від їх впровадження як на рівні регіонів, так і держави загалом. В цьому плані, в регіонах необхідним є створення спеціального інформаційного простору, який сприятиме комплексному розв’язанню проблем доступу, опрацюванню та використанню інформації щодо реалізації національних проектів для населення, підприємств,

бюджетних організацій та інвесторів. Звісно, що при цьому однією з найважливіших проблем, що виникає – це проблема пошуку фінансових ресурсів для створення такого простору. А оскільки інвестори, швидше за все, не готові вкладати свій капітал у цей сектор, то використовуватимуться кошти центральних і місцевих бюджетів та міжнародних грантів, які є досить обмеженими. Це є свідченням того, що якщо регіон зацікавлений у створенні інформаційного простору, то заходи з реалізації такого проекту повинні бути максимально скоординованими та ефективними.

Наступним важливим напрямом успішної реалізації національних проектів є активна участь громадських організацій (ГО) та бізнесу в даному процесі. Залучення ГО та бізнесових структур сприятиме підвищенню ефективності проведеної економічної, соціальної політики, поліпшенню стандартів та якості життя населення, вирішенню цілого ряду регіональних та місцевих проблем.

На сьогоднішній день роль громадських організацій в реалізації національних проектів обмежена внаслідок незрілості та недієвості самих ГО, слабкого представництва консолідованих інтересів організацій громадянського суспільства та браку фінансових коштів для їх діяльності. Також необхідно пам’ятати, що державні установи та організації опираючись на традиційні методи роботи, не завжди готові до співпраці з даними структурами при розробці, реалізації та моніторингу тих проектів, які реалізуються державою. Водночас слід зазначити, що значно активізувалася співпраця ГО, бізнесу і ОТГ. Саме останні відкриті і готові скористатися тими можливостями, які відкриває така співпраця.

З метою налагодження більш активної взаємодії влади і громадських організацій необхідним є:

• публічне обговорення проектів (особливо тих, що мають соціальне спрямування), у тому числі на громадських слуханнях з метою посилення громадського контролю;

• внесення відповідних змін до чинного законодавства з метою створення правових засад для участі ГО в наданні соціальних послуг населенню за рахунок бюджетних коштів та здійсненні моніторингу реалізації проектів;

• посилити контроль за звітністю ГО, при отриманні ними державної фінансової допомоги;

• підтримки та активізації діяльності ГО при впровадженні інституту державно-приватного партнерства.

Таким чином, реалізація національних проектів не означає повного і остаточного вирішення усіх соціально-економічних проблем, які були закладені. Проекти зачіпають тільки верхній пласт цих проблем. Адже більшість національних проектів на сьогодні перебувають на початкових етапах реалізації і перші практичні результати отримані лише за проектами у соціальній сфері, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів. Але при цьому, національні проекти визначають перспективи значного поступу вперед на шляху до розв’язання і інших проблем та дають можливість накопичувати досвід і напрацьовувати механізми щодо подальшої їх ефективної реалізації. Успішна реалізація національних проектів в значній мірі залежить від того, як державні органи управління і все суспільство будуть стежити за їх запровадженням, порівнюючи досягнуті результати з поставленими цілями, вносячи певні корективи в механізми їх реалізації, посилюючи вимоги щодо раціонального використання фінансових ресурсів.

Проведене дослідження організаційно-економічного механізму реалізації регіональної економічної політики в контексті забезпечення економічного зростання регіонів дозволяє зробити наступні висновки.

1. Невирішеність низки проблем соціально-економічного розвитку регіонів обумовлює необхідність змін у підходах до розробки та реалізації нової державної регіональної політики, яка базуватиметься на європейських традиціях і партнерстві у регіональному розвитку між державою, регіонами та громадами. В роботі обґрунтовано, що вирішення проблем регіонального розвитку залежить від ефективності сучасних реформ, які спрямовані на

нарощення внутрішнього потенціалу регіонів з метою мінімізації територіальних диспропорцій, перерозподіл управлінських впливів та бюджетних фінансових ресурсів, залучення громадськості до вирішення проблем регіонального та місцевого розвитку. Ідеологічним підґрунтям сучасної державної регіональної політики має стати спрямованість управлінських впливів на створення умов для інтенсифікації процесів самофінансування за умов посилення державного впливу на процеси послаблення міжрегіональних диспропорцій.

2. Доведено, що вдосконалення державної регіональної політики сконцентровано на наступних напрямках: модернізація нормативно-правового та інституційного забезпечення, розбудова системи стратегічного та просторового планування, удосконалення механізмів та інструментів фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики та її програмно-цільового та проектного забезпечення.

Аналіз законодавчої бази державної регіональної політики засвідчив. що вона потребує насамперед забезпечення узгодженості, з одного боку, базового законодавства регіональної політики та законодавчих актів в сфері інвестиційної діяльності, просторового планування, фінансового і ресурсного забезпечення тощо, з іншого боку, гармонізації існуючих та новостворених правових норм щодо інструментів державної підтримки регіонального розвитку. Йдеться про використання регіональних угод, як важливого інструменту державної регіональної політики, передбаченого Законом України «Про стимулювання регіонального розвитку» (2005 р.) та його відсутність в Законі України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.). Покращення інституційного забезпечення реалізації державної регіональної політики потребує підвищення ролі Агенцій регіонального розвитку та оптимізації їх мережі та функцій.

В сфері стратегічного та просторового планування пропонується акцентувати увагу на проблемі узгодження державної, регіональних та місцевих стратегій щодо реалізації стратегічних цілей різного ієрархічного

рівня та передбачення джерел фінансового забезпечення реалізації плану заходів Державної стратегії регіонального розвитку.

Удосконалення фінансового забезпечення реалізації державної регіональної політики має концентруватись на: підвищенні ефективності використання та не розпорошення коштів ДФРР в частині забезпечення стабільного, заздалегідь спланованого та цільового використання цих коштів, оптимізації критеріїв надання коштів; спрямування частини коштів Фонду на реалізацію загальнодержавних цілей в сфері регіонального розвитку та стимулювання розвитку проблемних територій локального рівня.

Підвищення ефективності програмно-цільового та проектного інструментарію висуває вимоги до підвищення якості та масштабів інвестиційних проектів та їх спрямованості на забезпечення реалізації різних стратегічних цілей регіонального та місцевого розвитку.

3. В роботі обґрунтовано, що механізм стимулювання економічного зростання відповідно до сучасних реалій має характеризуватися двовекторним спрямуванням: максимізація підтримки «точок зростання» та створення умов для дифузії цих процесів на периферійні території, в тому числі за рахунок посилення інтеграційних процесів (міжрегіональної та міжмуніципальної інтеграції); удосконалення організаційно-економічного забезпечення економічного зростання проблемних територій. Зазначено, що організаційно-економічний механізм стимулювання економічного зростання формується на різних рівнях управління та потребує узгодження економічних інтересів державних та регіональних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. Доведено, що ефективність організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання визначається результативністю дії окремих інструментів за допомогою яких органами влади здійснюється вплив на активізацію економічної діяльності в регіоні і які можна класифікувати за суб'єктами застосування; за напрямами стимулювання; за джерелами фінансування.

4. Узагальнено та обґрунтовано основні принципи формування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання, а саме: принцип об’єктивності; принцип комплексності; принцип системності; принцип гнучкості та динамічності;принцип цілеспрямованості; принцип адаптації до змін зовнішнього; принцип узгодженості інтересів суб’єктів організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання; принцип акумуляції тимчасово вільних ресурсів; принцип законності; принцип економічної безпеки; принцип стимулювання; принцип інноваційності; принцип транспарентності.

5. Доведено, що створення системи інфраструктурного забезпечення підтримки малого і середнього підприємництва є принципово важливим фактором для розвитку підприємницької діяльності в Україні і сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, залученню вітчизняних та закордонних інвестицій, використанню передових технологій тощо. Через об'єкти інфраструктури відбувається налагодження ділових контактів підприємців, що сприяє самоорганізації малого бізнесу. Крім того, інфраструктура підтримки підприємництва покликана забезпечити надання додаткових можливостей для суб'єктів малого бізнесу, що сприяють подоланню специфічних труднощів і проблем, які об'єктивно виникають перед ними, особливо перед підприємцями-початківцями. Складність інфраструктури, як системи зумовлена різноманітністю функцій, які виконують її складові елементи. Задля оцінки ефективності функціонування інфраструктури підприємництва та визначення шляхів її удосконалення запропоновано алгоритм моніторингу розвитку інфраструктури підтримки підприємництва, який спрямований на гармонізацію взаємодії її об’єктів, координацію інформаційних потоків учасників інфраструктурної мережі, розвиток нових напрямів інфраструктури підприємництва, посилення міжнародного та міжрегіонального співробітництва, забезпечення захисту інтересів вітчизняних виробників у країнах ЄС.

6. На основі проведеного дослідження було виділено ряд напрямів ефективної реалізації національних проектів, а саме: необхідність консолідації коштів бюджетів усіх рівнів і бізнесу, створення єдиної системи управління реалізацією і фінансуванням цих проектів - від державного до місцевого рівня; розширення міжнародної співпраці державних та регіональних органів влади з бізнес-структурами інших країн; залучення донорського фінансування; використання інституту державно-приватного партнерства; активна участь громадських організацій та бізнесу в національних проектах. Успішна реалізація національних проектів в значній мірі залежить від того, як державні органи управління і все суспільство будуть стежити за їх запровадженням, порівнюючи досягнуті результати з поставленими цілями, вносячи певні корективи в механізми їх реалізації, посилюючи вимоги щодо раціонального використання фінансових ресурсів.

7. Визначено, що одним з дієвих інструментів розв’язання регіональних проблем та стимулювання економічного розвитку регіонів є програмно-проектний підхід, ефективність якого доведена світовою практикою. В роботі акцентується увага на необхідності підвищення результативності реалізації цільових програм та інвестиційних проектів шляхом удосконалення їх організаційних та ресурсних складових. До організаційних відносимо: покращення умов конкурсних відбору проектів (щодо можливості освоєння коштів та термінів їх реалізації), забезпечення пріоритетності проектів стратегічного спрямування та комплексного характеру, реалізація яких матиме ланцюговий ефект для соціально-економічного розвитку регіону, підвищення відповідальності виконавців проектів, запровадження програм та проектів для макрорегіонального рівня, які стануть підґрунтям розвитку міжрегіональної економічної інтеграції, унеможливлення лобіювання з метою запобігання корупційних впливів на прийняття рішень, створення єдиної бази інвестиційних проектів з включенням проектів, які реалізуються в рамках державно-приватного партнерства. Для покращення ресурсної складової реалізації інвестиційних проектів необхідно забезпечити рівномірний розподіл їх

фінансування протягом періоду реалізації задля уникнення здорожчання планової вартості проектів, затягування термінів їх реалізації та, як наслідок, перевитрачання ресурсів, активізувати співфінансування інвестиційних проектів за рахунок залучення бюджетних коштів та приватного капіталу.

Основні результати наукового дослідження, що отримані в даному розділі опубліковані автором у наукових працях [201; 202; 213; 214; 215; 218; 231; 232; 233; 242; 243].

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до вирішення важливої наукової проблеми - розробки теоретико-методологічних засад формування регіональної економічної політики та удосконалення механізмів її реалізації. Проведене дослідження сфокусоване на вивчення особливостей політико-управлінських впливів в сфері регулювання економічного розвитку регіону, аналізі передумов та чинників економічного зростання регіону, які визначають наступні висновки.

1. Узагальнення теоретичних основ дослідження регіональної економічної політики дозволяє констатувати, що регіональна економічна політика за спрямованістю управлінських впливів є складовою державної регіональної політики, державної економічної політики, а також соціально-економічної політики розвитку регіонів. Взаємоузгодженість цих політик у значній мірі визначає ефективність, дієвість і результативність регіональної економічної політики. Такий підхід дозволяє розглядати її, як систему управлінських впливів дуального характеру, що реалізуються шляхом прийняття управлінських рішень щодо створення умов та організації економічної діяльності в регіонах за умов узгодження загальнодержавних і регіональних цілей розвитку, з одного боку, та узгодження інтересів суб’єктів господарювання регіону і суб’єктів регіональної економічної політики з іншого.

2. На основі проаналізованого досвіду формування та реалізації регіональної політики в країнах ЄС, в роботі обґрунтовано цільові орієнтири регіональної економічної політики в контексті теорій економічного зростання. Визначені орієнтири забезпечуватимуть керованість економічних процесів і будуть спрямовані на: концентрацію фінансових ресурсів у регіонах; налагодження партнерських відносин між всіма гілками влади; забезпечення прозорості і скоординованості управлінських рішень; врахування інтересів усіх учасників цих відносин; забезпечення цільового характеру і системності заходів. Це дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах важливим

чинником трансформації завдань регіональної економічної політики в Україні стає децентралізація влади, яка включає як політичну, так і адміністративну сторони. З огляду на це, регіональний розвиток в Україні на сучасному етапі набуває нових акцентів, а регіональна економічна політика нових пріоритетів та механізмів її реалізації.

3. В роботі розроблено методологічні засади формування та реалізації регіональної економічної політики, які формують теоретичні положення регіональної економічної політики, понятійно-термінологічну базу та дозволяють узгодити цілі й завдання дослідження, визначити його логіку і включають сукупність наукових підходів (системний, синергетичний, інституційний та біхевіористичний), принципів (цілісності, структурності дослідження, ієрархічності, взаємозалежності, невизначеності, динамічності та безперервності процесів, наукового обґрунтування, системності, етапності та комплексності, детермінізму) та методів організації. Такий підхід дає можливість сформувати систему наукової інформації, що базується на достовірних даних щодо особливостей формування та реалізації регіональної економічної політики в умовах децентралізації, обґрунтувати напрями її вдосконалення й закласти наукову основу для подальших досліджень за вказаною проблематикою. Використання запропонованої методології дослідження дозволить поєднати власний підхід до визначення сутності об’єкта дослідження із уже існуючими в науковій літературі; виявити тенденції диспропорційного розвитку досліджуваних систем, чинники впливу у їх взаємозв’язку; обґрунтувати взаємообумовленість цих процесів із змінами, що відбуваються в самих системах; розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення механізмів забезпечення економічного зростання в регіонах та напрямів регіональної економічної політики в умовах децентралізації, базуючись на комплексному уявленні про їх взаємний вплив та взаємозумовленість із загальними процесами еволюції економічних систем, а не відірвано від них.

4. Обґрунтовано необхідність дослідження наявних тенденцій та закономірностей економічного розвитку окремих територій, забезпечення умов та можливостей їх економічного зростання, яке можна вважати не тільки індикатором ефективності розвитку будь-якої економічної системи, а й індикатором якості економічних реформ. Це є свідченням того, що стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні є однією з найважливіших довгострокових цілей економічної політики будь-якої країни.

5. Встановлено, що дестимулюючі процеси соціально-економічного розвитку регіонів України продукують стійкі у просторі та часі відхилення умов і результатів соціально-економічного розвитку територій, які провокують формування міжрегіональних диспропорцій, порушують гармонійний розвиток регіонів, перешкоджають сталому економічному зростанню країни. Результати досліджень підтверджують здатність диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів до постійного відтворення на якісно новій основі, що свідчить про необхідність їх оцінювання шляхом врахування не тільки просторових, а й часових характеристик економічного зростання регіональних економічних систем. З цією метою в роботі використано методику розрахунку «воронок відсталості», яка вказує на часове відставання окремих регіонів щодо темпів економічного розвитку у порівнянні з середньоукраїнськими тенденціями. Проведений розрахунок воронок відсталості для регіонів України свідчить про відсутність позитивної динаміки і тенденції до скорочення відсталості регіонів та зміну формату лідерів і аутсайдерів, динаміки економічного розвитку внаслідок зменшення темпів росту ВРП в окремих областях (Запорізькій, Харківській, Донецькій та Луганській). Аналіз структурних зрушень в економіці регіонів виявив низку тенденцій, які виступають деструктивним чинниками динаміки економічного розвитку та є свідченням збереження структурних пропорцій в економіці регіонів. Дослідження диспропорцій соціального розвитку у міжрегіональному вимірі дозволяє констатувати, що стимулювання платоспроможного попиту населення

з метою збільшення споживання в сучасних умовах не є дієвим фактором економічного зростання. Зростання даного показника без підвищення продуктивності праці призводить до зростання інфляції, посилення структурних диспропорцій та інших кризових явищ в економіці.

6. На основі проведеного аналізу підприємницької активності в регіонах України встановлено, що незважаючи на недостатній рівень розвитку малого бізнесу відбувається зростання його впливу на економічний розвиток регіонів. Підтвердженням цього є розрахований коефіцієнт впливу надходжень від суб’єктів малого підприємництва до місцевого бюджету на ВРП, значення якого в 2016 р. порівняно з 2012 р. зростає у всіх регіонах. Водночас, розрахунок коефіцієнту співвідношення витрат на персонал в сфері малого бізнесу до витрат на персонал на всіх підприємствах свідчить про його тенденцію до зменшення у більшості областей, що пояснюється не так зниженням зарплат і зменшенням кількості найманих працівників на цих підприємствах, як зростанням рівня тінізації бізнесу.

7. Аналіз інвестиційної активності в регіонах України підтвердив погіршення їх інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості, відсутність стабільності інвестиційного процесу майже в усіх регіонах, надмірну диференціацію, синхронізацію динаміки приросту ВВП та динаміки приросту інвестицій. Оцінювання тенденцій інвестиційного процесу в регіонах дозволило виокремити ключові чинники негативного впливу на їх інвестиційну активність.

8. У процесі дослідження встановлено, що для розвитку економіки, її здатності задовольняти потреби ринку і реалізовувати стратегічні пріоритети, ключове значення має активізація інноваційних процесів, впровадження нових видів інноваційної продукції та наукомісткої техніки і технологій. Проведений аналіз інвестиційної активності регіонів підтвердив незначну роль інноваційного чинника у забезпеченні економічного зростання регіонів України на сучасному етапі, що обумовлено наступним: низьким рівнем взаємозв'язків між освітою, науково-технічною сферою, бізнесом, інноваційною

інфраструктурою; браком фінансових ресурсів; недостатнім рівнем стимулювання та мотивації працівників сфери НДДКР, що є першопричиною високої міграції наукових працівників; непослідовністю національної інноваційної політики; недосконалістю нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності; низьким рівнем використання людського капіталу.

9. Розроблено концептуальну модель формування регіональної економічної політики в умовах адміністративно-фінансової децентралізації, яка визначає основні принципи, функції та інструменти реалізації даної політики, застосування яких сприятиме забезпеченню стійких темпів економічного зростання в регіонах. Визначено стратегічні пріоритети регіонального розвитку, зокрема: нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та ефективне використання конкурентних переваг територій; забезпечення якості економічного зростання регіонів за рахунок формування «точок зростання» та створення умов для дифузії цих процесів на периферійні території; удосконалення організаційно-економічного забезпечення просторово-економічних трансформацій в розрізі різних типів територій (міських, сільських, гірських тощо).

10. Доведено, що інституційно-регуляторне середовище реалізації державної регіональної політики потребує гармонізації законодавчих та нормативно-правових положень з реаліями реформ, що проводяться в Україні, як у сфері реалізації регіональної політики загалом, так і щодо вирішення окремих питань. Зокрема, мова йде про регулювання відносин між радами громад, що входять в одну адміністративно-територіальну одиницю, де постійно виникають правові колізії, особливо з питань розподілу бюджетних коштів, комунальної власності й земельних відносин, розвитку об’єктів спільної інфраструктури тощо. Обґрунтовано необхідність внесення змін до чинного законодавства, щодо подальших можливостей використання та організаційної модифікації такого інструменту як угода між обласною радою та КМУ, методичних підходів до ідентифікації проблемних територій, а також порядку впровадження на їх території певних заходів з державної підтримки.

11. Пріоритети регіональної економічної політики виражаються в економічно обґрунтованих цілях і завданнях, здатних вирішувати важливі соціально-економічні проблеми в регіонах. Важливим аспектом, який повинен бути врахований при їх обґрунтуванні є забезпечення збалансованого розвитку, який може бути досягнутий шляхом формування регіональних соціально-економічних систем, спроможних до саморозвитку, тобто здатних реалізувати свої функції шляхом ефективного використання ендогенного потенціалу території. Запропоновані пріоритети спрямовані на підвищення ефективності функціонування системи управління регіональним та місцевим розвитком; удосконалення механізмів стимулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації; покращення ресурсного забезпечення розвитку територій з особливими проблемами розвитку (сільських, гірських).

12. Важливою умовою реалізації ефективної регіональної політики та досягнення стабільного соціально-економічного зростання як на державному, так і на регіональному рівні є розробка та впровадження організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання, ефективність якого визначається результативністю дії окремих інструментів за допомогою яких органами влади здійснюється вплив на активізацію економічної діяльності в регіоні. В процесі впровадження даного механізму враховані базові умови, що формують дієздатне інституційне підґрунтя в регіоні, зокрема: узгодження інтересів держави, регіону, місцевої громади для забезпечення інтересів регіонального розвитку; децентралізація повноважень з метою підвищення управлінської та фінансової дієздатності територіальних громад; ефективне використання ресурсів; конкурентоспроможність; інтегрованість (консолідація) зусиль; інституційна підтримка соціально-економічного розвитку регіону та стимулювання економічного зростання.

13. В умовах реалізації фінансово-адміністративної реформи державна регіональна політика розширює предметне поле свого впливу, поєднуючи традиційні вектори впливу та нові підходи до забезпечення ефективності регіонального розвитку за рахунок розширення державної підтримки розвитку

територій та підвищення спроможності територіальних громад локального рівня. Основними напрямами удосконалення державної регіональної політики мають стати: досягнення інституційної довершеності сучасних реформ, в тому числі через забезпечення регулювання регіонального розвитку з єдиного координаційного центру; гармонізація законодавчої бази щодо інструментів державної підтримки регіонального розвитку; забезпечення інституційної та ресурсної скоординованості реалізації регіональних і місцевих стратегій та проектів розвитку; посилення контролю за ефективністю використання фінансових ресурсів територіальних громад; забезпечення фінансування заходів Державної стратегії регіонального розвитку; сприяння залученню коштів європейських та інших міжнародних фондів до реалізації проектів регіонального та місцевого розвитку.

14. Реалізація регіональної економічної політики залежить від того, якою мірою її механізми та інструменти забезпечують ефективний регіональний розвиток. При розробці регіональної політики економічного зростання доцільно виходити з необхідності застосування програмних методів визначення цілей та орієнтирів, а також комплексу заходів, які забезпечать досягнення поставлених цілей. Організаційно-економічні підходи щодо удосконалення інструментів реалізації цієї політики повинні передбачати міжпрограмну координацію державних, секторальних та регіональних цільових програм з метою виключення дублювання програмних заходів, узгодження пріоритетів регіональних цільових програм та інвестиційних проектів із пріоритетами регіональних стратегій, моніторинг реалізації регіональних цільових програм, оцінку ефективності реалізації програмних заходів та підвищення рівня освоєння бюджетних коштів, спрямованих на їх реалізацію, посилення відповідальності регіональної влади за виконання програм та проектів в умовах зменшення обсягів їх державного фінансування та зростання частки фінансування за рахунок коштів обласних бюджетів, а також розширення конкурсної складової регіонального програмування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдокушин Е. Ф. Инклюзивное развитие: основные направления, базовые предпосылки и возможные ограничения / Е. Ф. Авдокушин, В. Н. Иванова // Вопросы новой экономики. – 2014. – № 3. – С. 4–13.

2. Артеменко Л.Б. Оцінка стану та шляхи забезпечення якісного економічне зростання в Україні / Л.Б. Артеменко, Г.В. Ціх // Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21285/2/SSEP_2016_Artemenko_L_B-Otsinka_stanu_ta_shliakhy_32-51.pdf

3. Базилевич В.Д. Економічна теорія. Політекономія. /В.Д. Базилевич – К.: Знання-Прес, 2004. –с.380.

4. Базилевич В.Д. Макроекономіка. /В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик – К.: Атака, 2002. – с.336.

5. Базилюк А. В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку / А. В. Базилюк, О. В. Жулин // Економіка та управління на транспорті. - 2015. - Вип. 1. - С. 19–29. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5

6. Барановський М. О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: Монографія / М. О. Барановський. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2009. – 396 с.

7. Барський Ю.М. Стимулювання соціально орієнтованого розвитку економіки регіону за посередництвом фінансових інструментів /Ю.М. Барський //Наука молода: зб. наук. пр. - Тернопіль: ТНЕУ, 2011. - Вип. 15/16. - С. 20-24.

8. Бэгьюли Ф. Управление проектом: пер. с англ. /Ф. Бэгьюли – М.: Гранд ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 202 с.

9. Безугла В. О. Парадигма економічного зростання в умовах відкритої економіки /В. О. Безугла // Modern trends in scientific thought development: Materials Digest of the 2nd International Scientific and Practical Conference Economic Sciences, Odessa: InPress, 2011. – P. 160-163

10. Біла С. О. Питання теорії та практики інвестиційних процесів у трансформаційній економіці України (90-ті роки XX – початок XXI ст.) /С. О. Біла // Історія нар. госп-ва та екон. думки України. – 2007. – Вип. 39–40. – С. 32–42.

11. Біла С.О. Регіональний вимір соціально-економічного розвитку і засади нової регіональної політики: аналіт. доп. /С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 82 с.

12. Біла С.О. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні: аналіт. доп. /С. О. Біла, О. В. Шевченко, М. О. Кушнір, В. І. Жук [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 88с.

13. Біленчук П.Д Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. пос. / П.Д.Біленчук, В.В Кравченко, М.В Підмогильний. - К.: Атіка, 2000. – 304 с.

14. Богорад О. Д. Регіональна економіка: Словн.-довідн. / О. Д. Богорад, О. М. Тевелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний – К.: НДІСЕП, 2004. – 346 с.

15. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види) / В. Борденюк // Право України [Текст]. – 2010. – № 1. – С. 21-25.

16. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV-XVIII ст. / Ф. Бродель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //psm.in.ua/09.aspx-50.html

17. Боронос В.Г. Фінансові інструменти регулювання процесу реалізації екологічної політики розвитку регіону /В.Г. Боронос, І.В. Карпенко, Д.В. Леус //Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 4. – С. 139–146

18. Будаговська С. Мікроекономіка і макроекономіка. /С Будаговська, О. Кілієвич, І. Луніна – К.: Основи, 1998. – 517 с, с.226; Климко Г.Н., Несторенко В.П. Основи економічної теорії. Політекономічний аспект.// Г.Н. Климко, В.П. Несторенко – К.: Вища школа-знання, 1997. – 742 с.

19. Бутко М.П.Методологія оцінки ролі малого підприємництва в інноваційному розвитку регіону /М.П. Бутко, О.В. Попело // Регіональна економіка. – 2012. – №3. – С. 67-74.

20. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко - К.: Знання України, 2005. – 476 с.

21. Бутко М. П. Регіональне управління: інноваційний підхід: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Бутко М. П., Зеленська О. О., Зеленський С. М. та ін.; За заг. ред. д.е.н, проф. Бутка М. П. – К.: Знання України, 2006. – 560 с.

22. Буторіна В.Б. Економічне зростання серед суміжних економічних категорій [Електронний ресурс]. /В.Б. Буторіна – Режим доступу: http://dspace.kpnu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2217/1

23. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2013 рік [Зубенко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – К., 2014. – 80 с.

24. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. - К., 2017. - 92 с.

25. Бюджет України, Статистичний щорічник України Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

26. Варналій З.С. Інституційні засади та організаційні механізми політики регіонального розвитку: завдання реформ європейського зразка / Варналій З.С., Білик Р.Р. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Регіональна політика в Україні: сучасний стан та шляхи активізації: [Зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: В.С. Кравців (відп. ред.) – Львів, 2014. – Вип.3 (107).– С. 3-11.

27. Василенко В. А. Менеджмент устойчивого развития производственных систем: монография/ В. А. Василенко. - Киев: Центр учеб. лит., 2005. – 648с.

28. Вахович І.М. Регіональні асиметрії сталого розвитку України: діагностика та механізми вирівнювання: [Монографія] / І.М. Вахович, О.Є. Табалова. - Луцьк: Друкарня "Волиньполіграф", 2013. - 344 с.

29. Вахович І. М. Сутність асиметрії регіонального розвитку / І. М. Вахович, І. М. Лакатош // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць. – Луцький державний технічний університет. [Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З. В.] – Луцьк, 2008. – Випуск 5 (18). – Ч. 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/en_em/2008_5_1/Zbirnik_EM_08_1_59.pdf

30. Вахович І.М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення: монографія /І.М. Вахович, І.М. Камінська. – Луцьк: «Надстир'я», 2008. – 298 с.

31. Вечканов Г.С. Макроэкономика. /Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова – С.-П.: Питер, 2000. – 206 с.

32. Використання фінансових інструментів при реалізації місцевих проектів розвитку інфраструктури та енергозбереження : методичний посібник /за заг. ред. І. Ф. Щербини; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 60 с.

33. Вознюк М.А. Формування регіональної інвестиційної політики у сфері енергозбереження (методологія та методи реалізації) [Текст]: дисертація докт. екон. наук /М.А. Вознюк. - Нац. акад. наук України,ДУ "Ін-т регіон. досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України".– Львів, 2016.– 441 с.

34. Возняк Г. В. Бюджетна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах фінансової децентралізації. [Текст]: дисертація докт. екон. наук / Г. В. Возняк. - ДВНЗ «Університет банківської справи». – Київ, 2017.

35. Газуда С. М. Вплив соціальної інфраструктури на сільський розвиток регіону / С.М. Газуда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. – 2011.- Спецвип. 33. Частина 3. – С. 45-48.

36. Галазова С.С. Региональные факторы экономического роста: современные тенденции /С. С. Галазова // Terra Economicus. – 2012. - Том 10. - №4. – Часть 2. – С. 141-143 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/regionalnye-faktory-ekonomicheskogo-rosta-sovremennye-tendentsii

37. Гамбург Л.С Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави [Електронний ресурс] /Л.С. Гамбург //Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – №4 (I). – С. 134-145 – Режим доступу: http://law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-4-2014-1/20.pdf

38. Гарнець О. Децентралізація в Україні: соціологічний погляд /О. Гарнець, О. Гончарук, Н. Дмитрук, А. Ткачук – К. //Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К.: ТОВ «Софія-А». – 2013. – 160 с.

39. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації: Монографія. / З.В. Герасимчук. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 528 с.

40. Герасимчук З. В. Стимулювання сталого розвитку регіону: теорія, методологія, практика : монографія / З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 516 с.

41. Гірські території Закарпаття:соціально-економічні трансформації:монографія/за заг. ред. члена-кор. НАН України, д.е.н., проф. В.П. Мікловди. - Ужгород: ПП "Бреза", 2012. 262 с.

42. Гладкий Ю. Н. Регионоведение: учебник для студ. высш. учеб. завед. / Ю. Н. Гладкий, А. И. Чистобаев - М.: Гардарики, 2000. М. – 384 с.

43. Гонта О.І. Інноваційний та промисловий аспекти міжрегіональної конвергенції в Україні / Науковий вісник Полісся. – Чернігів: ЧНТУ, 2015. - №4. - С. 26-31.

44. Гонта О.І. Проблеми диспропорційності економічного зростання національного господарства України та її окремих регіонів /О.І. Гонта //Проблеми і перспективи економіки та управління. - 2018. - № 2(14). – С.58-64

45. Гоптарева И. Федерализм как политико – правовой и социальный способ управления конфликтами и как средство их перманентного разрешения [Електронний ресурс] /И. Гоптарева //Credo. – 1998. – № 6 – Режим доступу: http://www.orenburg.ru/culture/credo/12/2.html

46. Горбачев В. В. Симметрия и асимметрия в их различных и физических проявлениях /В.В. Горбачев [Электронный ресурс] – Режим доступа: htt://www.hi-edy.ru/e-books/xbook131/01/part-008.htm#i1912

47. Горячук В.Ф. Державна регіональна політика та угоди щодо регіонального розвитку в контексті європейського вибору / В. Ф Горячук., Д. Ф Дуков // Теорія та практика державного управління. – 2016. - №1(52). – С. 1-6.

48. Гранберг А. Г. О программе фундаментальных исследований пространственного развития России /А. Г. Гранберг. – 29/06/2009 // Регион. - 2009. – № 02. – С. 166-178.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://absopac.rea.ru/opacunicode/index.php?url=/notices/index/IdNotice:141525/Source:default

49. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов / А.Г. Гранберг; Г ос. ун-т - Высшая школа экономики. - 5-е изд. - М.: Изд. Дом ГУ ВШЭ, 2006. - 495 с.

50. Дацишин М.Б., Керецман В.Ю. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні. /М.Б. Дацишин, В.Ю. Керецман – К.: К.І.С., 2007. – 102 с.

51. Данилишин Б.М. Чи замінить децентралізація цілісність державної регіональної політики в Україні. [Електронний ресурс] /Б.М. Данилишин - Режим доступу: http: //www ukr.lb.ua/.../07/.../311395_chi_zaminit_detsentralizatsiya.ht.

52. Дегтярьова І.О. Принципи нової державної регіональної політики України [Електронний ресурс] / І.О. Дегтярьова // Теорія і практика державного

управління. – Вип. 3 (26). – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis./cgiirbis_64.exe.

53. Джумов А.М. Консолидация финансовых ресурсов по обеспечению национальных интересов России : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.10 – финансы, денежное обращение и кредит /А.М. Джумов. – Российский университет дружбы народов, Москва, 2009. – 34 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://refdb.ru/look/3259246-pall.html

54. Дзядзіна Н. М. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / [за ред. Віктора Чужикова]. — К.: КНЕУ, 2016. — 495 с.

55. Дзяна Г.О. Соціально-екологічні аспекти реалізації державної політики у сфері енергозбереження України: [монографія] / Г.О. Дзяна, Р.Б. Дзяний. - Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. -208 с.

56. Де Сильва М. Межбюджетные отношения в России: тенденции, противорчия, пути реформирования / М. Де Сильва, О. Мигара, Г. В. Курляндская // Экономика развития региона: проблемы, поиски, перспективы : ежегодник. – Волгоград: Изд- во ВолГУ, 2006. – Т. 2, вып. 7. – С. 9 – 20.

57. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека / Пер. с англ.; ПРООН. – М., Издательство «Весь Мир», 2010. – 244 с.

58. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть: нові пріоритети: монографія / М. І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 513 с.

59. Жаліло Я. А. Вектори економічного розвитку: зростання та його чинники / Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, О. О. Молдован // Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку: монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К.: НІСД, 2009. – С. 217–233.

60. Жаліло Я. Чи є потенціал для прискорення розвитку регіонів? /Я. Жаліло // Дзеркало тижня, від 22 червня 2018, №24-25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dt.ua/macrolevel/pro-principi-suchasnoyi-politiki-regionalnogo-rozvitku-281358_.html

61. Желяк М. Досвід Польщі: чому нове самоврядування «запрацювало» лише із другої спроби? /М. Желяк. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http: //www.evrointegration.com.ua/articles/2014/12/8/7028546 /view_print/

62. Жук І. І. Фінансове забезпечення регіональної політики (на матеріалах Карпатського регіону) /І.І. Жук //Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – Київ, 2015. – 22 с.

63. Журавлёва Г.П. Экономика. / Г.П. Журавлёва - М.: Юристъ, 2001. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.sbiblio.com/forum/.

64. Заблодська І.В. Інноваційна та інвестиційна привабливість регіонів України /І.В. Заблодська //Вісник Східноукраїнського ун-ту імені Володимира Даля. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля. – 2016. –№3(227) – С.35-40.

65. Заблодська І.В. Оцінка привабливості території у межах регіону в умовах децентралізації: соціально-економічний аспект /І.В. Заблодська, К.І. Сєрєбряк // Ефективна економіка – № 11 – 2016 р. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5519&p=1.

66. Заблодський Б.Ф.Методологічні основи формування регіональної економічної політики / Б.Ф. Заблодський, В.І. Жовтанецький // Економіка промисловості. - 2011. - № 2-3.

67. Загороднюк С.А. Державна регіональна політика: сучасний стан та регіональні потреби. /С.А. Загороднюк [Електронний ресурс] «Регіональна політика та регіональний розвиток в Україні» Матеріали ІІІ-го ВЕБ-семінару для представників вищих навчальних закладів, органів публічної влади, громадських організацій (м. Одеса, 05 червня 2015 року) - Режим доступу: http: //www.oridu.odessa.ua/news/2015/06/9/new-05-k-rppa.pdf

68. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI із змінами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2404-17

69. Закон України «Про державні цільові програми» № 1621- IV від 18.03.2004 р.//Відомості Верховної Ради, 2004, № 25, ст. 352. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15

70. Закон України «Про засади державної регіональної політики» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.90.

71. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 р. № 1508-VII [Електронний ресурс] − Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18

72. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. №2850-IV // ВВР України. – 2005. - № 51.- ст.548.

73. Згуровський М. Болісне одужання через кризу / М. Згуровський // Дзеркало тижня. – 2008. – № 47. – С. 8.

74. Зубов В. М. Качество экономического роста (теоретические и методологические аспекты статистической оценки): монография / В. М. Зубов. - Красноярск : Красноярский университет, 1991. - 138 с.

75. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку /[В.М. Геєць, В.П. Александрова, О.І. Барановський та інші.]; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т економ. прогнозув.; Фенікс, 2003. – 1008 с.

76. Європейська Бізнес Асоціація: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eba.com.ua/uk/about-eba

77. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? - Office of the Official Publications of the European Union. - l-2985. - Luxembourg.

78. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Міжнар. док. Від 15 жовт . 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //zakon2.rada.gov .ua/laws/show/994_036

79. Інституційне забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності. Аналітичний матеріал Міністерства економічного розвитку та торгівлі. [Електронний ресурс].– Режим доступу : http://me.gov.ua

80. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества: Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире /Иноземцев В.Л. – М.: Академия, Наука, 1998. – 614 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/299161.html

81. Исаев А. Б.Формирование механизма государственного регулирования социально-экономического развития дотационного региона*:* автореферат дис. кандидата экономических наук: 08.00.05 /А.Б. Исаев [Место защиты: Чуваш. гос. ун-т им. И.Н. Ульянова]. - Чебоксары, 2012. - 24 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.chuvsu.ru/images/stories/ dissovety/avtoref/2012/Isaev_AB.doc

82. Іщук С. Оцінка експортно-імпортних операцій із давальницькою сировиною(Україна і Львівська область) [Електронний ресурс] /С. Іщук, Л. Созанський. – Режим доступу:http://ird.gov.ua/irdp/e20170603.pdf

83. Їжа М.М. Трансформація регіональної політики ЄС: Висновки для України [Електронний ресурс] / М.М. Їжа. – Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/

84. Камаев *В. Д.* Развитой социализм*:* темпы и качество экономического роста / *В.Д.* Камаев. - Москва : Мысль, 1977. - 212 с.

85. Капітальні інвестиції в Україні в 2010-2015 роках. Статистичний збірник. [Електронний ресурс] / за ред. І. С. Петренко. Відп. за вип. О. А. Мислінський. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 115 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/06/Arch_ki_bl.htm

86. Капітальні інвестиції в Україні за 2016 рік. Статистичний бюлетень. [Електронний ресурс] / за ред. І. С. Петренко. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 41 с. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/06/Arch_ki_bl.htm

87. Кіро О.С. Еволюція теорій регіонального розвитку в економічній науці / О. Кіро // Вісник соціально-економічних досліджень. - №38. - с. 72-83.

88. Китинг М. Новый регионализм в Западной Европе / М. Китинг / Пер. с англ. А. Смирнова. - М.: Логос, 2003. - № 6 (40). - С. 67 - 116.

89. Кліяненко Б. Т., Осика О. П. Соціально-економічний розвиток господарського комплексу регіону: методика і практика аналізу / Б.Т. Кліяненко Б. Т., О.П. Осика . – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 227с.

90. Ковбасюк Ю. В. Нові підходи до формування регіональної політики та регіонального управління / Ю. В.Ковбасюк // Актуальні проблеми економіки. - 2014. - № 7. - С. 246-253.

91. Колодійчук І. Розвиток гірських територій: вітчизняний і зарубіжний контекст [Електронний ресурс] / І. Колодійчук // Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. – 2016. – Vol. 2. – No. 4. – p. 118–129. – Mode of access: www.are-journal.com.

92. Коляденко С. В. Структурні зміни в економіці регіонів як запорука економічного зростання / С.В. Коляденко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy. nayka.com.ua/?op=1&z=485.

93. Кондіус І.С., Еволюція кумулятивних теорій регіонального економічного розвитку. /І.С. Кондіус //Економічний форум. – 2017. - №1. - с. 4-11

94. Кондратьев В. Инфраструктура и экономический рост / В. Кондратьев //Мировая экономика и международные отношения. - 2011. - №11. - С. 18-24.

95. Концепція Адміністративної реформи в Україні: Затверджено Указом Президента України від22 липня 1998 р. - К.: Без видання, 1998.- 61 с.

96. Концепція державної регіональної політики : затв. Указ Президента України від 25.05.2001 р. № 341/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст. 983.

97. Концепція державної регіональної політики : Проект [станом на 29 серпня 2008 р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minregionbud. gov.ua/index.php?id=895

98. Концепція програми розвитку малого та середнього бізнесу на найближчі 10 років [Електронний ресурс]: за даними сайту / Урядовий портал.

– Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246421342&cat_id=24427212

99. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 333-р.

100. Кораблін С. Україна постіндустріальна / С. Кораблін // Дзеркало тижня. – 2010. – № 4(874). – С. 7.

101. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України: Політико-економічний журнал. – 2008 . – №3 . – С.84-91.

102. Корнійчук Л. Економічне зростання і сталий розвиток / Л. Корнійчук // Економіка України: Політико-економічний журнал. - 2008. - № 4. - С. 82-90.

103. Красильников О. Ю.Структурные сдвиги в экономике современной России / О. Ю. Красильников. – Саратов: Науч. кн., 2000. – 108 с.

104. Крушельницька Т.П. Політика економічна/ Т. П. Крушельницька // Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В. Ковбасюк (голова) та ін. – Т. 4: Галузеве управління / нак.-ред. колегія: М. М. Їжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ «Магістр», 2011. – 648 с.

105. Кузнецов Б.Л. Экономическая синергетика: расширяющееся пространство познания экономическим систем// Экономическая синергетика. – 2014. – №3 / Б.Л. Кузнецов [Электронный ресурс].– Режим доступа: www.es.rae.ru/synergy/194-877.

106. Кузнецова О.В. Экономическое развитие регионов. Теоретическое и практическое аспекты государственного регулирования. /О.В. Кузнецова - М.: Эдиториал УРСС, 2002. - 309 с.

107. Кузнецова Н. П. Экономический рост*:* история *и*современность*:* учеб. пособие / Н. П. Кузнецова. – СПб.: ИД «Сентябрь», 2001. – 144 с.

108. Лавровский Б. Л. К вопросу о методологии и технике региональной классификации / Б. Л. Лавровский, Масаков В.В. // Региональная политика, направленная на сокращение социально-экономической и правовой асимметрии: сб. тр. / под ред. В.Е. Селиверстова. - Новосибирск: Сибирское соглашение, 2000. - Вып. 2. - С. 65-86 [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://economy-lib.com/federalnoe-regulirovanie-ekonomicheskogo-razvitiya-regionov-v-rossiyskoy-federatsii

109. Лавровский Б. Л. Региональная асимметрия в Российской Федерации: измерение и регулирование[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ieie.nsc.ru/~tacis/lavr-rec

110. Лагодієнко В.В. Чинники економічного зростання регіонів в умовах диспропорційності / В.В. Лагодієнко, О.В.Довгаль // Актуальні проблеми інноваційної економіки: [Всеукр. наук. журнал]. – Харків. – 2018. - №3.– С. 15-21.

111. Ласуэн Х. Р. Урбанизация и экономическое развитие: временное взаимодействие между географическими и отраслевыми кластерами. /Х.Р. Ласуэн // Пространственная экономика. - 2009. — № 4. - С. 106-125.

112. Ледях И.А. Федерализм и демократия. На форуме юристов /И.А. Ледях // Государство и право. – 1992. – № 4. – С. 142–150.

113. Литвиненко Я.В. Податкова політика: [навч. посіб.] /Я.В. Литвиненко. – К.: МАУП, 2003. – 224 с.

114. Лутчин Н. Статистичне вивчення якості та стійкості економічного зростання: регіональний аспект / Н. Лутчин // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011.– №129. – С. 29–32.

115. Ляшенко В.І. До питання про необхідність багатовекторного міжрегіонального та транскордонного економічного співробітництва/ В.І. Ляшенко, Ю.В. Макогон // Регіональна економіка. - 2002 - №1. – С. 99-107.

116. Майорова Т.В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: [монографія] / Т.В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2013. - 332с.

117. Максимчук М.В. Інституційне середовище регіональної структурної політики. – регіональна економіка / М.В. Максимчук, О.М.Луцків // – 2014. - №3. - С.37-45

118. Маслій В.В. Методологічні аспекти формування системи показників для статистичного аналізу технологічної структури інвестицій в основний капітал /В.В. Маслій, С.А. Питель //Наука молода. – 2007. – № 7. – с. 167–171 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua/images/naukvydannya/hx99QA.pdf.

119. Мельник А.Ф. Механізми реалізації регіональної структурної політики: монографія / Мельник А.Ф., Лаврів Л.А., Васіна А.Ю. [та ін.]; за заг. наук. ред. професора А.Ф.Мельник. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 343 с.

120. Микульский К.И. Проблема темпов экономического роста в современном мире / Отв. ред. К.И. Микульский / К.И. Микульский, О. Крач, Ю.С. Ширяев. - М., 1986. - С.12.

121. Могілат І. Продуктивність праці, продуктивність капіталу та сукупна факторна продуктивність: динаміка і фактори впливу на них / І. Могілат, Н.Горшкова, С.Кожем’якіна // Економіка України. – 2009. – №8. – С. 4-16.

122. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: Монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. В. М. Гейця. – ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

123. Мюрдаль Г. Современные проблемы “третьего мира”. Драма Азии /Г. Мюрдаль; [пер. с англ.] ; общ. ред. д.э.н., проф. Р. А. Ульяновского. – М.: Прогресс, 1972. – 767 с.

124. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2011. –282с.

125. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2012 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2013. –287с.

126. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2014 році. Статистичний збірник. – К.:Державна служба статистики України, 2015. – 255с.

127. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. – К.:Державна служба статистики України, 2016. – 257с.

128. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. – К.:Державна служба статистики України, 2017. – 257с.

129. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/index

130. Національні проекти у стратегії економічної модернізації України /Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Бережний, А. П. Павлюк [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 57 с., [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Naz_proektu-dc136.pdf

131. Негода В. Нова регіональна політика в Україні – шлях до успіху /В.Негода // Стратегія розвитку. - 2017. - №2. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http: // www.regionet.org.ua/ua/Nova_derzhavna_regionalna_polituka _v_Ykrayini_shlyah_do_yspihy_1537.html#page_title

132. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу [Текст]: [колект. моногр.] / [за ред. Е. М. Лібанової]; Ін-т демографії та соц. досліджень імені М. В. Птухи Нац. акад. наук України. - Умань: [Вид. "Сочінський"], 2013. – 404 с.

133. Ніконов І. Індустріальні парки забезпечать країну інвестиціями. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https: //www.epravda.com.ua/ news/2018/03/19/635106

134. Оголь Д. О.Економічне зростання: сутність, якість і стійкість/ Д. О. Оголь // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 2. - С. 67-72- [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_2_11

135. Олійник В. Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики ЄС / В. Олійник, О. Гончарова // Міжнародна економчна політика. – 2014. - № 2 (21). – С.155-177)

136. Омаров А. Е. Державне регулювання міжрегіонального співробітництва в економічній сфері: дис. канд. наук з держ. упр.: спец.

25.00.02 «Механізми державного управління» / А. Е. Омаров - Харків. регіон. ін.-т держ. упр. – Харків, 2009. – 214 с.

137. Онищенко В.О. Аналіз факторів впливу на іноземні інвестиції / В.О. Онищенко, Т.В. Романова //Економіка і регіон: наук.вісн. – Полтава: ПолтНТУ, 2008. – № 2. – С. 3–7.

138. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник /В.М. Опарін. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.

139. Офіційний сайт Державного агентства з інвестицій та управління національними проектами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/

140. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//www.ukrstat.gov.ua/

141. Офіційний сайт Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&tag=Investitsiino-innovatsiinaPolitika

142. Павлов К.В. Управление экономикой на основе учета воспроизводственных диспропорцій / К.В. Павлов // Вісник АЕН України. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2004. - №1 (5). – С. 65-67

143. Панова В. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі /В. Панова // Віче. – 2008. - №14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //www.viche.info/journal/1022/.

144. Підоричева І. Які бар'єри дійсно стоять на шляху інноваційного оновлення економіки України /І. Підоричева // Дзеркало тижня, від 21-27 квітня 2018, №15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dt.ua/macrolevel/pro-principi-suchasnoyi-politiki-regionalnogo-rozvitku-281358_.html

145. Пітюлич М. М. Гірські території Українських Карпат: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія / М. М. Пітюлич. – Львів: ДУ

«Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». – Ужгород: Ґражда, 2015. – 320 с.

146. Пила В. Програмно-цільовий метод управління соціально-економічним розвитком регіонів /В. Пила, В. Абрамов //Економіка України. – 1998. – №9. – С. 32–39.

147. Пирог О.В. Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України /О.В. Пирог //Бізнес інформ, 2011, №11. – С. 32-34.

148. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / Пер. с пол. В.В. Иванова; Науч. ред. В.М. Жуковской. – М.: Статистика, 1980. – С. 15

149. Політика регіональна: Енциклопедичний словник з державного управління; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П.Тропненського, Ю.П. Сурміна [та ін.]. – К.: НАДУ, 2010. – 820 с.

150. Польовська В. В. Активізація розвитку гірських територій регіону. [Текст]: дисертація канд. екон. наук / В. В. Польовська. – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» - Ужгород, 2016.

151. Попов П.А. Дефиниции социально-экономической асимметрии муниципальных образований региона // Социально-экономические явления и процессы. Тамбов, 2010. Вып. 5.[Электронный ресурс]. – Режим доступаhttp://cyberleninka.ru/article/n/definitsii-sotsialno-ekonomicheskoy-asimmetrii-munitsipalnyh-organizatsiy-regiona

152. Попкова Е.Г. «Воронки отсталости» и прогнозирование экономического роста в регионах РФ / Е.Г.Попкова, Т.Н. Митрахович. - Воронеж, 2010. – 40 с. - (Препринт/ Воронежский государственный университет; 2010)

153. Попкова Е. Г. Новое качество экономического роста и «воронки отсталости» /Е. Г. Попкова [Электронный ресурс] – Режим доступа: htth://www.econ.asu.ru/lib/sborn/iecmm2006/pdf/stat15.pdf

154. Постанов КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 06.08.2014 р. №385 [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF.

155. Приоритети политики сплочения. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/ policy/what/investment-policy/

156. Прогнозирование и планирование экономики: Учебное пособие /В.И. Борисевич, Г.А. Кандаурова, Н.Н. Кандауров и др.; Под общ. ред. В.И. Борисевича, Г.А. Кандауровой. – Мн.: Интерпресссервис; Экоперспектива, 2001. – 380 с.

157. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства від 9 квітня 2015 р. № 320-VIII / Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/320-19

158. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10 грудня 2015 року № 888-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 30.

159. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України № 835 від 26.11.1915 р. [Електронний ресурс]. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-19

160. Про внесення змін до Конституції України (щодо децен- тралізації влади) : Проект Закону України, реєстр. № 2217а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812.

161. Проданова І.І. Місцеве самоврядування: реалії та перспективи становлення в Україні /Проданова І.І., Л.Є. Сімків //Науковий вісник НЛТУ України – Вип. 22.15, 2012 - С. 369-376.

162. Про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України: указ Президента України від 12.05.2011 р. № 583/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/583/2011

163. Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 05.02.2015 р. № 157-VIII [Електронний ресурс] − Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19.

164. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс]: Закон України від 05 лютого 2015 року №156-VIII, ст.90 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws /show/156-19

165. Про затвердження Положення про проекти із пріоритетних напрямів соціально-економічного і культурного розвитку (національні проекти): постанова КМУ від 08.12.2010 р. № 1255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: //zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1255-2010-%D0%BF

166. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постановою Кабінету Міністрів Українивід 6 серпня 2014 р. № 385 //Офіц. вісн. України. – 2014. - №70. – С. 23. – (Ст. 1966, код акту 73740/2014).

167. Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку: указ Президента України від 08.09.2010 р. № 895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/895/2010

168. Прокопюк Александер Структурні трансформації економіки регіонів в умовах євроінтеграції: досвід Польщі та перспективи його використання в Україні / Александер Прокопюк. - Львів: ДУ «Інститут

регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2016. - 375 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)

169. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / О.В Андрєєв, К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.М. Геєць, Е.М. Лібанова та ін. – К.: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, 2010. – 219 с.

170. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь /К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Е.М., Кужель О. В., Лібанова та ін. – К., Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.

171. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 р. №2850 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 40. – Ст. 25-29

172. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80

173. Прохоренко О. С. Сировинні ресурси – сировинна країна? (до ситуації в гірничо-металургійному комплексі України) [Електронний ресурс] / О. С. Прохоренко, О. В. Кравчук // Журнал соціальної критики «Спільне». – 2016. – Режим доступу: http://commons.com.ua/uk/sirovinni-resursi-sirovinna-krayina-do-situatsiyi-v-girnicho-metalurgijnomu-kompleksi-ukrayini/

174. Пруднікова Л.О. Досвід подолання соціально-економічних диспропорцій розвитку регіонів зарубіжних країн /Л.О. Пруднікова // Економічний вісник Донбасу, 2010, №3(21). – с.34, С. 32-35.

175. Пшик Б.І. Інвестування підприємницької діяльності. Регіональний аспект дослідження / Б.І. Пшик: Монографія. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2005. – 275 с.

176. Регіональний розвиток має хороший закон та не має вправних виконавців [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16738797

177. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. В. Варналія. – К. : Знання, 2005. – 498 с.

178. Регіони України 2016: стат. зб. [Електронний ресурс] / за ред. І. Є. Вернера. Відп. за вип. М. Б. Тімоніна. – К.: Державна служба статистики, 2017. – Ч. 2. – 687 с. – Режим доступу: – http://www.ukrstat.gov.ua /druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip

179. Регіони України 2016: стат. зб. [Електронний документ] / за ред. О.Г. Осуленка. – К. : Державна служба статистики, 2017. – Ч. 2. – 719 с.

180. Рейтинг стран мира по уровню прямых иностранных инвестиций [Електронний ресурс]. – http://gtmarket.ru/research/foreign-direct-investment-index/info

181. Решетило В. П. Синергия становления и развития региональных экономических систем: монография / В. П. Решетило; Харк. нац. акад. город. хоз-ва. – Х. : 2009.

182. Розмаинский И.В. Предпосылки человеческого поведения в моделях роста: посткейнсианский подход. /И.В. Розмаинский. - Санкт-Петербург, 2003. - 42 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://ie.boom.ru/rozmainsky/book/book.htm

183. Романова Т. В.Формування державної регіональної економічної політики зростання інвестиційного потенціалу регіонів України / Т. В. Романова. // Ефективна економіка. - 2010. - № 9. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_9_28

184. Романюк С.А. Основні вимоги до моделі інституційного забезпечення сучасної регіональної політики /С.А. Романюк // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – 2013. - №1. – с. 45-50.

185. Романюк С.А. Угоди щодо регіонального розвитку як інструмент державної політики / С.А. Романюк // Економіка і регіон. – 2012. - № 6 (37) – С.9-15

186. Сажина М.А. Экономическая теория: учеб. для вузов / М.А. Сажина, Г.Г. Чибриков. - 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2007. – 672 с.

187. Сазонець І.Л. Посилення ролі ТНК: позитивні та негативні наслідки /І.Л. Сазонець //Вісник Дніпропетровського національного університету. – 2009. – С. 122-127.

188. Сацик І.В. Якісне економічне зростання в Україні: сучасний стан і шляхи забезпечення / І.В. Сацик // Ефективна економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua.

189. Свіридова Н.Д. Прямі іноземні інвестиції: світовий досвід та стратегія залучення в економіку України /Н.Д. Свіридова: Монографія. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2004. – 169 с.

190. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Б. Селигмен. - М.: Прогресс, 1968. - с.220-224.

191. Семанюк В. Теорія обліку: інституційний підхід / В. Семанюк //Економічний аналіз. - 2012. - Випуск 11. Частина 4. – с. 281-284

192. Семенда Д.К. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. для самостійного вивчення дисципліни / Д.К. Семенда. – Умань, 2006. – 228 с.

193. Семченко-Ковальчук О.Б. Стан та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва: регіональний аспект / О.Б. Семченко-Ковальчук // Вісник ЧДТУ. – 2013. – №2. – С. 196-203.

194. Сидоренко С. Адмінреформа в Україні - добровільна чи примусова? Європейський досвід /С. Сидоренко. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http: //www.evrointegration.com.ua/articles/2015/04/9/7032748/view_print/

195. Сидоренко С. Анатолій Ткачук: Всі погодилися з тим, що термін “район” буде змінено на «повіт» [Електронний ресурс] /С. Сидоренко. - Режим доступу: ttp: //www.eurointegration.com.ua/interview/2015/05/28/70342.

196. Симагина О. Вопросы качества экономическогго роста / О.Симагина // 2007. - №2. – С.29-37.

197. Сімків Л.Є Аналіз стану інноваційної активності в регіонах України /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» - 2016. - №11 – С. 124-127

198. Сімків Л.Є. Аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в Україні /Л.Є. Сімків //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Львів, 2014. Вип. 5(109) - С. 542-551.

199. Сімків Л.Є. Вплив інвестиційних процесів на економічне зростання в Україні /Л.Є. Сімків, Н.А.Даляк //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.Серія: «Економіка і менеджмент» - 2016. - № 18. – С. 114-118.

200. Сімків Л.Є. Вплив структурних зрушень на динаміку економічного розвитку регіонів /Л.Є. Сімків //Сучасні технології підвищення ефективності управління галузевими і регіональними соціально-економічними системами: колективна монографія під ред. д.е.н., професора Петренка В.П., д.е.н., професора Полянської А.С. – ІФНТУНГ, 2015. – С. 209-218 (287 с.)

201. Сімків Л.Є. Державні та регіональні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання економічного зростання [Електронний ресурс] /Л.Є. Сімків //Інфраструктура ринку. – 2017. -№4. - С. 103-107 – Режим доступу до ресурсу: http: //www.market-infr.od.ua/uk/4-2017

202. Сімків Л. Є. Децентралізація як основа становлення фінансової незалежності місцевих бюджетів України /Л. Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичої інтернет-конференції [«Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами»], (Луцьк, 7 грудня 2017 року) - Луцьк, 2017. - С. 396-400

203. Сімків Л.Є. Диспропорції економічного зростання в регіонах України /Л.Є. Сімків //Регіональна економіка - № 2 (76). – 2015 - С. 30-36

204. Сімків Л.Є. Диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів України: теорія та практика /Л.Є. Сімків //Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство колективна монографія / За заг. ред. К.С. Шапошникова та ін. У 2 томах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. 2. – С. 214-228 (420 с.)

205. Сімків Л.Є. Дослідження регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку в Україні /Л.Є. Сімків, Х. Глінська //Матеріали IX

міжнародної науково-практичної конференії [«Наука і інновації – 2013»], (Перемешель, 2013) – Перемешель, 2013 – С.24-28

206. Сімків Л.Є. Економічне зростання в Україні: сучасний стан та шляхи забезпечення /Л.Є. Сімків //Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 15-17 травня 2013 року) - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013 - С.66-69

207. Сімків Л.Є.Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр./Ред. кол.: Черничко Т. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – Випуск 2(4) Частина 1. – С. 81-85.

208. Сімків Л.Є. Економічний розвиток та економічне зростання: теоретичний аспект /Л.Є. Сімків, Н.В. Гурмак // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку»], (Дніпропетровськ, 6-7 лютого 2015 року) – Дніпропетровськ, 2015. - С. 22-24

209. Сімків Л.Є. Енергозбереження в системі пріоритетів регіонального розвитку / Л.Є.Сімків // Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи: монографія / За редакцією д.е.н, професора Данилюка М. О., д.е.н., професора Полянської А. С. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 213-224

210. Сімків Л.Є. Енергозбереження в Україні: проблеми та шляхи вирішення /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи»], (Івано-Франківськ, 21-23 вересня 2016 року) - Івано-Франківськ, 2016. – с.45-47

211. Сімків Л. Є. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіону /Л. Є. Сімків, Н. Ю. Потьомкіна /Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» – 2017. -№3 (42) – С. 123-126

212. Сімків Л.Є. Інновації як фактор економічного зростання /Л.Є. Сімків //Молодий вчений – 2016. -№12 (39) - С. 901-905

213. Сімків Л.Є. Інструменти реалізації регіональної політики енергозбереження /Л.Є. Сімків // Матеріали І міжнародної науково-практичної конференції [«Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі»], (Ліптовський Ян, Словаччина, 15-19 лютого 2016 р.) - Ліптовський Ян, 2016. - С. 139-142

214. Сімків Л.Є. Інфраструктурне забезпечення розвитку підприємництва в регіоні /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління»], (Львів, 17-18 червня 2016 року) – Львів, 2016. – С.10-11

215. Сімків Л.Є. Концептуальні основи формування та реалізації регіональної політики енергозбереження / Л.Є.Сімків, Н.А. Даляк // Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку соціально-економічних систем в контексті підвищення енергетичної безпеки України: колективна монографія / За заг. ред. О.Г. Дзьоби, Л.Є. Сімків, С.М. Кафки. - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2017. – С. 51-63

216. Сімків Л. Є. Напрями вдосконалення процесу формування і реалізації національних проектів /Л. Є. Сімків /Науковий економічний журнал «Інтелект XXI» – 2017. -№6. С.105-108

217. Сімків Л.Є. Напрями підвищення рівня фінансової самодостатності регіонів України /Л.Є. Сімків //Materialy VIII mezinarodni vedecko – prakticka conference «Vedecky pokrok na prelomu tysyachalety – 2012» - Dil 9. Ekonomicke vedy: Praha, Publishing House «Education and Science» s.r.o. – 112 stran. – P. 72-74

218. Сімків Л.Є. Національні проекти в системі інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання [Електронний ресурс] / Л.Є.Сімків // Економіка та суспільство. – 2017. - №9. – Режим доступу до журналу: http: economyandsociety.in.ua - С. 792-797

219. Сімків Л.Є. Нова якість економічного зростання: теоретичний аспект /Л.Є. Сімків // Матеріали V міжнародної науково-практичної

конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 20-22 травня 2015 року). - Івано-Франківськ, 2015. – С. 295-297

220. Сімків Л.Є. Нові підходи до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів /Л.Є. Сімків,І.Я Тибінка //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: [зб. наук. пр.] /НАН України. Ін-т регіональних досліджен: редкол. В.С. Кравців (відп. ред..) .Львів, 2012.- Вип.. 4(96) - С.342-348

221. Сімків Л.Є. Основні заходи подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України /Л.Є. Сімків // Матеріали XIII щорічної всеукраїнської наукової конференції [«Екологічний менеджмент у загальній системі управління»], (Суми, 17-18 квітня 2013 року) - м. Суми: Сумський державний університет, 2013 р. - С. 131-133.

222. Сімків Л.Є. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв’язання [Електронний ресурс]/Л.Є.Сімків, Н.Ю. Потьомкіна //Глобальні та національні проблеми економіки – 2017. - №15 – С. 404-408

223. Сімків Л.Є. Особливості інвестиційних процесів в регіонах України на сучасному етапі /Л.Є. Сімків //Вісник Одеського національного університету. «Економіка». Том 21 - 2016. - № 3. - С. 105-108

224. Сімків Л. Є. Особливості структурних зрушень в економіці України /Л.Є. Сімків, Н.Т.Мелінишин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Вип. 19.- Ч. 3., 2018. - С. 44-48.

225. Сімків Л.Є. Особливості формування регіональної політики України в період трансформаційних перетворень /Л.Є. Сімків//Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості» - Івано-Франківськ, 2014 – №1(9) - С. 96 – 102.

226. Сімків Л.Є. Оцінка якісного економічного зростання в Україні /Л.Є. Сімків, О Гривінська // Материали за 10-а международна научна практична конференция, [«Бъдещите изследвания»], (София, 17 - 25 февруари, 2014). – София, 2014. - С. 92-95

227. Сімків Л.Є. Проблеми диспропорційного розвитку регіонів України та шляхи їх подолання /Л.Є. Сімків //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013 -№6[44] – С. 122-128

228. Сімків Л.Є. Проблеми зменшення диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів України /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні аспекти розвитку світової економіки під впливом глобалізації»], (Одеса, 22-23 травня 2015 року) – Одеса, 2015. - С. 76-77

229. Сімків Л.Є. Проблеми соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області та шляхи їх вирішення в умовах диспропорційності економічного зростання /Л.Є. Сімків, Н.А. Клівета, Е.Я. Клюба //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013 – №11[49] – С.90-97.

230. Сімків Л.Є. Регіональна політика в умовах глобалізації /Л.Є. Сімків, І. Павлишин //Materialy IX mezinarodni vedesko- prakticka conference [«Vedecky pokrok na prelomu tysyachalety – 2013»] - Dil 9. Ekonomicke vedy: Praha, Publishing House «Education and Science”» s.r.o. – 113 stran. - P. 5-9

231. Сімків Л. Є. Регіональна політика держави в умовах децентралізації / Л. Є. Сімків //Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). - Івано-Франківськ, 2017.- С. 125-128

232. Сімків Л.Є. Регіональна політика і транскордонне співробітництво /Л.Є. Сімків, М. Федоришин //Materialy IX miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji [«Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013»] – Przemysl Nauka i studia 2013 - С.5-9

233. Сімків Л.Є. Регіональна політика сприяння розвитку підприємництва /Л.Є. Сімків, С. Неспляк //Материали за IX международна научна практична конференция [«Найновите постижения на европейската наука – 2013»] - София «Бял ГРАД-БГ» ООД 2013 - С.37-41

234. Сімків Л.Є. Регіональна політика України, її суть та особливості /Л.Є. Сімків//Економічні науки. Серія «Регіональна економіка» Збірник наукових праць – Луцьк, 2014 Випуск 11(43) - С. 200-209.

235. Сімків Л. Є. Реформування місцевого самоврядування в Україні: тенденції і проблемні аспекти //Л. Є. Сімків, Т. П. Кулик //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.Серія: «Економіка і менеджмент» - 2017. - № 28. - С. 15-18.

236. Сімків Л.Є. Роль органів місцевого самоврядування у перспективному розвитку туристичної галузі регіону /Л.Є. Сімків, Проданова І.І. //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2012 - С.246-254

237. Сімків Л.Є. Стан інвестиційної активності в регіонах України /Л.Є. Сімків /Електронний вісник Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство»– 2016. - № 2. – С. 430-435 [Електронний ресурс]– Режим доступу до журналу: http://economyandsociety.in.ua

238. Сімків Л.Є. Стратегічні напрямки розвитку малого підприємництва в умовах диспропорційності економічного зростання /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях»] (Львів, 30-31 січня 2015 року) - Львів, 2015. - С.7-9

239. Сімків Л.Є. Стратегічні пріоритети інтенсифікації економічного розвитку регіонів /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу»], (Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 року) - Івано-Франківськ, 2015. – с. 314-315

240. Сімків Л. Є. Структурні зміни та економічне зростання в регіонах України /Л. Є. Сімків, Н. Т. Мелінишин // Матеріали Всеураїнської науково-

практичної конференції [«Сучасні управлінські технології в умовах трансформації соціально-економічних відносин»], (Івано-Франківськ, 19-20 квітня 2018 року). - Івано-Франківськ, 2018.- С. 172-175

241. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання [Електронний ресурс]/Л.Є. Сімків,С.А. Побігун //Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 3, 2015 – С. 560 – 564.

242. Сімків Л. Є. Теоретичні засади формування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання в регіонах [Електронний ресурс] /Л. Є. Сімків //Інфраструктура ринку. – 2018. -№17. – С. 295-299– Режим доступу до ресурсу: http: //www.market-infr.od.ua/uk/4-2017

243. Сімків Л.Є. Щодо нових підходів формування державної регіональної політики в Україні /Л.Є. Сімків, О.М. Сікора // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки»] (Київ, 7-8 листопада 2014 року). - Київ, 2014. - С. 41-43

244. Сімків Л.Є. Якісне економічне зростання в Україні, його оцінка та шляхи забезпечення /Л.Є. Сімків //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2014 – №2[52] – С. 21-25.

245. Сімків Л.Є. Якість і стійкість економічного зростання /Л.Є. Сімків, Н.Ю. Потьомкіна // Матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції [«Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції: збірник»], (Запоріжжя, 11-12 листопада 2016 року) - Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – с. 45-47

246. Снігова О. Шанс для економічного відродження регіонів, якого не можна втрачати /О. Снігова // Дзеркало тижня, від 29 квітня 2018, №16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dt.ua/macrolevel/pro-principi-suchasnoyi-politiki-regionalnogo-rozvitku-281358_.html

247. Соціально-економічний розвиток України за 2017 рік [Електронний ресурс] / Відп. за вип. О. А. Вишневська. - Державна служба статистики

України, 2018. – 28 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ /operativ2017/so_ek_r_u/soekru_u/arh_soekru_17.htm

248. Стеченко Д. М. Програмно-цільова орієнтація в управлінні соціально-економічним розвитком регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.univer.km.ua/visnyk/1375.pdfФ

249. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку: монографія / І. Сторонянська. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 392 с.

250. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь / [Шинкарук Л.В., Бевз І.А., Барановська І.В. та ін.]; за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2015. – 304 с, С. 17.

251. Теории экономического развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/15588/.

252. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. − К.: НІСД, 2016. − 61 с.

253. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ«Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2015. – 204 с. (Серія«Проблеми регіонального розвитку»).

254. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2017. – 120 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

255. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні /НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН

України»; наук. редактор В.С. Кравців. – Львів, 2016. – 218 с.(Серія «Проблеми регіонального розвитку").

256. Тернер Дж. Родни. Руководство по проектно-ориентированному управлению /Д. Родни Тернер, пер. с англ. под общ. ред. Воропаева В. И. — М.: Издательский дом Гребенникова, 2007. — 552 с.

257. Ткач С. Ключові ризики та можливості для інвесторів України з країн Європейського Союзу в умовах зони вільної торгівлі /С. Ткач. - Режим доступу: http://ird.gov.ua/irdp/e20150605.pdf

258. Ткачук А. Державна регіональна політика України в умовах нових викликів[Електронний ресурс] / А. Ткачук. – Режим доступу: http: //www.csi.org.ua/.../ДРП-в-умовах-нових-викликів0209201

259. Ткачук А. Нова державна регіональна політика вимагає гармонізації законодавства /А. Ткачук //Стратгія розвитку. -2017. - №5 – С.25-29.

260. Тинберген Я. Пересмотр международного порядка / Я. Тинберген. - М.: Издательство Прогресс, 1980. – 360 с.

261. Томас В. Якість економічного зростання: Пер. з англ. / В.Томас, М. Дайламі, А. Дерешвар та ін.; Наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 350 с.

262. Україна піднялася в рейтингу інвестиційної привабливості [Електронний ресурс] ВВС України. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/business/2015/06/150605_investattaractivness_ukraine_az

263. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії / Ю.М. Уманців // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 73-85.

264. Управление эффективностью и качеством: Модульная программа: [пер. с англ.] / под ред. И.Прокопенко, К. Норта: В 2 ч.. – Ч.І. – М.: Дело, 2001. – 800 с.

265. Хаггет П. Пространственный анализ в экономической географии /П. Хаггет, [пер. с англ.]; под ред. В.М. Гохмана и Ю.В. Медведкова. - М.: Прогресс, 1968. - 392 с.

266. Цели развития тысячелетия и национальные проекты – стратегический выбор России /Институт комплексных стратегических исследований. – М., 2006. – 34 с., С. 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.ru/publications/mdg_rus.pdf

267. Цільові орієнтири регіональної політики в контексті забезпечення економічного зростання / Шульц С.Л. // Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів : м-ли міжн. наук.-практ. конф., 28-29 квітня 2017 р. - Ужгород: Вид-во УжНУ "Говерла", 2017. – С. 85-86.

268. Чайка Ю.М. Галузеві трансформації економіки України / Ю.М. Чайка // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2013. – № 4. – С. 21–25.

269. Черкасова, Т.П. Категориальная определенность понятий «экономическое развитие» и «экономический рост» / Т.П. Черкасова // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – 2011. – № 6 (12). – С. 25-35.

270. Шульц С.Л. Економічне зростання регіонів: кількісні та якісні складові / С.Л. Шульц, О.М. Луцків, Л.Є. Сімків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України регіону [зб. наук. праць]. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. Ред. В.С.Кравців. – Львів, 2017. – Вип. 4 (126). – С.27-32.

271. Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління / С. Шульц. – Львів: ІРДНАМ України, 2010. – 408 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

272. Шульц С.Л. Напрямки розвитку інфраструктури підтримки підприємництва на регіональному рівні /С. Л.,Шульц, Л.Є.Сімків //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Випуск 4,2016. – С. 148-157

273. Шульц С.Л. Регіональна політика в Україні: еволюційні засади та стратегічні перспективи / С.Л. Шульц // Регіональна політика в Україні:

еволюційні засади та стратегічні перспективи. - Регіональна економіка. – 2014. – №3. – С.26-36.

274. Шульц С.Л. Структурні процеси в економіці регіонів України та їх роль у забезпеченні економічного зростання // Львівська суспільно-географічна школа: історія, теорія, українознавчі студії: матеріали Всеукраїнської наукової конференції з участю закордонних вчених присвяченої 70-літтю кафедри економічної і соціальної географії (м. Львів, 19-20 листопада 2015 р.), Львів, 2015. – С. 253-258

275. Шумпетер Й. Теория экономического развития. (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). Пер. с нем. Автономова В. С., Любского М. С., Чепуренко Л. Ю. / Й. Шумпетер - М.: Издательство Прогресс, 1982. - 455 с.

276. Щодо удосконалення державної стратегії регіонального розвитку України до 2015 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/strategiya_2015-a0536.pdf

277. Якість економічного зростання / В. Томас, М. Дайламі, А. Дарешвар та ін.; Пер. з англ.; Наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К.: Основи, 2002. – 528 с.

278. Яременко Ю.В. Приоритеты структурной политики и опыт реформ / Ю.В. Яременко. - М.: Наука, 1999. - 414 с.

279. Экономическая энциклопедия / науч.-ред. совет изд-ва «Экономика»; Ин-т экон.РАН; Гл. ред. Л.И.Абалкин. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1999. – 1055 с.

280. 17 питань про реформу. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http: //www.decentralization.gov.ua

281. Экономическая теория: Учебник / Под ред. А.Г. Грязновой, Т.В. Чечелевой – М.: Издательство «Экзамен», 2005. – 592 с.

282. Экономическое развитие современной России / Под ред. Н.В. Яремчука. - М., 2005. 42 с.

283. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth /THE COMMISSION EUROPE 2020. – Brussels, 3.3.2010. – Retrieved from -

[Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EN

284. Decentralization and governance: does decentralization improve public service delivery? //World Bank, Prem Notes. – June 2001. – N 55. – C. 5.

285. Easterlin R. Income and Hapiness: Towards a Unified Theory / R. Easterlin // Economic Journal. – 2001. – № 111. – P. 465–484.

286. Easterly W. It's Not Factor Accumulation: Stylized Facts and Growth Models / W. Easterly, R. Levine // World Bank Economic Review. – 2001. – № 15. – P. 177–219.

287. Foray D. The Goals of Smart Specialisation: S3 Policy Brief Series No 01/2013 / Dominique Foray and Xabier Goenaga // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. – 14 pp.

288. Friedman M. Essays in positive economics / Friedman Milton – Chicago: University of Chicago Press, 2000

289. GullicksonW. MultifactorProductivityin 20 U.S. ManufacturingIndustries 1949 - 1983 / W. Gullickson, M.J. Harper // MonthlyLaborReview, Vol. 110, 1987, pp. 18-28.

290. Haken H. Information and Self-Organization: A Macroscopic Approach to Complex Systems, (3rd enlargeded.). Springer, 2006. – 262 p.

291. Ianchovichina, Elena and Lundstrom, Susanna, 2009. Inclusive growth analytics: framework and application. Policy Research Working Paper Series 4851 [Електронний ресурс] // The World Bank: [сайт]. – Режим доступу: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2009/03/03/00019_20090303083943/Rendered/PDF/WPS4851.pdf

292. Krugman P.R. Geography and Trade /Paul Robin Krugman – Cambridge: IT Press, 1991. – 142 p.

293. Mlachila M. A Quality of Growth Index for Developing Countries: A Proposal / M. Mlachila, O. B. Масленников, R. Tapsoba, S. Tapsoba // IMF Working Papers. – 2014. – № 14. – P. 1–32.

294. Nurkse R. Problems of Capital Formation in Underdevelopment Countries and Patterns of Trade and Development / R. Nurkse. – New York, Oxford University Press, Galaxy Books, 1967

295. Rejman K. Endogenousgrowthofterritionalunits / K. Rejman // Польща та Україна: Актуальні питання економічного розвитку в контексті євроінтеграції та глобалізації: [зб. наук. пр.]. - Львів 2010. - С. 122-129.

296. Simkiv L. Investment activity in the Ukraine: national and regional dimensions /L. Simkiv, V. Krupin //Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk Ekonomicznych, nr 20, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin, 2016 -

297. Simkiv L.Ye. Regional development policies in Ukraine: realities and prospects /L.Ye. Simkiv, Yu.D. Loziak //Economic processes management. International scientific e-journal. - № 2 (7) – 2015. [Electronic resource]. - http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_1/2016_1.pdf

298. Simkiv L. Ye. Regional politics of energysavings and instruments of her realization /L.Ye. Simkiv //Economic processes management. International scientific e-journal. (ISSN 2311-6293) - № 1 – 2016. [Electronic resource]. - http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_1/2016_1.pdf

299. State Statistic Service of Ukraine (2015), «Regions of Ukraine 2014] (Statistical publication)», vol. 2, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/ druk/publicat/kat_u/2014/zb/12/zb_reg2_pdf.zip.

300. Stern N. The Economics of Development: A Survey / N. Stern // The Economic Journal. 1999. Vol. 99. Iss. 397.

301. TechnicalInformationAbouttheBLSMultifactorProductivityMeasures //BureauofLaborStatistics, September 26, 2007. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://stats.bls.gov/mfp/mprtech. pdf/

302. Wiktorowska A. Prawne determinante samodzielności gminy. Zagadnienia administracyjne. /A. Wiktorowska. – Warszawa: LIBER, 2002. – S. 218.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Сімків Л.Є. Регіональна економічна політика: чинники формування, пріоритети та механізми реалізації: [монографія] /Сімків Л.Є. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2018. – 380 с. *(22,09 д.а.).*

2. Social and economic aspects of sustainable development of regions, T2. [Monograph] /Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. – 290 p. // Structural processes in the national economy and their role in promoting sustainable development of regions / L. Simkiv, T. Kulyk – С. 106-117. *(Особистий внесок здобувача: оцінено масштаби структурних зрушень у галузевому вимірі, запропоновано заходи реалізації ефективної структурної економічної політики в регіоні, - 0,6 д.а).*

3. Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку соціально-економічних систем в контексті підвищення енергетичної безпеки України: колективна монографія / За заг. ред. О.Г. Дзьоби, Л.Є. Сімків, С.М. Кафки. - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2017. – 276 с. // Концептуальні основи формування та реалізації регіональної політики енергозбереження / Л.Є. Сімків, Н.А. Даляк - С. 51-63. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано основні підходи і методи до формування регіональної політики, - 0,51 д.а).*

4. Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи: монографія / За редакцією д.е.н, професора Данилюка М. О., д.е.н., професора Полянської А. С. – Івано-Франківськ, 2017. – 292 с. *(Особистий внесок здобувача: підрозділ «Енергозбереження в системі пріоритетів регіонального розвитку» – С. 213-224, - 0,75 д.а).*

5. Сучасні технології підвищення ефективності управління галузевими і регіональними соціально-економічними системами: колективна монографія під ред. д.е.н., професора Петренка В.П., д.е.н., професора Полянської А.С. – ІФНТУНГ, 2015. – 287 с. *(Особистий внесок здобувача: підрозділ «Вплив структурних зрушень на динаміку економічного розвитку регіонів» - С. 209-218, - 0,87 д.а.).*

6. Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство колективна монографія / За заг. ред. К.С. Шапошникова та ін. У 2 томах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Т. 2. – 420 с. *(Особистий внесок здобувача: підрозділ «Диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів України: теорія та практика» - С. 214-228, - 0,96 д.а.).*

Статті у наукових фахових виданнях України

7. Сімків Л.Є. Державні та регіональні цільові програми як дієвий інструмент стимулювання економічного зростання [Електронний ресурс] /Л.Є. Сімків //Інфраструктура ринку. – 2017. -№4. – С. 103-107 – Режим доступу до ресурсу: http: //www.market-infr.od.ua/uk/4-2017 *(0,58 д.а.).*

8. Сімків Л.Є. Особливості інвестиційних процесів в регіонах України на сучасному етапі /Л.Є. Сімків //Вісник Одеського національного університету. «Економіка». Том 21 - 2016. - № 3. - С. 105-108 *(0,67 д.а.).*

9. Сімків Л.Є. Стан інвестиційної активності в регіонах України /Л.Є. Сімків /Електронний вісник Мукачівського державного університету «Економіка та суспільство» – 2016. - № 2. – С. 430-435 [Електронний ресурс] – Режим доступу до журналу: http://economyandsociety.in.ua *(0,7 д.а.).*

10. Сімків Л.Є Аналіз стану інноваційної активності в регіонах України /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» - 2016. - №20 – С. 124-127 *(0,6 д.а.).*

11. Сімків Л.Є. Вплив інвестиційних процесів на економічне зростання в Україні /Л.Є. Сімків, Н.А. Даляк //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент» - 2016. - № 18. –

С. 108-112 (0,71 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: побудовано модель взаємозв'язку і залежності між обсягами і динамікою ВВП та обсягами і динамікою інвестиційних ресурсів, - 0,41 д.а.).*

12. Сімків Л.Є. Тенденції розвитку малого підприємництва в Україні в умовах диспропорційності економічного зростання [Електронний ресурс] /Л.Є. Сімків, С.А. Побігун //Глобальні та національні проблеми економіки. – Випуск 3, 2015 – С. 560 – 564 (0,71 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: обґрунтовано пропозиції щодо підвищення ефективності підтримки та визначення стратегічних напрямів розвитку малого підприємництва в Україні, - 0,5 д.а.).*

13. Сімків Л.Є. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»: зб. наук. пр. /Ред. кол.: Черничко Т. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во «Карпатська вежа», 2015. – Випуск 2(4) Частина 1. – С. 81-85 *(0,78 д.а.).*

14. Сімків Л.Є. Якісне економічне зростання в Україні, його оцінка та шляхи забезпечення /Л.Є. Сімків //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2014 – №2[52] – С. 21-25 *(0,8 д.а.).*

15. Сімків Л.Є. Аналіз сучасного рівня якісного економічного зростання в Україні /Л.Є. Сімків //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Львів, 2014. Вип. 5(109) - С. 542-551 *(0,7 д.а.).*

16. Сімків Л.Є. Регіональна політика України, її суть та особливості /Л.Є. Сімків //Економічні науки. Серія «Регіональна економіка» Збірник наукових праць – Луцьк, 2014 Випуск 11(43) - С. 200-209 *(0,73 д.а.).*

17. Сімків Л.Є. Особливості формування регіональної політики України в період трансформаційних перетворень /Л.Є. Сімків //Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості» - Івано-Франківськ, 2014 – №1(9) - С. 96 – 102 *(0,72 д.а.).*

18. Сімків Л.Є. Проблеми диспропорційного розвитку регіонів України та шляхи їх подолання /Л.Є. Сімків //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013 -№6[44] – С. 122-128 *(0,91 д.а.)*

19. Сімків Л.Є. Проблеми соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області та шляхи їх вирішення в умовах диспропорційності економічного зростання /Л.Є. Сімків, Н.А. Клівета, Е.Я. Клюба //Тернопіль: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2013 – №11[49] – С.90-97 (0,87 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* визначено проблеми соціально-економічного розвитку регіону та запропоновано комплекс заходів, спрямованих на їх вирішення *(0,47 д.а.).*

20. Сімків Л.Є. Нові підходи до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів /Л.Є. Сімків, І.Я Тибінка //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону: [зб. наук. пр.] /НАН України. Ін-т регіональних досліджен: редкол. В.С. Кравців (відп. ред.). Львів, 2012.- Вип.. 4(96) - С.342-348 (0,68 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* проведено дослідження диспропорцій економічного зростання регіонів на основі використання інструментарію «воронок відсталості» *(0,39 д.а.).*

21. Сімків Л.Є. Місцеве самоврядування: реалії та перспективи становлення в Україні /Проданова І.І., Л.Є. Сімків //Науковий вісник НЛТУ України – Вип. 22.15, 2012 - С. 369-376 (0,74 д.а.). *Особистий внесок здобувача:* визначено основні проблеми розвитку місцевого самоврядування в Україні *(0,36 д.а.).*

Статті в іноземних періодичних виданнях та фахових виданнях України, які внесені до міжнародних наукометричних баз даних

22. Сімків Л. Є. Особливості структурних зрушень в економіці України /Л.Є. Сімків, Н.Т.Мелінишин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – Вип. 19.- Ч. 3., 2018. - С. 44-48 (0,68 д.а.). *Журнал включено до міжнародної*

наукометричної бази даних Index Copernicus. (Особистий внесок здобувача: здійснено оцінку масштабів структурних зрушень, їх швидкості та інтенсивності у галузевому вимірі, - 0,45 д.а.).

23. Сімків Л. Є. Теоретичні засади формування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання в регіонах [Електронний ресурс] /Л. Є. Сімків //Інфраструктура ринку. – 2018. -№17. – С. 295-299 – Режим доступу до ресурсу: http: //www.market-infr.od.ua/uk/4-2017 *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (0,5д.а.).*

24. Сімків Л. Є. Напрями вдосконалення процесу формування і реалізації національних проектів /Л. Є. Сімків /Науковий економічний журнал «Інтелект XXI» – 2017. - №6. - С.105-108 *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (0,68 д.а.).*

25. Сімків Л. Є. Реформування місцевого самоврядування в Україні: тенденції і проблемні аспекти //Л. Є. Сімків, Т. П. Кулик //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент» - 2017. - № 28 - С. 15-18 (0,71 д.а.). *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (Особистий внесок здобувача: проаналізовано проблеми розвитку місцевого самоврядування, визначено основні ризики, пов'язані з його реформуванням, - 0,57 д.а.).*

26. Сімків Л.Є. Економічне зростання регіонів: кількісні та якісні складові / С.Л. Шульц, О.М. Луцків, Л.Є. Сімків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України [зб. наук. праць]. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.: відп. Ред. В.С.Кравців. – Львів, 2017. – Вип. 4 (126). – С.27-32. (0,65 д.а) *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (Особистий внесок здобувача: здійснено аналіз теорій економічного зростання, - 0,25 д.а.).*

27. Сімків Л. Є. Інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість регіону / Л. Є. Сімків, Н. Ю. Потьомкіна /Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» – 2017. - №3 (42) – С. 123-126 (0,71 д.а.). *Журнал включено до*

міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (Особистий внесок здобувача: проаналізовано фактори, що впливають на формування інвестиційної привабливості регіону, визначено проблеми, що стримують розвиток інвестиційної діяльності в регіонах, - 0,54 д.а.).

28. Сімків Л.Є. Національні проекти в системі інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання [Електронний ресурс] / Л.Є. Сімків // Економіка та суспільство. – 2017. - №9. – Режим доступу до журналу: http: economyandsociety.in.ua - С. 792-797 *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (0,73 д.а.).*

29. Сімків Л.Є. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання [Електронний ресурс] /Л.Є.Сімків, Н.Ю. Потьомкіна //Глобальні та національні проблеми економіки – 2017. - №15 – С. 404-408 (0,68 д.а.). *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (Особистий внесок здобувача: визначено проблеми, що стримують розвиток інвестиційної діяльності в регіонах України, запропоновано комплекс заходів щодо активізації інвестиційної діяльності, - 0,38 д.а.).*

30. Сімків Л.Є. Інновації як фактор економічного зростання /Л.Є. Сімків //Молодий вчений – 2016. - №12 (39) - С. 901-905 *Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз: РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus. (0,71 д.а.).*

31. Сімків Л.Є. Напрямки розвитку інфраструктури підтримки підприємництва на регіональному рівні /С. Л., Шульц, Л.Є. Сімків //Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Випуск 4, 2016. – С. 148-157 (0,7 д.а.). *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (Особистий внесок здобувача: запропоновано напрямки оптимізації й підвищення ефективності функціонування інфраструктурної підтримки підприємництва в регіоні. - 0,36 д.а.).*

32. Simkiv L. Investment activity in the Ukraine: national and regional dimensions / L. Simkiv, V. Krupin //Zeszyty Naukowe Wydziału Nauk

Ekonomicznych, nr 20, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin, 2016. – P. 249-263 (0,8 д.а.). Журнал включено до міжнародних наукометричних баз даних та пошукових систем:Index Copernicus, BazEkon, BazHum, Electronic Journals Library. *(Особистий внесок здобувача: проведено факторний аналіз динаміки ВВП, капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій, розраховано параметри виробничої функції Кобба-Дугласа для вирішення задачі прогнозування темпів росту ВВП, - 0,48 д.а.).*

33. Сімків Л.Є. Диспропорції економічного зростання в регіонах України /Л.Є. Сімків //Регіональна економіка - № 2 (76). – 2015 - С. 30-36 *Журнал включено до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus. (0,6 д.а.).*

34. Simkiv L.Ye. Regional development policies in Ukraine: realities and prospects /L.Ye. Simkiv, Yu.D. Loziak //Economic processes management. International scientific e-journal. - № 2 (7) – 2015. [Electronic resource]. - http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_1/2016_1.pdf (0,7 д.а.). *Журнал включено до 25 міжнародних наукометричних баз даних та пошукових систем: The Vernadsky National Library of Ukraine, Index Copernicus Journals Master List, Directory of Open Access Journals (DOAJ), SCIARY. WORLDWIDE SCIENCE EDUCATION LIBRARY, EBSCO, BASE — Bielefeld Academic Search Engine, Directory of Research Journals Indexing, International Impact Factor Services, ISRA Journal Impact Factor, Journals Impact Factor, SHERPA /RoMEO (Особистий внесок здобувача: визначено пріоритетні підходи до формування та реалізації державної регіональної політики України, - 0,42 д.а.).*

Матеріали наукових конференцій

35. Сімків Л. Є. Структурні зміни та економічне зростання в регіонах України /Л. Є. Сімків, Н. Т. Мелінишин // Матеріали Всеураїнської науково-практичної конференції [«Сучасні управлінські технології в умовах трансформації соціально-економічних відносин»], (Івано-Франківськ, 19-20 квітня 2018 року). - Івано-Франківськ, 2018.- С. 172-175 (0,28 д.а.). *(Особистий*

внесок здобувача: проаналізовано динаміку індексу якості економічного зростання в Україні, - 0,18 д.а.).

36. Сімків Л. Є. Децентралізація як основа становлення фінансової незалежності місцевих бюджетів України /Л. Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичої інтернет-конференції [«Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами»], (Луцьк, 7 грудня 2017 року) - Луцьк, 2017. - С. 396-400 *(0,35 д.а.).*

37. Сімків Л. Є. Регіональна політика держави в умовах децентралізації / Л. Є. Сімків //Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). - Івано-Франківськ, 2017.- С. 125-128 *(0,22 д.а.).*

38. Сімків Л.Є. Інструменти реалізації регіональної політики енергозбереження /Л.Є. Сімків // Матеріали І міжнародної науково-практичної конференції [«Економіко-культурологічне позиціонування України в світовому глобалізованому просторі»], (Кошице, Словаччина, 15-19 лютого 2016 р.) - Кошице, 2016. - С. 139-142 *(0,24 д.а.).*

39. Сімків Л.Є. Якість і стійкість економічного зростання /Л.Є. Сімків, Н.Ю. Потьомкіна // Матеріали ІІІ міжнародної науково-практичної конференції [«Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції: збірник»], (Запоріжжя, 11-12 листопада 2016 року) - Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – с. 45-47 (0,2 д.а.). *(Особистий внесок здобувача:* обґрунтовано поняття «якість економічного зростання», - *0,11 д.а.).*

40. Сімків Л.Є. Енергозбереження в Україні: проблеми та шляхи вирішення /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Економіка та управління в нафтогазовому комплексі України: актуальні проблеми, реалії та перспективи»], (Івано-Франківськ, 21-23 вересня 2016 року) - Івано-Франківськ, 2016. – с.45-47 *(0,21 д.а.).*

41. Сімків Л.Є. Інфраструктурне забезпечення розвитку підприємництва в регіоні /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції [«Потенціал економіки країни: сучасний стан, розвиток та управління»], (Львів, 17-18 червня 2016 року) – Львів, 2016. – С.10-11 *(0,19 д.а.).*

42. Сімків Л.Є. Стратегічні напрямки розвитку малого підприємництва в умовах диспропорційності економічного зростання /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Розвиток нової економічної системи на світовому, державному та регіональному рівнях»] (Львів, 30-31 січня 2015 року) - Львів, 2015. - С.7-9 *(0,21 д.а.).*

43. Сімків Л.Є. Економічний розвиток та економічне зростання: теоретичний аспект /Л.Є. Сімків, Н.В. Гурмак // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Проблеми економіки: нові ринки та нові напрямки розвитку»], (Дніпропетровськ, 6-7 лютого 2015 року) – Дніпропетровськ, 2015. - С. 22-24 (0,21 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено відмінні ознаки понять «економічне зростання» і «економічний розвиток», - 0, 12 д.а.).*

44. Сімків Л.Є. Нова якість економічного зростання: теоретичний аспект /Л.Є. Сімків // Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 20-22 травня 2015 року). - Івано-Франківськ, 2015. – С. 295-297 *(0,21 д.а.).*

45. Сімків Л.Є. Проблеми зменшення диспропорційності соціально-економічного розвитку регіонів України /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасні аспекти розвитку світової економіки під впливом глобалізації»], (Одеса, 22-23 травня 2015 року) – Одеса, 2015. - С. 76-77 *(0,19 д.а.).*

46. Сімків Л.Є. Стратегічні пріоритети інтенсифікації економічного розвитку регіонів /Л.Є. Сімків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу»], (Івано-Франківськ, 16-17 жовтня 2015 року) - Івано-Франківськ, 2015. – с. 314-315 *(0,18 д.а.).*

47. Сімків Л.Є. Щодо нових підходів формування державної регіональної політики в Україні /Л.Є. Сімків, О.М. Сікора // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки»] (Київ, 7-8 листопада 2014 року). - Київ, 2014. - С. 41-43 (0,21 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено нові підходи до формування цілей та пріоритетів державної регіональної політики, - 0,12 д.а.).*

48. Сімків Л.Є. Оцінка якісного економічного зростання в Україні /Л.Є. Сімків, О Гривінська // Материали за 10-а международна научна практична конференция, [«Бъдещите изследвания»], (София, 17 - 25 февруари, 2014). – София, 2014. - С. 92-95 (0,25д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено сучасні підходи до оцінки якісних трансформацій в економіці України, - 0,15 д.а.).*

49. Сімків Л.Є. Дослідження регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку в Україні /Л.Є. Сімків, Х. Глінська //Матеріали IX міжнародної науково-практичної конференії [«Наука і інновації – 2013»], (Перемешель, 2013) – Перемешель, 2013 – С.24-28 (0,32 д.а). *(Особистий внесок здобувача: проаналізовано рівень диспропорційності регіонального розвитку за окремими показниками, - 0,2 д.а.).*

50. Сімків Л.Є. Регіональна політика сприяння розвитку підприємництва /Л.Є. Сімків, С. Неспляк //Материали за IX международна научна практична конференция [«Найновите постижения на европейската наука – 2013»] - София «Бял ГРАД-БГ» ООД 2013 - С.37-41 (0,32 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено перспективні напрями розвитку малого підприємництва в регіоні, - 0,19 д.а.).*

51. Сімків Л.Є. Регіональна політика і транскордонне співробітництво /Л.Є. Сімків, М. Федоришин //Materialy IX miedzynarodowej naukowi-praktycznej konferencji [«Aktualne problemy nowoczesnych nauk – 2013»] – Przemysl Nauka i studia 2013 - С.5-9 (0,33 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено чинники, що стримують розвиток транскордонного співробітництва в Україні,*

окреслені пріоритетні напрями державної регіональної політики щодо його активізації, - 0,22 д.а).

52. Сімків Л.Є. Регіональна політика в умовах глобалізації /Л.Є. Сімків, І. Павлишин //Materialy IX mezinarodni vedesko- prakticka conference [«Vedecky pokrok na prelomu tysyachalety – 2013»] - Dil 9. Ekonomicke vedy: Praha, Publishing House «Education and Science”» s.r.o. – 113 stran. - P. 5-9 (0,3 д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено основні напрямки регіональної політики в умовах глобалізації, - 0,19 д.а.).*

53. Сімків Л.Є. Основні заходи подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів України /Л.Є. Сімків // Матеріали XIII щорічної всеукраїнської наукової конференції [«Екологічний менеджмент у загальній системі управління»], (Суми, 17-18 квітня 2013 року) - м. Суми: Сумський державний університет, 2013 р. - С. 131-133 *(0,2 д.а.).*

54. Сімків Л.Є. Економічне зростання в Україні: сучасний стан та шляхи забезпечення /Л.Є. Сімків //Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (Івано-Франківськ, 15-17 травня 2013 року) - Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013 - С.66-69 *(0,3 д.а.)*

55. Сімків Л.Є. Напрями підвищення рівня фінансової самодостатності регіонів України /Л.Є. Сімків //Materialy VIII mezinarodni vedecko – prakticka conference «Vedecky pokrok na prelomu tysyachalety – 2012» - Dil 9. Ekonomicke vedy: Praha, Publishing House «Education and Science» s.r.o. – 112 stran. – P. 72-74 *(0.2 д.а.)*

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації

56. Simkiv L. Ye. Regional politics of energysavings and instruments of her realization /L.Ye. Simkiv //Economic processes management. International scientific e-journal. (ISSN 2311-6293) - № 1 – 2016. [Electronic resource]. - http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_1/2016_1.pdf *Журнал включено до 25 міжнародних наукометричних баз даних та пошукових систем: The Vernadsky*

National Library of Ukraine, Index Copernicus Journals Master List, Directory of Open Access Journals (DOAJ), SCIARY. WORLDWIDE SCIENCE EDUCATION LIBRARY, EBSCO, BASE — Bielefeld Academic Search Engine, Directory of Research Journals Indexing, International Impact Factor Services, ISRA Journal Impact Factor, Journals Impact Factor, SHERPA /RoMEO (0,6д.а.).

57. Сімків Л.Є. Державний борг України: сучасний стан та основні тенденції /Л.Є. Сімків, Ю.Д. Лозяк //Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки» - Випуск 11, 2015 – С. 32-35 (0,6д.а.). *(Особистий внесок здобувача: визначено основні причини та наслідки подальшого зростання зовнішніх запозичень, запропоновані шляхи вдосконалення механізму управління зовнішнім державним боргом України, - 0,41 д.а.).*

58. Міжкафедральний науковий семінар Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (м. Івано-Франківськ, 12 вересня 2018 р., протокол №3 від 12.09.2018 р.).

Додаток Б

Таблиця Б.1

Динаміка ВРП на одну особу в Україні (грн.)

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
ВРП	10,97	28,4	231,8	1058	1356	1532	1647	2081	2788	4195	4685	5114	7273	9372	11630	15496	20495	19832	23863	29980	32480	32002	36904	46413	55899

*без частини окупованої території.

Примітка. Складено автором з використанням даних Офіційного сайту Державного комітету статистики України.

Таблиця Б.2

Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн.)

Роки	1998	2001	2004	2007	2010	2013	2016
Україна	1842	2788	5114	11630	19832	32002	55899
АРК*	1124	1937	3633	8101	13933	22675	-
Вінницька	1239	2104	3534	7328	12145	20253	2010
Волинська	1024	2077	3339	7397	11796	19249	2010
Дніпропетровська	1858	3562	6058	15239	27737	44650	2017
Донецька*	1799	3509	6385	15725	23137	38907	2010
Житомирська	1249	1987	3074	6636	11419	19551	2010
Закарпатська	796	1677	3207	6576	10081	17088	2009
Запорізька	2071	3795	5353	13369	20614	30656	2016
ІваноФранківська	1092	2142	3958	8157	12485	23379	2010
Київська	1751	3255	4513	10918	21769	40483	2017
Кіровоградська	1124	1860	3632	7723	13096	22082	2011
Луганська*	1389	2439	3997	10085	16562	25950	2006
Львівська	1141	2159	4049	8351	14093	24387	2011
Миколаївська	1425	2563	4284	9769	17050	24838	2011
Одеська	1563	2828	5245	10379	20341	27070	2011
Полтавська	1936	3423	5533	14330	22337	38424	2017
Рівненська	1259	2118	3475	7724	11699	18860	2010
Сумська	1524	2631	3795	7848	13631	21722	2010
Тернопільська	980	1605	2741	5819	10240	16644	2009
Харківська	1610	2799	5045	11353	21228	29972	2013
Херсонська	1288	1925	3287	6744	12256	17910	2009
Хмельницька	1347	2028	3337	7023	11780	19920	2010
Черкаська	1485	2203	3309	8209	14393	24558	2011
Чернівецька	986	1411	2771	5650	9383	14529	2007
Чернігівська	1385	2407	3764	7714	13121	22096	2010
м. Київ	2868	5965	16697	35210	61088	97429	2020
м. Севастополь*	968	1682	4557	10079	16966	25872	-

*без частини окупованої території.

Примітка. Складено автором з використанням даних Офіційного сайту Державного комітету статистики України.

Додаток В

Таблиця В.1

Розрахунок "воронок відсталості" для регіонів України

Регіони	ВВП на одну особу 1998	Рік відповідно-сті середньо-українському	Відставання	ВВП на одну особу 2001	Рік відповідно-сті середньо-українському	Відставання	Глибина	Швидкість	ВВП на одну особу 2004	Рік відповідно-сті середньо-українському	Відставання	Глибина	Швидкість	ВВП на одну особу 2007	Рік відповідно-сті середньо-українському	Відставання	Глибина	Швидкість
АРК	1124	1996	2	1937	1999	2	0	0,00	3633	2001	3	1	0,33	8101	20045	2	-1	-0,33
Вінницька	1239	1996	2	2104	2000	1	-1	-0,33	3534	2001	3	2	0,67	7328	2005	2	-1	-0,33
Волинська	1024	1996	2	2077	2000	1	-1	-0,33	3339	2001	3	2	0,67	7397	2005	2	-1	-0,33
Дніпропетровська	1858	1999	-1	3562	2001	0			6058	2004	0	0	0,00	15239	2008	-1		
Донецька	1799	1999	-1	3509	2001	0			6385	2004	0	0	0,00	15725	2008	-1		
Житомирська	1249	1996	2	1987	1999	2	0	0,00	3074	2001	3	1	0,33	6636	2004	3	0	0,00
Закарпатська	796	1995	3	1677	1999	2	-1	-0,33	3207	2001	3	1	0,33	6576	2004	3	0	0,00
Запорізька	2071	2000	-2	3795	2001	0			5353	2004	0	0	0,00	13369	2007	0	0	0,00
ІваноФранківська	1092	1996	2	2142	2000	1	-1	-0,33	3958	2001	3	2	0,67	8157	2005	2	-1	-0,33
Київська	1751	1999	-1	3255	2001	0			4513	2002	2	2	0,67	10918	2006	1	-1	-0,33
Кіровоградська	1124	1996	2	1860	1999	2	0	0,00	3632	2001	3	1	0,33	7723	2005	2	-1	-0,33
Луганська	1389	1997	1	2439	2000	1	0	0,00	3997	2001	3	2	0,67	10085	2006	1	-1	-0,33
Львівська	1141	1996	2	2159	2000	1	-1	-0,33	4049	2002	2	1	0,33	8351	2005	2	0	0,00
Миколаївська	1425	1996	1	2563	2000	1	0	0,00	4284	2002	2	1	0,33	9769	2006	1	-1	-0,33
Одеська	1563	1998	0	2828	2001	0	0	0,00	5245	2004	0	0	0,00	10379	2006	1	1	0,33
Полтавська	1936	1999	-1	3423	2001	0			5533	2004	0	0	0,00	14330	2008	-1		
Рівненська	1259	1996	2	2118	2000	1	-1	-0,33	3475	2001	3	2	0,67	7724	2005	2	-1	-0,33
Сумська	1524	1998	0	2631	2000	1	1	0,33	3795	2001	3	2	0,67	7848	2005	2	-1	-0,33
Тернопільська	980	1996	2	1605	1999	2	0	0,00	2741	2001	3	1	0,33	5819	2004	3	0	0,00
Харківська	1610	1998	0	2799	2001	0			5045	2004	0	0	0,00	11353	2007	0	0	0,00
Херсонська	1288	1996	2	1925	1999	2	0	0,00	3287	2001	3	1	0,33	6744	2004	3	0	0,00
Хмельницька	1347	1997	1	2028	1999	2	1	0,33	3337	2001	3	1	0,33	7023	2005	2	-1	-0,33
Черкаська	1485	1997	1	2203	1999	2	1	0,33	3309	2001	3	1	0,33	8209	2005	2	-1	-0,33
Чернівецька	986	1996	2	1411	1997	4	2	0,67	2771	2001	3	-1	-0,33	5650	2004	3	0	0,00
Чернігівська	1385	1997	1	2407	1999	2	1	0,33	3764	2001	3	1	0,33	7714	2005	2	-1	-0,33
м. Київ	2868	2001	-3	5965	2004	-3			16697	2008	-4			35210	2014	-7		
м. Севастополь	968	1996	2	1682	1999	2	0	0,00	4557	2002	2	0	0,00	10079	2006	1	-1	-0,33

Продовження додатку В

Продовження таблиці В.1

Регіони	ВВП на одну особу 2010	Рік відповідності середньоукраїнському	Відставання	Глибина	Швидкість	ВВП на одну особу 2013	Рік відповідності середньоукраїнському	Відставання	Глибина	Швидкість	ВВП на одну особу 2016	Рік відповідності середньоукраїнському	Відставання	Глибина	Швидкість
АРК	13933	2007	3	1	0,33	22675	2009	4	1	0,33	-	-	-	-	-
Вінницька	12145	2007	3	1	0,33	20253	2009	4	1	0,33	27249	2011	5	1	0,33
Волинська	11796	2007	3	1	0,33	19249	2009	4	1	0,33	23218	2011	5	1	0,33
Дніпропетровська	27737	2011	-1			44650	2016	-3			53749	2018	-2		
Донецька	23137	2011	-1			38907	2016	-3			27771*	2011	5	6	2,00
Житомирська	11419	2007	3	0	0,00	19551	2010	3	0	0,00	23678	2011	5	2	0,67
Закарпатська	10081	2006	4	1	0,33	17088	2010	3	-1	-0,33	19170	2010	6	3	1,00
Запорізька	20614	2009	1	1	0,33	30656	2012	1	0	0,00	37251	2015	1	0	0,00
ІваноФранківська	12485	2007	3	1	0,33	23379	2011	2	-1	-0,33	27232	2011	5	3	1,00
Київська	21769	2009	1	0	0,00	40483	2014	-1			46058	2015	1	2	0,67
Кіровоградська	13096	2007	3	1	0,33	22082	2011	2	-1	-0,33	29223	2011	4	2	0,67
Луганська	16562	2008	2	1	0,33	25950	2011	2	0	0,00	14079*	2007	9	7	2,33
Львівська	14093	2007	3	1	0,33	24387	2011	2	-1		28731	2012	4	2	0,67
Миколаївська	17050	2008	2	1	0,33	24838	2011	2	0	0,00	30357	2012	4	2	0,67
Одеська	20341	2009	1	0	0,00	27070	2011	2	1	0,33	31268	2012	4	2	0,67
Полтавська	22337	2011	-1			38424	2014	-1			48040	2018	-2		
Рівненська	11699	2007	3	1	0,33	18860	2008	5	2	0,67	24762	2011	5	0	0,00
Сумська	13631	2007	3	1	0,33	21722	2009	4	1	0,33	26943	2011	5	1	0,33
Тернопільська	10240	2006	4	1	0,33	16644	2008	5	1	0,33	20228	2010	6	1	0,33
Харківська	21228	2009	1	1	0,33	29972	2012	1	0	0,00	35328	2014	2	1	0,33
Херсонська	12256	2007	3	0	0,00	17910	2008	5	2	0,67	21725	2010	6	1	0,33
Хмельницька	11780	2007	3	1	0,33	19920	2010	3	0	0,00	24662	2011	5	2	0,67
Черкаська	14393	2007	3	1	0,33	24558	2011	2	-1	-0,33	30628	2012	4	2	0,67
Чернівецька	9383	2006	4	1	0,33	14529	2007	6	2	0,67	16552	2008	8	2	0,67
Чернігівська	13121	2007	3	1	0,33	22096	2009	4	1	0,33	26530	2011	5	1	0,33
м. Київ	61088	2017	-7			97429	2018	-3			124163	2020	-4		
м. Севастополь	16966	2008	2	1	0,33	25872	2011	2	0	0,00	-	-	-	-	-

Примітка. Власні розрахунки автора

Додаток Г

Таблиця Г.1

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності в регіонах України за 2010-2016 рр.

Регіони	Сільське, лісове та рибне господарство		Промисловість		Будівництво		Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспорт-них засобів і мотоциклів		Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність		Фінансова та страхова діяльність		Операції з нерухомим майном		Державне управління й оборона		Освіта		Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	
	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016	2010	2016
Україна	6,1	14,1	30,7	32,8	16,5	12,4	10,3	8,3	10,0	7,0	3,2	2,1	5,4	5,5	4,3	6,2	1,0	0,6	1,1	1,2
Автономна Республіка Крим*	7,0	-	17,0	-	31,5	-	3,6	-	4,5	-	0,1	-	4,2	-	6,5	-	1,4	-	5,2	-
Вінницька	21,8	40,6	29,2	22,6	28,2	12,6	4,7	3,2	2,3	2,2	0,0	0,1	3,2	1,8	6,7	9,9	0,8	1,5	1,1	1,8
Волинська	7,7	12,7	26,4	26,3	33,2	23,8	9,2	16,3	1,7	2,1	0,3	0,0	5,6	7,5	11,0	7,4	1,5	1,0	1,6	0,8
Дніпропетровська	4,5	10,9	54,0	50,6	6,3	3,8	10,7	6,9	9,1	2,2	2,8	3,9	6,6	9,6	1,7	6,4	0,5	0,3	1,6	0,6
Донецька*	3,0	7,4	54,1	62,7	8,4	2,5	3,7	1,9	9,9	3,8	0,8	0,0	4,5	4,0	2,8	3,6	1,1	0,5	0,5	3,4
Житомирська	11,5	25,0	40,0	35,5	26,6	11,7	4,5	7,9	1,1	2,5	0,0	0,0	2,8	1,0	9,3	11,6	1,0	0,3	1,0	3,0
Закарпатська	2,3	2,4	20,1	28,5	37,3	26,8	5,0	9,3	4,6	6,2	0,3	0,6	3,9	8,4	7,8	12,8	1,1	1,2	2,8	2,3
Запорізька	7,8	23,7	32,2	55,6	5,5	1,4	43,2	2,1	0,7	1,9	1,8	0,5	2,3	1,6	1,2	4,3	0,3	1,1	0,5	1,7
Івано-Франківська	4,6	6,7	36,1	34,6	34,4	27,3	2,9	2,9	4,7	2,0	0,3	0,0	0,7	9,3	7,3	11,6	0,9	0,4	3,8	1,1
Київська	8,7	12,4	26,1	42,0	31,5	21,4	13,4	13,7	13,0	2,5	0,0	0,0	3,4	2,7	0,6	1,7	1,2	0,1	0,4	0,5
Кіровоградська	32,0	57,3	19,7	20,1	12,6	2,6	20,1	4,7	4,6	4,0	0,0	*	1,4	1,1	4,8	7,7	0,8	0,3	1,0	1,1
Луганська*	4,6	36,1	65,3	35,8	5,5	0,9	6,9	1,2	0,6	0,5	0,0	*	2,2	0,3	6,8	17,3	0,9	1,5	2,5	4,5
Львівська	3,3	6,2	22,4	34,2	23,4	18,3	9,7	5,8	11,1	6,2	1,4	1,8	3,8	7,5	5,0	8,4	1,2	0,6	3,3	1,0
Миколаївська	9,7	25,6	30,4	28,9	9,1	3,0	26,4	13,9	16,2	8,3	0,0	0,1	1,2	9,5	3,3	7,0	0,5	0,3	1,1	1,0
Одеська	6,1	15,7	13,0	16,8	14,0	12,4	3,8	6,1	28,8	21,5	1,5	0,6	9,5	5,2	10,3	12,4	2,5	1,2	1,0	1,8
Полтавська	13,5	23,6	48,3	39,5	9,1	9,8	5,6	7,6	1,8	4,2	0,1	0,1	3,4	2,6	3,1	5,1	0,6	0,3	0,9	1,3
Рівненська	9,0	13,0	31,9	29,7	29,6	27,0	4,7	4,2	4,0	3,3	0,0	0,0	4,5	1,9	10,5	14,3	2,6	0,8	1,1	1,2
Сумська	15,5	37,3	31,8	30,4	21,3	9,1	2,9	5,0	1,4	3,4	0,1	0,0	3,6	1,5	12,4	8,2	8,6	1,2	0,9	2,5
Тернопільська	17,7	33,6	14,0	19,6	36,6	21,1	3,5	3,7	1,2	2,1	0,5	0,3	10,5	2,0	2,3	8,1	1,2	1,2	0,8	0,9
Харківська	5,3	18,4	24,5	24,1	13,0	14,4	10,6	7,2	18,2	1,6	2,2	0,6	8,6	12,5	3,9	10,8	2,4	2,0	1,3	1,9
Херсонська	28,5	51,7	18,5	14,7	26,6	5,2	9,7	4,7	2,8	4,1	0,0	0,0	1,4	3,5	6,8	9,0	1,6	1,1	1,0	1,7
Хмельницька	15,1	20,2	39,2	22,6	28,1	12,7	3,2	2,7	1,1	2,6	0,0	0,0	3,6	2,1	5,6	7,4	0,8	0,5	1,4	1,2
Черкаська	24,9	42,0	31,5	22,0	20,3	10,8	6,7	4,9	0,9	1,3	0,0	0,0	1,7	3,8	8,1	9,9	1,1	0,6	1,8	2,1
Чернівецька	10,2	9,4	11,2	15,5	48,5	30,5	3,1	5,3	1,8	2,7	0,2	0,0	2,7	2,3	17,6	23,6	1,7	1,3	1,5	2,1
Чернігівська	27,8	40,6	**25,9**	**30,3**	22,1	9,9	6,7	3,3	6,0	2,1	0,1	0,2	2,2	0,7	5,9	7,4	0,7	0,3	1,1	2,2
м.Київ	0,2	1,2	**19,3**	**27,1**	15,0	12,1	10,0	11,6	14,5	13,3	8,6	5,3	7,7	6,0		2,8	0,4	0,5	0,4	0,8
м.Севастополь*	1,4	-	**10,4**	-	54,2	-	4,5	-	4,4	-	0,9	-	7,3	-	-	-	1,1	-	1,1	-

Примітка. Складено автором з використанням даних Офіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території.

Додаток Д

Таблиця Д.1

Капітальні інвестиції в регіонах України, млн. грн.

Регіони	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015	2016
Автономна Республіка Крим	794,3	1130,9	1649,1	4084,1	5444,9	8306,2	9889,5	7044,4	8278,2	16882,1	17576,8	14383,4	-	-	-
Вінницька	277453	499,0	708,9	2065,4	2923,6	4651,7	5486,9	3333,6	3544,7	4674,1	4901,0	5757,5	5490,9	7373	8302
Волинська	371,0	481,2	691,4	1354,0	2409,4	3254,3	3917,0	2844,2	1767,0	2412,1	3180,2	3104,6	3241,7	6167	6384
Дніпропетровська	1621,3	2695,5	3754,1	8957,3	12309,8	17359,3	21038,8	15898,5	16016,9	20945,1	20456,2	20456,3	19396,2	25920	33169
Донецька*	2404,2	3553,5	4904,4	11721,4	13799,6	20355,0	26514,3	16790,2	14993,9	25252,3	30068,8	26939,6	12875,7	8304	11902
Житомирська	225,8	385,4	572,6	1537,9	2249,3	3239,4	4380,6	3499,5	2011,5	2207,6	2539,2	2755,3	2667,1	4044	5573
Закарпатська	377,2	737,6	817,1	13812,3	2335,1	3035,8	3777,2	2429,3	2205,4	2843,4	2518,8	2331,4	2524,4	3778	4663
Запорізька	751,0	1296,2	1718,2	3827,9	4545,0	7196,9	8444,9	5890,0	7963,8	5728,0	6261,7	6271,3	6658,1	7794	11040
Івано-Франківська	519,2	825,2	1137,9	2125,9	3306,5	4804,4	7103,9	4311,0	4378,7	4017,8	4976,6	4531,7	6692,6	9609	7948
Київська	840,0	1607,8	1832,9	5348,5	8038,3	14032,1	18926,0	12208,8	11331,4	15334,3	19375,8	19462,7	18264,1	24359	33411
Кіровоградська	245,3	430,1	920,4	1572,7	2086,9	2899,5	3564,4	3303,4	2123,1	3452,6	4376,7	3039,5	2990,0	4057	6355
Луганська*	880,6	1458,2	2210,6	5128,7	6409,5	10894,7	10635,8	5646,3	5646,0	6020,9	7839,4	11110,9	5116,3	2060	4122
Львівська	945,3	1578,6	2473,6	5441,8	6835,3	9872,4	12696,3	8382,2	8830,2	10944,0	9992,5	8803,2	8880,0	13387	18605
Миколаївська	539,9	804,2	1215,0	2897,6	3475,8	4276,4	5006,5	4909,4	4422,2	3701,1	4166,4	4603,8	3582,8	5990	9730
Одеська	1098,9	1805,4	3103,1	6118,6	9176,6	12843,7	14666,1	12772,2	9723,8	7824,0	13230,3	10415,4	8451,4	9984	16729
Полтавська	1232,5	1427,3	1926,1	4283,6	5879,6	8291,6	10337,7	9395,3	6289,4	6613,3	10190,5	8398,8	8561,0	8338	15265
Рівненська	330,4	609,8	1390,8	1582,7	2574,3	3501,2	4204,4	3263,5	1937,1	2431,8	2671,6	2673,3	2560,8	4334	4324
Сумська	561,5	610,0	708,1	1726,2	1822,7	3208,6	3887,4	2786,7	2187,6	2478,6	2695,7	2496,0	2705,0	3663	5763
Тернопільська	178,4	265,2	420,1	1019,8	1397,3	2221,6	3172,1	1667,0	2138,4	2431,2	3159,9	2830,6	2433,1	3828	4888
Харківська	1378,9	2253,1	3558,7	6926,9	9608,7	14432,0	13424,5	10446,9	8063,4	12289,5	13516,1	8435,0	7567,6	11247	16546
Херсонська	186,7	275,6	537,9	1397,1	1777,3	3050,3	4407,5	2653,7	1890,6	2412,7	2287,9	1934,2	1917,8	3107	4591
Хмельницька	359,3	619,7	1340,0	1827,9	2382,8	3642,8	5437,4	4080,5	2947,6	3248,8	3282,6	3144,0	3811,2	6809	9123
Черкаська	296,7	597,1	1614,3	2408,2	3734,8	4808,3	5814,6	3616,3	2831,4	2728,3	3373,4	3041,0	3005,4	4486	6499
Чернівецька	174,7	322,9	392,2	863,9	1621,2	2614,6	4483,0	3040,8	1714,7	1714,2	2131,2	2127,2	1550,2	2789	2669
Чернігівська	319,5	567,9	850,9	1613,0	2046,9	3452,1	3592,5	2153,1	1890,9	2180,7	2470,2	2586,8	2431,1	3550	5319
м.Київ	2772,6	4507,8	8059,4	23340,9	29946,6	45150,6	55468,4	38751,5	53725,8	57662,7	64552,0	64072,4	60687,2	88139	106296
м.Севастополь	156,4	280,4	285,4	621,1	835,0	1283,4	1796,4	1759,7	1866,9	1570,0	1936,2	2185,7	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням даних Офіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території.

Додаток Е

Таблиця Е.1

Прямі іноземні інвестиції(акціонерний капітал) в регіонах України, млн. дол.

Регіони	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015	2016
Автономна Республіка Крим	146,0	194,8	234,0	331,2	460,4	577,0	726,2	622,1	718,4	815,6	1176,7	1461,6	-	-	-
Вінницька	22,0	47,8	60,4	65,8	79,1	108,3	152,6	161,3	176,5	205,3	226,4	248,2	250,9	187.1	179,8
Волинська	49,0	53,6	86,3	97,4	113,4	272,4	392,3	269,2	328,9	218,6	291,4	380,5	271,8	248.1	234,8
Дніпропетровська	220,0	428,2	614,4	821,0	1744,7	2361,3	2934,3	2670,1	2813,6	7495,1	8208,2	8432,3	7758,7	7182.9	3481,3
Донецька*	306,8	389,3	436,4	529,7	614,4	905,9	1355,2	1512,9	1649,6	2278,2	2646,9	3187,0	2550,4	1827.7	1633,0
Житомирська	27,9	58,2	77,5	82,2	90,0	122,9	173,6	177,4	215,4	258,1	337,7	362,8	286,0	249.3	222,5
Закарпатська	92,1	127,7	181,6	244,3	261,3	295,0	345,3	356,4	355,0	364,4	348,5	406,4	376,6	311.5	317,7
Запорізька	230,0	366,7	453,1	486,2	548,5	606,5	761,4	840,6	872,1	952,8	987,6	1077,6	885,2	931.7	650,0
Івано-Франківська	40,1	69,9	96,0	120,9	136,7	183,5	385,1	480,8	615,9	512,5	624,0	642,7	925,9	836.6	818,2
Київська	342,7	423,1	471,9	522,2	642,0	871,4	1083,6	1310,5	1507,4	1611,1	1751,7	1835,2	1653,8	1627.1	1502,5
Кіровоградська	19,5	38,0	58,5	107,2	51,1	52,3	55,3	63,8	66,0	65,0	72,4	103,7	84,7	64.4	59,1
Луганська*	31,4	51,6	57,5	146,2	268,7	284,3	309,1	335,9	577,9	687,5	766,0	838,2	671,1	582.4	379,1
Львівська	150,0	220,1	304,9	358,2	426,9	515,0	771,5	891,0	1111,9	1254,6	1387,8	1637,8	1374,9	1248.1	1093,2
Миколаївська	45,4	64,3	174,9	75,8	123,7	113,0	136,8	161,8	172,9	165,4	152,3	244,7	232,6	212.7	227,8
Одеська	203,0	291,2	380,0	517,8	599,3	718,7 2	880,8	970,1	1043,2	1107,3	1220,5	1629,1	1432,5	1337.4	1331,3
Полтавська	181,0	152,7	176,7	210,1	279,1	315,8	367,9	515,4	445,5	551,3	702,2	943,2	1029,1	1000.6	1003,8
Рівненська	45,6	51,1	54,1	71,1	77,3	112,6	233,1	272,1	275,5	309,2	280,4	298,8	269,3	220.2	182,3
Сумська	44,3	128,3	141,0	135,0	165,5	156,7	180,5	158,0	225,6	359,6	361,8	386,5	264,7	201.6	190,1
Тернопільська	21,3	26,9	28,7	37,2	39,3	45,0	51,0	58,6	66,5	59,8	61,9	63,9	56,4	50.1	48,5
Харківська	121,0	164,6	272,9	387,6	485,6	983,6	1278,7	1609,9	2054,7	2716,9	2814,3	2174,3	1726,0	1565.5	1632,9
Херсонська	35,2	55,2	64,5	75,0	91,3	109,6	156,2	175,0	180,5	203,4	206,4	251,5	210,4	210.6	202,6
Хмельницька	15,4	28,5	46,6	66,5	77,3	92,2	129,0	137,3	219,7	183,0	186,8	205,1	189,2	166.8	160,2
Черкаська	104,7	83,3	97,8	122,3	99,1	116,3	175,0	168,1	222,5	289,4	285,7	882,5	510,4	352.9	334,9
Чернівецька	8,9	16,6	20,2	24,5	28,4	36,8	51,2	60,1	61,9	61,9	61,9	64,2	68,7	59.3	57,5
Чернігівська	51,5	61,3	76,0	95,9	98,2	81,6	86,6	94,4	87,4	94,9	100,9	105,0	103,8	92.2	240,9
м.Київ	1305,0	1863,3	2104,6	2861,1	3929,8	5881,9	9681,6	13464,5	15756,1	21831,6	24907,7	27278,1	22733,0	22600.4	21471,8
м.Севастополь	15,2	15,5	23,9	66,5	92,7	126,3	147,2	141,8	145,1	153,6	165,8	155,9	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням даниХОфіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території.

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Валовий регіональний продукт в регіонах України, млн. грн.

Регіони	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Автономна Республіка Крим	6033	7309	9901	12848	16044	20874	27365	27396	32426	38220	44536	-	-	-
Вінницька	5319	6167	8123	10207	12414	15381	20094	20104	23589	29099	33024	36191	43990	59871
Волинська	3112	3512	4994	6553	7687	10072	12784	12225	14429	17637	20005	20622	24195	31688
Дніпропетровська	18059	21311	30040	41227	52347	71173	104687	93331	116136	140020	147970	152905	176540	215206
Донецька*	25285	30316	45617	58044	72361	92093	117646	103739	128986	161021	170775	164926	119983	115012
Житомирська	3549	4201	5947	7430	8784	11127	15008	14731	18743	21928	24849	25676	29815	38425
Закарпатська	3211	4016	5297	6700	8185	10508	13208	12542	15299	18054	21404	21400	24120	28952
Запорізька	8629	10177	15255	19968	24787	33158	42445	37446	42736	49525	54828	54352	65968	89061
Івано-Франківська	4518	5544	7311	9622	11316	13916	17883	17241	20446	26752	32286	33196	37643	45854
Київська	6868	8129	11883	15362	19188	26221	35687	37548	44953	59154	69663	68931	79561	104030
Кіровоградська	3399	4023	5594	6877	8187	9989	13961	13389	15749	20041	22056	25313	28758	38447
Луганська*	8570	9954	14672	19716	24159	32280	42985	38451	45541	57202	58767	55108	31393	23849
Львівська	8578	10547	13992	17192	21486	27987	35534	35955	41655	52103	61962	63329	72923	94690
Миколаївська	4702	5337	7934	9553	11876	14767	19410	20336	24055	27633	29205	32030	35408	48195
Одеська	10788	12792	17029	20762	24898	33116	46994	48647	53878	61499	64743	69760	74934	99761
Полтавська	7811	8853	13983	18099	22179	28355	34118	33629	44291	52252	56580	58464	69831	95867
Рівненська	3467	4053	5599	7263	8924	11180	14074	13469	15882	19302	21795	22004	28724	35252
Сумська	4384	4822	6275	8025	9566	12341	16210	16060	18333	22907	24933	26765	30397	41567
Тернопільська	2631	3098	3948	5137	6452	8276	10618	11173	12726	16294	17957	18085	21676	26656
Харківська	11801	14515	20524	25618	32023	43868	59389	58923	65293	76866	82223	85315	96596	124843
Херсонська	3265	3799	5200	6469	7565	9034	13174	13436	15649	18448	19357	20767	23250	32215
Хмельницька	3944	4698	6344	7958	9603	12339	16061	15758	18096	22843	26237	26426	32162	41088
Черкаська	3852	4565	6623	9014	10957	13656	19101	18707	22354	27012	31265	33087	38466	50843
Чернівецька	2135	2539	3277	4234	5126	6672	8833	8484	9892	11969	13166	13757	15049	18506
Чернігівська	3836	4576	6181	7627	8950	11532	14918	14636	17008	21165	23934	24237	28156	36966
м.Київ	35200	43920	61357	77124	95267	135900	169564	169537	196639	223774	275685	312552	357377	451700
м.Севастополь	1396	1724	2213	2823	3822	4916	6305	6452	7785	9359	9891	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням даниховіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.2

Обсяг витрат на інноваційну діяльність в регіонах України, тис. грн.

Регіони	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*	2016
Автономна Республіка Крим	93613,8	90247,8	185038,9	225614,2	129829,5	149914,5	149659,0	177662,9	-	-	-
Вінницька	55701,0	99818,5	355336,6	133751,2	336997,4	55511,0	52698,4	38733,0	32573,2	38652,9	33222,3
Волинська	9315,5	52780,2	169774,3	232864,2	454934,5	19848,0	22166,7	19621,9	20409,9	12276,7	17732,7
Дніпропетровська	385472,6	685220,8	1179598,7	1355469,9	1212933,8	731370,2	816651,0	902962,4	936916,1	1111033,5	1400840,0
Донецька	1955088,2	1785340,6	2639912,1	2740368,4	798053,4	547695,7	506395,3	476584,9	509765,0	236727,7	168079,8
Житомирська	46797,1	28962,0	61366,3	48563,7	44674,3	19462,1	21917,6	25607,3	23175,8	23242,9	19080,8
Закарпатська	6031,5	14031,0	40702,7	14020,0	39317,3	25254,0	31601,2	35713,6	36984,4	32486,9	38943,0
Запорізька	158383,2	91536,9	160330,3	202485,0	163878,0	440656,2	489346,9	580686,9	513145,2	455481,3	479470,6
Івано-Франківська	56244,7	225516,5	264864,3	501023,3	484542,9	60789,5	69051,4	65352,0	38720,4	39942,0	40954,4
Київська	30672,8	54338,5	306617,4	132997,9	155218,6	235285,7	234850,2	267043,3	191702,9	186116,4	214430,8
Кіровоградська	36542,8	52623,2	107286,5	40647,2	50661,8	30047,5	34524,2	33416,7	31915,1	33840,1	56936,4
Луганська	334418,0	96914,6	1343373,5	2178970,6	111093,5	121063,3	161790,7	172427,9	152518,4	67573,6	28743,9
Львівська	75858,0	72457,5	272507,9	296662,2	211070,7	291877,3	308666,4	300106,6	308120,5	290363,0	299780,5
Миколаївська	255470,6	239700,9	240873,7	341987,3	426311,0	230563,9	298926,3	210822,5	616580,2	251209,1	308543,0
Одеська	110684,1	128993,8	741152,6	272492,8	189708,3	190888,8	205684,4	230118,0	232622,5	210473,9	250216,3
Полтавська	138499,0	122945,5	99654,2	180404,6	133105,4	57722,5	63053,2	75089,7	70143,1	60648,8	55802,8
Рівненська	32742,0	74982,5	24280,9	198580,3	21185,3	12284,4	12914,4	15677,2	14435,3	12256,8	11232,7
Сумська	109303,9	127277,6	149520,2	97202,4	72448,9	103461,8	119979,8	168100,7	139535,2	131206,6	124443,0
Тернопільська	5678,8	6720,8	19258,4	62730,7	48679,6	15101,4	14596,7	14551,4	12551,3	11326,5	11116,0
Харківська	592036,8	347496,9	277465,6	274835,0	439625,8	1620146,1	1751025,8	2004956,5	1974537,1	1977564,1	2007665,3
Херсонська	41451,4	63308,7	138774,4	79371,3	90048,2	41467,4	44543,5	47624,0	46069,6	46065,3	35052,1
Хмельницька	18071,6	136248,9	91948,2	179490,7	1086021,6	6231,1	7609,2	14277,7	12979,7	14679,7	15644,3
Черкаська	53903,8	16092,4	42814,7	15534,0	68835,6	55271,9	56009,8	55356,6	59375,9	55486,3	100660,7
Чернівецька	13838,9	16506,4	16921,5	31855,1	48146,7	35438,5	34513,0	33900,5	37762,6	36543,2	45671,5
Чернігівська	122445,3	80798,4	225436,9	385723,5	156776,6	33537,4	32529,7	33385,9	67832,2	37736,0	51448,9
м.Київ	1009456,3	1447843,4	1666020,9	1769481,7	970915,4	3753683,3	3932600,7	4413681,9	4773807,8	4947394,6	6068345,6
м.Севастополь	3841,2	1246,1	184,9	1097,6	4893,8	111320,4	118044,0	145018,1	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням даниховіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.3

Кількість інноваційно активних підприємств в регіонах України, одиниць

Регіони	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Автономна Республіка Крим*	63	54	55	48	46	63	73	100	-	-	
Вінницька	30	37	124	91	82	65	82	75	78	76	69
Волинська	14	8	4	10	31	44	15	8	25	60	8
Дніпропетровська	88	99	151	136	104	110	100	164	164	168	150
Донецька*	172	132	80	150	132	124	143	171	230	80	153
Житомирська	90	38	35	24	16	22	44	28	24	28	13
Закарпатська	33	34	54	22	11	16	14	11	20	8	9
Запорізька	86	108	109	148	132	114	619	446	397	611	397
Івано-Франківська	107	61	69	56	299	125	167	156	151	130	117
Київська	90	73	85	122	75	113	95	100	79	115	97
Кіровоградська	33	66	56	63	69	65	46	59	47	57	51
Луганська*	42	33	34	51	31	39	35	49	51	14	14
Львівська	183	102	190	138	152	117	119	115	111	132	251
Миколаївська	85	8	12	26	44	41	34	61	268	68	28
Одеська	214	300	30	50	46	72	82	108	87	82	58
Полтавська	110	160	142	90	114	72	72	64	58	92	96
Рівненська	78	43	59	16	22	16	17	19	18	6	7
Сумська	143	166	165	169	256	346	267	378	172	192	177
Тернопільська	223	19	65	89	73	87	75	122	210	77	580
Харківська	161	137	175	167	197	191	169	276	246	394	208
Херсонська	62	27	33	95	112	71	146	95	157	153	41
Хмельницька	19	20	7	8	14	36	43	27	23	11	24
Черкаська	22	22	37	57	41	63	43	125	58	57	50
Чернівецька	103	76	111	79	100	50	54	58	23	24	31
Чернігівська	47	41	38	58	46	40	42	42	77	398	56
м.Київ	833	538	597	477	426	296	609	580	349	628	451
м.Севастополь*	21	6	9	6	14	10	24	15	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням данихОфіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.4

Кількість наукових організацій в регіонах України, одиниць

Регіони	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Автономна Республіка Крим	47	47	52	49	46	44	41	36	-	-	
Вінницька	28	24	24	25	22	25	24	21	17	17	19
Волинська	16	19	16	13	14	12	12	12	11	10	10
Дніпропетровська	109	105	93	88	84	78	73	69	62	57	58
Донецька	81	77	74	69	67	65	63	64	63	21	20
Житомирська	12	29	11	10	9	9	10	10	10	10	9
Закарпатська	21	20	21	20	18	16	15	14	13	11	10
Запорізька	38	35	35	35	36	33	30	29	26	23	26
Івано-Франківська	21	21	23	27	22	23	21	21	15	16	18
Київська	36	37	36	35	34	36	32	30	24	24	26
Кіровоградська	11	11	12	12	13	15	14	14	13	14	15
Луганська	49	52	51	52	48	41	41	39	34	17	17
Львівська	87	82	84	79	80	82	76	75	76	72	68
Миколаївська	41	54	54	51	47	44	43	38	33	27	25
Одеська	74	66	65	67	62	59	58	54	52	51	49
Полтавська	32	30	25	24	22	24	23	23	22	21	20
Рівненська	17	15	13	14	13	14	13	12	12	13	12
Сумська	29	22	25	24	22	17	18	16	15	15	15
Тернопільська	16	16	14	14	14	14	14	12	11	11	11
Харківська	227	228	218	217	210	198	189	189	183	162	166
Херсонська	28	26	25	23	23	28	28	28	23	24	16
Хмельницька	6	6	7	6	6	6	6	7	6	8	8
Черкаська	30	29	31	30	28	28	28	25	25	24	20
Чернівецька	24	21	22	22	24	24	21	23	23	21	20
Чернігівська	22	22	22	22	22	22	21	20	19	16	15
м.Київ	393	360	340	338	342	333	327	317	312	314	305
м.Севастополь	15	13	11	12	12	13	14	10	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням данихОфіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території

Продовження додатку Ж

Таблиця Ж.5

Обсяг робіт виконаних науковими організаціями в регіонах України, тис. грн.

Регіони	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*	2016*
Автономна Республіка Крим	89372,7	107410,1	131413	143795,6	139948,4	154277,2	158415,7	179006,3	-	-	-
Вінницька	41541,8	28229,4	41754	52665,1	42276,4	57682,8	54371,8	39128,6	34563,7	40988,8	35368,5
Волинська	11845,3	14062,3	12396,5	17180,0	20366,8	20661,6	22768,8	20570,8	21049,4	11938,7	17323,7
Дніпропетровська	398777,1	525955,4	634560,6	790142,2	687751,2	778818,4	837934,3	936983,9	1016922,8	1251211,6	1564232,8
Донецька	261899,0	322294,9	395410,7	478551,9	410149,8	579342,3	555394,0	526724,2	573646,8	253755,2	174669,7
Житомирська	10653,1	10427,9	16805,5	22154,5	17300,1	20562,1	22843,3	27906,0	23708,9	23557,2	19449,9
Закарпатська	15043,6	15539,3	15207,1	20625,7	21566,6	25669,5	31947,5	35779,5	37023,4	32562,5	40278,3
Запорізька	305275,4	304851,3	351585,5	459345,2	470572,0	506831,6	575907,0	662303,6	552434,9	484083,9	558419,8
Івано-Франківська	31137,6	36023,1	44728,2	50900,8	53003,5	56773,9	65436,0	60463,0	38484,0	40220,3	40532,0
Київська	85910,8	102554,9	136368,9	181185,3	192549,5	209229,1	226044,1	254728,7	189007,4	188311,7	216643,1
Кіровоградська	14639,0	15556,7	20358,3	24167,8	29894,8	28317,2	33614,3	34474,0	32543,3	33945,0	62071,0
Луганська	69053,0	70316,7	85271	120855,5	107152,3	127827,9	175397,0	187152,1	166085,6	62839,8	32601,7
Львівська	179182,4	199163,9	252888,1	288669,1	274695,9	299596,0	308330,8	300802,4	314935,8	294246,8	309151,2
Миколаївська	212159,8	202535,3	209714,7	272175,5	372095,5	384619,9	408488,3	268005,9	687046,7	347262,1	361145,3
Одеська	110340,8	125639,3	154047,5	182336,9	180175,6	192543,1	205758,6	211222,2	235519,2	214061,4	240296,7
Полтавська	37387,0	35450,7	41583,8	54600,8	49740,1	58771,1	68560,2	78527,1	77582,3	59772,0	57630,6
Рівненська	9377,0	11982,5	12465,5	15444,4	11215,3	11752,3	12380,7	14907,6	14314,5	11747,8	11181,4
Сумська	95377,8	11982,5	12465,5	128299,1	104309,9	106914,8	123013,6	175307,4	148751,5	141749,0	125430,8
Тернопільська	11907,9	12251,7	12889,7	14669,9	14397,5	16147,5	15314,1	15089,8	12646,4	11434,1	11136,5
Харківська	772485,3	901357,7	1130481,9	1418959,9	1408911,4	1765480,9	1879263,7	2257904,3	2156509,0	2111070,2	2179266,8
Херсонська	19583,5	24010,1	29570,5	38323,6	32698,8	41679,8	46615,7	48459,6	46594,6	45488,8	38218,5
Хмельницька	4136,6	5889,9	7776,1	8265,2	6204,4	6263,9	7573,2	14032,4	12978,0	14724,8	15704,4
Черкаська	28560,3	33716,6	46756,6	55965,2	59953,9	58257,3	55021,5	56522,0	59425,9	58892,5	107285,7
Чернівецька	14849,3	19586,7	24517,5	29797,3	36184,3	35873,5	40757,6	33760,8	36308,1	43157,9	70088,8
Чернігівська	22527,6	23459,2	28902	38214,0	40936,9	32373,6	32480,5	34130,7	68370,5	39804,2	52242,0
м.Київ	1894006,5	2041997,2	2640688,8	3498119,2	3727584,8	4163628,3	4244165,0	4601205,0	4929695,6	5133853,6	6270600,9
м.Севастополь	71550,7	76940,8	121395,8	133529,7	142050,9	127196,8	142092,7	177594,1	-	-	-

Примітка. Складено автором з використанням даниховіційного сайту Державного комітету статистики України, *без частини окупованої території

Додаток З

Таблиця 3.1

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток України в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП України, млн. грн.	-0,70	-0,58	-0,37	-0,11	-0,15	0,05	0,31	0,43	0,49	0,62
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,10	-0,69	0,10	0,64	-0,22	-0,26	0,51	0,55	0,40	0,07
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,81	-0,56	-0,42	-0,17	0,02	0,16	0,31	0,48	0,64	0,34
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,90	-0,78	0,54	-0,25	-0,31	0,02	0,19	0,46	0,64	0,40
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,63	-0,79	-0,02	-0,18	-0,15	-0,04	0,43	0,60	0,51	0,28
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,22	-0,44	-0,33	-0,40	-0,19	-0,44	0,29	0,44	0,20	0,66
Кількість наукових організацій, одиниць	0,58	0,42	0,29	0,22	0,11	0,01	-0,12	-0,25	-0,43	-0,82
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,79	-0,68	-0,42	-0,06	-0,03	0,20	0,30	0,48	0,58	0,42

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.2

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Вінницької області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,55	-0,46	-0,35	-0,17	-0,17	-0,03	0,18	0,33	0,46	0,76
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,93	-0,57	0,16	0,51	-0,40	-0,31	0,16	0,26	0,62	0,51
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,71	-0,61	-0,41	-0,10	-0,04	0,06	0,26	0,41	0,56	0,58
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,32	-0,10	1,17	0,07	1,08	-0,32	-0,34	-0,40	-0,44	-0,41
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-1,17	-0,65	2,01	0,16	-0,65	-0,21	-0,06	0,16	0,53	-0,13
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-1,57	-1,32	1,79	0,61	0,29	-0,32	0,29	0,04	0,14	0,07
Кількість наукових організацій, одиниць	0,60	0,15	0,15	0,26	-0,08	0,26	0,15	-0,19	-0,64	-0,64
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,08	-0,70	-0,07	0,44	-0,05	0,67	0,52	-0,20	-0,41	-0,11

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.3

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Волинської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,60	-0,52	-0,34	-0,14	-0,18	-0,01	0,22	0,40	0,45	0,71
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,99	-0,24	0,36	0,83	0,07	-0,69	-0,24	0,31	0,25	0,35
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-1,00	-0,91	0,05	0,78	0,03	0,39	-0,27	0,17	0,71	0,05
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,41	-0,22	0,31	0,59	1,58	-0,37	-0,35	-0,37	-0,36	-0,40
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-1,01	-1,11	1,17	-0,02	-0,32	0,18	0,18	0,47	-0,12	0,57
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,17	-0,29	-0,38	-0,25	0,19	0,46	-0,14	-0,29	0,07	0,80
Кількість наукових організацій, одиниць	0,46	1,01	0,46	-0,09	0,09	-0,28	-0,28	-0,28	-0,46	-0,64
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,54	-0,32	-0,48	-0,01	0,30	0,33	0,54	0,32	0,37	-0,53

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.4

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Дніпропетровської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,69	-0,58	-0,39	-0,05	-0,17	0,07	0,31	0,39	0,44	0,68
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,17	-0,70	0,01	0,53	-0,19	-0,18	0,51	0,45	0,45	0,30
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,50	-0,38	-0,29	-0,22	-0,25	-0,23	0,40	0,50	0,53	0,44
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-1,39	-0,63	0,63	1,08	0,72	-0,51	-0,29	-0,07	0,01	0,46
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	0,04	-0,18	-0,08	-0,26	-0,33	-0,21	-0,26	0,12	0,27	0,89
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,54	-0,39	0,30	0,10	-0,33	-0,25	-0,38	0,48	0,48	0,53
Кількість наукових організацій, одиниць	0,73	0,62	0,30	0,17	0,06	-0,10	-0,23	-0,34	-0,53	-0,66
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,68	-0,46	-0,27	0,01	-0,17	-0,01	0,09	0,27	0,41	0,82

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.5

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Донецької області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,71	-0,54	-0,31	-0,02	-0,18	0,12	0,49	0,60	0,54	0,01
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,50	-0,37	0,03	0,40	-0,19	-0,30	0,32	0,62	0,43	-0,43
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,57	-0,53	-0,39	-0,18	-0,10	-0,04	0,27	0,44	0,70	0,40
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	0,39	0,30	0,76	0,81	-0,22	-0,36	-0,38	-0,40	-0,38	-0,52
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,01	-0,43	0,12	0,14	0,07	0,22	0,20	0,35	0,20	-0,85
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,27	-0,08	-0,53	0,07	-0,08	-0,15	0,01	0,26	0,77	-0,53
Кількість наукових організацій, одиниць	0,38	0,29	0,22	0,10	0,06	0,01	-0,03	-0,01	-0,03	-0,98
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,55	-0,36	-0,13	0,14	-0,08	0,45	0,38	0,29	0,44	-0,58

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.6

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Житомирської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,60	-0,52	-0,39	-0,16	-0,18	0,05	0,24	0,41	0,46	0,69
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,03	-0,40	0,47	1,47	0,69	-0,61	-0,44	-0,15	0,04	-0,04
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,57	-0,53	-0,39	-0,16	-0,15	0,02	0,21	0,56	0,67	0,33
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	0,43	-0,19	0,94	0,49	0,36	-0,52	-0,43	-0,31	-0,39	-0,39
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,16	-0,22	-0,46	-0,22	-0,46	-0,16	0,20	0,55	0,73	0,20
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	1,93	0,11	0,00	-0,38	-0,66	-0,45	0,32	-0,24	-0,38	-0,24
Кількість наукових організацій, одиниць	0,00	2,29	-0,13	-0,27	-0,40	-0,40	-0,27	-0,27	-0,27	-0,27
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,78	-0,80	-0,24	0,22	-0,20	0,08	0,28	0,72	0,36	0,35

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.7

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Закарпатської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,62	-0,51	-0,34	-0,14	-0,19	0,01	0,22	0,46	0,46	0,66
Капітальні інвестиції, млн. грн.	2,29	-0,33	-0,17	0,00	-0,31	-0,36	-0,21	-0,29	-0,33	-0,29
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,92	-0,75	-0,41	0,10	0,21	0,20	0,29	0,13	0,72	0,42
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-1,22	-0,77	0,74	-0,77	0,66	-0,13	0,23	0,46	0,53	0,28
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	0,37	0,31	0,14	0,31	0,60	0,08	-0,21	-0,44	-0,61	-0,56
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,44	0,48	1,31	-0,01	-0,47	-0,26	-0,34	-0,47	-0,10	-0,59
Кількість наукових організацій, одиниць	0,50	0,38	0,50	0,38	0,13	-0,11	-0,23	-0,35	-0,47	-0,71
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,51	-0,48	-0,50	-0,23	-0,18	0,03	0,35	0,54	0,60	0,38

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.8

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Запорізької області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,72	-0,57	-0,30	0,00	-0,16	0,01	0,22	0,39	0,38	0,75
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,12	-0,79	0,42	0,99	-0,18	0,77	-0,25	-0,01	0,00	0,17
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,78	-0,62	-0,48	-0,10	0,10	0,17	0,37	0,46	0,68	0,20
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,40	-0,56	-0,40	-0,30	-0,39	0,28	0,39	0,61	0,45	0,31
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,26	-0,31	-0,21	-0,27	-0,32	-0,40	0,47	0,46	0,46	0,39
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,34	-0,30	-0,30	-0,23	-0,26	-0,29	0,61	0,30	0,22	0,60
Кількість наукових організацій, одиниць	0,51	0,25	0,25	0,25	0,34	0,08	-0,17	-0,25	-0,51	-0,76
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,63	-0,63	-0,45	-0,03	0,01	0,15	0,42	0,76	0,33	0,07

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.9

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Івано-Франківської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,54	-0,46	-0,35	-0,18	-0,21	-0,07	0,20	0,44	0,48	0,67
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,00	-0,53	0,07	0,99	-0,13	-0,10	-0,24	0,14	-0,04	0,83
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,65	-0,62	-0,53	-0,13	0,06	0,32	0,12	0,34	0,38	0,71
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,60	-0,43	-0,14	0,21	0,17	0,35	0,60	0,49	-0,34	-0,31
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,93	-0,76	-0,02	0,02	0,09	-0,17	0,51	0,36	0,32	0,57
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,28	-0,34	-0,33	-0,35	0,00	0,54	0,62	0,48	-0,16	-0,16
Кількість наукових організацій, одиниць	0,00	0,00	0,24	0,72	0,12	0,24	0,00	0,00	-0,72	-0,60
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,61	-0,43	-0,11	0,12	0,19	0,33	0,65	0,47	-0,34	-0,27

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.10

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Київської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,59	-0,51	-0,38	-0,19	-0,16	-0,01	0,26	0,47	0,45	0,66
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,92	-0,64	-0,02	0,48	-0,21	-0,30	0,11	0,53	0,54	0,42
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,77	-0,65	-0,42	-0,20	0,03	0,23	0,34	0,48	0,57	0,38
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-1,06	-0,89	0,91	-0,33	-0,17	0,40	0,39	0,62	0,09	0,05
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,35	-0,28	0,05	0,41	-0,17	-0,42	-0,17	-0,24	0,62	0,55
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,14	-0,63	-0,28	0,79	-0,57	0,53	0,01	0,15	-0,45	0,59
Кількість наукових організацій, одиниць	0,28	0,36	0,28	0,20	0,12	0,28	-0,03	-0,19	-0,65	-0,65
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,85	-0,69	-0,38	0,04	0,15	0,30	0,46	0,73	0,12	0,11

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.11
\

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Кіровоградської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,55	-0,48	-0,37	-0,14	-0,18	-0,04	0,21	0,33	0,51	0,71
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,75	-0,47	-0,02	0,34	0,20	-0,45	0,28	0,79	0,05	0,03
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	0,91	-0,55	-0,52	-0,44	-0,22	-0,16	-0,19	0,01	0,82	0,33
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,25	0,22	1,80	-0,13	0,16	-0,44	-0,31	-0,34	-0,38	-0,33
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,26	-0,96	-0,11	-0,11	0,12	-0,26	0,05	0,43	0,43	0,67
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-1,22	0,52	-0,01	0,36	0,68	0,47	-0,53	0,15	-0,48	0,05
Кількість наукових організацій, одиниць	-0,64	-0,64	-0,30	-0,30	0,03	0,70	0,37	0,37	0,03	0,37
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,80	-0,74	-0,42	-0,17	0,21	0,10	0,46	0,51	0,38	0,48

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.12

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Луганської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,66	-0,52	-0,26	0,08	-0,07	0,16	0,52	0,57	0,46	-0,29
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,44	-0,20	0,66	0,61	-0,34	-0,34	-0,27	0,08	0,70	-0,44
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,62	-0,40	-0,37	-0,32	-0,28	0,16	0,36	0,50	0,63	0,33
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,14	-0,38	0,88	1,72	-0,37	-0,36	-0,32	-0,31	-0,33	-0,41
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,37	-0,18	0,32	0,14	0,02	0,14	0,35	0,25	0,18	-0,86
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,14	-0,16	-0,13	0,44	-0,23	0,04	-0,10	0,37	0,44	-0,80
Кількість наукових організацій, одиниць	0,24	0,35	0,31	0,35	0,20	-0,05	-0,05	-0,12	-0,30	-0,92
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,40	-0,39	-0,27	0,03	-0,08	0,09	0,49	0,58	0,41	-0,45

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.13

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Львівської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,59	-0,49	-0,34	-0,17	-0,16	-0,03	0,21	0,44	0,47	0,69
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,30	-0,80	0,29	1,30	-0,25	-0,09	0,67	0,33	-0,09	-0,07
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,62	-0,56	-0,47	-0,20	-0,08	0,14	0,29	0,42	0,68	0,41
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-1,11	-1,13	0,20	0,36	-0,21	0,33	0,44	0,38	0,43	0,32
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-1,31	-0,88	0,68	0,05	0,17	0,08	0,03	0,05	0,41	0,72
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,97	-0,70	1,11	0,04	0,33	-0,39	-0,35	-0,43	-0,51	-0,08
Кількість наукових організацій, одиниць	0,73	0,26	0,45	-0,03	0,07	0,26	-0,31	-0,41	-0,31	-0,70
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-1,11	-0,87	-0,22	0,21	0,04	0,34	0,45	0,36	0,53	0,28

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.14

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Миколаївської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,67	-0,55	-0,40	-0,16	-0,11	0,08	0,27	0,35	0,50	0,67
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,14	-0,59	0,16	0,85	0,76	0,30	-0,38	0,06	0,47	-0,49
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,68	-0,28	-0,37	-0,18	0,03	0,12	0,06	-0,05	0,72	0,62
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,16	-0,21	-0,21	0,09	0,34	-0,24	-0,04	-0,29	0,90	-0,18
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,48	-0,55	-0,56	-0,12	0,00	0,13	0,45	0,78	0,28	0,07
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,10	-0,27	-0,25	-0,19	-0,10	-0,11	-0,15	-0,02	0,97	0,02
Кількість наукових організацій, одиниць	-0,11	0,52	0,52	0,38	0,18	0,04	-0,01	-0,25	-0,49	-0,79
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,33	-0,36	-0,34	-0,17	0,10	0,13	0,19	-0,18	0,93	0,03

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.15

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Одеської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,74	-0,63	-0,42	-0,07	-0,03	0,10	0,29	0,37	0,50	0,63
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,89	-0,27	0,47	0,84	0,46	-0,16	-0,55	0,55	-0,02	-0,42
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,61	-0,51	-0,36	-0,16	-0,05	0,04	0,12	0,26	0,76	0,52
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,74	-0,64	2,58	0,11	-0,32	-0,32	-0,24	-0,11	-0,10	-0,21
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,42	-0,25	-0,52	-0,42	-0,12	0,01	0,58	0,71	0,25	0,18
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	1,12	2,03	-0,81	-0,60	-0,64	-0,37	-0,26	0,01	-0,21	-0,26
Кількість наукових організацій, одиниць	0,82	0,32	0,26	0,39	0,07	-0,11	-0,17	-0,42	-0,55	-0,61
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,87	-0,69	-0,33	0,01	-0,01	0,14	0,30	0,37	0,67	0,41

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.16

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Полтавської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,61	-0,50	-0,34	-0,20	-0,21	0,06	0,27	0,38	0,43	0,72
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,99	-0,54	0,13	0,70	0,44	-0,43	-0,34	0,66	0,16	0,21
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,48	-0,37	-0,32	-0,25	-0,03	-0,13	0,02	0,24	0,59	0,72
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	0,45	0,27	-0,01	0,95	0,39	-0,50	-0,44	-0,29	-0,35	-0,46
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,02	-0,50	1,13	0,32	0,56	0,22	-0,45	-0,55	-0,36	-0,36
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,19	0,92	0,66	-0,11	0,24	-0,37	-0,37	-0,49	-0,58	-0,08
Кількість наукових організацій, одиниць	1,26	0,92	0,07	-0,10	-0,44	-0,10	-0,27	-0,27	-0,44	-0,61
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,54	-0,59	-0,42	-0,05	-0,18	0,07	0,35	0,64	0,61	0,10

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.17

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Рівненської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,57	-0,47	-0,32	-0,14	-0,18	-0,02	0,19	0,35	0,37	0,80
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,05	-0,15	0,69	1,33	0,47	-0,73	-0,28	-0,06	-0,06	-0,16
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,87	-0,84	-0,63	0,08	0,31	0,33	0,52	0,35	0,46	0,29
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,11	0,40	-0,22	1,91	-0,25	-0,36	-0,35	-0,32	-0,34	-0,36
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,73	-0,81	-0,23	0,06	0,06	-0,02	0,14	0,35	0,47	0,72
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	1,26	0,35	0,77	-0,35	-0,19	-0,35	-0,32	-0,27	-0,30	-0,61
Кількість наукових організацій, одиниць	1,25	0,51	-0,22	0,15	-0,22	0,15	-0,22	-0,59	-0,59	-0,22
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,92	-0,17	-0,03	0,83	-0,39	-0,23	-0,05	0,68	0,51	-0,23

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.18

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Сумської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,62	-0,53	-0,36	-0,14	-0,15	-0,01	0,25	0,37	0,48	0,69
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,17	-1,04	0,82	1,72	0,25	-0,55	-0,16	0,13	-0,14	0,14
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,44	-0,31	-0,35	-0,25	-0,35	-0,06	0,51	0,52	0,63	0,11
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,22	0,10	0,48	-0,43	-0,86	-0,32	-0,03	0,81	0,31	0,16
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,75	-0,75	-0,67	-0,04	0,40	0,44	0,36	0,40	0,04	0,59
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,39	-0,28	-0,28	-0,26	0,14	0,57	0,20	0,72	-0,25	-0,16
Кількість наукових організацій, одиниць	0,86	0,17	0,46	0,37	0,17	-0,33	-0,23	-0,42	-0,52	-0,52
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,09	-0,91	-0,91	0,23	0,00	0,02	0,18	0,69	0,43	0,36

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Продовження додатку З

Таблиця 3.19

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Тернопільської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,62	-0,51	-0,36	-0,18	-0,13	-0,01	0,28	0,41	0,42	0,71
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,97	-0,67	-0,02	0,73	-0,46	-0,09	0,15	0,72	0,46	0,15
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,82	-0,72	-0,44	-0,14	0,23	0,61	0,29	0,39	0,49	0,12
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,64	-0,60	-0,08	1,72	1,14	-0,25	-0,27	-0,27	-0,35	-0,40
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,57	-1,06	-0,15	0,28	0,46	0,10	0,52	0,71	-0,15	-0,15
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,95	-0,68	-0,31	-0,12	-0,25	-0,14	-0,23	0,14	0,84	-0,21
Кількість наукових організацій, одиниць	0,57	0,57	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	-0,38	-0,62	-0,62
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,42	-0,34	-0,19	0,24	0,17	0,59	0,39	0,34	-0,25	-0,53

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.20

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Харківської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,73	-0,61	-0,37	-0,06	-0,07	0,05	0,28	0,39	0,45	0,68
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,60	-0,15	0,67	0,50	0,00	-0,41	0,31	0,52	-0,35	-0,49
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,67	-0,61	-0,34	-0,19	-0,01	0,23	0,59	0,64	0,30	0,06
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,30	-0,44	-0,48	-0,48	-0,39	0,28	0,35	0,50	0,48	0,48
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,32	-0,14	-0,16	-0,73	-0,28	0,18	-0,09	0,30	0,55	0,71
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,25	-0,36	-0,18	-0,22	-0,07	-0,10	-0,21	0,32	0,17	0,89
Кількість наукових організацій, одиниць	0,50	0,52	0,32	0,30	0,16	-0,08	-0,26	-0,26	-0,38	-0,80
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,70	-0,59	-0,39	-0,14	-0,15	0,16	0,26	0,59	0,50	0,46

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.21

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Херсонської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,65	-0,56	-0,45	-0,12	-0,10	0,07	0,29	0,37	0,48	0,67
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,88	-0,53	0,61	1,83	0,25	-0,43	0,04	-0,08	-0,39	-0,41
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,76	-0,62	-0,47	-0,08	0,08	0,12	0,31	0,34	0,72	0,37
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,45	-0,01	1,50	0,31	0,53	-0,45	-0,39	-0,33	-0,36	-0,36
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,44	-0,44	-0,31	-0,34	-0,34	0,01	0,62	0,46	0,30	0,49
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,31	-0,64	-0,58	0,00	0,16	-0,23	0,48	0,00	0,58	0,54
Кількість наукових організацій, одиниць	0,45	0,07	-0,11	-0,49	-0,49	0,45	0,45	0,45	-0,49	-0,30
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,84	-0,63	-0,37	0,05	-0,22	0,21	0,44	0,53	0,44	0,39

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.22

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Хмельницької області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,59	-0,50	-0,35	-0,15	-0,16	-0,04	0,22	0,41	0,42	0,73
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,37	-0,88	0,23	1,82	0,62	-0,38	-0,12	-0,09	-0,21	0,38
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,69	-0,60	-0,48	-0,17	-0,10	0,60	0,29	0,32	0,48	0,34
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,31	-0,05	-0,15	0,05	2,11	-0,34	-0,34	-0,32	-0,33	-0,32
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,36	-0,34	-0,29	-0,44	-0,32	0,31	0,63	0,61	0,27	-0,07
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,06	-0,03	-0,46	-0,43	-0,23	0,51	0,74	0,21	0,07	-0,33
Кількість наукових організацій, одиниць	-0,21	-0,21	0,32	-0,21	-0,21	-0,21	-0,21	0,32	-0,21	0,86
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,48	-0,30	-0,11	-0,05	-0,27	-0,26	-0,13	0,55	0,44	0,62

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.23

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Черкаської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,59	-0,50	-0,38	-0,14	-0,16	0,00	0,20	0,39	0,47	0,71
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,71	0,13	0,80	1,44	0,05	-0,44	-0,51	-0,10	-0,31	-0,33
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,25	-0,29	-0,26	-0,17	-0,18	-0,10	0,00	0,00	0,92	0,34
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	0,24	-1,27	-0,20	-1,30	0,84	0,30	0,33	0,30	0,46	0,31
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,42	-0,68	-0,51	-0,08	-0,08	0,39	0,64	0,47	0,34	-0,08
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,40	-0,40	-0,20	0,06	-0,15	0,14	-0,13	0,96	0,07	0,06
Кількість наукових організацій, одиниць	0,39	0,21	0,56	0,39	0,04	0,04	0,04	-0,49	-0,49	-0,67
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-1,30	-1,00	-0,26	0,27	0,49	0,40	0,21	0,30	0,46	0,43

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.24

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Чернівецької області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,67	-0,56	-0,37	-0,11	-0,15	0,02	0,27	0,42	0,49	0,65
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-1,02	-0,44	0,33	1,77	0,66	-0,36	-0,36	-0,04	-0,05	-0,49
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,92	-0,79	-0,51	-0,03	0,27	0,33	0,33	0,33	0,41	0,56
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-1,09	-0,91	-0,89	0,09	1,14	0,32	0,26	0,22	0,47	0,39
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-0,35	-0,67	-0,03	-0,25	0,40	-0,25	0,72	0,50	-0,25	0,18
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,50	0,12	0,61	0,16	0,46	-0,25	-0,20	-0,14	-0,64	-0,62
Кількість наукових організацій, одиниць	0,53	-0,53	-0,18	-0,18	0,53	0,53	-0,53	0,18	0,18	-0,53
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,93	-0,67	-0,39	-0,09	0,26	0,25	0,52	0,13	0,27	0,65

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.25

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток Чернігівської області в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,61	-0,52	-0,36	-0,15	-0,16	-0,01	0,25	0,42	0,44	0,69
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,98	-0,47	1,19	1,36	-0,34	-0,65	-0,31	0,03	0,17	-0,01
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	0,06	0,19	-0,77	-0,48	-0,03	-0,43	0,00	0,35	0,58	0,52
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	0,02	-0,19	0,55	1,36	0,20	-0,43	-0,43	-0,43	-0,25	-0,40
Кількість інноваційно-активних підприємств, одиниць	-1,09	-1,01	0,20	0,27	0,88	0,12	0,27	0,35	0,50	-0,48
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	-0,11	-0,13	-0,14	-0,08	-0,11	-0,13	-0,13	-0,13	-0,02	0,97
Кількість наукових організацій, одиниць	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,04	-0,15	-0,33	-0,89
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,40	-0,38	-0,21	0,06	0,14	-0,11	-0,11	-0,06	0,96	0,11

Примітка. Складено на основі розрахунків автора.

Продовження додатку З

Таблиця 3.26

Стандартизована матриця спостережень оцінювання впливу інвестиційних та інноваційних процесів на розвиток м. Києва в 2007-2016 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	-0,58	-0,49	-0,30	-0,15	-0,15	-0,02	0,10	0,35	0,52	0,73
Капітальні інвестиції, млн. грн.	-0,93	-0,69	-0,15	0,22	-0,38	0,16	0,30	0,54	0,52	0,40
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол.	-0,59	-0,54	-0,44	-0,26	-0,07	0,05	0,35	0,50	0,62	0,39
Обсяг витрат на інноваційну діяльність, тис. грн.	-0,51	-0,39	-0,33	-0,30	-0,52	0,24	0,29	0,42	0,52	0,57
Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	1,01	0,29	0,44	0,02	-0,31	-0,59	-0,49	-0,41	-0,20	0,24
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	0,87	0,01	0,19	-0,16	-0,31	-0,69	0,22	0,14	-0,54	0,28
Кількість наукових організацій, одиниць	1,20	0,49	0,05	0,01	0,10	-0,10	-0,23	-0,45	-0,55	-0,51
Обсяг робіт виконаних науковими організаціями, тис. грн.	-0,75	-0,69	-0,44	-0,08	0,02	0,20	0,23	0,38	0,52	0,61

Примітка. Складено на основі розрахунків автора

Додаток К

Таблиця К.1

Щільність зв'язку між рівнем розвитку регіонів і загальним рівнем розвитку України без урахування інших факторів

Регіони України	Значення коефіцієнта парної кореляції
Вінницька	0,1889
Волинська	0,6264
Дніпропетровська	0,9598
Донецька	0,8848
Житомирська	0,795
Закарпатська	0,753
Запорізька	0,9669
Івано-Франківська	0,3328
Київська	0,8823
Кіровоградська	0,173
Луганська	0,7101
Львівська	0,8886
Миколаївська	0,8787
Одеська	0,7726
Полтавська	0,8833
Рівненська	0,6041
Сумська	0,8379
Тернопільська	0,8139
Харківська	0,8224
Херсонська	0,4764
Хмельницька	0,5588
Черкаська	0,8281
Чернівецька	0,4026
Чернігівська	0,4596
м. Київ	0,9536

Примітка. Власні розрахунки автора

Додаток Л

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044) 206-59-47, 206-59-48, факс 425-90-26
E-mail: infomf@minfin.gov.ua Код ЄДРПОУ 00013480

31.01.2017 № 31-05000-08-17/2652
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів доповідної записки

«Пріоритети регіональної економічної політики України

в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи»

Підготовлена завідувачем кафедри теорії економіки та управління ІФНТУНГ, к.е.н., доц. Сімків Л.Є. доповідна записка «Пріоритети регіональної економічної політики України в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи» має наукове та практичне значення. У поданих науково-аналітичних матеріалах проаналізовано сучасний стан та проблеми реалізації регіональної економічної політики України, визначеної її пріоритети, реалізація яких сприятиме процесам економічної інтеграції в умовах децентралізації влади.

Подані у науковій записці пропозиції будуть враховані при підготовці Міністерством фінансів України аналітичних матеріалів та інших стратегічних документів.

241749 ✻

Заступник Міністра,
кандидат економічних наук **С. М. Марченко**

УКРАЇНА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ
вул. Грушевського 21, м. Івано-Франківськ, 76004, тел. (0342) 78-41-30, факс: 55-26-10
E-mail: main@industry.gov.if.ua Код ЄДРПОУ 20551854

27.04.16 № 02.1-22а/332 **На №** _____ **від** _____

ДОВІДКА
про використання результатів доповідної записки «Сучасні тенденції розвитку інвестиційних процесів в регіонах України»

Підготовлена кандидатом економічних наук, доцентом Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Сімків Лілією Євгенівною доповідна записка має наукове та практичне значення. На сьогодні активізація інвестиційного процесу є головною складовою економічних вимог, які покликані визначити реальні зрушення в структурі економіки країни та регіону, прискорити перехід економіки на якісно новий рівень індустріального розвитку, підвищити якість вітчизняної продукції та її конкурентоспроможність на світовому ринку, сприяти подоланню міжрегіональних диспропорцій, забезпечити якісне економічне зростання в державі.

Внесені Сімків Л.Є. пропозиції відповідають сучасним викликам внутрішнього та зовнішнього характеру, адже впровадження запропонованих заходів для поліпшення інвестиційного клімату в Україні є важливою передумовою поступового відновлення економічного зростання та можуть сприяти структурній перебудові економіки.

Рекомендації Сімків Л.Є. щодо активізації реалізації програм державно-приватного партнерства, з метою розширення кола їх учасників; оцінювання ризиків інвестиційної діяльності в регіонах і рейтингування адміністративно-територіальних одиниць за рівнем ризиків та інвестиційної привабливості; проведення моніторингу інвестиційних проектів, які були реалізовані/нереалізовані на території регіону задля максимального попередження ризиків учасників інвестиційної діяльності будуть використані при формуванні політики області зі стимулювання залучення інвестицій та забезпечення органами влади ефективного інвестиційного супроводу проектних пропозицій.

Директор департаменту економіки облдержадміністрації **В.В. Попович**

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ КАНЦЕЛЯРІЯ №20551854 УКРАЇНА

УКРАЇНА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА

10.09.2018 № 11-201/1089р/166

На № _____ від _____

76004, м. Івано-Франківськ,
вул. Грушевського, 21,
тел. (0342) 55-18-93,
факс (0342) 55-60-24,
e-mail: orada.if@gmail.com

Спеціалізованій вченій раді
Д 20.051.12
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника"

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Сімків Лілії Євгенівни
представленого на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Основні положення та пропозиції дисертаційної роботи Сімків Лілії Євгенівни використано у процесі підготовки, затвердження та реалізації обласних цільових програм з питань регіонального розвитку, зміцнення економічних основ місцевого самоврядування, створення сприятливих умов організаційно-нормативного механізму регулювання діяльності інституційного середовища задля ефективної реалізації цілей і завдань суб'єктів господарювання у системі територіальних громад області.

Особливістю авторських напрацювань є розробка концептуальної моделі формування регіональної економічної політики, яка передбачає домінування наступних стратегічних пріоритетів регіонального розвитку: нарощення внутрішнього потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів та ефективне використання конкурентних переваг територій; забезпечення якості економічного зростання регіонів за рахунок формування «точок зростання» та створення умов для дифузії цих процесів на периферійні території; удосконалення організаційно-економічного забезпечення просторово-економічних трансформацій в розрізі територій.

Запропоновано пріоритетні напрями регіональної економічної політики, реалізація яких забезпечить якісне економічне зростання шляхом мобілізації і підвищення ефективності використання наявних в регіоні ресурсів, покращення інвестиційного клімату в регіонах, формування на регіональному рівні розвинутої інфраструктури (транспортної, виробничої, інвестиційної, соціальної, комунікаційної та інфраструктури підтримки підприємництва) тощо.

Голова обласної ради **Олександр Сич**

УКРАЇНА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬК
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ТА ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ МІСЬКОЇ РАДИ

76004, м. Івано-Франківськ, вул. Грушевського, 21 тел. (0342) 551842, e-mail: nadya@mvk.if.ua, uzzt@mvk.if.ua

06.09.2018 № 174/40-13/23в

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження
Сімків Лілії Євгенівни

Розглянувши представлену науково-аналітичну записку «Регіональні цільові програми та інвестиційні проекти в системі інструментів реалізації регіональної політики економічного зростання», підготовлену кандидатом економічних наук, доцентом, завідувачем кафедри теорії економіки та управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Сімків Л.Є., відзначаємо теоретичну та практичну цінність проведеного дослідження.

Рекомендації автора, щодо удосконалення програмно-проектного інструментарію реалізації регіональної економічної політики передбачають міжпрограмну координацію державних, секторальних та регіональних цільових програм з метою виключення дублювання програмних заходів, узгодження пріоритетів регіональних цільових програм та інвестиційних проектів із пріоритетами регіональних стратегій, моніторинг реалізації регіональних ц'тьових програм, оцінку ефективності реалізації програмних заходів та підвищення рівня освоєння бюджетних коштів, спрямованих на їх реалізацію, розширення конкурсної складової регіонального програмування і є запорукою ефективного регіонального розвитку.

Пропозиції Сімків Л.Є. щодо необхідності підвищення результативності реалізації цільових програм та інвестиційних проектів шляхом удосконалення їх організаційних та ресурсних складових було використано при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів для керівництва.

Заступник начальника управління Богдан Дмитрук

Виконавчий комітет ІФМР
ВИХ № 174/40-13/23в від 06.09.2018
16 19 25

ЯМНИЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА
ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ
Івано-Франківської області

Від 11.09.2018 р. № 587/231

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
Сімків Лілії Євгенівні

Повідомляємо, що надіслані науково-аналітичні матеріали, представлені в доповідній записці «Проблеми та перспективи розвитку місцевих органів влади в умовах децентралізації», підготовлені кандидатом економічних наук, доцентом, завідувачем кафедри теорії економіки та управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу є актуальними та мають практичну цінність.

Відзначаємо, що визначені проблеми та запропоновані пропозиції і практичні рекомендації щодо перспективи розвитку місцевих органів влади, метою яких є підвищення інвестиційної привабливості території (отг) дозволяють усунути процеси диспропорцій розвитку територій. Пропозиції Сімків Л. Є. були використані Ямницькою сільською радою при прийнятті рішень щодо створення Ямницької сільської ради об'єднаної територіальної громади і розробки основних стратегічних документів щодо розвитку новоствореної громади.

Сільський голова **Роман Крутий**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, тел./факс (0342) 54-71-39, тел. (0342) 54-72-66
E-mail: admin@nung.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070855, р/р № 35228290004276
в ДКСУ в м. Києві, МФО 820172

04.09.2018 №46-01-196/1
На №_____ від_____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи Сімків Лілії Євгенівни в навчальний процес Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Довідка видана Сімків Лілії Євгенівні про те, що основні результати її дисертаційного дослідження, представленого на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, впроваджені у навчальний процес Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу та використовуються при розробленні програм, методичного забезпечення та викладання дисциплін «Регіональна економіка» та «Національна економіка».

Науково-методичні підходи, розроблені автором, покладено в основу методичних рекомендацій для самостійного вивчення дисциплін студентами, які навчаються за спеціальністю 051 – «Економіка»; 071 – «Облік і оподаткування»; 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування»; 073 - «Менеджмент».

Використання результатів дисертаційної роботи Сімків Л. Є. свідчить про їх завершеність та можливість впровадження у навчальний процес вищими навчальними закладами.

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду.

Проектор з науково-педагогічної роботи
д.т.н., професор О. М. Мандрик

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, тел./факс (0342) 54-71-39, тел. (0342) 54-72-66
E-mail: admin@nung.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070855, р/р № 35228290004276
в ДКСУ в м. Києві, МФО 820172

04.09.2018 № 46-91-196/2
На №_____ від_____

ДОВІДКА
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Видана про те, що основні результати дисертаційного дослідження Сімків Лілії Євгенівни , к.е.н., доцента, завідувача кафедри теорії економіки та управління, представленого на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, відображені в держбюджетних кафедральних тематиках «Теорія і практика управління соціально-економічними процесами в галузевих і регіональних суспільних системах» (номер державної реєстрації 0109U008787), в якій автором досліджено теоретико-методологічні засади формування регіональної економічної політики, запропоновано пропозиції щодо удосконалення організаційно-економічних механізмів реалізації регіональної економічної політики та їх інструментів; «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» (номер державної реєстрації 0114U004855), де автором обґрунтовано методологічні засади концепції нової якості економічного зростання регіонів України, запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання диспропорцій економічного зростання регіонів, який базується на використанні інструментарію «воронок відсталості», визначено стратегічні завдання, спрямовані на підвищення інвестиційної привабливості регіонів та активізацію інноваційної діяльності; «Наукові та прикладні засади управління розвитком галузевих та регіональних суспільних систем» (номер державної реєстрації 0117U003830) в межах якої автором досліджено теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму стимулювання економічного зростання в регіонах, узагальнено та обґрунтовано основні принципи його формування, розкрито окремі аспекти щодо удосконалення дії інструментів даного механізму.

Проректор з наукової роботи
д.т.н., професор І. І. Чудик